

Čs. dokumentační středisko
nezávislé literatury
Referenční exemplář dílny
ERLANGEN

XI. 1986

Josef Jelínek

O b s a h

Petr Kabeš	Teprve pod proudem
Karel Pecka	Stromy
Wiktor Woroszyłski	Tři básně
J. Křen	Konfliktní společenství
Iva Kotrlá	Poesie et theatre /s dopisem/
Vlasta Chramostová	Kapitola z Příběhů a vzpomínek
Eda Kriseová	Lovec motýlů
Zdeněk Urbánek	On
Jiří Kratochvíl	Policajt - story
AB	Řeč o Nové scéně
Ivan Klíma	O muži, který sázel na outsidersy
Milan Šimečka	Nové myšlení
Milan Šimečka	Poznámka k Hrabalovým "Prolukám"
Zdeněk Rotrekl	Zamyšlení nad jednou knihou
Milan Uhde	Poeta bláznům
Milan Hübl	S akribií historika
Milan Jungmann	Básník v roli školometa
/KO/	Více než 13 řádky ●
Luďvík Vaculík	Několik rad anglické vládě /říjen 1986/

Teprve pod proudem /kystřina/ je povrah,
a těžší věřit víře vlastní budované jako chrám
než důvěřovat tobě. Něžeta
postrádá intonací
- akordem v tónu žítí -
a ty jsi hlas. Skalničky času,
kdy osvojeně můj. A praskalina míst,
kde ozvěna akály staví.
A jakože klobuk chrám v masivu
neznamená hreutit žití hmoty
ale zhmotnit dech,
je taky pěna dna. Ne bohužel,
žal Boha však. Náruč
jako oceánskej kvalb,
a těla úavitu, slabosti anedné
v konturách odhodlání,
protože skutečnost je vůle možnosti.

/Petr Kabeš/

Karel Pecka

Stromy

Jsme bratry a sestrami lidského rodu
s pravěkým tajemstvím původu zrodu,
s životy navzájem spjatými společným osudem.
Leč lidé jako by neslyší význam našich vzkazů.

Naše vzornosť byla vzorem k jejich domům,
z našich kmenů tesají svůj stůl i lože.
Od stolů směřují pozvolna k loži smrtelnému,
naším posláním však je vzpínat se stále výše.

Od nás se mohou poučit, jak čelit bouřím
a hrdě padnout, když se završí los sudby.
Oni nám zase vštípili tušení ztepilosti
a pýchy milenek, jejichž krásám se kořím.

Jejich děti skrýváme při hrách
a v korunách pro ně střežíme ovoce,
s bázní před údělem strmého pádu,
tak blízkého tvorů, co světem vrávorá po dvou.

Kde jste našli skryš se svou láskou, básníku,
když jste z nouze neměli ani kam hlavu složit?
To ševal našich listů nad vámi
ti všeptal něžná slůvka vyznání.

Naše ruce vám jdou v ústrety ke smíru, lidé,
odpouštíme vám, i když nás surově stínáte.
Svou silou si totiž strojíte záhubu - my přežijeme,
však bez vás zůstanem pouze sirotky v pusté Zemi.

V Praze 1.10.1986

Tyto verše jsou připraveny pro bibliofilii "Stromy",
koncipované podobně jako předcházející "Schody". Šest
grafických listů dodá a o výtvarnou stránku tisku bu-
de pečovat Karel Kramule.

Fašistické státy

Brzy po válce 1914-18 vznikly v Evropě první
 fašistické státy V těchto státech
 slunce vycházelo a zapadalo v obvyklou dobu lijíc zář
 na střechy stavení úbočí pahorků zelená V maštalích
 sladce bučely krávy Matky za úsvitu
 budily děti polibkem na čelo Otcové po návratu z práce
 s radostnou únavou v kostech vdechovali
 kouř domácího krbu potom po obědě
 usínali v křeslech věnovali se kutilství nebo
 nadšeně muzicírovali Děti
 napalovaly špačka hrály si na školu na schovávanou Malým
 dívkám rostla prsa ze dne na den
 se měnily ve veliké holky plné šepotů
 šelestů jak stromy v lese bezcúvodného chichotání jehož
 zvuk mládencům vysušoval hrdla Za letních večerů
 na záclonách se spojovaly stíny
 rozpojovaly a zase spojovaly Milostně A v zimě
 milenci chytali ústy z úst páru v zasněžených sadech Lze také
 vzpomenout koček s kočičími hřbety vrabců
 poletujících nad silnicemi babiček na zápražích květů
 řezaných nebo v květináčích ošetřovatelek
 zasouvajících teploměry chorým lidí s košťaty
 zametajících dlažby Polen
 vysychajících brázd v poli vlahého větru v houštinách A lze ještě
 uvést četné jevy svědčící že

Neboť nebylo znamení na nebesích komet věštících zlo
 vody v krev proměněné planoucích keřů neboť
 život šel svou cestou vždyť vskutku v těch státech bylo spousta
 obyčejných lidí a lidí dobrých a takových co
 o ničem nevěděli kterým
 nepřišlo na ^{my}mysl kteří
 se necítili spoluvinní kteří ani
 nečetli noviny nebo četli jen zběžně zaujatí

myšlenkou že se musí spravit
zatékající střecha odnést
k ševci polobotky požádat ji o ruku dát si
půllitr piva namíchat barvy zažehnout svíčku kteří
opravdu nezaznamenali strach v sousedových očích ne-
slyšeli chvění v hlase cizince tázajícího se na cestu ne-
postřehli rozdíl neslyšeli
hlásek v sobě nebo i když
čehosi se dohadovali nemohli nic dělat utěšovali se
říkajíce My alespoň
neděláme nic zlého žijeme jak jsme žili vždycky Což byla pravda
A přece to byly
fašistické státy

Opravy v historii

Naše výtky proti

zamalovávačům tváří na historických obrazech proti
vystříhovačům záběhů z dokumentárních filmů proti
vyměňovačům jmen v ódách na počest tyto výtky
jsou odůvodněny jejich nemotorností vždycky pokazí
kompozici a rýmy prsty ztuhlymi
lokajským strachem Historie sama
to provádí lépe není práce
nehybná tupá jak se soudí není
tránem či kamenem či kostí je
trváním živým kořenem jenž se rozrůstá
aby zachován byl kmen je strunou ktrá rýmem citlivějším
rezonuje s novými zvuky zhloubí Je talentem času

Hle obraz nikým nedotčený Dívejme se
jak krevnaté postavě uprostřed započíná
bledost potahovat tváře jak
vyručá jak průsvitní jak nejdřív
opadává listí uší a medajlí prohlubinky očí
se zascouvají rázem
nikdo tam není postavy zleva i zprava
dělají úkrok svírají se což někdy doopravdy
tu byl ne nebyl historie
provedla opravu Dívejme se
na druhý obraz tady byl jen stín náhle
stín bobtná nabývá plastičnosti zbarvuje se
dostává tvář už vyměňuje
si s námi pohled to je
k nevíře že tu nebyl vždyť
je tu tak nezbytný tak v shodě
s napětím mezi obrazem a prostorem v němž
je ten obraz dneska a my také
jme V shodě s rytmem všeho Dívejme se
na jiné ještě proměny hle tito
tak různí v krvavé různici pozvolna se

spodobují sobě sebe opětuji
 ran neoblizující bližencují Od té chvíle
 tak budou

A tak by bylo hloupé
 vyčítat něco historii která
 na jaře líná rodí
 se znovu soustředěně zkoumají
 průběžný dnešek jak zrcadlo herec
 když repetuje roli dává strážou
 zbytečnou rekvizitu vynucuje
 ze sebe tvář
 takovou jakou zrcadlo
 dokáže odzrcadlit

x x x

V tuhoucím šedém třasovisku
té naší tupé všední vojny
na cestách z písku v chladném stisku
ne nikdy nebyl jsem tak volný

Kde pod hladinou rozhoupanou
vše podlý proud plaz plyne škodný
s rtem roztrženým slanou ranou
ne nikdy nebyl jsem tak volný

V svit černé hvězdy pohřížený
vbit na hvizd na hřeb na odporný
uražený a ponižený
ne nikdy nebyl jsem tak volný

Kde smyčka tramvaje se hlásí
skřípavým útokem den po dni
v té pasti opršelé krásy
ne nikdy nebyl jsem tak volný

Nebo všecko ve volnost se mění
kde vlna otroctví se zvedá:
těžký dech země křik kamení
i zaplivaná láva šedá

Kruh slunečnice nespoutaný
lehký spánek cár po nasděžení -
to prostor otevírá brány
a všecko ve volnost se mění

Přehrady zdí a zatemnění
tvář života svým jasem láme
vždyť všecko ve volnost se mění
čeho se v ten čas dotýkáme

Předmluva

"...allem nur Leiden ist. Das Mitleiden,
Vorausleiden und Nachleiden" R.M.Rilke

Ve stínu supervelmocí pozbývá Evropa své dřívější role světového centra a sama se též mění - strohé rozdělení na dva protichůdné bloky jí ubírá na strukturovanosti a členitosti, jež byly jedním z hlavních zdrojů jejího rozmachu a výkonů. Nejvíc "zjednodušen" byl kontinent tam, kde i v posledních dvou letech proběhly největší změny, totiž v Evropě střední. Svébytnost tohoto zvláštního, bouřlivého, tragického a vitálního subkontinentu se dnes zredukovala takřka na nulu - pojem zůstává ještě tak v meteorologii, jinak je vlastně jen prostorem dotyku obou společenských soustav, jejich pohraničím. To předurčilo i osudy zdejších národů, počínaje největším z nich, Němci. Z velkých evropských národů prodělali největší regres a jejich sféra, sahající ještě nedávno prostřednictvím četných menšin daleko na východ a jih, zmenšila se tak, jak to v novodobých dějinách snad nemá obdoby. Německo samo je opět rozděleno a není-li úplně atomizováno jako kdysi, je toto rozdělení zase asi hlubší, násobeno rozdělením celého světa a udržováno stichým souhlasem okolí. Ta tam je i velká doba Němců s pyšnými ambicemi impéria, jež dvakrát sahalo po světovládě, i s jejich hegemonií a s tím, co se nazývalo německou civilizační misí ve střední a východní Evropě. Třebaže úpadek tohoto schopného, tvořivého a pracovitého národa sotva může být trvalý a prospěšný, budoucnost je těžko uhadnout. Zdaří se marce, výkonům hospodářským, co se nezdařilo německému duchu v 18. st. a německému meči později?

Podobné otázky vyvstávají i u druhých střeoevropských národů, včetně těch, jež úradek dějin postavil proti Němcům a které by měly na jejich újmách získat. Oslnivé národní triumfy jim však vydržely jen krátce: dnešní děje Polska jsou stejně plny těžkých zkoušek jako v minulosti a osudy ostatních nejsou jiné - i Češi prožívají otřesy, pády a ztrátu průmyslového a politického náskoku se skluzem do še-

dého průměru východní Evropy; snad jen dynamika současnosti a její komunikace odlišují český dnešek od dob před dvěma staletími. Třebaže všechny tyto národy projevují imponující touhu po svobodě a jejich bilance neobsahuje jen chmurné položky, jsou plny starostí o budoucnost - souvislost s tím, že střední Evropa jako svébytný celek přestává existovat, nezdá se zanedbatelná. I když se v tom jinde nemusí vždy vidět škoda - střední Evropa byla až příliš často zdrojem nestability a válek - sotva to lze s jistotou považovat za zisk pro kontinent; tato oblast nebyla přece jen ve všem zátěží, ale také zřídkem mnohých výkonů, bez nichž je evropská civilizace nemyslitelná, třebaže historicky nejsou ještě s dostatek zhodnoceny. Pochyby se ostatně kladou i z hlediska mocenského: Je rovnováha a stabilita Evropy bez této "nárazové zóny" pevnější? Ať už se role střední Evropy bere jakkoli, z obzoru kontinentu s ní mizí jeden z jeho konstitutivních prvků, který na tváři Evropy zanechal trvalé stopy a bez něhož není a nebude, čím byla.

Střední Evropa jako oblast přechodu mezi Západem a Východem/ a se svým puzením po zezápadnění/ je či byla zároveň sférou rozdrobenosti a nacionálního i jiného promíšení a také jedním z rodišť moderního nacionalismu - v každém z těchto ohledů byla Němci její organickou částí a v mnohém i jejím vývojovým motorem. Časté ztotožňování střední Evropy s East Central Europe, s pásmem malých národů mezi dvěma velikány, "křídelnými mocnostmi Německem a Ruskem, je v mnohém problematické. Vztahy a svazky s nimi nejsou historicky rovnocenné: Jsou-li dnes směrodatné vazby na Rusko, v minulosti, aspoň od 18. do poloviny 20. st., byla střední Evropa dějinným společenstvím s Němci, třebaže se v tomto vztahu dostával stále více do popředí rozpor a antagonismus, který vyvrcholil v obou světových válkách. Toto organické sepětí nepadlo ani když se v druhé polovině minulého století rozvinula diferenciace mezi Německem a ostatní střední Evropou, anebo, vezme-li se v úvahu tehdejší ekonomický rozvoj rakouských a českých zemí, mezi West- a Ostmitteleuropou. V této svérázné dělbě práce se vytvořila snad nejhlubší spojnice tohoto společenství, totiž stimulační role Němců jako hybatelů i modelu industriálního a vůbec civilizačního pokroku v této části Evropy. Jako kdysi na kontinentě splynul pojem revoluce s Francií, ztotožnily se ve střední Evropě s Němci budouc-

nostní vzorce industriální společnosti i její socialistické opozice a alternativy. Němci byli v nejednom případě víc než jen zprostředkovateli mezi Západem a touto částí Evropy; dodnes je cítit, že "západní stránka" zdejších národů byla a do jisté míry stále je jakoby německá, třebaže jim to arogance německého nacionalismu značně zošklivuje.

Tak se též uzavírá historická klenba této "německé éry" střední Evropy. Do nové doby vstoupila jako převážně německá sféra či -užijeli se tak diskreditovaného pojmu - prostor. Přeměnění na přelomu 18. a 19. st. zůstávalo však více méně jen na povrchu: historiografie tu používá termínu převrstvení, jež bylo důsledkem dobové konstelace, totiž náskoku Němců vůči tehdy mnohem opožděnějším sousedním etnikům. Po stu letech, ve 20. st., byla obnova tohoto stavu dosažitelná jenom už "převrstvením" mocenským, násilným válečným diktátem. Tato nová Mitteleuropa musela ztroskotat na vnitřních protikladech i z příčin, jež ležely mimo ni - stala se totiž takovou hrozbou, že vyburcovala evropský a světový odpor, jemuž Němci nemohli odolat.

První německý neúspěch v r. 1918 měl za následek pokus o novou organizaci středovýchodní Evropy na základě malých národních států, tedy bez Němců, ne-li proti nim, a s novým garantem a hegemonek v západních mocnostech. Už v polovině meziválečného dvacetiletí se tato soustava ocitla v krizi: rozplývá se angažovanost Západu i soudržnost nástupnických zemí, ostatně od počátku minimální; velikášský koncept nacismu tento pád dovršil. Nová a tentokrát totální porážka Německa má za následek ztroskotání celé střední Evropy, resp. její tradiční skladební rovnice: Němci + East Central Europe. Na sklonku se tak vlastně negativně potvrdil původní výměr: společenství Němců a jejich sousedů vyústilo nakonec do výbuchu vzájemné násilné konfrontace, na jejímž konci bylo opět společenství -neúspěchů a pádů. V této oblasti jakoby nebylo vítězů a poražených; všichni nakonec v té či oné míře utrpěli újmu a stali se obětmi. Německo bylo devastováno, rozděleno a německá národní sféra osekána, ale ani vítězné sousední státy se dlouho netěšily: silnou rukou byly seřazeny pod nové ruské či sovětské vedení a do jeho svazku. Tato nejzávažnější změna Evropy za posledních sto let se odráží i v historické a politické sémantice: ze soudobé terminologie

střední Evropa pomalu, ale jistě mizí. V novém pojmosloví, totiž v termínech jako East Central Europe, Ostmitteleuropa či Europa Środkowo-wschodnia / čeština se pojmu středovýchodní Evropa jakoby brání a dodnes v ní nezakotvil/ ozývá se dřívější stredoevropské společenství nejspíš jako vzpomínka, občas jako titulatura různých návrhů dohod Západu s Východem, v nejlepším případě jako výzva. Nová terminologie vyjadřuje i novou realitu, danou zapojením stredoevropských národů /včetně části Němců, což je také jedna z přetrvávajících stredoevropských vazeb/ do nové formace, do východní Evropy, "socialistického společenství" nebo "sovětského bloku"; v historii střední Evropy tedy druhá či snad třetí éra, po německé a kratičké západní - ruská.

Její děje leží mimo obzor této práce, jejímž nejvlastnějším tématem je tedy střední Evropa "německé" éry - vznik, výkony, stíny a pád tohoto téměř dvousetletého společenství středovýchodoevropských národů s Němci, jejichž vzájemné vztahy tvoří jednu z klíčových otázek, kol nichž se až do půlky 20. st. dějiny tohoto subkontinentu točily. Tento vpravdě evropský příběh bývá nejčastěji líčen sub specie actualitatis, jako vznik sovětské či ruské sféry, ačkoli jeho autentickou historickou náplní je vnitřní drama Němců a jejich druhých stredoevropských partnerů. V předložené práci není tento problém zkoumán in extenso a v celé jeho takřka nepřehledné šíři, nýbrž jen na jednom tak říkajíc zkušebním případě, totiž na česko-německých vztazích - s vědomím všech úskalí, jež tento přístup má: zdaleka ne ke všem svým sousedům měli Němci stejný poměr jako k Čechům a Československo se též jako tradičně průmyslová země s rozvitou sociální a politickou strukturou od středovýchodoevropské "normy" dost liší či lišilo. Na druhé straně má tento postup své výhody. Česko-německé sousedství a promíšení je z historicky nejstarších - F. Werfel oslovuje svou českou domovinu s jejím česko-německo-židovským obyvatelstvem jako zem "krve, jež se trojnásob prolíná a trojnásob prolévá v neustálých obětech již tisíc let". Na své východní hranici aspoň nejsou Němci s žádným národem tak úzce spjati jako s Čechy a vice versa; český básník a germanista Ot. Fischer je nazývá národy "do sebe vrostlými, v sebe zahryzlými". Není-li Německo/a Němci/myslitelné historicky bez stredoevropských kontextů /a vztahů ke zdejšími národům/, jsou tu Češi první nařadě, geograficky i historicky:

"vzorový" malý střeoevropský národ, jehož časné obrození a vyrovnávání německého průmyslového a kulturního náskoku bylo pro ostatní v mnohém příkladem. Sonda tohoto druhu může snad proto hlouběji proniknout do nepřehledné spleti střeoevropských dějů, zachytit mnohé z jejich podstatných problémů a přispět tak i dílem k poznání dramát mezi-národních vztahů vůbec: české země a Čechy zvláště jsou přece "klasickým bojištěm národnostního soupeření", kde byly poprvé "rozvinuty formy a metody, celá technika, psychika a procedury moderního národnostního boje" a kde se také "poprvé vyvinul celý životní fenomén nacionalismu"/J. Redlich, Das österreichische Staats- und Reichsproblem, I., Leipzig 1920, 183/. Širší střeoevropský zřetel, který měli autoři stále na mysli /i když jej rozsah nedovolil vždy v textu přiměřeně uplatnit/, dává této užší látce širší dimenze a větší výpovědní schopnost, než kdyby byla pojata jen jako lokální historie českých či sudetských zemí a česko-sudetského soupeření a kdyby vycházela jen ze vžitého světa představ národních dějin - za 150 let, co je Češi i sudetští Němci takto pěstují, byly jejich možnosti už notně vyčerpány.

Navíc se tím problematika povážlivě zužuje. České představy o německé otázce nebyly ani zdaleka určeny jen vztahem k místním Němcům, ale od počátku v nich hrají roli i zřetele rakouské a celoněmecké. Poměru Čechů k Němcům nelze plně porozumět jen sudetským prizmatem a jeho historický obraz musí mít nutně trojí rovinu - sudetskou, rakouskou a německou či celoněmeckou. Tato spojitost má i svou zpětnou vazbu: Němci z českých zemí /kvůli stručnosti se bude v textu užívat též termín "sudetští" a pod., který je vlastně pro tuto dobu nepatřičný, protože vznikl až před I. světovou válkou a do r. 1918 se téměř nepoužíval/ byli v mnohém koncentrátem německé slávy, pádů a hlavně složitosti: odedávna svébytná německá skupina, ale ne jeden z tradičních německých "kmenů", typická německá menšina, ale vždycky víc než jen pouhá minorita, je již rozměry přerůstala svými historickými výkony i svým zvláštním postavením uvnitř německého národního celku na hranici starého Rakouska a Německa. Tím byla určena též jejich pozice vůči Čechům, v níž jsou všechny tyto tři aspekty - český/ve smyslu zemském, böhmisch/, rakouský a celoněmecký - přítomny a v rozličné míře též zakalkulovány; teprve zřetel k této složitosti německosti dává česko-německé historii

autentické rozměry. Tento problém existoval ovšem i u Čechů, jinak běžného malého národa, jehož zvláštnosti, časnost vzniku a rychlost jeho sociálního vyspívání se soužitím s Němci nepochybně souvisí. I v českém případě se stále musí brát v potaz regionální a sociálně politická diferenciacie - národní poměr k Němcům se utvářel ve složitých vnitřních peripetiích a konfrontacích. U Němců má tento moment ještě větší význam a sociálně politická diferenciacie je zde násobena mimořádně složitou diferenciací národní. Když vlastně byl německým partnerem - Němci čeští, moravští a slezští či Němci sudetští, Němci rakouští či němečtí Rakušané, Němci říšští anebo všichni dohromady jako celoněmecký národ/Gesamtvolk/? V každém dějinném období byli Němci pokud jde o poměr k Čechům a ostatním sousedům něčím jiným a jinak se též jevíli, poměr těchto složek se často různě měnil a stejně tak se střídala i jejich společenská pozice a její obraz u druhých: národ bohatý a chudý, vládnoucí a ovládaný, pokročilý a zaostávající, národ ve výboji a v defenzivě, národ velký a zároveň v mnoha svých částech malý a menšinový - zřídka se lze v dějinách setkat s takovou proměnlivostí a i tragikou.

Němci v kontextu střední Evropy a v jejím zrcadle /či aspoň v českém střípku/ -toto téma je nepominutelnou součástí německých dějin stejně jako je nepominutelnou částí dějinného příběhu ostatních zdejších národů sousedství s Němci a jeho vliv. Pokud jde o české země a jejich dějiny neobejde se proto bez podobného, ovšem opačného obratu, jaký byl kdysi proveden zavedením dějin nejprve jednoho a pak druhého "národu v Čechách a na Moravě" -děje obou či vlastně tří jejich složek Čechů, Němců a Židů musí být podány též v úhrnku jako celistvé, byť rozporuplné společenství. Úplný návrat k někdejšímu zemsky jednolitému pojetí ovšem možný není a na to se oba "kmeny" příliš odlišily, uzavřely do sebe a vyvíjely se odděleně, i když ne tolik, jak si dřív mysleli. Historické podání česko-německého vztahu, zvláště má-li být vzato v úvahu i německé rakouské a říšské, musí tedy mít do jisté míry ráz paralelních dějin, pokud to předmět vyžaduje a autorské možnosti dovolují.

Co se týče vývojové tendence česko-německého vztahu a národnostních poměrů střední Evropy vůbec, převažuje v dosavadní bohaté literatuře obraz se stále tmavšími barvami a chmurnější perspektivou, líčení více méně přímočaře se zhoršujících a narůstajících rozporů, jež logicky a

nutně vedou k závěrečné katastrofě, k nacistickému "konečnému řešení" /*Endlösung*/ i k poválečným transferům obyvatelstva a rozdělení Německa. Tím se však a priori zmlžují a znehodnosují pozitivní hodnoty česko-německé historie: velký prostor střední Evropy a její skladba byla ne-
pochybně jedním ze stimulů německých "zázraků" stejně jako se sousedství s průmyslovými Němci a jejich know how pozitivně odrazilo u jejich sousedů—aspoň mezi rychlým vzestupem Čechů na sklonku 19. a na počátku 20. st. a jejich blízkým soužitím s Němci je určitě souvislost. Také pokud jde o doby národnostní koexistence s minimem střetů anebo bez nich, přejímá i nová literatura často staré představy, jimž se jeví jen jako chvíle dočasných ochabnutí, kdy se —jak napsal jeden nacionalistický politik—"jeden z protivníků stal bezmocným"/F. Perko in: *Deutsche Arbeit*, roč. 1912-13, 520/. Na české straně jsou obdobné náhledy neméně časté, ba dokonce ji lze v této věci považovat za původce. Palackého formule českých dějin jako historie "pojímání a zamítání způsobův a řádův německých of Čechův"/*Dějiny národu českého v Čechách a na Moravě*, Praha 1876, 12/ byla interpretována v duchu nacionální negace počínaje Havlíčkem/srv. *Spisy II.*, Praha 1901, 149/ a soudobou žurnalistikou konče, třebaže se ohání socialistickou frazeologií. Pokusů o jiný, nikoli protiněmecký výklad nebylo ~~málo~~, vlastně jen dva —Masarykův v České otázce a pozdější Pekařův, který sice tradičně za hlavní tah českých dějin prohlásil "národní myšlenku", ale kladl důraz na receptivnost vůči vnějšku: "tam, kde Palacký mluví o obraně, dožaduje se Pekař postoje naprosto pozitivního, mohli bychom říci téměř radostného a žádostivého vycházení vstříc kulturnímu světu německému a vůbec cizině, pokud představovala... prostředí duchovně vyšší než naše"/Z. Kalista, Josef Pekař, rkp. Praha 1980, 429/. Toto nezbytné historické a duchovní přezkoumání, jež nemusí mít nutně masarykovskou či pekařovskou podobu, příliš však od té doby nepokročilo, nedošlo-li dokonce ve zjitřené době válečné a poválečné k regresi, jehož produktem nebyl jen stařecký Nejedlého pokus o české dějiny, který neměl daleko k mýtům pověstných rukopisných falz.

Na německé či sudetské straně našla tato revize podněty teprve za I. republiky mezi demokratickými aktivisty, Proklamovalo se sice, že v tomto prostoru "vzestup jednoho národa nemusí být podmíněn úpadkem druhého"/G. Pirchan in: *Das Sudetendeutschtum*, Brno 1937, 571/, ale dál než k této deklaraci se povětšinou nedošlo. Až šok porážky r. 1945 a poválečná

demokratizace vyburcovala v německé historiografii a pak i v bohemistice úctyhodný obrat, započatý už starší generací /K. Bosl, E. Lemberg, E. Winter/ a ztělesněný především v dílech F. Seibta, H. Lemberga, R. G. El Plaschky aj. V tvorbě mladší generace se tato změna projevuje snad ještě výrazněji, ať už v NDR /Jähnichen/, NSR /Jaworski, Heumos/ či v Rakousku. Pojetí česko-německého vztahu a národnostních bojů jako přírodní danosti "nelze už vědecky udržet", píše např. R. Jaworski /Vorposten oder Minderheit?, Stuttgart 1977, 9/. Také česká historie ve své nejlepší poválečné době se tomu přibližala na dosah, i když se pak v této cestě nepokračovalo, nešlo-li se dokonce zpět. Situace byla přitom zralá k tomu, aby se šlo dál a začalo se s kritickým přezkoumáním ne-li celého tradičně národního pojetí, tedy aspoň některých jeho zjevně překonaných premis; i k tomu se tato práce snaží skromně přispět. Tento záměr, který logicky vyrůstá z pokroků vědeckého poznání, má ovšem i svou občanskou motivaci. Považuje-li R. A. Kann za iluzorní a pedantické popírat u podobných brizantních témat nutnost užití "osobních hodnotových měřítek" /in: Die Habsburgermonarchie 1848-1918, III/2, Wien 1980, 1305/, tím spíše se tomu nemohou vyhnout autoři už svým národním původem přímo angažovaní. Proti nezúčastněné nestannosti cizince - v bohemistice se v posledních letech objevila řada cenných prací amerických i sovětských - mají ovšem domácí pisatelé, ať Němci či Češi, výhodu intimní znalosti prostředí: vidí lépe pod kůži dějů a dokumentů. Tuto přednost může však zachovat jen stálé vnitřní úsilí o objektivitu, úzkostlivá snaha po historické spravedlivosti, chápavý a procítěný poměr k zážitkům a myšlenkám druhé strany a kritický postoj k vlastním národním stereotypům a předsudkům. Prachý, namáhavý a každodenní zápas o národní kritiku a sebekritiku, v tomto tématu dvojnásob potřebný, nesmí ovšem přejít do jednostranného a konjunkturálního flagelantství - v diskusi, jež v posledních letech na české straně probíhá, zastávají autoři názor, že sama kritická národní sebereflexe potřebám a nárokům solidní a objektivní vědy nestačí /srv. J. Křen in: Zur Geschichte der deutsch-tschechischen Beziehungen, ed. M. Reimann, Berlin 1985, 56-57/.

Toto vědecké a občanské krédo tvoří a autorské východisko obou těchto knih - druhou, pojetím i časově volně navazující část, zachycující období 1918-1945 zpracoval dr. V. Kural. Autoři preferují střeoevropskou koexistenci a proti tradiční absolutizaci nacionálního soupeření usilují o rekonstrukci a rehabilitaci často přehlíženého étosu kompro-

misu, tolerance a vůbec demokratických hodnot - něco z toho vyjádřil jeden z protagonistů této historie, český předák J. Kaizl v r. 1895: "...my se nemusíme míti rádi, my se potřebujeme... snášeti" /Z mého života, III/1, Praha 1901, 350/. Netřeba sdělet představu starých liberálů katolíkům či socialistům o planosti a jalovosti národního, aby se dalo tvrdit, že ve srovnání s břešně radikálním a agresivním nacionalismem prokázal tento demokraticky a na kompromis orientovaný nacionalismus svou historickou plodnost - při nejmenším nikdy nevedl k takovým krachům jako vypjaté nacionální velikášství, velikášství malých nevyjímaje. Pověstná slova, jež v nejtragičtějším dějství česko-německého dramatu sehrála takovou roli, mají ve Freiligrathově verši úplně jiný smysl: "Es kommt die Stunde, es kommt der Tag, /wo du an Gräbern stehst und klagst" /Přijde hodina, přijde den, /kdy staneš nad hroby a budeš truchlit/.

Takový deprimující konec však přece nevylučuje pocit, že tragédii česko-německého rozchodu nelze vysvětlit jen mechanismem neúprosné dějinné nevyhnutelnosti. To není jen produkt mravního a občanského postoje vnášený zvnějška a prezentistický do dějinné látky, ale hledisko, jež je v ní vskutku obsaženo. Nejméně dvakrát se v minulosti ve velkých rozměrech projevíly prospěchy vzájemného soužití: za středověké kolonizace a pak v 19. st., v průmyslovém skoku českých zemí. V obou případech následoval však velký konflikt, vždy po té, co se obě etnika sociálně a kulturně k sobě přiblížila: za husitství a ve 20. st. Poprvé se však během dlouhé pohusitské éry tolerance a poměrné prosperity soužití obnovilo, podruhé nabyl konflikt rozsahu, který v současnicích vzbudil skeptický sklon považovat jej za nenapravitelnou osudovou nutnost. Tam i zde však záleží též na pozorovatelově zorném úhlu a na dějinné situaci, z níž čerpá svůj dojem. Dnes, za čtyři desetiletí od války mnoho z válečných a poválečných resentimentů vyvanulo a nové generace, konfrontované s jinými problémy a strastmi, myslí a jednají jinak. Z odstupu 30-40 let, který v moderním vývoji dynamickém dává nemalou možnost k překonání představ, měřítek a vášní minulých sporů a rozchodů, vychází i autorská strategie této práce, založená na negaci strohého a fatalistického determinismu, který Němci výstižně nazývají finalisierende Interpretation. Jako nelze německé dějiny nové doby zredikovat jen na pouhou přípravu a předeheru nacionalistického imperialismu a nacismu, nelze ani české dějiny líčit výlučně pod zorným úhlem prožitků válč-

ných let, vidět v minulosti jen cestu k nim a neumět si představit jinou budoucnost. Důraz na neukončenost dějin a jejich otevřenost, na trpělivou a pečlivou rekonstrukci jejich křižovatek a alternativ, musí mít ovšem meze. Inspirativní princip, že "všechno je jinak", nesmí se zvrhnout v primitivní přehodnocení dle zásady "všechno je naopak". Dějiny se nedají prostě převrátit a přepisují-li se znovu a nově, nemusí to vždy být konjunkturalismus. Musí být znovu a nově zkoumány, nově oslovovány a dotazovány, aby se objevily nové či zasuté a neviděné souvislosti propozice a možnosti. Žádný nový dotazník nezmění však, co se stalo - jen současnost má jinou perspektivu, jiná měřítko, zkušenost a také jiné vědomosti než válka a doba bezprostředně po ní. Dnes je nabíledni, že česko-německé vztahy neskončily v r. 1938 nebo 1945, že je tyto předěly nevyčerpávají, že nejsou jediným prizmatem, jímž mohou být nahlíženy a že netvoří ani jediné zřídlo jejich smyslu a poselství.

To je také problém česko-německé a přeneseně středoevropské tragédie let 1938-1945 - že by to nebyla tragédie, a také tragédie česká, myslí už málokdy; zde snad mohou být připomenuty studie ze 60. let, které sice později zapadly, ale s tímto závěrem přišly /srv. J. Křen, O vzniku myšlenky odsunu Němců in: Odboj a revoluce. Zprávy 2/67, Praha 1967, 175-191; Odsun Němců ve světle nových pramenů in: Dialog, Ústíⁿ/L 1967, č. 4-5, 1-10/. Odtud vzešel i podnět k této práci - z vědomí že toto téma bezpodmínečně potřebuje rozšířit záběr analýzy dál do minulosti, aby se perspektiva prodloužila a věci nabyly přiměřené rozměry. Teprve v celistvém rámci dějinného času, zahrnujícího nejen nedávnou minulost a její bezprostřední historické okolí, dostává se válečné "katarzi" autentických, t. j. časných proporcí a pravé podoby: ani konec, ani začátek, nýbrž jeden, sice závažný, ale přece jen ne víc než jeden článek staletého toku dějin a jejich budoucnosti.

Tím však téma středoevropských národnostních vztahů a též vztahů česko-německých přestává být tak žhavé a aktuální jako dřív, kdy bylo jedním z center zdejšího dění - přesun mocenského těžiště této části kontinentu na východ, do Moskvy ubral těmto otázkám na váze a naléhavosti. Navíc se jejich povaha změnila: co je činilo tak mimořádně těsnými a co z nich tvořilo víc než jen pouhé sousedství, totiž mnohonásobné promíšení, přestalo vlastně po r. 1945 existovat nebo aspoň naby-

lo nové podoby a rozměrů. Válkou jakoby se dovršila dlouhodobá tendence střeoevropského národnostního vývoje k odluce a oddělení: došlo k rozsáhlému národnostnímu "vyčištění", zdejší státy se staly konečně více méně národními, menšiny a národnostní promíšení bylo redukováno na minimum. Ale národnostní rozluka nebyla jedinou vývojovou tendencí, do důsledků dovedený ideál národní "čistoty" a uzavřenosti nebyl naplněn zcela a netrval též dlouho. Ani dnes se střední Evropa úplně nerozloučila se svou barvitou, smíšenou minulostí - paradoxně snad nejvíc v zemi, kde národní "čistotu" na čas povýšili na první státní doktrínu, totiž v Německu; se statisíci dělnickými přistěhovalci/Gastarbeiter/ se stalo dost smíšeným státem. Také vazby a styky mezi zdejšími národy se neodehrávají přes všechna omezení jen na "distanc", přes hranice. Ve skutečnosti jsou jejich spojitosti i dnes intenzivnější a hlubší a překračují pouhé mezistátní sousedství; při tom ani zdaleka nejde jen o přesahy sdělovacích prostředků a masovou turistiku, jaká dřív nebyla, i když hraniční záležitosti byly kdysi jednodušší. Tak je tomu i ve vztazích mezi Čechy a Němci: ono úplné oddělení, o něž se usilovalo za války a po ní, se nestalo zcela skutkem, byť i dnes má všechno jiné formy. První "spojkou" byli vlastně odsunutí sudetští Němci, kteří i se vši trpkostí v duši roznesli po Německu a Rakousku mnohé z češství, jež v sobě po staletém soužití nemohli nemít. A záhy po té k tomu přibyl další element, tentokrát exodus český - početná emigrace, která se ne náhodou tak často usazuje v německy mluvících zemích; německý autor by lépe posoudil, zda a jaký to má v současné německé realitě význam.

Ale nemenší, ne-li větší je německý podíl na realitě české, jehož si nemohou nebýt vědomi právě historici: téměř každý kraj a průmysl, skoro každá památka, hřbitov či galeriě skýtá doklady někdejší německé přítomnosti a díla - jednorázovým aktem "vylikvidování německého živlu z české vlasti", jak se říkalo po r. 1945, nedá se vymazat a zrušit 700 let společného života. I současní Češi nesou v sobě kus němectví, pečeť německého živlu a jeho dědictví, třebaže si to málo připouštějí a uvědomují - u starších generací, které znají, vesměs proto, že stále chovají nedůvěru a pocity křivdy a příkoří, u mladších generací, jež podobné zábrany nemají, hlavně proto, že neznají. Češi, ti do-

konce ve zvýšené míře, sdílejí dnešní sklony k bezdějinnosti, ale co se týče těchto stop, lze důvodně předpokládat, že hned tak nevyblednou. Právě ona éra soužití s Němci, plná neustálých svárů s nimi, je pro Čechy dobou jejich největších úspěchů, zdrojem působivé tradice národní svébytnosti, spojnicí k demokratickému evropskému společenství, význačnou posilou národní identity v neúprosném chodu východoevropské integrace. A budou-li se Češi vracet k minulosti, nebude se jejich pohled točit už jen kolem starých sporů. Návrat k vlastním národním a dějinným kořenům dě naopak vyniknout víc tomu, co v někdejších nacionálních vášních zapadalo, totiž výkonům, úspěchům a plodnosti soužití s Němci a - židy, jejichž paměť tato práce usiluje též zaznamenat. Této tendenci k zatlačení národnostních nesvárů jsou "nápomocny" i strasti dnešního světa, jež i do česko-německého poměru zanášejí, co v něm vlastně nikdy nebylo a co relativizuje staré resentimenty i problémy, vyrůstající z nepoměru velikosti obou národů, totiž společné globální ohrožení válečné, ekologické i mocenské či lépe supervelmocenské.

Autoři dbali, aby jejich přesvědčení, že se oba národy musí znovu nalézt, sejít a zbavit se otravy dřívějších konfliktů, nevedlo ke zkreslení a idealizaci často hořké minulosti - amicus mihi Plato, sed magna emititia veritas, padni komu padni. Nečiní si však proto nárok na dokonalou a konečnou pravdu. Řada problémů není dosud monograficky zpracována, každá etapa poznání obsahuje aspoň část dobového omylu a také možnosti autorů jsou omezené, m. j. i tím, že práce vznikla v abnormálních podmínkách jako jedno z děl historiků, na něž byl v r. 1969 uvalen "zákaz povolání" /Berufsverbot/, a jinž byla odňata vědecká existence se všemi důsledky, od uzavření přístupu do archivů a k literatuře přes změnění vědeckých diskusí až po další šikany. ~~Tyto okolnosti a též nutnost hledat obživu dělnickou prací, jež tak prodloužila dobu přípravy, není uváděna jako žádost o kritickou shovívavost, nýbrž jen jako omluva či vysvětlení některých technických nedostatků, pramenných a literárních mezer a pod. Čtenářská shovívavost bude však asi nutná z jiného důvodu: původní text měl víc jak dvojnásobný rozsah a měl-li být udržen v únosné míře~~

Leccos ovšem umožnila doplnit roční profesura na brémské universitě již a tamním spolupracovníkům a přátelům patří upřímná vděčnost. Tyto okolnosti a též nutnost hledat obživu dělnickou prací, jež tak prodloužila dobu přípravy, není uváděna jako žádost o kritickou shovívavost, nýbrž jen jako omluva či vysvětlení některých technických nedostatků, pramenných a literárních mezer a pod. Čtenářská shovívavost bude však asi nutná z jiného důvodu: původní text měl víc jak dvojnásobný rozsah a měl-li být udržen v únosné míře

musel být proveden nemilosrdný výběr a leckdy bylo třeba obětovat i přesvědčení, že historie má být i čtivou literaturou. Zhuštěnost textu může být na závadu sdělnosti a nutnost vyjádřit mnohé složité problémy pouhou zkratkou vyžaduje čtenářovu spolupráci. Také nevyhnutelné omezování fakticity, popisu událostí, dějů, jednajících osob atp., zvláště v prvních kapitolách, bude asi občas potřebovat náhled do příruček. Nejnovější /Handbuch der Geschichte der böhmischen Länder, ed. K. Bosl, sv. II., III., Stuttgart 1968/ je pro českého čtenáře téměř nedostupná a obdobná moderní příručka česká není. Do jisté míry může tuto mezeru zaplnit Československá vlastivěda /díl II., Dějiny sv. 2, Praha 1969/, do r. 1848 pak akademický Přehled dějin Československa /díl I/2, 1526-1848, Praha 1982/, pro období po r. 1848 může pomoci i poměrně obsáhlá faktografie v knize O. Urbana Česká společnost 1848-1918, Pha 1982.

Nepříznivé okolnosti, v nichž tato práce po dlouhá léta vznikala - přípravné studie byly zveřejněny v pražských "samizdatech" i v zahraničí /viz např. J. Křen, V. Kural, D. Brandes, Integration oder Ausgrenzung, Donat-Temmen Verlag Bremen 1986/ - byly i výhodou: vědeckou, protože zvětšily odstup /nejen časově, ale i sociálně/ a hlavně lidskou, protože daly pocítit solidaritu; bez tohoto povznášejícího poznání a bez obětavé pomoci rodiny, přátel a mnohých, kteří nemohou být vždy jmenováni, nespátřila by tato studie nikdy světlo světa ani v této své nedokonalé podobě.

Praha 1974 - 1986

446

VI. Namísto závěru: Německá otázka a Češi

Po vzniku národních států italského a německého byl r.1918 největším národnostním převratem ve střední Evropě - i přá všech polovičatostech byl zde princip sebeurčení "uskutečněn úplněji než kdykoli předtím" /H.Fothfels, Zeitgeschichtliche Betrachtungen, Göttingen 1959, 89/. Pro dosud nerovnoprávné národy to byla přesládká chvíle, jakou jim dějiny poskytly jen střední Evropa. Poláci dosáhli toužené obnovy velkého Polska, Jihoslované sjednocení a stejně tak i Češi a Slováci: ještě před koncem války věděl Beneš, že získají "daleko více než se odvážili doufat" /E.Beneš, Světová válka a naše revoluce, II., Praha 1927, 387/. Skeptikům musel ovšem tento povinnějsí úspěch svírat srdce: v dějinách se obvykle snad nejvíc platí za triumfy, třebaže účty se předkládají vesměs až další generaci.

Bilance poražených byla ovšem ztrátová: z uherské velmoci nezachránili Maďaři ani celé své národní území, a také Němci přišli o kusy své národní državy. Třebaže německý národní stát zůstal zachován, z vidiny obrovského impéria Mitteleuropy, kterék se ještě krátce předtím zdálo skutkem, stal se r.1918 těžký národní krach. Ve skutečnosti byla stráta ještě důležitější: německý živel ztratil roli iniciátora a motoru rozvoje střední Evropy - ideály sociální vyvažovaly z Ruska, demokratické ze Západu a národnostní od malých sousedních národů; Němcům přamělo prospělo, že zastatost Ruska, malost nástupnických národů a nechuť Západu k angažmá v této části kontinentu způsobila jiné problémy a jeho stabilizu příliš neposílila. V každém případě vrhla však válka vývoj na jinou cestu, než se dříve počítalo: nové vývojové impulzy nevzešly z Německa, jeho imperialismus se naopak stal brzdou a aspoň politické pokroky se ve střední Evropě prosadily bez Němců, ne-li proti nim; dokonce i pro vlastní německou revoluci byla předpokladem - německá porážka. Pro nové Německo to byla do budoucna komplikace: velký národní program, vize německé velikosti, jednoty a vzestupu byla spojena s reakčním nacionalistickým imperialismem, nikoli s novým revolučním a demokratickým proudem národního sebeurčení. Demokratickým a socialistickým silám, jež revoluce vynesla k moci, nebyl dán do vřátku onen dynamický národní moment jako u dohodových vítězů a jejich malých středoevropských spojenců. Německá revoluce neměla primárně národní, ale sociální ráz a národní program nových vedoucích sil německé společnosti byl po vítce obranný: musely převzít restriktivní závazky a nároky vítězů, omezit se nadlouho jen na záchranu

státu; Německo se napříště muselo soustředit na vnitřní pole, demokracizaci a hospodářskou obnovu, kterou poválečný rozvrát stáloval - tato klíčová místa bude mezi nacionalistické pravice atakovat.

Nová Německo vtiakly tedy okolnosti politiku jakéhosi státního egoismu, něco naspůsob maloněmeckého etatismu, jemuž byla však "entourage" vnucena zvenčí a již nepředcházela národní triumf jako za Bismarcka. Muselo rezignovat i na vidinu posledního zbytku válečných zisků, totiž na dovršení celoněmecké jednoty připojením rakouských a sudetských Němců - v nadcházejících mírových jednáních šlo Německu tak říkajíc o vlastní kůži. Německá demokracie neměla sice žádnou zálibu v podobných všenněmeckých projektech, které se v posledních desetiletích staly doménou imperialistické pravice, ale pro tuto chvíli rozhodoval svatý egoismus vlastního státního zájmu a nouze. Berlín projevil vůči esťufickým aňšlusovým deklaracím z Vídně /a Liberce/ značnou zdrženlivost, na německé straně chyběl "analogický ostentativní akt" /s. Conze, Die Zeit: Wilhelm II., Tübingen 1964, 143/. Také v české otázce přivedl Německo nospěch jeho ofensív v létě 1918 k větší opatrnosti, již začal hlásat i říšský konzul v Trazu Gebattel, po celou dobu války stoupenec nejostřejšího kursu. V říjnu 1918 bral už "velkočeský" stát jako realitu a uvědomoval si, že Německo nebude mezi vykonávat ani ochrannou funkci vůči zdejším Němcům. V německém státním zájmu je naspak navázat s Československem korektní poměr; pokud jde o sudetské Němce, doporučoval, "aby si v současné okamžiku cestou přímých jednání s Čechy zajistili co nejvýhodnější postavení v československém státě" /j. Kořalka, Vznik Československé republiky r. 1918 v oficiální politice Německé říše in: ČSČR, roč. 15, 1967, 842/. Krátce po 20. říjnu vešel Gebattel také v přímý styk s pražským Národním výborem, jemuž navrhl udělat tečku za dekadentními spory a začít dobré sousedské vztahy; po dohodových velmocích bylo Německo vlastně první, které s ČSR navázalo diplomatické styky. To byl významný přelom, a to tím spíš, že se odehrál na poli, jež bude mít napříště rozhodující váhu: s rozbitím habsburské monarchie odpadl totiž vídeňský "zprostředkující členek", těžiště česko-německých vztahů se přenášelo na mezinárodní rovinu a na přímý poměr k Německu. Vznik obou mladých demokracií, výmarské a československé, vytvořil sice podmínky pro nový začátek, ale víc než začátek to nebyl. Co se Německa týkalo, zůstával problém, podaří-li se mu vyrovnat se se ztroskotáním nacionalistického expanzionismu, nalézt v nových poměrech základnu pro nové národní koncepty, zaměřené na vnitřní prosperitu a demokracii. To nebylo nijak snadné: nový mezinárodní řád, založený

na národnostním principu a sebeurčení, měl právě v německé otázce největší deficity - prostor sebeurčení Němců byl omezen oprávněnými i spornými nároky dohodových vítězů i sousedních národních států. Tím byl v poválečném Německu položen problém revanše a revisionismu, který se stal průběžným kamenem nové demokracie, i když jeho řešení záviselo i na tom, jak bude německá republika prosperovat a do jaké míry a kdy se jí dostane i důstojné místo v mezinárodním společenství.

Nové uspořádání Evropy dalo německé politice nové téma - nemalé části národa zůstaly mimo národní stát a staly se menšinami, jež teď tvořily v německé národní bilanci mnohem větší polčíslo než předtím. Péče o tyto Němce /Volkstumsarbeit/, která až dosud stála více méně na okraji říšské politiky, nabyla nové váhy - státu, který se musel smířit s tolikými omezení, dala se sotva upírat jako legitimní funkce. Bez rizik to ovšem nebylo: Volkstumsarbeit byla v minulosti vesměs doménou krajního nacionalismu, který jí vtiskl anexiostický a irredentistický ráz a a ve vztazích s novými nástupnickými státy se muselo počítat s obzvláštní citlivostí, plynoucí jak ze žárlivosti nových suverénit, tak i z obav z německé subverze. Bude vřmarská republika s to vyvinout na tomto poli novou politiku, která by se tomuto nebezpečí vyhnula? To ostatně mělo i své riziko vnitropolitické, * aby se totiž Volkstumsarbeit nestala jednou z opor obnovy expanzivního a zároveň protirepublikánského nacionalismu.

Vedle komplikací, daných starými resentimenty a nově i neposírem mezi malým a velkým státem, bylo to jedno z hlavních úskalí, s nimiž se napříště budou vztahy mezi oběma zeměmi potýkat, přestože se začaly vyvíjet v r. 1918 překvapivě hladce a nebyly příliš zatíženy ani teritoriálními spory - malázaříšené Klučínsko, které bylo z Říše k ČSR připojeno, nikdy se vážným jablkem sváru nestalo.

Mnohem složitější byla v r. 1918 rakouská otázka. Pro německy mluvící obyvatelstvo rakouských zemí bylo toto období katastrofou, jež zasáhla samé základy jeho národní existence, tradičně spjaté s habsburskou monarchií. Náhlý pád z výšin snů o novém rozkvětu ve spojení s Německem a v Mitteleuropě, zdramatizovaný nevídaným válečným zbídačením, vyvolal zde novou a bolestnou krizi národní identity; desorientace a deprese zacházela až k povážlivým zjevným desintegracím - Vorarlbersko, Tyroly a Korutany se staly dějišti separatiistických pokusů. Výhodisko, jež se z nečekaného rozpadu monarchie Rakušanům podávalo, totiž samostatná národní státnost, nebylo organickým završením předchozího usilování, nýbrž následkem

vnějšího tlaku událostí. Německé Rakousko stejně jako národní Maďarsko "nebyly výsledky dávno koncipované národní politiky, ale nouzová opatření", plynoucí z rozpadu habsburské říše /R.A.Kam, Werden und Zerfall der Habsburgermonarchie, Graz 1962, 181/. Revoluční pohyb v monarchii měl také těžiště v německých národěch: "nikoli pluky průmyslových dělníků Vídně a Dolních Rakous, Německých Čech a Štýraka, nýbrž rolnické pluky maďarské a slovenské byly nositeli hnutí" /O. Bauer, Die österreichische Revolution, Wien 1965, 105/. Vření ve vlastních rakouských zemích mělo také převážně sociální ráz a v rakouské historiografii nechybí dokonce i hlasy, že skutečnou revolucí ani nebylo /srv. R. Neck, Österreich im Jahre 1918, Wien 1968, 19/; k tomu jí scházel i strhující národní program, jímž samostatné Rakousko nebylo - v jeho životaschopnost tehdy "nikdo nevěřil" /O. Bauer, op.cit., 127/.

U etnika, které mělo vlastně z celé monarchie největší státo-
tvornou potenci, kompenzoval se tento paradoxní komplex vidinou
anšlusu - spojení s ostatními Němci v jednotném Německu. Stejně
paradoxní bylo, že tento "nacionální program" /F. Fellner in:
Die Auflösung des Habsburgerreiches, ed. R. G. Flaschka, R. Heck, Wien
1970, 40/ nebyl dílem buržoazně nacionálních stran. Občanské vrst-
vy, za války hlavní nositelé velkoněmeckví, ocitly se porážkou a
rozpadem monarchie "před prázdnotou" a "ve slepé uličce, nevidoucí
z ní východiska" /J. Opočenský, Konec monarchie rakousko-uherské, I
Praha 1928, 506/, Do čela rakouské politiky se dostává soc. demokra-
cie, jež přichází též s iniciativou k novému národnímu programu,
k anšlusu. Její vedení prošlo v říjnu 1918 urychleně vývojem, který
předtím prodělala levice: dávala-li ještě na jaře přednost refor-
mě monarchie v duchu "rakouské demokracie", v polovině října se už
více méně otevřeně vyslovuje pro spojení s Německem - vzápětí se
toto stanovisko stalo platformou celé strany. Samostatné Rakousko
považoval Bauer za "manévr francouzského imperialismu" proti demo-
kratické a revoluční německé jednotě a eventuelní dunajskou fede-
raci pragnoval ještě ostřeji jako nástroj k "podřízení Němců Ra-
kouska... východoevropským spojencům Francie, Československu a Jugo-
slávii" /L. Kerekes, Von St. Germain bis Genf, Budapest 1979, 24/.
Vytváří se tedy podobná konstelace jako kdysi na počátku revoluce
r. 1848: velkoněmecky orientované radikální síly přejímají polit-
tickou iniciativu, k níž se ostatní připojují - nacionalisté velmi
rychle, katolíci a staroliberálové později a ještě "ne z celého
srdce", nýbrž jen z nutnosti a z "taktických úvah" /Ibid., 18-19/.
Absence nacionální vítězeslávy dala při vzniku německého Rakouska

ještě více vyniknout problémům, které sebou konstrukce národních států v promíšené střední Evropě nesla. Stejně jako ostatní nástupnické státy bylo i ono koncipováno na kombinaci historického a přirozeného práva: první se uplatňovalo u "dědičných"/rakouských/zemí, kde se reklamovaly i oblasti s jinými národnostmi, druhé pak v německých částech českých zemí - integrální součástí Rakouska se měly stát i Německé Čechy/Deutschböhmen/, Sudetenland na Moravě a ve Slezsku, německé okresy jihočeské a jihomoravské a také německé enklávy novobystřická, jihlavská, brněnská a olomoucká. To byl ovšem absurdní a groteskní celek, jezuité životaschopnost vdechovalo jen spojení s Německem. Z českého státu by se za těchto podmínek stal -jak tehdy napsal konzul Gessattel - také "největší podivný útvar bez jakýchkoli přirozených hranic" /cit.dle J. Kořalka, po.cit., 842/. Obklopen velkými Německem skýtal by národu a jeho seberealizaci vlastně ještě užší prostor než za starého Rakouska; anšlus, dokonce i jen samotných rakouských zemí měl proto v Čechách nejzárputilejší odpůrce. Stejně tak závažný byl ale rozpor s Čechy i pro německé Rakousko - bez sudetských částí přicházelo o třetinu svého předpokládaného rozsahu, o cenné hospodářské zdroje /uhlí/, jeho váha v budoucím Německu by se citelně snížila a sotva by tu mohlo aspirovat na pozici druhého po Rusku.

Národní cíle obou stran, rakouské a české, se tedy vylučovaly a mezi nimi existovalo největší napětí v celém komplexu česko-německých vztahů: stejně jako už několikrát předtím nebylo hlavním protivníkem Čechů německé říšské, ale nejnebezpečnějším se tehdy Brno zdála Vídeň, ať už národní a anšlusová anebo jako zřídlo restaurace Habsburků; dokonce i legionáři, vzpomíná Masaryk, "docela jinak cítili k Němcům než k Rakušánům a Maďarům" /T.G. Masaryk, Světová revoluce, Praha 1925, 514-515/. Avšak ke skutečnému konfliktu, jakých tehdy bylo mezi nástupnickými státy habaděj, mezi Rakouskem a Československem nedošlo. Základnou pro restauraci Habsburků se nestala Vídeň, ale Budapešť, a na anšlus Rakušané také neměli sil; dál než do stodia deklarací se tyto plány nedostaly. Třebaže Angličané a Američané zásadně proti uplatnění národnostního principu ve formě spojení Rakouska s Německem nebyli, francouzská argumentace, že německý rival nemá takto vyjít z války posílen, neminula se účinkem - vítězná Dohoda se pak rychle a jednoznačně vyslovila proti anšlusu a pro samostatné Rakousko, a Češi přijali toto rozhodnutí s úlevou. Toto řešení, které nerespektovalo demokratické právo na sebeurčení, jež se uplatnit vůlí dotčeného obyvatelstva, bylo ovšem Rakušánům vnuceno proti vůli jejich autorit. Ale tak jednoduché to nebylo: pominou-li

mezinárodní aspekty a zřetel na sousedy, nebyla v Rakousku vále k připojení k Německu tak nesporná a trvalá, jak se zprvu zdálo. Nátlak Dohody tu nevyvolal takový odpor, jaký by se dal čekat a příčiny nebyly jen v letargii, která se země zmocnila. Podobně jako v r. 1848 objevily se záhy v původní anšlusové jednotě trhliny, a každý ze tří velkých rakouských směrů, nacionalistický, socialistický a katolický "hledal... možné řešení národní budoucnosti nového Rakouska jinou cestou" /L. Kerekes, op. cit., 18/. Zvlášť výrazný byl tento obrat v katolickém táboře, který nikdy nevynikal příchýlností k protestantskému Prusku a který byl teď ještě víc odpuzován německou revolucí. Ale ani v soc. demokracii netrvala bauerovská éra - Bauer se stal prvním rakouským ministrem zahraničí - dlouho a nejedem z vůdců pocítil asi při rozhodnutí Dohody ulehčení. "Všle rakouského obyvatelstva k připojení by se neměla přeceňovat. V jeho prospěch se angažovaly v zásadě jen německo-nacionální kruhy, hlavně intelektuálové. V širokých vrstvách rolníků, měšťanů a především dělníků byla nálada pro připojení více méně následkem šokujícího účinku, který vyvolal konec války, rozpad monarchie a hospodářská nejistota" /E. J. Görlich - F. Romzik, Geschichte Österreichs, Innsbruck 1970, 504/ - úsudek možná trochu rakousky patriotický, ale ne zcela nemístný. Samostatné Rakousko bylo jen umělým útvarom, který vznikl z úradku velmocí. Ačkoli republika a Rakušané budou ještě dlouho a těžko hledat svou identitu, neprokázala rakouská státnost nakonec o nic menší životnost než ostatní nástupnické státy; státní odluka tu také urychlila vývoj, z něhož se časem i při všech oklikách vyzlubil národotvorný proces - rakouského národa.

Tím a odpadnutím připojení k Německu odpadla i většina rozporů s Československem. Územní zvětšení ČSR na úkor Rakouska /Valtice, Č. Velenice/ nebylo velké a nezbytnost součinnosti k zvládnutí poválečného rozvratu vedla dosti rychle k otupení rozporů. Také jako opora sudetských Němců Rakousko téměř nepřicházelo v úvahu - republika zatížená vnitřními obtížemi a odkázaná v mnohém na pomoc zvenčí /m. j. i z ČSR/, ztratila i na nacionální přitažlivosti. Třebaže problém spojení s Německem ze scény úplně nezašel a třebaže mezinárodní pozice obou zemí byla odlišná, problémy nebyly tak neřešitelné, jak se zdálo na podzim 1918. Resentimenty z dob staré monarchie i jejich válečné vzplanutí záhy uhaslo, i když tím uhaslo i ono těsné soužití, jež bylo pro obě strany plodnější, než se svého času tušilo. Vztahy obou států se poměrně brzo začaly normalizovat a zejména v době, kdy ve Vídni měly demokratické síly navrch, měla ČSR s Rakouskem lepší vztahy než s Maďarskem a Polskem.

Válečnou porážku Centrálních mocností vlastně svým způsobem nejvíc odneslo německé obyvatelstvo z okrajů německého osídlení, které teď stálo před hrozbou odtržení a přeměny v menšiny v ei- zích národních státech - obdobné menšiny neněmecké v Německu a Ra- kousku takovým problémem nebyly a jejich osud ,jak vidno i na po- četné české menšině ve Vídni, řešila vesměs asimilace. U početného a vyspělého německého obyvatelstva v novém Polsku /Poznaňsko, Slez- sko/ i v ČSR to v úvahu nepřicházelo - Češi, Slováci ani Poláci zjevně takovou asimilační schopnost neměli. V Polsku, jež nasadilo za dost tvrdý kurs odvety, byl problém "zjednodušen" masovým vystěhová- ním - podle německých údajů odešlo po válce do Německa asi 850000 lidí /Die Deutschen und ihre östlichen Nachbarn, ed. V. Aschenbrenner a j., Frankfurt ²/M 1957, 222, 261/. V Československu k ničemu podob- nému nedošlo: početní a vyspělí Němci tu nebyli žádnými čerstvými přistěhovalci a poměry vůbec nebyly tak drsné a syrové. Ocitli se z ovšem v obtížné situaci, třebaže ne všechny jejich problémy byly nejdě²šnějšího data. Jejich někdejší nadvláda padla vlastně za z starého Rakouska také původní přednosti německého pohraničí jako z staré průmyslové oblasti se už před válkou valem rozplývaly; bez zázemí monarchie a při menší kapacitě československého trhu byly tyto handicapy ještě závažnější. Řevaha rozptýleného lehkého prů- myslní, nižší stupeň koncentrace, nevýnosné zemědělské zázemí, okrajo- vá poloha bez integrujících velkoměstských center - to všechno už dříve a teď dvojnásobně komplikovalo i nacionální situaci zdejších Němců, u nichž nebyly "dostatečné předpoklady pro rozvoj moderní szdetoněmecké ,díleč, společnosti" /R. Jaworski, op. cit., 18/. Ani zeměpisně, ani svým "kmenovým" původem netvořili Němci z českých zemí souvislý a spojitý celek - cítili se součástí rakouského ně- mectví a jejich gravitačním centrem byla Vídeň; "specifické sudet- toněmecké národní povědomí vlastně až do války neexistovalo", napí- še později /1. 1. 1927/ pražský německý list Bohemia. Jejich nacionál- ní identita byla ještě rozkolísanější než u ostatních Austroněmců a rozličné její roviny - regionální, rakouská a postupně stále více celoněmecká - nebyly sladěny. "Tyto díleč identity se vyvinuly ve skutečné protiklady", jež znemožňovaly formulaci vyhraněného národ- ního programu /R. Jaworski, op. cit., 35/. Po postupné erozi rakouské vize, jež měla mezi českými Němci největší úspěch v liberální éře, na- bídl jim novou národní jistinu vlastně až radikální velkoněmecký nacionalismus. V tom smyslu byla pro ně výjimečným národním zážit- kem válka, která se zdála ojedinělou šancí ke spojení "hospodářské- ho, politického a národnostního zájmu do jednoho cíle... Pro sudet-

ské Němce měla říšskoněmecká válečná výzva o boji Germánů proti Slovanům konkrétně vnitropolitický význam - na frontách se málo vlastně rozhodnout i o "jejich mocenském postavení ve vlasti"; tato vyhláška učinila též z jejich předáků "nejdůležitějšími zastánci" říšské válečnické orientace /R. Jaworski, op.cit., 36/. Perspektiva válečné porážky ovšem agresivní nacionalistický kurs podlomila. Nacionalisté ovšem karputile trvali na oktroji oddělení Německých Čech/Deutschböhmern/, ale socialisté - a nejen oni - se už krátce v létě 1918 od těchto nacionalistických diktátů distancovali; také ve Slezsku a na Moravě /třebaže z důvodů mnoho rozličných/ se teritoriální dělení ani nepřipravovalo, "ani ve vědomí lidí nežilo" /B. Dirke in: Handbuch der Geschichte der böhmischen Länder, ed. L. Bosl, III., 396/

Šok porážky a rozpadu monarchie otřásl německým obyvatelstvem českých zemí snad ještě více než Rakouskem a Německem a pociťoval se tu jako ohrožení samé národní existence: jedva se rýsující národní perspektivy vzaly rázem za své, spojitost s rakouským a říšským němečtvím, která je měla pojistit proti rostoucí převaze Čechů, měla být zpřetrhána a obávaná hrozba, osud odloučené a podřízené menšiny ve státě starého národního rivala se stala akutní. Politická diferenciace, rozvíjející se rychle v posledních fázích války, se tím zastavila a nabrala zpětný chod. Pocit národního ohrožení vytvořil teprve v Sudetech podobnou konstelaci jako dva, tři roky předtím u Čechů: počátkem října se ustavila sudetská obdoba někdejšího Českého svazu - sdružení německočeských poslanců, v němž se spojily všechny strany od nacionalistů až po soc. demokraty. Ti však v této frontě neměli takové vedoucí postavení jako v Rakousku. Českoněmečtí socialisté převzali sice také Bauerovu platformu a aplikovali ji na Deutschböhmern, ale cítili lépe její komplikace. Jejich vůdce Seliger si byl jasně vědom, že ani německá část Čech není "jednotným uzavřeným územím", ale jen "národně politickým pojmem" - má sice předpoklady být správním celkem, ale nemůže "ekonomicky i kulturně existovat samostatně"; životaschopná je jen, dojde-li k připojení k Němcku a Rakousku, což podle jeho názoru však "nemuselo být jisté" /cit. dle Z. Kárník, Socialisté na rozcestí, Praha 1968, 287/. Nacionalisté si podobnou skepsi nepřipouštěli a jako nejhorlivější zastánci sněhusu stáli i politicky v čele - na provizorním národním shromáždění ve Vídni, jež za účasti všech německých poslanců z českých zemí vyhlásilo 29.10.1918 Deutschböhmern za samostatnou provincii německého Rakouska, byla ustavena i její reprezentace: zemským hejtnmanem se stal nacionalista Lacher /a po

nám Lodgman/ a jeho zástupci Seliger a agrárník Meixner. Krátce po té se ustavily podobné útvary i na Moravě /Sudetenland na severu, Deutschsüd-mähren na jihu atd/ - teprve v této chvíli vlastně sudetské německví začíná vystupovat jako celek, pojmy "sudetský" či "sudetonečský" rychle zdomácní a jsou plně na místě i v historickém podání.

Ohlas těchto aktů sudetoněmeckého sebeurčení, jak je nazývali i nacionálové, kteří ještě nedávno toto heslo zavrhovali, byl však dost rozpačitý - zčásti vlivem deprese a pasivity, na níž žaluje i nacionální historik /srv. F. Kolisch, Der Kampf der Tschechen um ihren Staat, Wien 1929, 140/, zčásti v důsledku pochyb hospodářských a zásobovacích, jež zaznamenává i zpravodajství české mafie i říšská diplomacie /srv. E. Beneš, op. cit., III. Dokumenty, 159; I. Gonda, Verfall der Kaiserreiche in Mitteleuropa, Budapest 1977, 403/. Na rozdíl od politických předáků, kteří se přichýlili k anšlusu, "byly široké vrstvy zprvu ještě velmi vzdáleny tomu, aby je v tom následovaly. Hospodářské pochybnosti u mnohých továrníků a politická neangažovanost u četných rolníků z počátku bránila, aby se vzdali tradiční pospolitosti a českými obyvateli země" /E. Birke in: Handbuch III., 398/. Iro přervání staletých a plodných vazeb na celek českých zemí a pro úplný převrat vžitě národní existence ve prospěch nejistoty v Německu nerozhodovali se tedy sudetští Němci snadno - nejostřejší konfliktní situace s Čechy vznikla také až později, na jaře a v létě 1919, a netrvala vlastně dlouho: už za rok po té se objevují známky nového obratu k dohodě s Československem.

x x x

Poprvé od r. 1848 a v míře nesrovnatelně závažnější vyvíjel se za války a na její sklonku česko-německý poměr k celkovému národnostnímu konfliktu: maximální sebeurčení a naprostá plnost národní u Němců v podobě státního sjednocení Říše, Rakouska a Sudet měla nutně za následek národní neplnost Čechů a činila jejich sebeurčení iluzorním. Malý, čistě národní český stát, něco na způsob pomnichovské republiky, obklíčený téměř ze všech stran velkým Německem a bez společných hranic se svými spojenci, vítěznou, ale vyčerpanou Francií, o zničeném Rusku ani nemluvě, neměl žádnou perspektivu. K naplnění této osudné konstelace a k frontálnímu střetnutí na způsob kdo s koho však nedošlo, i když stopy v povědomí obou stran zůstaly. U slabších Čechů, kteří se nakrátko ocitli tváří v tvář hrozbě národního ztroskotání, působilo to silněji a připomenulo

dávné komplexy obav o národní existenci; tato spodní vrstva nejistoty, trvalé riziko národního osudu, nezahradí ani při nejkorektnějších vztazích s Německem a Rakouskem. Na německé straně byla tato rezidua mnohem diferencovanější - poměrně malá u Němců říšských, kteří Čechy vážně ohrožení být nemohli, silnější u německých Rakušánů, zvláště pokud vkládali své naděje do anšlusu, a nejsilnější u Němců sudetských. Jestliže se na druhých frontách česko-německého poměru, ve vztazích s Německem a Rakouskem, dějiny v hodině dvanácté integrálnisu konfliktu vyhnuly, v poměru česko-sudetském se už od války vyhrobovaly krajnosti. Nebylo-li povědomí vzájemné spjatosti, vyrůstající z reality společné existence v českých zemích a v monarchii a nutící obě strany ke kompromisu a vyrovnání, úplně škrtnuto, rozhodně bylo aspoň silně zatlačeno do pozadí - každý z obou nacionalistů se dal vlastní cestou, b. z velkého ohledu na druhého a proti němu; na obou stranách převládala tendence zaříditi se národnostně podle svého - u sudetských Němců ve sjednoceném Německu nebo v německé Mitteleuropě, u Čechů ve ve "velkočeském" státě, v Československu. Pole možných dohod se tak vůči hledně zmenšovalo a nacionální antagonismus dosahoval maxima - sebeutčením obou celků, jak je každý chápal, se vlastně navzájem vylučovalo. Nemilosrdná válka a její krutost vytvořila konstelaci, v níž obě strany volí cestu moci a síly, kterou mělo být vlastní řešení druhému partneru vnuceno a nadiktováno. Obecný rozvrat po čtyřletém válečném vraždění, rozpad staletých říší a jejich ustálenými pořádky, nepopsatelná bída se vzpourami, stávkami a bouřkami, dalekosáhlá destrukce lidské a občanské každodennosti tvořila živnou půdu pro instinkty a iracionální emoce všemožných nenávistí, které se při národnostním smíšení snadno přelévaly na nacionální pole: "Nacionálně poštvané obyvatelstvo, ... Němci a Češi nepřátelštější než kdykoli předtím", psalo se už v lednu 1918 v referátu pražského vojenského velitelství /cit. dle F. Kolisch, op. cit., 130/. To ukazoval i nejvíce avějí indikátor napětí v českých zemích, totiž židovská menšina, která na šklonku války prožívala silnou depresi - Rakousko, s nímž byli sžiti, bylo v koncích a obrovský společenský výbuch se zdál nevyhnutelný: zejména nacionálně nejcitlivější sionisté byli v létě 1918 přesvědčeni, že se skutečná katastrofa teprv blíží a že po válce propukne "masový teroristický antisemitismus" /Ch. Stölzl, Kafkas böses Böhsen, München 1975, 95/ - vzhledem k dřívějším nacionálním bouřím s jejich antisemitskými doprovody nezdála se tato předpověď poválečné sociální národnostní občanské války příliš zápyžkáá přepjatá a hysterická.

Realita doby byla však od těchto drastických předpovědí až překvapivě odlišná. V hladových bouřích se sice často objevovaly antisemitské excesy, ale ty měly spíše pokřiveně sociální než národnostní ráz; k žádné občanské národnostní válce nedošlo a slyšet nebylo dokonce ani o podobných nacionálních demonstracích a střetech, jaké byly na horké půdě českých zemí před válkou časté. Spravedlivost české Mafie v létě a na podzim nezaznamenává v německém pohraničí žádné protičeské incidenty a výsledný dojem je divně idylický: "německý lid v Čechách a na Moravě počítá nanejvýš s českým státem" a nechce se od "nás odloučit, ježto ví, že mu zde kynou materiální výhody a národnostní zabezpečení" /cit. dle M. Beneš, op. cit., III., 185, srv. též 159, 160, 168/ - i při vši idealizaci, k níž měli Češi důvod, masivní projevy národního protestu Němců by asi nepřešli. Také extrémní protičeské výpady jsou na německé straně na ústupu a rozsáhlá česká literatura k tomuto období je registrována jen ojediněle: Kramářovec Soukenka např. uvádí, a ještě z druhé ruky, jen výpad Rheinische Westphalische Zeitung, které ještě v létě opakovaly slůvka německého válečného nacionalismu a vyzývaly k vyhnání Čechů ze střední Evropy, sby bylo místo pro pět milionů německých osídlenců /J. Soukenka, Karel Kramář 1914-1918, Praha 1930, 210/. Pokud jde o Čechy vzpomíná rakouský pozorovatel, který v Čechách prošel celé léto 1918, že Rakousko bylo sice obecně nenáviděno, ale "jen výjimečně jsem se...setkal se skutečnou nenávisť k Němcům" - z desítek setkání a rozmluv zaznamenává toliko jediný případ, kdy se jeho český partner, v tomto případě ^esuperintendent protestantské církve, dal strhnout k výroku, že Němci mají "jít ze země, nechtějí-li se přizpůsobit" /R. Scheu, Wanderung durch Böhmen..., Wien 1919, 151/.

Tato zvláštní situace, zjevné národnostní napětí a přitom skoro žádné přímé národnostní konflikty, měla ovšem své dobové příčiny: společnost byla absorbována každodenností nouze a válečných strastí a neklid se soustřeďoval především na pole sociální. O příznacích zlepšení národnostních vztahů nemohlo však při tomto poměrném klidu ~~z~~ být ani řeči: obě strany, Češi i sudetští Němci, prožívali tehdy jakýsi duchovní a politický rozchod a odcizení, vystupňované až k naprosté vzájemné lhostejnosti a nevšímavosti. Podle Hajšmana se už na konci války Češi "německému usilování o Deutschböhmen bránili jen tak levou rukou... Jako u Němců bylo hotovou věcí Deutschböhmen, u lidu našeho bylo obecným přesvědčením, že Němci a Rakousko o našem osudu vůbec rozhodovat nebudou" /J. Hajšman, Mafie v rozmachu, Praha 1934, 234/. Tím byl do značné míry určen i průběh převratu 28. října: "Přes všechny rakouské útisky a přes všecko šovinistické počínání našich Němců... nebylo v iraze ani

jinde proti Němcům užito násilí" /T.G.Masaryk, op.cit., 529/. Peroutkovo líčení je ještě empatičtější: "Převrat 28. října měl ráz téměř idylický. Nebylo humánnější revoluce než byla naše" /F.Peroutka, Jací jsme, Praha 1934, 161/.

"Rakouskou úředně povolená revoluce" může být ironizována - tento lékařův výrok se také v německé literatuře často cituje /srv. např. E.Dirke in: Handbuch III., 345/ -, ale za to, že 28. říjen nebyl dost drsný a násilný, si ironií nezasluhuje: krvavé, brutální a nemilosrdné revoluce rodí sice často heroické příběhy, ale někdy z nich vycházejí nové demokratické hodnoty, zvláště ne v národnostních vztazích. Protože chvíle převratů na dlouho určují společenské povědomí nebyl pokojný ráz pražských událostí 28. října bez významu: díky své idyličnosti nezatížil vztahy s Němci příliš velkou hypotékou odvet a násilností, jež by budoucnost nesnesitelně otravovaly.

Spory o to, zda česko-německý poměr měl v poválečných podmínkách lepší či horší perspektivy než v minulosti - němečtí autoři jsou v této věci vesměs skeptičtí, čeští jsou spíše optimisté /srv. např. R.Hilf, Deutsche und Tschechen, Opladen 1973, 59; Z.Solle in: Aktuelle Forschungsprobleme um die Erste Tschechoslowakische Republik, ed. K.Sosl, München 1969, 46/ - nejsou dost dobře řešitelné: srovnává se nesrovnatelné, protože rozdíl podmínek a předěl války je příliš velký, "než aby projednávání takových otázek mělo praktický smysl" /R.A.Kann, Das Nationalitätenproblem der Habsburgermonarchie, I., 302/. Převážná část problémů se přenesla na mezistátní pole, kde byla bilance vcelku pozitivní, vezme-li se v úvahu nepříznivá výchozí situace, dokonce velmi pozitivní: normalizace vztahů mezi Československem a oběma německými státy, dá-li se tohoto pojmu o Rakousku a Německu užít, probíhala dost rychle, celkem pokojně a bez neřešitelných problémů. Vztah mezi Čechy a sudetskými Němci zůstával naproti tomu brizantní, třebaže /nebo protože/ se jeho koordináty dalekosáhle změnily. Podle R.Hilfa - k tomuto stanovisku inklinuje většina německých autorů - tkvěl největší rozdíl v tom, že se "role prostě vyměnily. Z ovládaných se stali vládnoucí a naopak" /R.Hilf, op.cit., 63/. Tak jednoduché to však nebylo: jako nelze prostým vzorcem vládnoucích a potlačených beze zbytku vystihnout pozici Čechů ve starém Rakousku, nelze toto schéma mechanicky uplatnit ani na Československo. Němci byli sice menšinou, ale zůstávali příslušníky velkého národa v sousedství a toto zázeší spolu s jejich vlastní vyspělostí tvořilo trvalou přednost vůči malému národu. Jedině s touto korekturou, s níž ostatně obě strany vždy kalkulovaly, lze akceptovat tézi, že se od r.1918 těžiště politické inicia-

tivy a odpovědnosti přesouvá na českou stranu: Češi se vskutku stali prvními státním národem, který i při své největší početní převaze nesohl být majorizován.

Podmínky pro nové národnostní vyrovnání nebyly ovšem komplikovány jen starými a válkou ještě vystupňovanými resentimenty. Také nové existenční či politické podmínky obou partnerů a jejich vnitřní nastavení nebylo shodě nijak příznivé: ještě nedávno triumfující Němci byli poraženi, kdežto Češi byli "příslušnými vítězi" /R. Hilf, op. cit., 60/, a to aktivními. Hrdost a sebevědomí, plynoucí z heroické epopeje odboje a legií, zbavily je do značné míry tísnivého pocitu ženšiny, jímž trpěli za Rakouska a který se teď zamoženou měrou přenesl na sudetské Němce. I mezi Čechy se ovšem objeví pokusy o odvetu a kompenzační pocity superiority, ale nebylo jich kupodivu tak mnoho. To platí zejména o české politické reprezentaci a zvláště o domácí garnituře, která si s německou otázkou dělala "více starostí... než mužové zahraniční akce" /S. Jaksch, Europas Weg nach Potsdam, Köln 1967, 107/. Příčina je nasnadě: emigrace se už etablovala ve velké mezinárodní politice, kdežto domov byl s německým problémem konfrontován bezprostředněji a hrozivěji - nepominutelnou součástí českého léta 1918 a dokonce ještě říjnových převratových dnů byly stále obavy z říšské intervence /srv. E. Scheš, op. cit., III., 157, 158 a j./. Také nacionalisticky přeměštěné pretenze, hojně koluující ve veřejnosti a tisku, nešly ve směrodatných politických kruzích žádné horlivé zastánce: maximum, o němž se uvažovalo v Kafii, bylo přivtělení Lužice - "výměnou za Cheb, Ruaburg a Šluknov" /E. Beneš, op. cit. III., 185/. Socialisté, dokonce i blízcí nacionálnímu křídlu byli ještě zdrženlivější a např. Bechyně se veřejně přihlásil k myšlence, aby "co největší německé kraje... byly z českého státu vyloučeny" /cit. dle Z. Hárnit, Socialisté na rozcestí, Praha 1968, 299/. Kutnost dorozumění s Němci uznávali dokonce i nejzaryputilejší nacionálové Kramář a Rašín. V poslední rozhovor s posledním premiérem monarchie Lemmaschem Kramář Rakousko sice naprosto zavrhl, ale mluvil "pro dohodu s Němci" /J. Redlich, Schicksalsjahre Österreichs, Graz-Köln 1954, II., 308/, a toto stanovisko zastával i po převratu: "My se s Němci už nějak srozumíme", psal 15. 11. 1918 Benešovi /E. Beneš, op. cit., III., 507/. Toto srozumění si ovšem představoval z pozice síly: na Scheuovu pochybnost, zda Češi dokážou Němce "ztrávit", odpověděl, že ti si "dají říci, nebudou-li mít už žádnou operu" /R. Scheu, op. cit. 194/ - počítal zjevně, že bez Rakouska a Německa budou sudetští předáci slabšími a povolnějšími partnery.

Ne-saryžovo pojetí sudetské otázky, jímž na sklonku války věnoval

zvýšenou pozornost /srv.F.Fring in:Versailles-St.Germain-Trianon, ed.K.Boal,München-Wien 1971,106/,nebylo tak výlučně mocensky fundováno,třebaže i on sám se dal při návratu domů také strhnout k opakování nacionalistického sloganu o Němcích jako o kolonistech, který ožil už v polemikách českého a německého tisku na jaře 1918, kdy jej obhajoval i Pekař /srv.J.Pekař,Z české fronty,Praha 1919, II.,76/.Ale to byla vskutku výjimka,kterou se Masaryk snažil rychle napravit. Plány na zmenšení počtu Němců odstoupením částí pohraničí přestaly být pro něho sice aktuální,ale důrazně doporučoval jednat doma s Němci,aby přijali novou republiku,která "nemá být žádným národním státem,nýbrž státem moderním,pokrokovým a demokratickým" /cit.dle W.Jaksch,op.cit.,189/.Stejně jako za války byl má i nyní ovšem východiskem nový stát a sudetskou otázku požímal jen jako menšinovou. Od tehdy běžného chápání menšinového problému se však české představy dost lišily.Podle H.Rothfelse byl poválečnou normou "princip tolerance/Duldung/" na způsob někdejší tolerance náboženské a podle hesla cuius regio,eius natio - odchylky se měly trpět "jen z praktických důvodů" a s vyhlídkou,že menšiny bez násilí "postupně zmizí" /H.Rothfels,op.cit.,90/.Po takových úvahách ohledně sudetských Němců nejsou však v tehdejších vedoucím českém gremiu ani stopy; Masaryk sám považoval německou menšinu v ČSR "mezi všemi menšinami v Evropě" za "docela zvláštní" /T.G.Masaryk,op.cit.,524/,a dokonce ani nacionalističtí předáci nemysleli,že by ji Češi mohli pohltnout a asimilovat.

V ČSR,jakkoli byla koncipována jako unitární stát,se tedy s Němci počítalo.Praktické řešení jejich problému vycházelo však v podstatě z tradičního liberálního modelu,jehož omezenost Češi sami za Rakouska vyzkoušeli: "národní menšiny budou požívatí rovných práv", stálo v emigrační programové /washingtonské/ deklaraci,a jejich práva "budou chráněna poměrným zastoupením" /cit.dle E.Beneš,op.cit., III.,467/.Poměrné zastoupení v podmínkách široké demokracie bylo sice proti Rakousku pokrokem,ale liberální recept,který chce uspokojit národy hlavně jen občanskou rovností,zůstal zachován - "odtud pak také rozhodné odmítnutí jakýchkoli pokusů českých a moravských Němců o státoprávní sebevyjádření,které by znamenalo rozbití integrity historických zemí" /O.Urban,Masarykovo pojetí české otázky in: ČsČH,roč.17,1969,549/.Po zkušenostech s německými "autonomistickými" oktroji za války se o kolektivním statutu sudetských Němců neuvažovalo,anebo jen minimálně: delegáti domácího NV se na poradách s Benešem v Ženevě koncem října 1918 shodli,že se v republice má Němcům dostat zastoupení v podobě ministra-krajana.Zejména

Masaryk, pro něhož bylo nové Československo "produktem nehotovým a dějinně tvárným" a který si byl vědom, že vzniklo "v období všeobecného porušení rovnováhy", měl ve výhledu pozdější fázi "racionálních korektur", v níž se i na národnostním poli využije "možností demokracie, jež se světovou válkou v Evropě otevřely" /O. Urban, op.cit., 549/

Existence a státní prosperita Československa, národního maxima Čechů, byla do značné míry podmíněna tím, že se obdobně maximální národní program Němců neuskuteční. Toto pravidlo, které si Češi / a nejen oni / v té době příliš nepřipouštěli, platilo i pro další, ne-li všechny nástupnické státy - jejich perspektivy byly v mnohém závislé na tom, zda se Němci sníží s omezeními svého sebeurčení, které jim byla vůlí vítězů vnucena, a zda v novém modelu své národní existence - Německo, Rakousko, země - naleznou cesty směrem k národní obnově, vzestupu a prosperitě - a též k novým vztahům k sousedům. I když nové uspořádání nebylo ani zdaleka vytvořeno kvůli Čechům a ostatním nástupnickým státům, nýbrž jako nástroj evropské rovnováhy a hráz obnovy německého imperialismu, na čemž byly i velmoci zainteresovány, bylo pro malé německé sousedy výhodné. To ovšem od nich / a od Čechů v první řadě / vyžadovalo zvláštní "honorář" v podobě prozíravé velkorysosti a moudré zdrženlivosti - na finský způsob, lze-li užít takové aktualizace.

Předpoklady pro takovou konstelaci, resp. její úspěch definoval vývoj dost zřetelně: sociální prosperita, demokratický řád uvnitř i navenek a hegemonie demokratických a nacionálně umírněných sil * v Německu, Rakousku i mezi německými zeměmi stejně jako v nástupnických státech včetně Československa a Čechů. Doba čerstvých válečných resentimentů a ošidné ovzduší křiklavé národní vítězoslávy /či ukřivdnosti/ nebylo tomu však příliš příznivé. Nejisté byly ostatně i objektivní předpoklady, jaké pro tento vývoj ve střední Evropě existovaly - na straně poražených šlo především o problémy politické, o tradice a rezidua expanzivního imperialismu a revanše, u nových nástupnických států byly překážky i povahy sociální, nerozvinutost a nezralost mnohých z nich, která u nich demokratické řády záhy podkopá. A stejně tak bylo důležité, jak se bude vyvíjet druhá z "křídelních" mocností, Rusko, jež bylo v r. 1918 mocensky vyřazeno a prožívalo obrovský ~~xxxxxxx~~rozvrat a převrat. A snad nejdůležitější byla otázka, jak se středoevropské národy obejdou bez oněch organizujících a arbitrážních faktorů, jak je představovala habsburská monarchie, a zda a do jaké míry budou západní velmoci s to dostat svým narychlo převzatým závazkům a

budou-li ony i mezinárodní společenství, které chtěly vytvořit, ochotny a schopny tyto funkce plnit - celé meziválečné dvacetiletí potvrdzovalo, že střední Evropa je celoevropským problémem.

Tyto předpoklady zůstávají existenciálním axiomatem této oblasti podnes: národy žijící své riskantní bytí v této složité a bolestné části kontinentu se mohou udržet a žít spolu jen v ovzduší sociální stability a demokratických řádů - pro obojí tu však nejsou ani zdaleka ideální podmínky. Nemají-li však jen živořit, nezbyvá jim než se o to pokoušet a - a překročit a překračovat také sebe sama; tento nesnadný úděl byl a je i osudovou otázkou Němců a Čechů a jejich vzájemných vztahů.

61A

V Bruselu dne 16. 12. 1934 datoval Paul Claudel báseň nadepsanou "Zdenka Braunerová". Dovolím si ocitovat úvodní verše:

"Řečeno jest o ženě statečné, že smát se bude
v poslední svůj den.

Tak také naše přítelkyně Zdenka, pohled důvěrou
a láskou naplněn,

Pozvedá oči k Panně Marii své země v chvíli
dokonání.

Celá se v úsměvu a slzách rozplývá pro tuto
pannu, jež zas usmívá se na ni."

/Překlad Ivana Slavíka/

V básni je zachycen hned v počátku dramatický účinek umírání - "ženy statečné"! Ale Zdenka Braunerová, svobodná dcera významného českého politika 19. století /a kmotra básníkovy dcery Reine-Amélie -Zdenky, narozené 9. 2. 1910 v Praze/, nebyla nikdy vězněna, ani polížejně pronásledována. A nežila v chudobných poměrech; spíše sama podporovala jiné umělce, včetně rodiny Paula Claudela a západní Evropa, konkrétně Francie, jí byla druhým domovem. Neběží zde o teatrální patos poezie? Anebo Paul Claudel podhaluje ve svých verších nějaké skryté drama? Ale kdy a kde se odehrálo a v jakých kulisách? A bylo toto české drama zřejmě pouze francouzskému básníkovi? Znamému svým náboženským citěním?

Zdůrazňuji: je nutné věřit skutečné poezii; ta se vždy vyhýbá teatrálním gestům. Básník s neobyčejnou přesností rozpoznává poukryté drama i v srdci jiného národa a nemůže, než se pokoušet svou písní čtenáře rozechvít - pravdivým účinkem slov. Ano: slova účinkují v poezii bez herecké masky a jejich pravdivost je možné ohledávat neiluzivním reflektorem skutečnosti. I po padesáti a více letech.

V roce 1914 dedikuje Paul Claudel Zdence Braunerové báseň Svatý Václav /ze sbírky "Images saintes de Bohême"/. V ní čteme verše, jež vytvářejí divadelní prostor z celých Čech:

"Čechy vypily svého panovníka; není v nich pole jediného,
které by nebylo nasyceno jeho tělem a nasáklé krví jeho".

A určují jejich kulisu i podobu účinkujícího lidu:

"Za Čechy pros mezi čtyřmi hvězdy rozložené, které čekají,
za muže vášnivé a trochu lstivé, za ženy trochu těžké, modrooké".

/Překlad Jana Čepa/

Opomenout nelze, že celá báseň začíná prorockými slovy: "Ani vzteklý úder pohana" - a že byla napsána na prahu světové války, která ve svém konci umožnila Čechům získat vlastní stát, i díky Francii. Položme si otázku: jak se zachovali obyvatelé konkrétní země /"Čechy - které čekají"/, v prvních dnech své svobody? Kdy "muži vášniví a trochu lstiví" a "ženy trochu těžké, modrooké" vystoupili na scénu národů, samostatných ve světě?

Tekla přitom v Praze, matce českých měst, krev? Ne: převrat proběhl až v poetickém poklidu. Velící generál odcházející rakousko-uherské armády požádal pouze představitele Českého národního výboru, když přebírali vojenské velitelství v Praze, aby "zachovali stromy v přilehlé zahradě, u vojenských objektů". A zabránili jejich vykácení; přání generála bylo respektováno.

Hvozdům v Čechách "muži vášniví a trochu lstiví" neublížili. Proč použil v roce 1934 Paul Claudel slova o "ženě statečné", jež "pozvedá oči k Panně Marii své země"? Když umírá?

Protože Prahu, která je městem dramatickým a divadelním, básník znal. V jejích kamenných kulisách rekoncepoval i svůj divadelní kus Zvěstování Panny Marie a po pražském pobytu /1909-1911/ se stal divadelním autorem světového významu. Praha mu byla městem radosti Panny Marie. I na prostém měšťanském domě v Celetné ulici objevil Pannu Marii s Ježíškem, plnou pohybu z poezie štěstí. "Pojďme se podívat na tu Pannu, která se hlasitě směje... Qui rit aux éclats", lákal rodáky z Čech. /Drama "Zvěstování P. Marie" mělo svou premiéru v Praze 6. 2.1914. Českému Národnímu divadlu zaslal Paul Claudel k premiéře telegram: "Mnoho úspěchu Vám i Vaším statečným hercům! Mé srdce je s Vámi. Ať žije Praha! Mnoho štěstí. Claudel." A ne nadarmo si text tohoto telegramu připomínali Čechové, když v dramatickém roce 1968 "Zvěstování Panny Marie" provozovali v Praze znovu: po dvacetiletém mlčení o Claudelovi, o němž se v ČSSR od r. 1948 tvrdilo, že "tento básník nám nemá co říci", neboť "nebe je prázdné!"/

A zde se dostáváme k podstatným slovům, dramatického účinku: "nebe je prázdné"! Jsou to slova antibiblická: v Čechách a v Praze, v místech

plných soch světců, které jsou vztyčeny mezi nebem a zemí, nabývá slogan - "nebe je prázdné" drtivého účinku! A Claudelova poezie nám sděluje: kdo se dokáže postavit drtivému účinku podobných slov na divadle světa a obhájit slávu své vlasti - oproti davu účinkujících - projevuje statečnost. Lidskou i biblickou a básník má právo opsat tento čin slovy z Písma - o "ženu statečnou"!

Paul Claudel jako básník i světový dramatický autor věděl i v roce 1934 to podstatné: Praha je město dramatické a divadelní, její kameny však nejsou kulisami zaměnitelnými!

Ve svých verších "Zdenka Braunerová" opěvoval tento její projev statečnosti: v prvních dnech svobody českého národa, 3. 11. 1918, tam, kde Čechy mají své podium theatru mundi, na Staroměstském náměstí v Praze, došlo ke "vzteklému úderu pohana". Odehrán byl po západu slunce kus, divadelní se věm všudy: včetně přítomnosti přihlížejících hasičů. Češi, vedení mužem, kterého český básník Václav Renč charakterizoval ve svých verších takto - "A říkal si bohém. / Pohrdal láskou, pohrdal úsměvy, pohrdal světly, / jež krást ani koupit si nelze" - hodili oprátku na krk Panně. Ano, na témže Staroměstském náměstí, kde za třicet let, roku 1948 tábor lidu čekal na slova vůdce komunistů Klementa Gottwalda, že jeho vláda převzala v zemi veškerou moc a na "věčné časy" ve spojení se SSSR. Na témže Staroměstském náměstí, kde bylo na počátku útlaku Čechů popraveno 26 českých pánů a země od toho památného roku 1621 ztratila svou samostatnost. Na témže Staroměstském náměstí, kde český lid v roce 1942, zastoupený táborem lidu, přísahal se členy své protektorátní vlády věrnost Hitlerovi a jeho říši: neboť toto podium českého theatru mundi bylo pro takovéto činy připraveno. Nebe nad jeho dlažbou bylo vždy při těchto událostech na první pohled prázdné! A aby zůstalo na první pohled prázdné v moderní době, strhli "muži vášniví a trochu lstiví" Pannu Marii, strážnou čtyřmi anděly světových stran, ze sloupu - mezi nebem a zemí - na dlažbu. Den po Svátku všech věrně zemařelých, za aplausu křičícího davu, jehož nebe nikdy nepřesahuje výšku kulis domů. A jak se zachovala "žena trochu těžká, modrooká", Zdenka Braunerová? Přispěchala pozdě, až byl čin dokonán, ale pak vlastníma tělem chránila trosky barokní Panny Marie, majíc její hlavu v klíně! Její vzdor byl tak nečekaný a plný duchovní síly, že dav se před starou pannou rozestoupil a umožnil jí vynést v náručí roztříštěný corpus "Panny Marie své země". A kdosi z přihlížejících zvolal: "Ženu statečnou kdo nalezne?"

Tím výstup "Ženy statečné" na podiu uprostřed Prahy neskončil: k divadelnímu představení patří neodmyslitelně věnce a květiny. A Zdenka Braunerová předvedla, jak odpovídá "prázdné nebe" na útok proti své poezii, když už lidé ztratili pro nevinnost smysl. Zakoupila věnec z růží, s nepostradatelnou listopadovou stuhou smutku. Vrátila se na místo trosek a položila růže na to, co zbylo z projevu dávné české zbožnosti. A zůstala na básnicích, aby tragiku tohoto divadelního představení, odehrávajícího se v šeru, v poezii zachytili.

Paul Claudel byl prvním z nich. Další světový básník, nositel Nobelovy ceny za rok 1984, byl jedním z těch, kteří staroměstské exekuci z roku 1918 v davu přihlíželi. V té době byl komunistou. A když ho Praha v lednu 1986 pochovávala, modlili se zaň čeští lidé, pod klenbou zrušeného benediktinského kláštera břevnovského /kam tak rád chodíval Paul Claudel/ slova Zvěstování Panně Marii. A při oněch slovech - "Zdrávas Maria, milosti plná" - létal nad rakví básníka v lednu nevidaný motýl: Jaroslav Seifert se loučil se světem v náručí oné Panny, na jejímž stržení se v mládí podílel. Sám o tomto dávném theatru zanechal ve své poezii svědectví:

Hlava Panny Marie

Bývá to v roce jedinečná chvíle.
Otevřel jsem okno,
zaskřípěly závěsy,
a byl tu podzim.
Ještě hedvábný, s kapičkami krve
a lehkými doteky smutku.
Je to čas, kdy lidské rány
začínají víc bolet.
Navštívil jsem Vladimíra Holana.
Byl nemocen.

Bydlí u Lužického semináře,
téměř nad řekou.
Slunce zašlo před chvilkou za domy,
řeka potichu šustila
a míchala své mokré karty
k večerní hře.

Sotva jsem vešel,
Holan zavřel prudce knihu
a zeptal se mě jaksi pohněvaně,
zda také věřím v posmrtný život
nebo v něco ještě horšího.

Já však jeho slova přeslechl.
Na nízké skřínce u dveří
zahlédl jsem odlitek ženské hlavy.
Proboha, tu znám!
Ležela tam, spočívajíc na tváři
jako pod gilotinou.

Byla to hlava Fanny Marie
ze Staroměstského rynku.
Shodili ji poutníci,
když právě před šedesáti lety
vraceli se z Bílé hory.

Porazili sloup
se čtyřmi ozbrojenými anděly,
na kterém stála.
Nebyl ani zdaleka tak vysoký,
jako Vendôme v Paříži.

Budiž jim odpuštěno.
Trčel tam na znamení porážky
a hanby
českého národa
a poutníci byli rozjaření
prvními doušky svobody.

Byl jsem tam s nimi
a hlava rozbité sochy
kutálela se po dlažbě blízko místa,
kde jsem stál.
Když se zastavila,
její zbožné oči se dívaly
na moje zaprášené boty.

Tentokrát však dokutálela se ke mně
už podruhé,
a mezi těmito dvěma okamžiky
byl téměř celý lidský život,
který poznal mně.
Neříkám, že byl šťastný,
ale už je u konce.

- Prosím, řekni mi ještě jednou,
nač ses ptal, když jsem vešel.
A odpusť.

Tato báseň je ze sbírky "Deštník z Piccadilly". A protože byl Jaroslav Seifert signatářem Charty 77, nemohla po dokončení sbírka vyjít tiskem a lidé si ji tajně v českých zemích rozepisovali. A je nutné zdůraznit, že poezie vede české "ženy trochu těžké, modrooké" i v naší současnosti do role neočekávané statečnosti. Právě za opisování Seifertovy sbírky "Deštník z Piccadilly", jak bylo v roce 1981 při vynášení rozsudku u soudu v Brně zdůrazněno, odsoudili zkušení čeští právníci třicetiletou ženu, Drahomíru Šinoglovou, matku tří dětí, na jeden rok do vězení. Po rozsudku byla do věznice odvezena, i když ještě kojila svého půlročního synka: ten jí byl z náruče odebrán a na starost si ho vzaly úřednice péče o mládež při státním úřadě ve Znojmě. Shodou okolností byla v době jejího věznění knížka "Deštník z Piccadilly" prodávána ve státním knižním velkoobchodě v ČSSR a přispěla do státní pokladny předpokládaným ziskem. Za existenci poezie v národě se platí: vyzývá diváky k účasti. Poesie et theatre!

Nositel Nobelovy ceny Jaroslav Seifert ve svých vzpomínkách "Všecky krásy světa" Čechům napsal: "Protože jste asi zvědaví, kdo z nás byl tenkrát nejlepším básníkem, prozradím vám to přímo: Vladimír Holan...". A právě básník Vladimír Holan získal po smrti Zdenky Braunerové odtrženou hlavu Panny Marie: měl ji ve své pracovně. A na protest proti tomu, že v počátku 50. let dávala vláda v Praze oprátky na krk českým básníkům, kteří se ničím neprovinili - kromě poezie! - či posílala je po divadelních procesech na desítky let do pracovních táborů, se uzavřel ve své pracovně. A nevycházel do pražských ulic. Ve sbírce "Na postupě", kterou tvořil v období, kdy v Čechách přebírala veškerou moc komunistická strana, čteme v básni "Soška" tyto verše:

"Tím, že žije u smrtelníka, je jaksi svědkem
jeho neřestí, hříchů, výčitek a zoufalství,
ale tím, že ^{ho} přežije, jest i jeho nadějí,
že jednou v spravedlivém shrnutí řekne, kdo byl.
A ona umí mluvit... Zrovna včera řekla:
"Jsou chudí, kteří pohledají chudými.
Jak to, že jsi mne nepoznal?
Mne už nikdo nepoznává! ..."

Sbírka "Na postupu" směla vyjít v ČSSR až po 16 letech od svého napsání. A básníková sbírka "Předposlední" vyšla tiskem až za dva roky po smrti Vladimíra Holana, roku 1982. V ní čteme v básni "Igitur III", dedikované Jaroslavu Seifertovi, tuto závěrečnou sloku:

"Že potom zatrne úděsem?
Ó to nic! Vždyť i socha,
aby neupadla, nesmí
ztratit touhu po životě!"

Touha po životě! To je téma nezničitelné podstaty poezie: v Čechách i trosky žijí! Zdenka Braunerová to díky svému uměleckému cítění rozpoznala jasně a vydobila český překlad Claudelovy hry "Zvěstování Panny Marie" siluetou Trosek. Tak říkají Čechové nejznámějšímu krajinnému symbolu "Českého ráje", rozdvojeným troskám hradu, jež německý vědec a cestovatel Humboldt nazval "osmým divem světa". A když Zdenka Braunerová spolupracovala na divadelní výpravě "Zvěstování Panny Marie" v Praze roku 1914, nahradila Horu Matky Boží kulísou Trosek. A když ve III. dějství ožívá na jevišti artvé dítě v náručí malomocné, Češi slyší slavnostní vyzvánění z brány do Českého ráje, z Trosek! Tak je tomu v Praze: poezie čerpá i z trosek soch, které nemohou ztratit touhu po životě!

A když byl v počátku 50. let odsouzen na doživotí do vězení český básník Václav Renč, jehož třetí dítě se narodilo až po jeho ztrátě svobody a on nesměl po desetiletí tvář svého syna spatřit, obracel se ve věznicích k tušené tváři Panny Marie, stržené na Staroměstském rynku. A jen díky recitačním schopnostem spoluvězně se jeho poezie, o více jak 330 verších, dopsaná roku 1957 na záchodovém papíře, ocitla mimo zdi věznice. Pod názvem "Pražská legenda".

Tato vězeňská poezie mohla v básníkově vlasti vyjít tiskem až v roce 1968, kdy mezitím básníka propuštěného z vězení úřady uvědomily, že byl nevinný a uvězněn, jako řada jeho básnických druhů křesťanského vyznání, omylem. A zůstává skutečností, že jeho poezie byla recitována až na dně velikého společenského divadla budování socialismu, v katekombách věznic. A tam dosahovala svého dramatického účinku. Cituji úryvky z 9. a 11. zpěvu:

Odstranit svědka!

Svědka té lítosti nad sebou samým, té bezmoci dávné
i žízňě, jež do věčna prahne a za niž se stydí
těsná, bezkřídlá svoboda k zemi přitisklých lidí.

Už vážou smyčku na štíhlou šíji.

Už od hlavy k patě je omotána

Marie Panna.

Přibýlo paží. "Hej rup! A jedem!"

Prasklo to, skříplo. Štíhlý sloup se kloní.

Pak třesk... a na dlažbě v kusech podoba líbezná.

"Zúčtovali jsme! Je po ní!"

Pros za nás, královno vítězná!

Salve Regina, Maria Ave! ...

A všechno je šedé. Dav sám před sebou v mlhu se skrývá,
rozpadlý v prokřehlé ženy a rozpačité ~~mž~~ muže.

Čin velký vykonán, co ještě zbývá?

Jít domů ...

Podstatou "Pražské legendy", poezie recitované lidmi, které socialismus zavrhl, je křesťanské odpuštění. Je to zpěv o skutečném konci aktéra dramatu, jehož jméno chlubitivého iniciátora bylo v Čechách hned po 3. 11. 1918 herostratovsky známo. A verše básníka zbeveného svobody se snaží obn-žit stopy umírání toho muže, proti jehož činu se žensky vzepřela Zdenka Braunerová. A podobně jako Paul Claudel zaznamenal ve své poezii poslední pozvednutí očí k Panně Marii u ženy statečné, zaznamenal Václav Kenč ve svých verších poslední pozvednutí očí k Panně Marii své země u "muže vášnivého a trochu lstivého". Ten totiž si k léčení své smrtelné nemoci vybral poslední řádovou nemocnici v Praze, kde měl možnost se ze všech svých hříchů vyzpovídat a získat rozhřešení, což uklidnilo jeho duši. A po životě plném anarchie setkal se v Praze opět s ní. Cituji poslední verše "Pražské legendy":

"Ach, je to ta tvář, již v hodinách trýzně
lovil i zaháněl, proklínal, bezděky vzýval!...
A nyní je tady! Celá a jasná nad ním se sklání
a vše o něm ví.
Tvář nesmírného milování,
tvář vítězství.

A královna andělských dvorů,
jež vlévá svou záři ne do mramoru,
leč do srdcí lidských, poslední záchvěvy střeží.
A její zkušená dlaň jak hebounká vložka
mu na čele chladnoucím hojivě leží.

Pak vstane a dál zas Prahou, zahradou zvonových věží,
prochází pěšky a tajmo, aniž kde tuší,
od domu k domu, od duše k duši -
mateřská laň, stíhaná všemi a tajemná lovkyně všech.

Vítězná od věků, vítězství svého ví že se dcůčka
i ve vzpurném srdci hornatých Čech!

Snad se mi podařilo prokázat, že poezie psaná ve
všech oblastech tohoto světa a divadlo tohoto světa
přijí i v Čechách nerozlučně k sobě. A jestliže divadlo světa
světa nenahraditelně poruší daný ideál míry a rovnováhy
v životě člověka, poezie o tom nemluví a náhradu dodá
nám svým svobodným zpěvem. I všech jakkoliv vězněných.
A lze od ní žádat víc?

/Iva Kotrlá/

310

Biennales internationales
de poesie
Boulevard de l'Impératrice, 5
B - 1000 Bruxelles - Belgique

v Brně 21. 8. 1986

Vážený pane Arthure Haulote,

obracím se na Vás jako na generálního sekretáře Biennales internationales de poesie se sídlem v Bruselu. Považuji za milou a radostnou povinnost poděkovat Vám i pánům Jacquesu Izoardovi, Philippu Jonesovi, Fernandu Verhesenovi a Georgesu Linzeovi za potěšitelné pozvání k účasti na tomto biénale s mezinárodním významem, ve dnech 11.-15. 9. 1986 ve městě Liége v Belgii. Velice ráda a s nadšením bych se tohoto setkání evropských básníků zúčastnila a už jenom samotný fakt účasti by byl pro mne značnou ctí i dlouholetým potěšením.

Bohužel, z občanských důvodů a z důvodů soudně právních se tohoto setkání nemohu zúčastnit. Nevlastním totiž jakékoliv platné cestovní doklady, umožňující překročit hranice ČSSR - a to ani krátkodobě. Tato situace se týká celé mé rodiny: v době ne tak vzdálené jsme dokonce zaplatili u cestovní kanceláře Čedok několikadenní zájezd do spřátelené země, Polské lidové republiky, aby naše děti poprvé mohly tam spatřit moře. K výjezdu organizovanému státní cestovní kanceláří je totiž v ČSSR zapotřebí pouhé cestovní přílohy k občanskému ~~průkazu~~ průkazu. Ale ani tento jednorázový cestovní doklad nebyl mé rodině ze strany Sboru národní bezpečnosti, oddělení Pasů a víz - vystaven. V tom případě i mé děti nesměly hranice ČSSR směrem k moři překročit a cestovní kancelář Čedok nás za to citelně finančně penalizovala, etc.

Dále musím podotknout, že v mé vlasti je moje literární tvorba posuzována kompetentními institucemi a veřejně jako společensky nežádoucí. Dle odborného posudku ze strany Československé akademie věd, ze dne 18. 1. 1985 vede má literární tvorba čtenáře "k nábožensky deformovanému pohledu na společenskou skutečnost". Nemohu být tedy z hlediska orgánů státu, v němž ~~žiji~~ žiji jsem se narodila, vhodným reprezentantem české literární tvorby - i poezie - v zahraničí.

Navíc nejvyšší soudní orgány v Jihomoravském kraji, kde žiji, potvrdil při svém rozsudku ze dne 6. 9. 1985, č.j. 1T 167/85 výrok soudu nižší instance ze dne 2. 7. 1985, že mé literární práce jsou "způsobilé ohrozit zájmy ČSSR v cizině dle § 112 Trestního zákona".

/Citát z odůvodnění rozsudku./ A na základě takto soudně zhodnocených literárních prací byl můj manžel odsouzen k trestu odnětí svobody, s podmíněným odkladem na 2 roky. I když žádnou vinu nedoznal, soud pokládal za nezvratně dokázané, že v roce 1984 předal mé literární texty "na území města Brna" další osobě, kterou rovněž stihl obdobný trest. Na žádost o milost k prezidentu republiky, zdůvodněnou tím, že manžel je plně invalidní, došla nyní z ministerstva spravedlnosti odpověď, datovaná 6. 8. 1986, č.j. 1083/85 -HA -Z: Prezident odsouzenému manželovi milost neudělil.

Protože platnost neustálé hrozby uvěznění trvá, nemohu si být jistá, kterého dne, na základě mé literární tvorby, bude základní existence mé rodiny ohrožena. Bojím se, aby moje už jen účast na Biennales internationales de poesie v Belgii /jež je pro Sbor národní bezpečnosti zemí, v níž sídlí NATO/ nebyla hodnocena v mé vlasti jako "pokus o ohrožení zájmů republiky v cizině". Obávám se i opakování situace z podzimu roku 1984, kdy hned po porodu mého pátého dítěte dostal Sbor národní bezpečnosti od krajského prokurátora Usnesením ze dne 25. 9. 1984 č.j. 199/15-84 povolení k provedení prohlídky v mém bytě. Při té příležitosti mi důstojníci SNB zabavili i veškeré literární rukopisy a zřejmě natrvalo, i když bez soudního výroku.

Vám nemusím vysvětlovat, jak mi už jen pouhým zabavením literárních rukopisů, které nejsem schopna v původním rozsahu rekonstruovat a v době, kdy jsem byla jako matka oslabena, umožnila důkladná práce justičních orgánů v ČSSR poznat - jak blízko je poezie theatru. Etc.

Vím, že pochopíte i přes vzdálenost mezi Belgií a Československem všechny mé důvody a onu skutečnou nemožnost vycestovat z rodné země: uznejte prosím, tento dopis, za upřímnou omluvu. Závěrem ráda opakuji, jak mě Vámi podepsané pozvání velice potěšilo: i jistotou mezinárodní solidarity básníků, z rozdílných evropských zemí, pro něž je tvorba poezie znamením kulturnosti lidského tvora.

V úctě

Iva Kotrlá

P.S.

Dovoluji si aspoň korespondenčně připojit svůj příspěvek na nadepsané téma biennale "Poesie et theatre". Doufám, že pošta můj příspěvek i dopis do Belgie doručí.

Vlasta Chramostová

Kapitola z Příběhů a vzpomínek

Vyprávění by mohlo začít někde u fotografie z dílny Karla Plicky. Krojovaná slovenská děvčátka se drží za ruce, bosé nohy poskakují po čerstvé trávě, culíky vlasů vlají. "Hra na slepou bábu" se jmenuje pohlednice, která mi přinesla velikonoční pozdrav a prostřednictvím rozesmátých dívčích očí i kus úsměvu pisatelova. Ale hlavně dole, pod autogramem básníka, důležitou pro mne doušku psanou známým písmem: "Slíbené pošlu v nejbližších dnech." Razítko je z 12.4.1976.

Tam někde končila po mnohaměsíčním krušném pobytu za zdmi psychiatrie m o j e hra na slepou bábu. Když po bývalém životě zůstalo beznadějně prázdno, tápala jsem a hledala nový. Uvedly mě do něho Všecky krásy světa a přízeň vzácných lidí.

Ale ani to nebyl úplný začátek. Měl předehru ještě za tajícího sněhu o jednom slunném víkendu na chalupě u Havlů. Ostré předjarní povětrí nás vylákalo na procházku po návrší s výhledem do krajiny kolem Hrádečku. Píšu nás, ale nedovedu si už přesně vybavit, kdo všecko se rozhodl pro otravu kyslíkem a vybičoval se po předchozím protaženém večeru k trošce zdravého pochodu. Pamatuju si Jelenu v apartní čepici a Pavla Kohouta. Zdeňka Urbánka? Vaška? Jeho Olgu? Martu Kubišovou? Pavla Landovského? Opravdu už nevím, kdo se šel provětrat a kdo vyspával. Tohle společenství se sešlo v těch časech v obměňované sestavě v hrádečském "salónu" víckrát. Takže nevím, zda to bylo právě tehdy, kdy nás Václav Havel s Pavlem Kohoutem večer rozesmáli předčítáním své společné hříčky "R". Psali jí na pokračování

a posílali si poštou přírůstky textu. Tak vznikl dialog psychiatra a muže, sužovaného mindráky z ráčkování. Lékař pacienta utěšuje, že taková vada ve výslovnosti není žádná tragédie a názorně předvádí, jak není nic snadnějšího než zbavit se psychických potíží prostě tím, že se písmenu v konverzaci vyhnete. Pikantní pro nás bylo, že psychiatra hrál Václav a od začátku do konce to byl on, kdo nepoužil inkriminované písmeno, jehož osobitá výslovnost přece patří k charakteristickým rysům právě jeho mluvy. Dialog byl plný vtipných situací, ale především tam autoři dokázali, že výrazové a významové bohatství naší mateřštiny je takřka bez hranic. Až v poslední, závěrečné větě, hemžící se písmenem R, se ukázalo, že psychiatr sám taky ráčkuje. Možná, že právě onoho večera slavil nesmělý a plachý Vaněk z pozdějších Havlových her svůj první triumfální úspěch už před Audiencí.

Ale už zas jsem odběhla zpod bezmála filmových oblak letících nad Arádečkem. Jen příroda a přátelství může vytvořit a dopřát chvíle tak slunné i časům tak obtížným, jaké jsme právě žili. Vášnivě jako vždycky jsme pokračovali ve včera započatém hovoru o řeči, o jazyku, o vlastnostech češtiny mluvené i psané. To nás přivedlo k panu Seifertovi. Na podzim bude mít 75 let. A byl to právě Pavel Kohout, kdo přišel s návrhem, abych aspoň pro okruh zakázaných spisovatelů uspořádala k té příležitosti literární večer z jubilentova díla.

V týlu jsme ještě cítili nedávný zážitek z amatérské inscenace Havlovy Žebrácké opery v Počernicích a její ná-

sledky. Reakce na shromáždění určitých lidí coby diváků byla ze strany establishmentu neuvěřitelně podrážděná. Dá se tedy od jubilanta očekávat souhlas? Byl tu však důvod k jisté naději na příznivé přijetí na Ladronce. Měla jsem totiž s Mistrem písemné kontakty z dřívějších let.

"Vážená paní, už tolikrát jste mým veršům prokázala velmi účinnou laskavost a v minulých dnech jste i jinak na mě vzpomněla. Pospíchám tedy, abych alespoň v tento přemilý čas vánoční..."

To byla reakce na můj příspěvek v tradiční vánočně-novoroční anketě Literárních novin z prosince 1968. Na otázku "Která kniha, již jste četl/a/ v roce 1968, vás nejvíce zaujala?" jsem odpověděla: "Kniha života. Překvapivostí obsahu i formy. Soustředila můj zájem natolik, že spolu s vtíravostí publicistiky se jí podařilo vytlačit krásnou literaturu. Taky se letos otvíraly častěji Naučné slovníky a Procesy a Palackého dějiny a prokládaly se řádky z básnických čítanek "jen doma chutná voda po víně" a "já se tam vrátím". A tak výběr z nové literatury mám malý. Ale tím větší úctu k jejím tvůrcům, kteří jako už tolikrát plní svou historickou funkci "v těch chmurných Čechách". Za všecky ostatní dík Jaroslavu Seifertovi, že jako blanický rytíř vyjede v pravou chvíli před televizní obrazovku nebo na pódium Slovanského domu, aby tu byl s celou vahou své osobnosti - pro příklad, pro hrdost, pro sílu."

Když má životní cesta byla už hodně klopotná, přihlásil se v roce 1973 opět pan Seifert: "... rád bych věděl co je a vámi! Nemohl bych se poptat v Realistickém divadle? Mám tam dost přátel a známých..." Zajímal se prostě o moji situaci

a můj osud. Ostatně i v šesti dalších krajích Čech a Moravy se našli příznivci, kteří projevíli zájem o mou spolupráci. Ale všichni narazili na rozhodujících místech na nepřekonatelný odpor.

Skáču si z roku do roku, ne, spíš se vracím pozpátku jako rak. Teď do poloviny šedesátých let, kdy jsem v televizi, obklopena čtenářskou mládeží, názorně demonstrovala, jak se přes tři generace drží Jaroslav Seifert na žebříčku básnického Zlatého slavíka. Vzpomněla jsem také, co čeští básníci pro naši generaci znamenali za druhé světové války.

"Hlasy nad zemí" se jmenovalo recitační pásmo z děl Seifertových, Nezvalových, Halasových a Horových. Několik adeptů herectví se dalo dohromady, když nám nacisté zavřeli konzervatoř v Erně. Byli jsme totálně nasazení, ale nechtěli jsme proto úplně ztrácet drahocenný čas. Pořad jsme přednášeli v domácnostech spolehlivých známých a příbuzných. Taky v prostorném bytě nad starou lékárnou na Kroměřížském náměstí, kde byla doma moje tehdejší spolužačka a přítelkyně Zorka Rozsypalová. Její otec byl vězněn nacisty a patřil k obětem, které se nevrátily. Jejich podnik "spravovali" Němci a my jim nad hlavami drze recitovali Hlasy nad zemí. A hráli Strindbergovy aktovky Slečnu Julii a Věřitele. Také z našeho brněnského rodičovského bytu se dochovaly nepopsatelně naivní fotografie s papírovými sloupy výpravy ke Grillparzerově hře Moře a láska. A tam někde mělo kořeny i moje přesvědčení, po létech potvrzené, že za určitých okolností před určitým obecnstvem může vzniknout i v bytě rituál, pro podstatu divadla nejdůležitější.

Jak krátké chvíle radosti, jak dlouhá zklamání a reprízy
týchž způsobů české duchovní existence nás tenkrát čekaly!

Když se pak bezmála po třiceti letech kolem Jaroslava Seiferta a jeho díla začátkem sedmdesátých let rozprostřelo mlčení, poslala jsem na Ladronku útlou knížku strojopisného vydání Vějíře Boženy Němcové z válečného roku 1942, v bledě-modrých deskách, vyrobených doma z papneklů, ručně obkreslených a vykolorovaných přesně podle tehdejšího posledního vydání edice Českých básní. Tuto dávnou, předsamizdatovou rodinnou relikvii jsem s gratulací poslala básníkovi - tehdy k 70. narozeninám - jako doklad dávné domácko-nakladatelské seifertovské tradice s prosbou, aby mi památeční "bibliofilské" vydání podepsal.

"... bylo mi šestnáct, Mistře, a s bratrem o dva roky starším jsme si Vás k vánocům jako dárek nejcennější takhle vydali. Já opisovala, bratr vázal. Co zmůže moc? Tenkrát a kdykoli! Máme Vás vytištěného hlubotiskem, vyrytého pod kůží... Tento corpus delicti snad bude mít moc Vás potěšit... Čechov prý kdysi dostal od své přítelky medailón s vyrytým textem ze své povídky: Budeš-li kdy potřebovat můj život, přijď a vezmi si jej. Jenže co byste Vy dělal s mým životem? A přece, i když jste to netušil, jak vidíte, byl od začátku v jistém smyslu vždycky také Váš."

Jen několik knížek pro kamarády jsme tehdy ve válce vyrobili. Já dostala pod stromeček výtisk č.1 s vpiskem "Na zdar naší spolupráce věnuje bratr Oldřich." Teď se mi vrátil mnohonásobně obohacen dalším věnováním. Vložený autorův dopis je jenom můj. Ale že v Čechách nebyla situace Jaroslava Seiferta v těch letech nijak růžová, dokládá

episovatelův dovětek. A ten patří všem:

"Ta opsaná knížka mě opravdu dojala. V těchto dnech ji dali právě v tiskárně rozmetat."

Kupodivu si nepamatuju, kdy jsme se s panem Seifertem potkali osobně poprvé. Patrně při mém úplně posledním vystoupení v pražské poetické vinárně Viola na večeru Ladislava Fikara. Program se jmenoval pro mě příznačně Kámen na hrob. Dodnes vidím oba básníky, jak sedí v první řadě stolků a přátelsky se postrkují lokty. Autor večera se pak vymlouval, on že nic, to že Seifert do něho strkal. Frý jak je to pěkně napsáno a jak to pěkně říkáme.

Teď však už sedím poprvé vedle básníkovy psacího stolu v břevnovské vile U Ladronky. Naše povídání je v plném proudu, už jsem dostala souhlas k uspořádání narozeninového večírku, k oné oslavě básníkových pětasedmdesátin, i příslib účasti. Snažila jsem se vyzvědět, co by v pořadu rád uslyšel. Zdálo se, že to nechá na mně. Až najednou řekl s ostychem: "Něco bych tady měl... ještě to potřebuje korektury... třeba by se vám to hodilo. Snad, možná... se to i trošku povedlo." V mé hlavě vybuchl onomatopoický ohňostroj. Nejnovější Seifert! Jedna z mála autorových próz! Vlastně exkurze do půlstoletí české poezie! Všecky krásy světa, příběhy a vzpomínky jeho pětasedmdesáti let! - Ano, myslím, že se mi to bude hodit. Ze židle jsem neupadla, i když se v první chvíli zdálo, že je to neodvratné. Co jsem koktala, nevím. Ale bezuzdná radost z úspěšného výsledku mise mě probudila k životu.

Všecky krásy světa měly premiéru 4.října 1976. Přítomno bylo třicet hostů.

Ale to už zase předvíhám. Zatím stojím teprve před úkolem opsat 400 stran příběhů a vzpomínek básníkovy strojopisu, uspořádat výběr, nazkoušet a rozhodnout: Kdy? Kde? Pro kolik? Zvažovaly se nejrůznější varianty. Standa objednal na své jméno salónek v Obecním domě pro "rodinnou oslavu". Zdálo se to výhodné z mnoha důvodů. Bartolomějská ulice se sídlem StB je sice nedaleko odtud, ale pod svícnem atd. Kdo nic neriskuje, nic nemá, říkají Francouzi. Ale my v Čechách jsme nakonec od takového dobrodružného projektu ustoupili. Má-li večer proběhnout v klidu a důstojně, což jsme si přáli především, bude nejbezpečnější uspořádat ho v našem bytě. Jeho umístění ve středu města i jeho rozloha se jevily nakonec nepřijatelnější a svým vybavením i atmosférou nejvhodnější. Okruh diváků bude muset být sice mnohem užší, ale vždyť předpokládáme reprízy. A další se uvidí. Ještě dávno jsme neměli zkušenosti s "bytovým divadlem", ještě dávno jsme neměli před očima postavy uniformovaných policistů v naší předsíni, kuchyni a pokojích a nápadných civilistů všude kolem nás. Byli jsme na samém začátku.

Problémem zůstávalo naše páté patro bez výtahu. Pro starého pána, pohybujícího se už řadu let o berlích, bylo nedostupné. Ale vynalézaví spisovatelé Havel, Klíma, Kliment, Kohout našli řešení. Na uzpůsobené židli ponosou Mistra Seiferta vzhůru jako čtyři kapitáni prince Hamleta. Byli připraveni delikátní situaci zvládnout s maximálním taktem, s vtipem a hlavně co nejohleduplněji. Ale pan Seifert si tu nepříjemnou situaci nakonec přece jen odpustil. Vyslal za sebe dceru Janu, jejího pozdějšího muže, a do třetice generačního přítele pana profesora Patočku.

Prožívala jsem znovu už dávno pozapomenuté herecké rozechvění a těšení a moje znovunalezená energie se zachytila v myšlenkách i srdci. Zdálo se, že přetržená nit má být navázána a uzlíček zapleten právě zde. Že si to přeju nejen já, ale snad i duch těch míst. Vždyť právě v této části města stávaly kdysi hned dvě dřevěné divadelní budovy. Novoměstské divadlo, které vzalo za své při stavbě dnešního Smetanova divadla, a na rohu Žitné a Škrátovy ulice, tedy přímo někde v místech našeho domovního bloku na pokraji Čelakovského sadů, stávalo Nové české divadlo. Před víc než sto lety byly slavné arény místem nádherné podívané a cílem nedělních rodinných výletů. A ještě předtím se právě tady, tehdy za hradbami města, houfovali potulní komedianti, hlavně ti nejvýbojnější, kterým bylo město na noc zakázáno. V základech měšťanských domů za Muzeem jsou vlastně uloženy bláznivé divadelní sny. Tlí tam koňský trus i lóže a praktikábly z pradávnych komedií.

O století později se tu tedy budou znovu houfovat herci, literáti, novináři, historici, filozofové a básníci. Zase ti nejvýbojnější, "na smetiště dějin" vykázaní, ti, kterým v krutějších podmínkách české současnosti je veřejná činnost vůbec zakázána.

Ludvík Vaculík sice na počátku nepřestříhl stuhu, nerozbil láhev šampaňského o moji příď, ale přehlédl shromážděné a moji "arénu" pokřtil: "Ne poetická vinárna Viola ani Lyra pragensis - myslím, že to bude literární Basa."

Jsem tedy u premiérového večera.

Ve slavnostním vzrušení všech příchozích bylo vidět

radost ze setkání na kulturním podniku podle našich představ. Přečtením písemné omluvy oslavencovy a tlumočením jeho pozdravů bylo zahájeno. Ještě několik slov úvodem, abych pomohla překročit propast mezi světem za okny a tím, do něhož se máme přenést: "Před 75 lety, v roce 1901, 23. září, se narodil v Praze na Žižkově český básník Jaroslav Seifert," začala jsem roztřeseným hlasem. "Asi patnáct hodin by trvalo čtení jeho osmdesáti krátkých próz jeho nejnovějšího díla. Vybrat cokoli pro dvouhodinové předčítání a chtít při něm předat posluchačům všechny barvy a vůně obsáhlého díla se ukázalo nadmíru obtížné ba nemožné. Ale pan Seifert nám dal své autorské požehnání a tak nezbývá než vám slíbit osminásobnou radost, až budete mít v ruce první vydání knihy, které ať na sebe ne nechá dlouho čekat... V jedné ze vzpomínek vystupuje dívka, která stojí okouzleně před obrazem Jana Žrzavého a říká: - To je tak krásné, že by se to ani nemělo vystavovat. Kdykoli jsem osaměla ve své intimní čtenářské chvíli s básníkovým dílem, měla jsem podobný pocit: že by se to snad ani nemělo veřejně recitovat. Nepochybně ve mně ale hlodala i docela přízemní, nízká profesionální žárlivost, že ty texty jsou předurčeny převážně pro mé mužské kolegy. Jestli jsem nakonec všechny zábrany překonala, tedy proto, že doba si mě k tomuto úkolu jaksi vyvolala. Navíc se pan Seifert nikdy netajil tím, že je feminista, a tak snad ten ženský průvodce jeho večerem není tak úplně v nepořádku..."

Pozhasínala jsem lustry, zvolna rozžihala několik stojících lamp vlastní výroby a vytvořila si tak světelný okruh "avého jeviště" kolem křesla a malého stolku. Pak už jsem

jen poprosila, abychom všemu navzdory, v této zemi, v tomto městě, nad tímto textem se pokusili ukrást uspěchanému světu, "normálce" a "normalizaci" dvě soustředěné hodiny pro citlivé srdce básníkovy. A už zazněl Albert Camus, motto díla i večera: "Nemáme čas být sami sebou, máme jen čas být šťastni."

A my byli šťastni. Naše všemi pocity dominovala radost z průzračné, prosté, okouzlující výpovědi autora. Muže, který měl právo napsat: "V životě jsem nic nezradil, tím jsem si jist a můžete mi věřit." Pohybovali jsme se náhle v dávných časech básníkovy dětství. Petřín nám voněl fialkami a u Rajské zahrady na kluzišti SK Čechie jsme se s ním učili bruslit. Když jsme procházeli s mladičkým studentem po červeném lino-
leu "barvy jen trochu tmavší než růže stolistá" v nové, právě otevřené budově žižkovského gymnázia, dozvěděli jsme se "co řekl harpunář Ned Land" na palubě slavného Nautila v prudkém rozhovoru kapitánovi. Odvážně mu totiž vytkl, "že je neprávem zdržuje na palubě. Kapitán mu namítal, že jsou na loď svobodní a že jsou účastní jedinečné cesty za podmořskými divy. Ned Land mu na to řekl tato slavná slova: Kde je přinucení, není radosti, pane kapitáne!" Vraceli jsme se domů ve vzácné společnosti Josefa Hory a Františka Halase od Paukertů a s "Eós, bohyní ranních červánků", vínem ojínění jsme prožili "Noč na Uhelném trhu", dozvěděli jsme se "Co všechno zavál sních" a řadu zdánlivě drobných přiznání, souvislostí i osobních ~~věš~~ svědectví z časů, které umožnily tvůrčí vzlety moderní české poezie. Hlavně jsme ale ze všeho sáli nádherně nakažlivý dech volnosti nepronásledovaného a netísňeného mladého bouřliváctví

tvůrců české kulturní avantgardy, dech svobody, a silně jsme si připomínali, co všecko už bylo v této zemi vydobytou samozřejmostí, kdo všecko z české kultury o takové základní požadavky - a po kolikáté už - usiloval, kdo za to položil i život, a čeho ani my nemáme právo se vzdát.

Nápadná přítomnost strážců, korzujících před domem, přidala večeru o vrstvu mimořádnosti navíc a zakotvila ho přesně do politické kulisy podzimu 1976. My jsme se však s autorem povznesli nad přítomnou chvíli a obírali se věcmi křehkými a krásnými. Taky ožankou kalamandrou a marulkou klinopád na cestě k Nelahozevsi. Velmi jsem si pobrávala a vychutnávala básníkovu impresi nad rostlinopisea Jaroslava Petrboka.

"Ožanka kalamandra a marulka klinopád! Říkal jsem si ta dvě jména, jako bych se s těmi zvuky, které dech obracel na patře a na jazyku, mazlil a nemohl se nasytit jejich melodie. Jen proto, abych je mohl vzápětí vyslovit poznovu, popětl jsem si jména: marulka kalamandra a ožanka klinopád. Ach ne, ožanka kalamandra a marulka klinopád. Jak ta čeština dovede čarovat a co umí udělat z cizího, těžko vyslovitelného slova!"

Druhý den proběhl novinami urážlivý, ale zcela nesmyslný článek • bližší nejménovaném soukromém uměleckém podniku. Čtenáři, kteří netušili o čem jde, nepochopili z něho nic. Pro zasvěcené byl nechutný.

Vzhledem ke skutečně přísné a dodržované konspiraci jsme o sobě navzájem netušili /možná přesněji - já to netušila/, že celá třetina divácké sestavy onoho večera se sejde svými podpisy na první listině signatářů Charty 77. Rozhodně

jame nevěděli, jak silně to poznamená naše životy, o co pevněji a hlouběji budeme ještě vzájemně svázáni. I s básníkem, jehož slova jsme právě naslouchali.

Na skupinové noční fotografii se usmíváme všichni vesele, jak to na podobných snímcích bývá. Za tři měsíce však život nabył dramatičtější podoby: Pavlíček a Havel byli ve vězení a fotografie pana profesora Fatočky byla vlastně z jeho posledních.

Poznámka redakce:

Vlasta Chmázová vzpomíná na události roku 1976.

Jaroslav Seifert oslavil tehdy pětasedmdesátiny.

Její životní jubileum 17. listopadu téhož roku čítalo dvě třetiny věku básníkovy.

LOVEC MOTÝLŮ

Je květen. Kaštan na návsi kvete a hořce voní a z hospody je sladce cítit pivo. Je tam zas svatba, před dveřmi se válí rozbitý talíř, který měl ženich zamést a růžová drůžička sedí u řeky mezi tužebníky a dívá se do vody. Možná skočí, možná se také vdá. Dechovka vyhrává Na podzim když kvetou jiřiny a já chodím sám a samojediný...

Lavička je rozbitá. Sedávám na ní, když čekám na někoho milého a blízkého, kdo má přijet autobusem. Dnes nečekám na nikoho. Sedím tam a chvěji se jako had v rukou věštkyň. Kde jsem to četla? Pořád sama sebe víc podezírám ze čtení a míň ze života. A to je špatné. Jsem had i věštkyň na cestě k zahradníkovi. Potřebuji od něho pár sazenic margaret, mám v zahrádce málo bílé barvy. A modrá mi chybí úplně. Ostrožka by to spravila nebo oměj šalamounek.

Nečekám na nikoho, sedím tam jen tak a poslouchám vzdáleně svatbu. A tu přichází po mostě vysoký muž, blondák, slunce se mu leskne ve vlasech jako zlatá řecká přílba a jak jde od jihu k severu a slunce jarně nakloněné má za zády, zlatě ho celého rozsvěcuje. Když přijde blíž vidím, že je porostlý světlými chlupy a proto tak září.

- Čekáte na autobus? zeptala jsem se, dlouho jsme se zdravili, ale nikdy jsme spolu nepromluvili.

Kývl a usmál se s koutky obrácenými kolmo vzhůru, pusou do u. Oči má takové, co potřebují do zahrady.

- Pojedeme večer a máme místo.

- Já musím být v šest doma. Budou se mi líhnout motýli.

- Jak to víte?

- Já totiž pěstuju tropické motýly, řekl a zasmál se jako schizofrenik, který ví o své bláznivce, ale svěřuje se s ní lidem, kteří pořád ještě vypadají, že by ho mohli, anebo chtěli pochopit. Anebo básník, který pořád věří, že jeho báseň najde aspoň jediného člověka, který pozná, o čem je. Ale přečte si ji vůbec?

- A jak víte, že se budou líhnout zrovna v šest?

- Protože jim udělám tropy. Chcete vidět kukly?

Sedl si vedle mne na lavičku pod kaštan a vytáhl z tašky, kde měl nějaké tričko a trenýčky krabičku z umělé hmoty. Ve vatičce

tam tiše spaly čtyři veliké zlatohnědé kukly matně průsvitné jako med. Vzal jednu do dvou prstů, leskla se a měla vpředu škvíru opatrně rozchlípenou jako se otvírá říční škeble, než váhavě vysune nohu.

Dívám se zblízka na kuklu a on prstem druhé ruky po ní kreslí a ukazuje prosvítající vzorek křídel.

- Je to samice, řekne, a bude takhle velká, a roztáhne prsty ruky a vytvoří z ní motýla velikého jako vlaštovka. Samice martináče mají v rozpětí křídel až třicet centimetrů, je to jeden z největších motýlů a žije po celém světě s výjimkou Oceánie a Nového Zélandu. Martináči se latinsky jmenují Saturniidae.

- Samé samice, řekne a ukáže ještě další tři kukly.

- Ale jak se tam mohou vejít?

- Mají křídla omotaná kolem těla a složená. Po vylíhnutí napumpují do kanálek v křídlech vzduch. Vypuštěný balón je také malý a napuštěný velký.

Na kuklách je vidět, jak je tam samicím těsně, proto musí ten člověk domů. Pustí prý v koupelně horkou vodu, nad vanu pověsí ručníky a na ně zaháčkuje kukly. Dveře musí být zavřené, ve vzduchu skoro stoprocentní vlhkost a pak to začne. Kukly se otvírají, rezechvení motýli se rodí do nejistoty.

- A co s nima děláte pak?

Ukládá kukly láskyplně do vatičky v krabičce a povídá:

- Dám jim čas, aby napustili vzduch do křídel, aby oschli a vybarvili se. To trvá tak pět hodin. A pak jim dám čuchnout, aby se mi neolízali, olízaný motýl nemá už cenu.

- To jim dáte jen pět hodin?

- V pralese by žili měsíc, kdyby je dřív ovšem něco nesežralo. To já letím s každým pavoukem na dvérek, můry a masačky lákám ven světlem a jednou jsem dokonce vyhodila myš, která se drze špacírovala po kredenci. Chytila jsem ji za ocásek a ona se na tom tenkém ocásku vzepnula vzhůru, vyarštila se jako na péru a kousla mne do ukazováku. Tak jsem jí vynesla ven a za trest hodila do deště. Neumím zabíjet, někdy plácnu jen komára.

- A co s nima děláte, s mrtvými?

- Napnu je na prkýnko a prodám. Já se specializuju na noční tropické motýly. Nejdřív jsem sbíral křeco, ale pak jsem přišel na to, že je lepší vybrat si nějaký druh. A teď mi vozej z ciziny vajíčka nočních tropických motýlů, někdy i housenky. Housenky vykrmím,

zakuklejí se, ale přijďte se příští pátek podívat, já nějaké přivezu.

Nevím ani jak se jmenuješ, ale každý motýl, který kolem přeletí, mi tě připomene. Letos je hodně motýlů. Babočka si sedne omámeně na knihu, kterou čtu, a nemohu dál číst, musím se na ni dívat, jak pomalu otvírá a zavírá oltář i s monstrancí, tak abych si nikdy nestačila zapamatovat čáry ani barvy. Nahlédnutí do jeskyně, kde je všechno ve své plnosti a věčnosti, do dílny beží. Babočka se sepnutými křídly otírá si nožku o nožku, asi se jí zdá, že je děsně špinavá. V noci každá múra v zeleném nebo bílém moiré, vystrojená jak nevěstka z Cabiriiných nocí, mi tě připomene. Tvoje chata je zavřená a kolem tiše a lhostejně teče řeka. Nažrané ryby se v ní líně převalují a nebudou možná ani stát o tvé těsto a o višni v pátek, až přijedeš. I štika bude spát u dna a nebude chtít tvou čudlu, jen já na tebe vzpomínám chycená na udičku touhy a strachu tě vidět.

Bělásci mi sedají na kedlubny a kladou tam vajíčka, žluťasci pijí z louže na dveřku, jsou tu modrásci a viděla jsem i otakárka jilmového, babočku admirála, babočku bodlákovou a v noci lišaje smrtihlava. A znovu mne to láká do rozperu, kde nemá rozpor nemá už žádné možnosti, napsal Vladimír Holan, pořád mi sem leze literatura. Napsáno toho bylo dost, ale žito, darmo mluvit. Umělci už dnes nechtějí ani trpět.

Je čtvrtek odpoledne, červenec. Plavu v řece naznak a máchám si uayté vlasy, táhnou se za mnou jak vodní řasy, kde končí vlasy, tam začínají chaluby, dívám se do nebe, na němž se páří bílé husté mraky. Nejhorší, když splynou, jak potom poznat, kde začínám a končím a kterou polovinu umořit a kterou nechat dorůst do celku a do života.

Velký tučný mrak sám sebe ve vrstvách předbíhá, jako by chtěl milovat za předešlá léta konečně, úplně a nejvíc a to místo po lásce mohl pak na stará kolena naplnit věčností, preteže co milujeme v nás umírá a vyklízí prostor pro nesartelnost. Uprazdňuje se byt pro Boha, aby se v nás ubytoval a vedl nás za ruku ke sarti.

A už jí potkává, ženu-mrak, setkávají se v několika dotycích a jsou k sobě puzeni, už se nedá nic dělat, ona se ještě na okamžik zastaví a zaváhá, a pak se sklení, rozprostírá se a řídne, zřácí se, zatímco mužský mrak se opět shloučí do své staré pedoby a epustí místo katastrofy, jak byl. Ani na něm nikdo nepozná, že byl rezpuštěný.

Ten, kdo mne políbil, sklonil hlavu a jeho lidská tvář se proměnila ve vlčí.

Obracím se ve vodě, plavu prsa a čichám zemi. Sladkost a povolnost je tužebník a vedle něho přísně a bez vůně žhne vrbka úzkolista. První je blízkost močálu, luny, raka a hodiny mezi psem a vlkem. Voda, voda, samá voda. Žena, která se dá v poledne v červencovém žáru je ztracená. Vadne a nezrale okerává, odpoledne už je jen čekání na nec a trochu rosy. A napadne mne, že tužebník je bareko a vrbka helý gotický chrám. Tys měl rád gotiku a já bareko. Šli jsme krajínou s bílým statkem a cibulkou kostela, kolem kapliček a božích muk v polích, teplý večer a černá noc, již se plíží tajemství krásné a strašné a nikdy se ho nedovíme. Cesta k Bohu. Na cestě k němu odkládáme vášně, ale ony se po nás natahují a vstupují nám do cesty přestrojené za ctnosti. Světlušky jsou kateličtí breučci, probodávají noc, až se svíjí a sténá.

Vrbka protknula polední nebe ještě nerezvitými poupaty.

Je čtvrtek odpoledne a myjí si vlasy v řece, kdyby někde v pátek přijel. Postavím se na mělčím dně vysoko nad splavem, zvednu dlaně nad teplou lesklou hladinu a mám dvě misky, v jedné radost a v druhé bolest. Slévám je dohremady a přece vím, že obojího zůstane stejně na začátku i na konci. Zase jsem nebyla dost bdělá.

Vyliju vodu z dlaní, rozpažím ruce nad řekou a třepu vodu z vlasů a tu ho roznazaně uvidím. Vymnu si vodu z očí a opravdu rozsvěcuje se a zhasíná, jak vchází do kulatých poledních stínů javorů a jak vychází do zlatých výsečí mezi nimi. A už si sedá s prutem ke schůdkům, kudy musím z vody. Čeká. Chvíli se mi chce nevylézt. Uvidí mne zblízka s kůží zkrupičkovatělou, s promodralými rty a rezuchanými mokrymi vlasy. Za chvíli si dodám odvaby a vylezu. A hned je tady a teď a to je totéž jako být tam.

Klábosili jsme o tom, jak oba nemůžeme do Ameriky, kam nás zvou. On by chtěl do Brazílie do povodí Amazonky lovit motýly. Vypovídám mu o tropech, jak jsem tam byla, jestli jsem to vůbec byla já.

Je červencové poledne, nebezpečný čas. Řeka vení jinak než každá jiná, protože je čistá. Nad spodní měkce mateřskou vůní se nese vlhká dráždivost tužebníku. Studené ohníčky vrbky úzkolisté šlehají do nebe úzkeť z rezperu. Za zády bílá chalupa, za ní zlá žena. Sedí tam a plete bílou dírkevanou blázu pro dceru, ostré blýskání jehlic a oči zúžené do ebrácených pŕlměsícd, sviť drátů, jehlice nesmí oslnit oči, aby viděly, co dělá ten nahoře. Podle skutků pozná-

te je, ne podle slov. Ona vždycky něco sebere a pak přijde a ptá se, jestli něco nepotřebujeme. Víím, že něco zas vyvedla a má výčitky, zas tak zlá není, ale možná si jen myslí, že ji někdo viděl. Nad ní koupil nějaký učitel zchátralý dům a rum naházel dolů se stráně, která se změnila v rumiště. Zahradil to sice prkny, která natleukl mezi stromy, aby to nepadalo rovnou dolů, snad si myslí, že to zaroste, ale kdyby přišla velká voda, spláchne to i přes prkna.

- Vy se jdete koupat? ptá se zlá, oči jak šavle.

- Je horko, odpovím.

- Já bych šla také, ale nemůžu. Mám takevej vztek, že se nemůžu ani koupat.

- A řekla jste mu to?

- Řekla jsem to na něj už dvakrát na národním výboru. Zavolali ho tam a slíbil, že te uklidí do soboty. Ale neuklidil. A jestli neuklidí do příští soboty, tak mu to přes noc vynosím zpátky na dvůr.

- To by vám stálo za to?

- Stálo, kývá zlá. To mně neznáte. Já jsem schopná pracovat celou noc, abych se pomstila.

- Bože, nedej, abych ji poznala. V jejích očích vidím ohně, potopy, kokrhá v nich červený kohout, valí se kameny, stromy padají zlou rukou pedetnuté. Hasiči jedou, ale nedojedou.

Tělo se jí chvěje touhou po pomstě a obličej jí bledne, že vypadá okamžik jako mrtvá. Neukožený život vháčkovala do stér a do polaků na otoman a na křesla. Vháčkovala tam nejmečnější, co v nás je, touhu po muži, který by ji přemohl a kterého by musela poslouchat. Trhá sebou na řetěze zábran, až klesne podčtatá migrénou.

Smířit se s dvojakostí světa, lidí a děj^íí, to znamená být dospělý. Dobré i špatné zároveň, krásné a ešklivé a přitom pořád směřovat mimo svou dvojakost. Dokud máme rezper, znamená te, že ještě máme žít, rezper se nedá řešit, musí se žít, i kdyby člověka rozkrojil na dvě poloviny. Hvězda, anebo kříž. Hvězda je lepší alternativa kříže, aspeň podle chirologie.

- Za těch sedm let, co sem jezdím a lovím, řekl lovec nad polední řekou, jsem vytahal nejmaň dvě stě štik. Já seděl na pivu s porybným a ten mi prezradil, že sem nasadili kelik stovek štik, nějaký uplavaly přes rozbitý jez, ale musí jich tu ještě být. Jenže jsou vyčuraný, v čistý vodě všechno viděj, ale já jim tam naházím šrot, zamlží se jim, zblbnu a sežerou kde co. Soused Ryba nikdy

nemladí, je mu škoda šrotu. To radši stojí celý den v holínkách v řece. Já chytil jednou asi sto plotic, tak jsem mu jich dvacet dal. Nasaďte si je do toho rybníčku, povídám, a za rok jich budete mít tolik, že vám z něj polezou. Za chvíli jsem viděl, jak je na zápraží kuchá. Všechno sní hned, se zítřkem nepočítá.

Zajímalo by mne, jestli ví také, jak na holky, ale neptám se. Byla bych nerada, kdyby mne bral až tak za parťáka. Ale motýlům musí pouštět do klece cyankáli, když chce, aby se pářili, a ještě je musí dávat k sobě. V zajetí se nikomu do ničeho nechce, lehne si radši a spí.

Je mně zas horko a honem lezu do vody. On se nekoupe, protože ho bolí v krku. Má krk ovázaný šátkem, třeba mu tam nějaká udělala cucflek.

Plavu po proudu a ve stínu javeru tam sedí hubený rybář nikotíňák. Má modráky na kostnatém těle a pořád kouří. Když plavu kolem, volá:

- To je ryba, panečku. Zrovna jsem nahedil červa. To bude úlovek. A chraplavě se rozesměje. Nepamatuje si asi, že to říkal dnes dopoledne třikrát a včera snad čtyřikrát a předevcírem sama nevím. Po břehu chodí hostinský, každou chvilku se rezeběhne a pak zas zbrzdí do procházkevého kroku. ^{Měl} před dvěma měsíci infarkt a ještě měsíc bude obcházet lázeňským krokem kolem hospody. Dovnitř zajde jen na oběd. Když ho potkám někde na rovině a na asfaltce, hovoří se mnou o počasí, aby mu uběhl čas.

- To je ryba, panečku, ezve se z rákosí. Zrovna jsem nahedil červa... Zasměju se, aby to slyšel a dál preplavávám řeku, čichám vůni tužebníku a z hospody se ezve dechovka, zase svatba. Bojím se, že infarkt bude mít i paní hostinská. Hostinský vzal dvacet sedm svateb za sezónu, praštila s ním sedmnáctá v kuchyni. Teď stojí na mostě a pozoruje asi ryby. Některé hřbetují. Minuleu sobetu skočil z mostu šipku opilý cikán. Ostatní svatebčané to naštěstí viděli z nábřeží a hned v božíhodových tuhých šatech naskákali do vody a vylovili ho. Ležel v tužebníku a vrbkách, než přišel k sobě. Pak se vrátil do lekálu a tančil a zpíval až do rána. Dednes te nikde ze vsi nepochopil, protože pod mostem je tak metr vody. Jednou také nesli ze svatby opilou drůžičku. Tuhé těle svalili čtyři chlapi do řeky ve velánových šatech, s trvalou a v lodičkách na podpatku. Vylezla ven i s lodičkami, ani z nich nevylévala vedu.

A já se drápu bosky břehem k lovcí motýlů, který vytahuje lesk-

lou plotičku. Vyvlékne jí opatrně háček z hubičky a strčí ji do bedny na řetězu.

- Když jsem byl malej, řekne, tak bývalo každý léto tak krásný jako tehle.

Neřeknu, že si pamatuji, jak stával uprostřed řeky hodiny po pás ve vodě. Světlovlasý chlapec, slunce mu vyzlatilo na hlavě už tehdy řeckou přílbu. Já už byla velká a chodila jsem po městě.

- A co bývalo motýlů, řeknu, když jsem já byla malá.

- Letos je jich hodně, řekne a já vidím, že se mi u nohy páří bělásci. Samička pak hned odletí do mých modrých kedluben a naklade vajíčka přímo do srdíčka. Ohavné housenky sežerou listy na kostru. Také fazole mají mšice, švestky šarku, jablka plíseň, brambory strupy, které prorůstají hnědě dovnitř. Jeden dramaturg, který točí filmy o hmyzu mi vyprávěl, že na jednoho obyvatele planety připadá už teď dva miliony kusů hmyzu.

- Paraziti mají cykly, řekne František, a metýli také. Když se přemnežují paraziti ubývá motýlů a když už paraziti nemají co žrát, vyhynou a stoupá zas počet motýlů. Já se dřív honil za metýly, ale už se nehoním. Nejlepší je pěstovat jich málo a vzácných, jenže to si každéj hlídá. Nedávno jsme byli na Kokoříně a tam byla mrkvovej pole. Jak ho kropili, pekropili taky cestu a na ní seděly tisíce otakárků fenyklových a pily. Jak jsme šli, tak se před námi zvedali otakárci ve vlnách a zase si sedali, točila se mi hlava, jako bych měl mořskou nemoc ze žlutého moře. Kamarád říkal, že tam půjdeme levit, ale já mu řekl, co bysme se honili, pečkáme hezky, až budou housenky, víme, že jsou v mrkvi a tam je v klidu nasbíráme. Můj kamarád pěstuje přástevníky, má ve sklenici třeba dva tisíce housenek velkých dva milimetry a teď to musí každý den přebírat. On se řekne vydělej si na motýlech.

Týden minul rychle, dřív tak rychle čas neutíkal. Musím se přiznat, že mám tohle léto něco, co jsem měla naposled v dětství. Když večer uléhám, těším se na příští den. Ráno se probudím, slunce svítí do pokoje a podle toho, kde zrovna je, poznám, kolik je hodin. Ale ještě než otevřu oči, shledám, že jsem šťastná. A tak se jeden den navléká za druhým na šťastnou šňůrku, zvenčí, natož pak z města nic radostného nepřichází, spíš naopak, ale ta radost se ve mně usídlila a nemůže ji vyvrátit ani moje špatná nálada. A ve čtvrtek si zas umyju v řece vlasy, zatřepu hlavou jako pes a v zaslzených očích spatřím, jak sedí před chatou a vedle sebe na lavici má láhev

a na ní tmavě zelený balón, jdu a on se mi směje vstříc, pojdte se podívat, volá, přivez jsem je a zblízka vidím, že pod zelenou síť lezou housenky po jableňové větvi, která končí v láhvi a žerou a napadne mne dětská říkanka:

What do the caterpillars do?

Nothing much, but chew and chew and chew.

Větev se jim prý musí třikrát za den vyměňovat tak dlouho, až se housenky, které teď měří asi čtyři centimetry vykrmí do velikosti kosteleckých párků a zakuklí se.

- Jenže mají virózu, řekne smutně František. Ten chlápek, co jsem je od něho koupil tvrdil, že jsou rovneu z Brazílie, ale já zjistil, že to promíchal se svým chevem. Bylo by lepší mít pelovinu a zdravých, než hodně a pelevičku nemocných. Šel jsem mu to říct a on mi dal antibiotika, ale když není chev původní jsou už resistantní a stejně pochcípaj. A tak, jestli se nějaký dospělci vylíhnou, pobijeme je, už je nespáříme, tedy neotočíme.

Pamatuji si, jak tady za drátěným plotem sedala jeho babička v lilích a pak ve flezech a hleděla nenávislně na svět. Nemohla chodit a byla prý zlá jako ta s očima jako turecké šavle. Dědu trápila, ale on si z toho nic nedělal. Chtěla být milostpaní a tak děda nechal všechno, co tu nahospedařil, na knížce a o všechno he připravil stát. Vrátili se sem staří a chudí. Děda veselý a hodný, ona zlá a smutná.

V pekoji je teď klec a v ní několik tropických samců orvaných od páření. Mají ulámané konce křídel, nemeheu se vznést a tak lezou po stěnách klece jako housenky, ztratili barevnost, lesk i pel a brzy zemřou. Přijdeu vyhodit. Lovec přináší z ledničky dva panice, abych viděla, jak mají samečkové vypadat. Chvilí trvá, než jim krev zteplá natolik, že začnou pomalu omámeně rozvírat křídla a tu hledím do secese. Té rafinevanosti v barvách a kresbě, té marnotratné krásy. Žal pomyslet, že je pámbu stveřil pro časnou smrt, proč tolik hýří, zvlášt v džungli, kde při každém mávnutí křídel čeká smrt. Zarazený let horkeu džunglí, kde je vzduch vlhký, hustý a voňavý, blízkost močálu, a luna, hodina mezi psem a vlkem. Proto mají možná tak velká křídla, aby pod ně nabrali ce nejvíc horkého těžkého vzduchu. Ale proč stveřitel tak plýtvá barvami na metýly, kteří létají v noci a samičky je možná ani nevidí. A všechna krása a tím i život stejně končí v milování.

Jeden můj přítel mne kdysi vzal na file Milování v přírodě. Na plátně se milovaly kudlanky nábežné a hned po aktu samice eplo-

něná a hladová de dravosti rezpercevala kusadly samce a snědla ho. Přítel se rozloučil stiskem zapocené ruky a už se plížil mezi řadami pryč. Lidé vstávali a nadávali a já musela za ním, protože to byl jeho problém, jak by řekl psycholog. Venku jsme museli chodit na nábřeží, peněvadž mu bylo špatně, dekuď se z toho nevychedil a neběžel honem domů, aby tam byl dřív než jeho žena a nemusel nic vysvětlovat.

Za chvíli zteplá motýlům zchladlá krev natolik, že rozmávají křídla a pokesují se vzlétnout. František do nich zblízka foukne a oni sepne křídla, v posledním okamžiku se k sobě rychle přitáhnou dva póly negace a klad, plus a minus a oltář je zavřený. Motýl znehybněl jako by byl mrtvý.

- Myslí, že je tajfun, řekne František.

Hledím na tři zkamenělé panice, kteří mají v genech zabudovaný tajfun, což čínsky znamená velký vítr, jistě i neční rachot džungle, skřeky a výkřiky rozkeše, v nichž není slyšet motýlí páření. V kleci je to rachot, že se nedá spát. Však také vypadají a můj lovec jim dá čichnout, aby se netrápili. Krása je v marnotratnosti, jako je krása život a v něčem, co neděláme za nějakým účelem. Milenci umírají, zatímco samičky, každá v jednom zavřeném papírovém pytli, snášejí v temnu a suchu vajíčka. Lovec přinesl jeden pytel z koupelny a podívali jsme se dovnitř. Po vnitřní straně pomalu a důstojně lezla emámená samice a nechávala za sebou rovné řádky kerálek, šňůrky na tenký krček holčičky s cepánky. I samice žily a proto nejsou bez kazu, tedy do sbírky. I ony budou otráveny. Jed, jed, samý jed.

Sedíme vedle sebe na pohovce a nad námi visí příšerný barvetisk Marie panny s děťátkem, který jsem ti dala, protože jsi ho chtěl. Růžové dítě na světle zezelenale a zšedle, že by se v něm krve ne-dořezal.

Jed. Jed. Jed.

Panicevé se pomalu vzpamatovávají z tajfunu, rozcházejí se zas jako hodiny, jimž se nechce ukazovat, rozvírají křídla jako oltáře, venku je žhavý letní den, ale co to je proti vedru, na němž se od stvoření nesla nádherně marnivá vlna jejich života.

- Ty je zabiješ?

Přikývne a v očích má kosmickou modř. Za zády cyanokáli.

Abych zapomenla na jed, myslím na rybníček v lukách, kam se chodívám sama koupat. Nikomu o něm neříkám. Naklání se nad ním šípková růže a rákosí je přerušené jedním vstupem do vody. Je teplý

jako tropické rybníčky, na nichž se rozheupou růžové lotesy, když do nich člověk vstoupí. Ve vedě ještěři, v houští jedovatí hadi. Škorpión rozšlápnutý besou nohou.

Metýl nadekočí a chce se vznést, udělám tajfun sama.

František se tyčí uprostřed pokoje a clení obraz Marie Panny. Zabírá prostor svou hustou františkevostí, má modré oči jako ten rybníček v polích, má také jed. Záplavy křídel všech barev a velikostí, mrtvá těla, stažené kožíšky, to jsou ti, kdo si nedali pozor a lítali v tajfunu. Pilní Čínané všechno nechají a schovají se. Mají také tajfun v genech. Já mám zas bouřku. Když přišla bouřka o žních, rozžehla panímáma hromničku a všichni jsme museli do peřin.

- Modlíte se? ptala se každou chvíli. Modlete se, ať neuhodí. A my se modlívali, aby bouřka trvala co nejdéle a vystrkovali jsme sepnuté ruce zpeřiny a mualali. Panímáma byla klidná, že se modlíme, jenže nevěděla, za co.

Také já s rukama sepjatýma v klíně plaším rezpor, který se do mne zakusuje jedním kusadlem dobrým a druhým zlým. A František zatím vytahuje ze skříně krabice s motýly a pekládá je všude kolem, obkládá mne nádhernými velikými motýly, kteří se mi rozpíjejí před očima, ukládá mne mezi mrtvé jako do hrobu, ale já svým dechem a silou motýly obživuji, létají kolem svítivě modří a zelení, nesmějí být dlouho na světle, protože jsou noční, ale naštěstí se stahují. A pak se náhle jako v tropech setmí docela. Noc, plná rachetu křídel, blízkost mečálu, luna a rak a hodina mezi psem a vlkem, ani v noci ani ráno, ani nahá ani oblečená, ani na voze ani pěšky.

x x x

Lovec motýlů stojí zas na mostě a slunce mu zapadá za zády. Vzduch je čistý a klidný, ani větérek nezafouká, západ je rudý, zítra bude krásný den. Zlaté vlasy mu planeu na hlavě jako řecká přílba, zpeř níž ještě vzlíná oheň. Plavu v teplé horní vrstvě, za den se ohřála. Voda, voda, samá voda a nad ní sladcehořký tužebník, snad katolík a evangelička vrbka úzkelistá. Hladina je pokrýtá jemným pylem, který připomíná kožíšky nočních tropických motýlů. Světlé chmýří, jímž je lovec obrostlý, tvoří kolem těla svatozář. Připlavu k dlouhému stínu, a jsem v něm. Muž na mostě rozpaží a tím mne zakleje, ale ještě vzhlednu a oči mi zaplaví lesklá zbroj vojáka od Thermopyl, hle Apollón, Bůh štěstí, jehož čáru na dlani nemám. A pak znovu ponořím hlavu do stínu kříže a když jí zas vynořím, uvidím

Davidu na Piazza della Signoria, a je te pořád stejný muž a stejná radost jím protéká od antiky až do dneška.

Stál na mostě a dělil nebe na dvě poloviny, za jeho zády přicházela tropická noc a ve mně už vzlínal jed ze stínu a svět mi zakolísal v jednotě. A už se jednota dělí na radost a bolest, už ji přelévám z jedné dlaně do druhé a pokouším se vyvážit něco, co se vyvážit nedá. Pod sebou mám zelené řasy, spleť kořenů, chaluh a říční bahne, v němž vládne luna. Tam i ryby zpívaly. Dna nedosáhnou, ale nevolám o pomoc. Hleuběji než perla leží v té temněčerné noci příští krásný den.

398

(Druhá část příběhu Cizinec z cyklu Stvořitelé světa)

Plavbu z Vídně do Lince zdevastovali komáři a Maďarky. Zvláště jejich temně dvojaká královna. Před jízdou vlakem z Lince k západu byl strach, že něco z toho potrvá i za ní.

Úplně jsem je nezaplašil nikdy. Ale v nočním zlevněném Postzugu směr Salzburg, Innsbruck, Landeck (jel i dál, my však jízděnký měli právě jen do Salzburgu) aspoň fyzicky byl od nich pokoj. Pokud v prvních hodinách noci při údajně uspávajícím klapotu kol přece jen dotíraly, uhýbat mi pomáhal strýc Josef. Či jeho duch. Devadesátiminutová seance u pana Hirsche v Margareten ho vyvolala zřetelněji, než jsem kdy zažil. Nevedl za ruku. Budil pochybnosti, dotazy, představy o tom, jak by komentoval moje rozhodnutí.

Navíc k účinkům seance jsme ještě pořád byli ve strýcově druhém rodném kraji. Mnoho lidí devatenáctého a dvacátého století mělo svůj druhý nebo i čtvrtý až pátý rodný kraj. Doma hrozila smrt těla i mysli vinou příliš trvalé bídy a "nových začátků" vedených novými uchopiteli moci, a tak se šli znovu narodit jinam či ještě dál. Velmi četní to nestihli včas a zanikli. Toho se strýc Josef neměl proč bát. Jeho případ vzešel z ovzduší na rozhraní jmenovaných století a díky neklamné součásti převážně klamného mezistátního i sociálního míru těch krátkých let byl humánně mírný. Jako sama možnost toho případu plynula i tato jeho povaha z polohy a dějin strýcova prvního rodného kraje.

Za zrozením své dospělé životní dráhy neodešel do ničeho, co by se subjektivně i úředně mělo nazývat cizinou. Antropologicky či etnicky to jiná oblast byla, ale touha po takzvaných národních státech ještě v té chvíli znovu nepropukla s tou racionálně a pragmaticky řízenou či využívanou zběsilostí, jak se stalo o dějinný okamžik později. Když strýc Josef odcházel z pražských studií do státních služeb ve Vídni, neměnil tím místo o nic podstatněji ani osudověji než ve chvíli, kdy se z Drahelic u Nymburka a z nymburské reálky, čili z nejužšího rodného kraje a statku, vzdaloval padesát kilometrů na západ do pražského studentského podnájmu.

Vztahy uvnitř rodin, států i zemědělců bývaly jiné. Když mému otci na samém počátku století dost předčasně zemřel otec, čtveři-

ce starších osiřevších sourozenců ho důrazně pohnula, aby v třetím roce nechal studií na technice a ujal se dědičných hektarů, stodol a chlévů. Svolil, ale brzy si pomyslel, že se potřebuje poučit, jak líp jednat s dobyt看em. Zvolil si k tomu chovatelsky proslulé Dánsko. Nebyl to otcův poslední zájezd v čase jeho rolnické životní dráhy (o sociologicky terminologické problematice "rolnictví" mého otce viz Josef Vohryzek citovaný v oddílu Stvořitelů světa nazvaném Zemský ráj to na pohled), ale krom prokazatelně vyšších výnosů drahelického hospodářství zanechal po sobě i historiografický doklad. Velmi grafický. Rakousko-uherský cestovní pas. Je pravda, že v něm monarcha žádá zahraniční úřady i laické osoby o vlídnou pozornost k držiteli toho lehce nahnědlého sešitku jen v obřadné němčině a obřadnější francouzštině. Ale na žádné z osmi úhledně vytištěných stran není vyraženo či dokonce prodírkováno jakékoli státně ani mezistátně kabalistické číslo. (Croceovsky liberální svět zanikl rokem 1914.) Nebylo kam zapsat barvu očí a vlasů či "zvláštní znamení". Nezřízeně nebylo ani kam nalepit fotografii. Stačil podpis kohosi z okresního hejtmanství, tamější razítko a podpis otcův (velmi úhledný, ale ne tak krasopisný, aby ztrácel charakter; tak to s ním podivuhodně zůstalo do otcových posledních dní). Viza? Razítkovaná potvrzení o přechodu hranic? Vlepené doklady o "valutách" (pro státy zjevně nejvýznamnějších "hodnotách" pozdějšího dvacátého století)? Nic takového. Ještě ani zdejší první republika či obecně její doba většinu z toho státně slídičského dokumentarismu nezavedla. Stát a jeho mocichtiví byrokrati se nad lidi a nad lidskou společnost ještě tak bezvýhradně nepovýšili. Ale co otci patrně bylo počátkem století vydáno na počkání, o třicet let později Pavlovi a mně bylo s náležitými čísly a záznamy vystaveno po předložení nejméně tří identifikujících potvrzení a záruk teprv za čtyřadvacet hodin.

Žádný slavný argument ve prospěch zaniknuvšího mocnářství, jež v mnoha obdobích i z mnoha hledisek zle utiskovalo. Podobně jako jiné říše. Argumentem to ani nechce být. Jde jen o věcné sdělení, jak to bylo za císaře a za výkonného radovství strýce Josefa s cestovními pasy a s přidruženými okolnostmi ohledně lidských a občanských závazků a svobod. Do Vídně nešel zrazovat. Ani tam neprchal.

Nebo možná z nejsubtilnějších osobních příčin před něčím nebo někým prchal.

Ale o tom jsem na trati Linec - Salzburg nic konkrétního ne-

věděl.

Stejně jako střípek mýtu jménem pan Hirsch, s panem radou životně spjatý, jsem přitom strýce Josefa znal od nepaměti. Dokud rodiče bydleli na Hradčanech, několikrát týdně u nás večeřel. V neděli chodil na oběd skoro vždycky. Vešel do mého vědomí v téže době, kdy začínalo být vědomím. Byl samozřejmý jako matka, otec, bratr, nábytek, stromy a oblaka za okny domova.

Ale už brzy po oné chvíli, kdy se octl ve vědomí, začal se tam od jiných věcí a lidí čím dál určitěji oddělovat. Měl bělavou, sluncem jakoby nedotčenou a neprokrvenou pleť, v níž konvence mnoha dějinných období vidí znamení urozené počestnosti či aspoň vyššího společenského postavení na rozdíl od osmahlosti, obdobně často připisované zhýralcům a děvkám. Zvláštní. Navíc nosil brýle s kulatými kovovými obroučkami, jež i mnohem později na nosech některých podobných tvářích budily dojem dostředivého, potají libertinského, navenek asketického estetismu. Protáhlou, proporcemi až klasicisticky pěknou tvář s vysokým čelem si hyzdil hnědavým, převážně splihlým knírkem. Nebo to měl být kontrast poutající k ostatku obličeje?

Děti dvacátých let v některých oblastech zdejšího prostředí slychaly a brzy aspoň zčásti chápaly různě motivované zmínky o odrodilých rodácích. Doma, v širší rodině ani v osvětlené obecné škole pana učitele a loutkáře Schweigstilla v Josefské ulici na Malé Straně jsem k tomu mnoho příležitostí neměl, ale ozvěny různě zbarvených vlasteneckých křiků a tištěných výtek občas dolehly. Se strýcem Josefem jsem je neměl proč spojovat. Z nenápadného kouta jsem zvědavě naslouchával sporům a rozpravám u stolů a stolků. Nikdo nikdy o strýci Josefovi v jeho přítomnosti ani nepřítomnosti netvrdil, že se Drahelcím, Praze, "české věci" v jejích lidsky přirozených a srozumitelných mezích odcizil. Nikdo tu otázku nikdy ani nenadhodil. A přece, kdykoli po jídle v jídelniče totožné se salónek usedl u okna s výhledem na čechraný samet Chotkových sadů do křesla a zahalil se kouřem z viržinka, jež znovu a znovu zapaloval, aby nezůstávalo neúčinnou kouzelnickou hůlkou s kulatým černým strupem na konci, krom jistého napětí budil ve mně pocit, o němž mi teprv po širší četbě světlo, že se zčásti dal nazvat xenofobií (výtvarně náladový, po svém duchovní aspekt těch navečerů viz některý Bonnard, Matisse, Vuillard, u nás dost odvozeně, přesto kouzelně pan Bartovský). Protivilo se

mi to nikoli vinou strýce Josefa, ale protože šlo o pocit temně atavistický. Jako by se nedal potlačit. V praktickém činném světě mé užší i širší rodiny se jevil jako nadřazeně a lenivě rozjímající duch, který přišel z jiné dimenze skrytou ironií komentovat uspěchané snaživce a dříče neznalé toho, co on tajuplně má za smysl života. Budíval dojem, že se po občasných účasti na nedělním kázání (jež ve shromáždění Jednoty českobratrské pronášel jeho vlastní bratr František, přesně o dva roky starší: oba se narodili 14. července - jsou i horší shodná data, ale kde byly jaké příliš velké jours de gloire?) nebo na bohoslužbě (u staroměstského Salvátora patřícího státem uznané "čsbr. evang." církvi) kradmo posmívá i jejich jakoby oddechovému či psychoterapeutickému vyznavačství. Jeho mysl a existence zjevně měla jiné opory.

Letmo dlaní přejížděl mikádo, které mi čas od času přistříhovali asi do deseti let, kdy jsem té ozdoby konečně byl zbaven, a říkal:

- Hochu, hochu, co my z tebe uděláme.

Naneštěstí i našťestí nešlo o strýčkovský blábol. Zřejmě počítal vůči mně zástupnou ctižádost. Vemluvil mým rodičům, že je na čase, abych se učil hrát na některý nástroj. Hnal tím relativního opožděnce a zakrnělce k větší námaze, než jakou jsem kdy viděl u něho.

V dolní zatačce, jíž se Chotkova silnice mění v Klárov, stávaly tři nebo čtyři jednopatrové domy. Na jednom viselo šedě natřené prkno s oprýskaně pozlátkovým nápisem HUDEBNÍ ŠKOLA. Strýc Josef mě vyvedl vzhůru po ošlapaných pískovcových schodech.

Otevřel nám nevelký pohublý muž s řídkými, hladce přičesanými vlasy a za ním se objevila ještě menší, zato mnohem zaoblenější dáma se zažloutlým krajkovím vpředu na hráškově zelených šatech. Jen co jsme vešli, pod pudrem se matně rozsvítila do úsměvu z plakátů na operety a sevřela strýci ruku oběma dlaněmi:

- Už jsme celí netrpěliví, pane rado. Pojdte dál. Vítám tě, chlapečku. Káva bude hned, pane rado.

Na prahu mezi předsíní a pokojem o poznání ochladla.

- Ale říkal jste, že budou dva, pane rado.

- Jdi vařit kávu, Magdo, shovívavě ji manžel odsunul směrem k dveřím do kuchyně, jako by jednal s kýmsi nesvéprávným. I on měl v tváři nacvičený úsměv, ale užíval ho střídměji.

Z pokoje byl velmi těsný výhled na opukový sráz, nejnižší výběžek návrší, na němž před věky začali stavět pražský hrad. Mrazilo mě jako v ovzduší Starých pověstí českých, jež jsem tehdy raději už neotvíral, aby mě nemučil nejasně chápaný rozpor mezi skutečnými lidmi a hrdiny minulosti.

Vlevo od okna se černě lesklo pianino a kulatý stůl uprostřed místnosti byl pokryt skoro stejnou krajkou jako prsa paní domu. Myslel jsem na útěk.

- "Všechno hubuje ženy, já je však hájím," slyšel jsem náhle notovat polohlasem zjevného šéfa školy, který pak přešel ve vlastní vyšeptané barytonové parlando. Však to znáte, pane rado. Zpívá to váš milovaný Mozart.

- Milovaný? Stačí Mozart, pane kapelníku, pokojně ho přerušil strýc, posadil se u stolu a pobídl k tomu i mě. Ale vy jste tím asi chtěl něco říct.

- Totiž zpívá to don Alfonso v překrásném veledítku *Così fan tutte*.

Strýc vzal z kapsy u vesty velmi obyčejné, ale úhledné niklové hodinky a podíval se na ně.

- Ano, k věci, nuceně se za opěradlem židle pousmál pan kapelník, jako by kvitoval prořidlý potlesk znamenající prohru. Chtěl jsem říci, že to ženám nemusíme přiznávat do očí, ale že většinou mívají pravdu. Však to znáte, pane rado, s klokotavým polosmíchem zopakoval své neúčinné zaklinadlo.

- Neznám, ale pokračujte.

Šéf se jmenoval Karel Petschke a skutečně byl kapelníkem. Dirigoval v karlínském Varieté. Aby si přivydělal, založil školu. Učil hře na housle a jeho žena, korepetitorka téhož Varieté, hře na klavír. Každý další ubožáček jim byl dobrý, měl-li rodiče tak zámožné, aby mohli platit dost vysoké školné.

Díval jsem se na pastelově starorůžové stěny pokoje. Visely tam vavřínové věnce s barevnými stuhami, na nichž bylo zlatě vytištěno, čím si je Petschke vysloužil. BRAVO PETSCHKE! ČARDÁŠOVÁ PRINCEZNA 22.10.1924. A podobně. Porůznu byly rozsety divadelní i rodinné fotografie. Má tíseň se násobila. Obrázky mě skličovaly jako zrcadla nesrozumitelně odpuzujících i přitažlivých dílů života a světa a věnce jako oprátky. Až jsem na to znenadání přišel. Petschke je z těch, co na střelnici o pouti či v lunaparku natahují a podávají přes pult pušky nebo zvou do panoptika. Rázem mi

byl bližší, i když mě tím víc mrzelo, že se tolik přetvařuje.

- Jde o to, pane rado --- nechal přecházení od okna k dveřím a zamyšleně si hladil spánky. Jde o to, že my po vaší přímluvě za oba synáčky vašeho pana bratra odmítli jiné uchazeče. Též je už konec září a školní rok pokročil.

- Mluvíte jako zelinář, pane kapelníku, s neprobadatelným výrazem tváře mu odpověděl strýc, aniž se na něj podíval.

Petschke se opět zasmál a lehce sáhl strýci na rameno.

- Otevřenost za otevřenost, pane rado. Operety jsou prodejné zboží a lidé houfně kupují, to je pravda. Ale správa je lakomá. Žena chce do lázní, i já mám své záliby, však to znáte, pane rado. A kdybyste věděl, co stála jen omítka tady toho domu. Sám byste nám vyčetl, kdyby zůstala omšelá. Musíme se něčím živit.

- Vladimír vás živit nebude, pokračoval nehybný strýc a mínil tím mého staršího bratra. Je mu čtrnáct a má svou hlavu. V jeho případě jsme pravou chvíli promeškali. Tak jako tak je amuzický.

- Dovolte to vyzkoušet nám.

- S tímhle hochem bude mít vaše paní práce dost a dost, nenechal strýc kapelníka domluvit a vstal. Udejte den a hodinu lekcí a půjdeme.

Kapelník se hbitě přesunul ke dveřím a zastoupil mu cestu. Bavil mě ten spor i proto, že mi svitla naděje. Potrvá-li to ještě chvílku, budu otročením při lesklé černé rakvi zproštěn. Když jsem asi o dva roky později v Sibáku čili v dlouhé koňské stáji změněné Na poříčí v kino s lákavým názvem Sibiř prvně spatřil Friga, napadlo mě, že Busteru Keatonovi stačí nasadit si brýle a přilepit knírek, aby se jeho poker face (jak jsem se o tom jedině výstižným termínem poučil zase ještě později) podobala tváři pana rady, octl-li se v nesnází. Pokud nehybnost výrazu vůbec může nabýt na intenzitě, stalo se to v příštím okamžiku, když Petschke rozhodil paže a prohlásil:

- Ne, nepůjdete, pane rado. Prosím, Vladimírek ať si běhá za děvčaty --- ač musím upozornit, že právě s tvrdohlavými a roztoulanými žáky dosahujeme nejlepších výsledků. Doložím vám to Knihou díků. Přece znáte malého Trojana z Bašty svatého Jiří. Hned ji donesu.

- Nenoste. Nebudeme už tady.

- Ale já chtěl --- co jsem to chtěl říci. Ano. Že i já mám svou intuici, pane rado. Stejně jako vy ---

- O žádné intuici nevím, odpověděl strýc a přišel blíž ke mně.

- --- a ta mi říká, že tento chlapec má neobyčejné nadání. Ano, klavír je nezbytný základ, ale teprve housle jsou pravé potěšení, však se dorozumíme, pane rado.

- Pochybuji. Kdy má Zdeněk přijít na klavír?

- Zvládne obojí, ručím vám za to, zvýšil kapelník hlas.

Já zatím nafoukl tváře a tupě se zahleděl ven na historickou opuku. Strýc sáhl po mé paži, že mě odvede, ale když nevysoko nad plochou stolu spatřil místo obličeje bublinu, dotčeně zašeptal:

- Co to děláš!

Nafoukl jsem tváře názorněji.

- Posadte se, pane rado, káva bude hned. Vladimírek --- chci říci Venoušek --- totiž Zdeněček je ještě dítě, nechme ho stranou

Ale strýc, skloněn ke mně, důrazně žádal vysvětlení.

Ukazováčky jsem se bodl do tváří, vypustil vzduch a obdobně spiklenecky mu pošeptal do ucha:

- To bylo jablko sváru, strýčku --- tamhle letí.

Ukázal jsem z okna, strýc se neubráníl podívat se ve směru mé ruky a já už ho táhl za sako ke dveřím. Doufal jsem v únik a on, zdálo se, nebyl proti. Vtom však proti nám vešla značně kulatá Magda s podnosem.

Vytanulo mi cosi předčasně, potají a zamlženě přečteného. Ta dáma byla Eris, Afrodíté, Helena, vše v jednom navoněném a napudrovaném tělesu. Ty tři by se tam skoro vešly (viz Ilias a příslušné slovníky a komentáře). Skoro jsem chápal, že by tahle mohla zavinit válku. Ale Afrodíté? Helena? Proč, když prý byly krásné?

- Co se děje, Karle? zastavila se na prahu. Přece mě neodmítnete, pane rado. Je to nejlepší káva, jaká se dá u Meinla koupit. A z misky si přidáte šlehačku, jak vy to rád. Ve Stupčicích mi to na vás prozradila paní Růženka. Za války jsme se tam každé léto měli tak krásně, že je to pravda, Karle. Ischl to nebyl, jistě, ale i vám se tam líbilo. Možná že z jiných než lázeňských příčin. Kdo ví. Jen mě mrzí, že jste nám nepřivedl i Zdeněčka.

Krátíla si řečí minuty, za nichž rozmisťovala talířky, šálky, konvice. Strýc se od dveří a ode mne o krok vrátil do pokoje:

- O jaké Růžence je řeč, milostivá paní?

Ohlédla se k němu s výrazem, na který později v divadlech ne-

bylo možno nevzpomenout. Odkoukala to líp, než to ve Varieté uměly její vzory. Byl to úsměv čehosi mezi subretou a naivkou, které správa může užívat už jen jako charakteru či intrikánky, ale ona si ještě nezvykla. Později mi to taky pomáhalo vyrozumívat rozdíl i jistou tenkou shodu mezi anglickým pathetic a poignant.

- Pane rado, na to se přece nesmíte ptát. Dobře víte, že mám na mysli krásnou a soucitnou paní Svobodovou, autorku tolika nádherných knih. A jak se přitom obětovala pro nešťastníky. Snad i vinou té dobrotivé činnosti nás tak brzy opustila. My to pociťovali až jako zradu, že, Karle. A co teprve vy. Nebo ten nerudný a povýšený pan profesor Šalda.

- Magdo! konečně zakročil zbledlý a rozechvělý kapelník. Nalej kávu a tiše se posaď. I vy, pane profesore --- pane rado. Ty taky, chlapečku.

Já, definitivně rozhodnut k úniku, zůstal u dveří, ale strýc, náhle nerozhodný či dokonce zlákaný setrvat, pokročil blíž ke kávě a šlehačce, nebo k čemu, a mne opomněl. Pouťového střelmistra strýcovo zaváhání uklidnilo natolik, že ho i využil.

- To se rozumí, že se s námi posadíte. Magdo, omluv se panu radovi. Pak vše probereme v klidu od počátku. Chlapečku, ke stolu! obrátil se nakonec ke mně už jako definitivně stanovený přísný učitel.

Stiskl jsem kliku a prchl domů. Matka se znepokojeně ptala, co se stalo.

- Pan rada ti to poví. Jdu psát úkoly.

Matka vařila večeři, neměla na mne čas a já se pod lampou na otcově psacím stole pokoušel číst, co jsem vzal z jeho knihovny. Věděl jsem už dřív, že to tam je, ale nelákalo mě to. Teď mi ten brožovaný svazek zprvu byl vhod. Na jeho tmavomodré obálce stálo: SPISY RŮŽENY SVOBODOVÉ SV. V. PO HOSTINĚ SVATEBNÍ - POVÍDKY O MANŽELSTVÍ. Otevřel jsem knihu levým palcem a vyjeveně viděl.

"Tedy provdej se za něho, ale vezmi si mne předtím na jediný rok. Přisahám ti, že se potom jistě zastřelím, a že budeš svobodna!"

Co jí to strašného sliboval! Mohla by viděti jeho krásnou hlavu krváceti?

"Nikoli, toho nikdy neuciním!" vykřikla.

"Jediný rok!" prosil.

"Propuště mne!" prosila ona.

Páchlo to jako poskládaný nahnědlý závoj a lněné rukavičky v zásuvce, kterou jsem povytáhl o rok či o dva dřív na ukřácení

vnucené návštěvy u mrazivě ctižádostivé tety Sixtové. Hned jsem zásuvku zastrčil, ale znechucení se kdesi ve vědomí uchytilo. Stejně jako z těch řádků, i když mi pro tu chvíli pomohla od něho únava a s čelem na viděti krváceti jsem usnul.

Za pět či sedm akrobaticky rychlých let s bezpočtem směšně trapných i trýznivých prodlev se Svobodová nativě vrátila. S námahou, jež vinou mé zpozdilosti byla odměňována jen sporně, jsem se prodíral Šaldovými Boji o zítřek, jeho Rimbaudem či Takzvanou nesmrtelností básnickou a měsíc co měsíc čekal na Zápisník, který tiskárna (kdo jiný!) skoro vždy zdržela ("Ani tiskárna!" rozsvítil na mě v osmdesáti své kouzelně živé a vlídně, příkře, humorně přátelské oči Bedřich Fučík, od roku 1935 jako ředitel Melantricha Šaldův nakladatel, když jsem se mu o údajných zdrženích Zápisníku zmínil; co on ví, Zápisník v Melantrichu nevyšel včas teprv tenkrát, když už nemohl vyjít vůbec; zpoždění jsem si zavinil sám svou netrpělivostí).

Začínal jsem tušit, co má Šalda na mysli, mluví-li o nezbytnosti jednoty mezi autorovou etikou a estetikou, svobodou mysli a odpovědností k ostatním, životem a dílem. "I pro Haška platí slovo Pascalovo o radosti, kterou pocítíš, očekával-li jsi autora a nalézáš-li člověka."

Viděl jsem a slyšel Šaldovu vlastní jednotu v lednu 1936, když přednášel v přeplněném sále pražské Městské knihovny. Rázně vbelhal o holi na pódium. Potlesk byl hlučný. Ukončil jej úderem hole prudce odložené těsně u přední hrany řečnického pultu.

Téma, oslava sedmdesáti Romaina Rollanda, bylo tehdy dost blízké mně, ale jinak jako by diváci většinou byli přišli spíš na herce než na hru. Sestava herců přitom byla zvláštní. Nejmní z nich lákal zahajovač Zdeněk Nejedlý, který přitom měl hned dvojí oprávnění slavit Rollanda, a to jednak jako muzikologický kolega, za druhé jako pokradmu dogmatický obhájce čehokoli sovětského, proti čemu se kdekoli ve světě zvedne i nejmírněji kritický hlas: oslavenec jednal obdobně. Poutavějším i překvapujícím druhým řečníkem byl Karel Teige, myslící a podnětná hlava poetismu a pak surrealismu. Co ten na této pouti, zvláště když ho komunistický tisk už několikrát nazval trockistou. Snad si ho k opoře přisáhl Šalda, který ho měl rád. Nebo skrytá režie o něco uspíšila i rozšířila front populaire s odkazem na Rollandovy mírové snahy, individuálně tak statečné za první světové války, ale v druhé po-

lovině třicátých let jakoby už jen stařecky ušlechtilé a pípavé tváří v tvář autoritářům na krajní pravici i levici a zabeďněnosti konservativních i sociálně chápatějších demokratických předáků v Evropě i v Americe.

Ani Šalda zjevně už v té situaci nebyl doma. Téma mu jako dílc (kéž by snad byl mohl znovu po letech mluvit o Dantovi či Shakespearovii) očividně nebylo blízké. Často obracel sem a tam své dva lístky poznámek (samozřejmě nečetl, nýbrž přednášel). Vypadalo to na zlomky vteřin váhavě, ale vždy znovu zvedal bradu ještě pevnou, pěkně zahnutý přiošřený nos i hlas, při vši znavené ochraptělosti zvučný. Asi proto, že ještě i teď měl co říci. A zjevně to znovu mířilo proti jeho celoživotním obětem, proti autorům, kteří životem a povahou nedostáli tomu, co proklamovali svými spisy. Rolland mu svou minulostí naopak byl autorem, který morálně politickými činnostmi šel nad své dílo.

Nebyla to povzbuďivá trojprednáška. Upozorňovala na slabosti lidstva i umělců a na hrozbu další války, ale velký pacifista z té předešlé v ní nebyl a snad ani nemohl být předveden jako velký autor. Šel jsem domů stísněn asi i proto, že místo mé předběžně vyvolené, již jsem o den dřív na školní chodbě dal lístek (a která přes pěkný zjev zanedlouho už mou první vyvolenou nebyla a tak jako tak ji Šalda ani Rolland nezajímal; omluvila se mi pak na téže chodbě sdělením, že se týden po maturitě vdává za Kovaříka, vím přece kterého; nevěďel jsem, ale brzy se ukázalo, že je z malé české milionářské rodiny ztrátově vyrábějící vozy Wikov), seděl vedle mne zbožně naslouchající muž, jen asi o deset či dvanáct let starší než já. Asi za rok jsem toho náhradníka směl poznat osobně. Byl to František Nechvátal, milý a pozorný farář Círky československé - to původně, ale nyní už zničeny člověk: Šalda mylně vychválil jeho sbírku veršů a on nedbal pochybností, farářství se zřekl a stal se původcem mnoha dalších bezvýznamně upovídáných veršů. Vazby z osudu do osudu jsou při vši kauzální jasnosti často nezbadatelně temné.

Sám Šalda nezklamal. Omylnost ho spíš oživovala. Imponoval v lidských mezích. Krátce předtím Jiří Frejka nově inscenoval v Národním divadle jeho Zástupy. Omámil mě vlasovitě puklý zvon hlasu, jímž Zdeněk Štěpánek ukázněně i zlehka plnil plyšovou a pozlátkovou káď hlediště v tom naddivadle, takže jsem ztotožnil herce s hrou a nezrale se přel s přáteli, kteří tvrdili, že je na

tu velkomluvnost Šaldovy mysli a energie škoda. S herci mnohem méně rozenými než Štěpánek uvedl E.F. Burian v Mozarteu Šaldovo Dítě v podobě koncertu tak precízního i spontánně útočného, že mě to opět oslnilo, jakkoli jsem předtím při četbě té hry měl pochybnosti, že by tu Pascal onu svou radost mohl pocítit. Ta opravdu nemohla nastat nad Loutkami a dělníky božími, kde se rétorický autor potlačovaně, přitom až příliš slyšitelně vměšuje do promluv, dějů a nálad.

Už i v téže době jsem slýchal dozvuky klepů o Šaldově lásce k Růženě Svobodové. K pověstem toho druhu jsem tehdy i později měl až puritánsky nehumorný odpor. Jenže jsem též četl Šaldovu jedinou sbírku veršů, Strom bolesti, zasvěcenou památce té ženy, a dokázal i prolistovat jeho In memoriam Růženy Svobodové. Doklady byly neúprosné. Entente cordiale mezi důsledně domýšlejícím, imaginativně živým a většinu času velkomyslným kritikem a onou osobou, jež ke své dobrotivosti a jistému druhu půvabu byla i hysterizující grafomankou, nepochybně existovala.

Svobodovou mi to nepřiblížilo a ohledně Šaldy a žen jsem si myslel, že přece muselo být po ruce prostší a oboustranně vhodnější řešení. Chyběla mi zkušenost. Dospěl jsem jen k hypotéze, že šlo o spríznění duší, jež si čas od času, každá jinak a z jiných příčin, stísněně přiznávaly svou nedostatečnost.

Ač se Šalda pro pohled zvenčí uskutečňoval svými eseji tak, že prorážel strop nízko položený zdlouhavým a kolísavým vývojem zdejší literatury, zároveň jako by byl trpěl ctižádostí podat u prostřed toho průměru důkaz, že ona jednota života a díla je uskutečnitelná, i když obecná řeč a povědomí ještě neprošly zkušeností takové jednoty dost často. Při svém smyslu pro autentičnost, čili pro onu keatsovskou totožnost pravdy s krásou, a při svém analytickém intelektu si však sotva mohl namlouvat, že jeho vypravěčské prózy, verše a hry skutečně jsou tím důkazem. Byly voláním po něm. Nebyly jím.

Potřeboval v hodinách tísně pro svou biologickou a psychickou infrastrukturu ulevující okouzlení či sebeklam podněcovaný ženou, která se jeví jako krásná, a její oddaností, ať pravou a trvalou či náladově přerývanou. Svobodová mu něco z toho patrně poskytovala.

A nejvíc asi za ochablých dní, kdy její hysterická pseudoenergie, jakkoli trvale sycená racionálně nezvládnutelnými žá-

dostivostmi, přece jen opadala, psaní nešlo od ruky a pohled do zrcadla, jakkoli nabízel pěknou tvář, nedokázal beznaději a neúprosné vědomí marnosti utišit. Za účelem jejího zaplazení se vzdávala mužné převaze a nejspíš i skvělému raisonneurovi, obecně uznávanému právě i tím, že byl z mnoha stran hlučně zneuznáván.

Z knihovny mého otce Svobodová mezitím zmizela do některé bedny ve sklepě, aby uprázdnila místo novější literatury, ale chtěl jsem si svou domněnku potvrdit a pátral po jejích spisech jinde.

Byly na přihrádkách u strýce Josefa. Sáhl jsem znovu po týchž POVÍDKÁCH O MANŽELSTVÍ. V dlouhodobě prozatímním bydlišti starého mládence byly už i titulem tragikomicky přitažlivé. Má četba těch stránek nedopadla o nic líp než v době, kdy mi bylo kolem jedenácti.

Šaldu mi jeho omyl v odhadu pokud možno ještě přibližoval tím, jak ho zlidšťoval. V tu stranu se Svobodové pomsta nepovedla. Ale na titulním listě stálo věnování: "Váženému příteli panu J. Urbánkovi na památku krásného setkání Růžena Svobodová - 1917." Rukopis byl až neosobně úhledný a nerozechvělý. Psychotička češtiny z přelomu století se společensky úpravně soustředila. Až bylo líto, jak strýce sesadila. "Krásné setkání" zjevně skončilo na obou stranách měšťtanský chladnou nevinností. To jen autorka polichoceně zablikala.

Potvrdil mi to zápis tužkou na prázdné stránce hned za obálkou: "K 5.-, 14/XI. 16." Nevěnovala mu knihu. Jen autogram. Pohněvalo mě to právě tak na strýce za jeho ponížené uchazečství jako na tu paní za to, že právě ona, Šaldova přítelkyně, neuměla povědět pravdu - "musíte jinam, pane rado, znám lepšího" - aspoň s náznakem humorné velkomyslnosti. Pomsta vůči neupoutanému čtenáři se jí přece jen zčásti podařila.

Ne, Šalda neměl v panu radovi konkurenta. Skoro jistě ne. Naštěstí? Naneštěstí? Pro koho? Zato já v něm měl nadbytečně usilovného Pygmaliona. Aspoň na čas.

Tehdy po útěku z Hudební školy mě ze spánku na knize probudily hlasy za dveřmi do kuchyně.

- Švagrová, vy ho musíte k tomu mít, říkal strýc a přivedl mě k úplné a znechucené bdělosti jak tím oslovením a velkoměšťtanským výkáním, které se mi už nějaký čas protivilo, tak náznakem hrozby, že Hudební škole neujdu.

Vytušil jsem, co se stalo. Slánka Petschke a bublina Petschkeová chytili strýčka na řeč o dávné lásce. Setrval u kávy a dal se přesvědčit, že se jeden malý pitomý Urbánek má u nich učit za dva.

- Sám na to nestačím, pokračoval strýc. Má nadání, ale zatím ho užívá jen k tomu, aby se vyhnul námaze. Nebo k tomuhle ---

Po chvílce ticha se ozval matčin smích, méně častý, než poloha bytu zasloužila a než asi bylo třeba pro úhrnné zdraví jeho obyvatel.

- To řeknu Václavovi, pane rado. Ani mi neuvěří, že vy jste ---

Opět ticho. Matka zřejmě zopakovala po strýci jablko sváru. Pak se několika takty zasmáli oba. Ale úspěch mi nebyl k ničemu, protože strýc hned mluvil dál:

- Ten hoch stojí za to, aby někdo objevil, k čemu se hodí. Petschkeovi! To se rozumí, že to nejsou ti praví. Ale někde se začít musí.

Ano, uprázdnilo se místo po mém amuzickém bratrovi a já měl vzít i housle. Padl jsem hlavou zpátky na viděti krváceti. Život skončil. Nebude kolo, fotbal s kluky, brusle v zimě, pátrání v otcových přihrádkách a četba čehokoli od Chovu dobytka v Dánském království či starých ročníků Času po Ottovu Ruskou knihovnu. Svět vůní, stromů, křiku na hřišti a mnohovýznamného ticha nad žlutými stránkami se změnil v levandulově páchnoucí růžové vězení v ohybu Chotkovy silnice.

- Ale děti se snad nemají přetěžovat, nesměle a ustaraně namítla matka.

Bylo zjevné, že se jí tato obhajoba nezdaří, zvláště když vzápětí dodala:

- Promluvme si o tom s Václavem.

Míněn byl můj otec.

- Václav! vzdychl strýc. Mám ho rád, asi nejradši z celé té naší rodinné větve, ale nemá na to čas. Jde s vámi nebo se mnou na koncert, občas jde, ale jeho život se točí kolem jiných věcí. Zahrál si kdy s vámi, jako jsme my dva spolu hrávali, vy na klavír, já na housle? Má o to ten hoch přijít?

Nepamatoval jsem se na kouzlo těch privátních koncertů. Zjevně se konávaly před narozením matčiných dětí. Svár to byl jemný a

šeravě osvícený nostalgií, ale tak jako tak jsem nafoukl tváře, prsty do nich píchl a prchl do koupelny zapálit oheň pod vysokým rudohnědým kotlem, že si pak napustím vrchovatou vanu a všechno to aspoň pro nastalou noc ze sebe spláchnu.

Zasvěcování do světa hudby jsem neunikl. Klášternicky přísnou píli, jíž je krom nadání třeba k jejímu aktivnímu zvládnutí, mi ty dvě hudebně podnikatelské hrdličky z podhradí nevnušky. Spíš mi ji zošklivily. Hudbu ne. Přes můj odpor vpravily do mého vědomí aspoň základní ponětí o racionální struktuře, jež iracionálnímu plynutí hudby umožňuje zpřítomňovat se lidem vnímatelně.

Asi právě o tohle strýci šlo. Žádal však příliš mnoho naráz. Brzy jsem často chodil za housle i za klavír. Nastala souhra s Petschkem: nemínil se výnosného žáka zbavit, takže mě kryl a dokonce i chválil, aby školné plynulo dál.

Pan rada, v každodenní životní praxi občas až pohrdlivě či předpojatě podezřívavý, v oblasti hudby důvěřoval skoro bezmezně. Za jednu pochybnou chválu zmíněného druhu mě odměnil. Vzal mě s sebou do Národního divadla na Škroupova Dráteníka.

Zprvu mi tam bylo studeně a úzko. Vpředu na oponě se sice jako na neviditelné houpačce lehkovážně vznášela neúplně oblečená dáma, ale lidi se ve svých upjatých parádních šatech chovali jako v krematoriu. Shora tíhou hrozil obrovský lustr šířící tlumeně žluté světlo jako v nepřiměřeně rozlehlém pokoji, kde chlubitivě okázalý hostitel lakomě šetří elektřinou, svíčkami či petrolejem. Zlacené verzátky vysoko nad oponou vysvětlovaly, kdo je ten hostitel a jak to s ním je. NÁROD SOBĚ!

Nelíbilo se mi v té pyšně škrobené a nehostinné domácnosti. Chtěl jsem být jinde. A povedlo se. Z okruhů, kde se tajuplně či aspoň zpřeházeně ukládají významově neorazítkované dětské zážitky, vplul mi do vědomí čerstvě obílený a vždy pohostinný domek o jedněch dveřích a čtyřech oknech na Kampě. Zakryl jsem si ústa a sklonil se jako ve škole pod lavici, aby mě bylo co nejmíň slyšet, až vyprsknu smíchy.

Strýc mě chtěl za rameno narovnat a přál si vědět, co se mi stalo. Zachránilo mě setmění a začátek hudby. Cvrlikala zpod meze rampy tak chudobně a prostince, že jako by kreslila ten domek i dvojici jeho obyvatel. Nerozuměl jsem zpívaným slovům (jak se při obdobných příležitostech dalo i děje vždy později), takže mi unikalo, o co na jevišti jde, ale měl jsem vlastního Dráteníka i

s Drátenicí, Loučku a Loučkovou.

Znal jsem je právě tak od nepaměti jako strýce Josefa. Pracovali v tom, čemu se říkalo ohrada. Nebyli jen neoddělitelnou součástí té poutavé oblasti. Pro mne ji oni především vytvářeli, třebaže patřila jiným. Byl to sklad palivového i stavebního dříví za vysokou zdí v Lužické ulici u jejího ústí do Klárova. Spolu s několika jinými jej společně či družstevně vlastnil i můj otec a pan rada, který navíc měl, vlevo vzadu nad konírnou s dvěma páry těžkopádných tažných koní, i své obydlí. Stoupalo se tam po příkrých dřevěných schodech napřed na otevřenou verandu, odkud vedly zasklené dveře do první místnosti.

Sloužila mnoha účelům. Byla to předsíň i kuchyně, oblékárna s šatníkem i špiž s řádkou přihrádek, sklad přebytečných či dočasně nepoužitelných židlí i umývárna s velkým porcelánovým umyvadlem a džbánem (koupat se chodil strýc rada k nám, kde jsem mu s potěšením zatápíval pod zmíněným homolovitým kotlem). Tušil jsem v tom nedbalou prozatímnost. Jako by tu bydlel nepokojný cizinec, který přišel jen na čas a chystá se jinam.

Stálost domova tu připomínala jen mýdlově voňavá čistota, o kterou se denně starala paní Loučková. Směsí prozatímnosti a zdomácňující čistoty byl i vedlejší pokoj či salónek nad konírnou. Stálo tam uprostřed jakoby právě přistěhované hnědě lesklé křídlo značky Schulze, na němž se v černém pouzdře skrývaly housle. Při stěně proti třem nevelkým oknům nesla čtveřice štelážek tíhu knih a partitur. Kolem kulatého stolku byla rozmístěna tři proutěná křesla. Bokem k prostřednímu oknu stál malý psací stůl s milou ohrádkou připomínající nábrežní zábradlí. Nebylo vždy třeba přeskakovat. Stačilo započatý marný list pozvednout a spustit do koše po pravici.

Stěny byly neuspořádaně a narychlo ("S Bergsonem dává Péguy přednost živému nepořádku před mrtvým pořádkem," Šalda, Zápiskník, duben 1933) ověšeny množstvím obrazů a kreseb. Skoro na všech někde, většinou vpravo dole, původci napsali, proč a kdy je panu radovi věnovali.

Skoro všechny ty výtvořky též přitahovaly. Snad i proto, že v salóneku bylo trvalé tajuplné přítmí. V žlutohnědých tapetách, na mnoha místech odchlípnutých, bylo tím méně vidět obrys utajených dveří, jimiž se vcházelo do další a poslední místnosti. Byla to malá pustá ložnice s asketicky úzkou dřevěnou postelí a nočním

stolkem, kde vždy leželo pět či šest knih. Jen ty spolu se žlutým stínidlem noční lampy poněkud zahřívaly prochladlou celou přechodného pobytu.

Kdykoli mě otec za dvou či tří dní své každotýdenní přítomnosti mimo drahelickou farmu vzal s sebou na kontrolní návštěvu ohrady, měl jsem tři možnosti, jak tu hodinu nebo dvě přečkat. Strýcův byt mě v raných letech skoro odpuzoval, pokud tam paní Loučková právě neuklízela. Otírala rámy obrazů a říkala:

- Podívej, to je celý pan rada. Rozdává těm chlapcům i z toho, co sám ani nemá, a tohle je jejich odměna. Ťapkání po plátně a mají to snad být zedníci, jak stavějí dům.

Ale dostavil-li se v čase jejího úklidu některý z těch chlapců, byla k němu milá:

- Ne, chlapečku, pan rada není doma a hned tak se nevrátí. Dnes na pití nebude. Běž a pěkně se vyspi. Ale co to máš pod paží, ukaž. Ta krása!

Přitiskla si donesený obrázek k hubenému starému tělu a držela ho tak, dokud adept malířství schlíple neodešel. S tichým pobouřením mi pak výtvar ukázala:

- Za tohle by si chtěl koupit holku a ještě s ní předtím jít na flám.

Neznale jsem pípl:

- Koupit holku?

Loučková se už zase věnovala očiště a odbyla mě:

- Zapomeň na to. Dokážou, bláznivky, za ty krasavce pana rady i samy platit. Kampa ví o malostranských vinárnách a pizdilech všechno.

I její pobouření bylo spíš účastně přátelské než pohoršené.

Přesto jsem za hodin v ohradě měl o trochu raději maličkou kancelář hned vlevo za vstupními vraty. Prvně jsem tam okoušel toho, o čem se nedalo tušit, že tím promarním život. Bušil jsem do klávesnice vysoké rachotivé underwoodky a měl radost, že pod úde-ry prstů něco vzniká.

Ač mě však CESTA KOLEM SVĚTA, můj první vlastnoručně sepsaný, vytištěný a jednovýtiskově vydaný samizdat pradávno (aspoň tady) avant la lettre, poutala tak dlouho, že jsem z ní sepsal tři a půl stránky (plulo se právě utajeně v podpalubí z Gibraltaru na Azory s Emou Váňovou, dcerou břevnovského cukráře vlastníčího za domem velikou zahradu, přes jejíž zeď jsem tajně přelézával i

s koloběžkou, na níž jsem se udýchaně připloužil z Hradčan; zpátky domů to ujíždělo samo, ale obavy z polokalvínského domova mě tak jako tak nutily levou nohou povoz urychlovat; Ema v Josefské chodila do vedlejší dívčí školy, ale v notoricky staromilském Akademickém gymnáziu náhle byla vinou koedukace spolužačkou, takže jsme si zevšedněli), ze všeho nejradši jsem okouzleně přihlížel panu Loučkovi. Pod přístřeškem za kanceláří dovedně vkládal polínka pod ostří oválovitě poskakující, elektromotorem poháněné poloautomatické sekyry a nikdy mu ten hrozivý stroj ani odletující štěpiny neublížily. Když bylo třeba doplnit zásobu polínek, řezal je na úpěnlivě svištící cirkulárce a u sekyry ho stejně zdatně zastoupila paní Loučková.

Nepracovat neuměli. Snad se skrytě báli, že je deset minut bez úsilí a pohybu zahubí. A život je viditelně těšil. Jakkoli nebe nad Malou Stranou převážně bylo začmouhané kouřem, dozráli pod ním do vrásčité osmahlé, šlachovité a převážně mlčenlivé pevnosti. Když i Loučka přece jen občas ke mně promluvil, byla to vždy jen žertovná vlídnost okořeněná posměchem na adresu panského synáčka. Jako by mě bezděky chtěli získat na svou stranu či mezi svou třídu. Jenže sami nikam bezvýhradně či bezprostředně nepatřili. Krom humorně a hospodárně zvládané chudoby neměli žádné rysy a sklony, jež by je přidružovaly k jiným dřívím. Aniž jsem si to tehdy mohl uvědomit, aniž si to uvědomovali oni, učili mě skromné či až kvietisticky vzdorující i pokojné nezávislosti. Jako celá ohrada voněli i oni při své čistotnosti jen čerstvě nařezaným a naštípaným dřevem.

- Pod střechem, cukrový panáček, říkal Loučka od sekyry, kdykoli ho čpavkovitý závan z konírny pohnul pokrčit nos a začichat. Jinak se rozmočíš, protože za chvíli prší.

Čas od času, neměla-li matka, kdo by mě pohlídal, octl jsem se v onom domku na Kampě a bývalo mi tam víc doma než doma. Byly to prázdniny zestručněné do dvou či tří hodin. Loučka vařil, Loučková příkládala do modrých kachlíkových kamen a hezčí zámek od té doby neznám. Až pak Loučka náhle a nevysvětlitelně nebyl a po půl roce nebyla ani Loučková. Děti neměli a já stál při jejich pohřbech mezi deseti truchlícími jako nejmenší a nejopuštěnější ze všech.

Ale to bylo až po Dráteníkovi.

Tehdy mě strýc Josef vrátil matce se slovy:

- Víte, co mi ten hoch cestou domů říkal? Co by se prý sta-

lo, kdyby si Loučka napsal na baráček LOUČKA SOBĚ! Odvezli by ho do blázince. Nebo by se mu na Kampě tak dlouho smáli, jak je nafoukaný, že by se zbláznil doopravdy.

- Co ho to napadlo, skoro nepřítomně se ptala matka připravující pro strýce a pro mne pozdní občerstvení.

- Vždycky ho napadá něco jiného, než by mělo, odpověděl pan rada. Něco málo z něho bude, jen nevím co. Svět mu to sotva uzná.

Ležel jsem ve svátečním na kuchyňském kanapi a zavíraly se mi oči. S utajeným smíchem jsem v duchu viděl pana radu jako obrýleného pouťového papouška, který za ozobané okraje tahá z překrojené krabice od cukru některou z planet, totiž potištěný list s životní věštbou. Stávalo to o poutích korunu, často i mň.

Pan rada, aniž proklamativně chtěl, pomáhal určovat osudy i celého houfu jiných lidí a stálo to jej i jeho příbuzné a přátele mnohem víc. Vytvořil si své oblíbence, ty, kterým Loučková vcelku právem říkala krasavci, a stal se většinou na účet jiných jejich mecenášem.

Musí-li být z důvodů mé neznalosti ponechána stranou dávno zesnulá Růžena Svobodová, z žen si v pohledně mužném věku (na rozdíl od věku pohledně stařeckého, kdy mu zjevně byla milá i moje mladá manželka) oblíbil jenom dvě, moji matku a Bohunku Suchou, černě kouzelnou dceru pekaře z Kolína a choť zkrachovavšího dědice továrny v Pečkách, podivuhodně znovuzrozeného jako malíře. Kdyby se panu radovi byla méně protivila věcná stránka životní praxe, nebo kdyby byl býval o poznání hrubším a smělejším hazardérem, mohla snad být moje matka jeho vlídně uctívanou ženou a Bohunka jeho milenkou zahrnovanou celými škálami humorně zastřených vyznání a čím vším.

Tak to naznačovalo jeho chování vůči nim a někdy i jejich vůči němu. Život však na hypotézy nedá. Pan rada zůstal na území žen vzdáleným a osamělým vyznavačem vnitřně živé a přátelsky přístupné krásy. "Život? Ten za nás odbudou naši sluhové," mohl prohlásit jako Villiers de l'Isle-Adam, kdyby krom paní Loučkové, k níž se choval se zdrženlivě vděčnou a odtažitou zdvořilostí, nějakého sluhu kdy měl (pokud jím kdesi na vyšší úrovni kdysi za vídeňských let nebyl v jistém smyslu pan Hirsch, který ovšem, proměněn na okamžiky z mýtu v člověka, nepřesvědčoval, že by byl unesl život za dva).

Svěřoval život k prožití svým favoritům, snad někde na konci

seznamu i mně. Když jsem později z úst spolužáků i starších lidí - a ještě později z úst generačních i mladších přátel - slýchal paušální, nevtipně zlomyslný či rozhořčeně moralizující odsudek a posměch na adresu homosexuálů, jak jej trapně velká část středního stavu dědičně přijímá a traduje s touž slepou a nepřemýšlející samozřejmostí jako antisemitismus, občas mě napadlo a napadá, zda se za cizinectvím pana rady aspoň latentně neskrývala právě tato obecně znevýhodňující odchylka od setrvačně uctívané normálnosti. Patrně si na sebe tu "dekadenci" nevymysleli. Vešla do světa zároveň s nimi v nich.

V duchu jsem hájil jeho právo na jakoukoli odchylku a byl mi tím bližší. Myslíval jsem na něj i mnohem později, když se mezi mladými i staršími ženami skoro stalo módou chválit homosexuály jako milé, nedotěrně pozorné společníky. Za časů pana rady se o tom v běžných měšťanských konverzacích nemluvalo, ale zpod hladiny rozhovorů na téma jeho staromládenectví, z letmých zmínek o něm i z chování žen vůči němu se dalo vycítit, že ho právě za ty zmíněné přednosti ženy s vděčným zalíbením ctí a že je zároveň bez všeho citlivého zkoumání, i s nechutí probírat tu otázku, z oné odchylky podezříván.

Třebaže mé matce několik šesetiletí přidával práci jako velmi častý host i ošetřovanec, měla ho činorodě a bez reptání ráda. Ale přece jen ho mnohokrát mnohoznačně nazvala podivínem. Přitom právě Bohunka, pro mne od nepaměti po první velmi intenzivní paměť vtělení ženy, byla jedinou toho rodu, která směla panu radovi po nějakém projevu jeho nevole konejšivě pohladit rameno či dokonce vlasy a nebudila tím nevoli ještě větší.

Slyšel jsem ji však taky, jak posmutněle říká v jeho nepřítomnosti, že na to už asi je pozdě, ale že by to přece jen některá měla zkusit a zbavit ho zdráhavosti. Takhle prý lidem ke škodě není pro ně tím, čím je sám v sobě. Teta Polka, rozvedená žena matčina bratra Rudolfa, definovala otázku bezprostředněji: z Vídně měl jít pan rada rovnou do Varšavy, kde je dovoleno všecko, kdežto v Praze každý příliš dbá o svou pověst a proto ani neví, kdo je a co je to život.

Jakkoli však pan rada zdaleka nebyl nejspokojenější a nejvyrovnanější z lidí, specificky pražskými omezeními se patrně necítil být spoután. Jistě ne v tom, co asi bylo středem jeho myšlí a existence. Oddával se malostranskému pygmalionství a mecenášství

stejně důmyslně a tvrdošíjně jako jeho mladší bratr Václav vnucenému hospodaření na dědičném statku a družstvům či jako starší František zdůvodňování a šíření svého novodobě revidovaného česko-bratrství.

Nebo jako se i privilegionářka Sixtová, vlídnějšími funkcemi rozumu a citu nenadaná nejstarší sestra, oddávala snaze být navek víc, než byla. Tou běžnou perverzí strýc Josef netrpěl. Stáral se o favority s rozlišující pozorností. Odměn se mu dostávalo mnohem různějším.

V průběhu dlouhých let měl oblíbenců zhruba kolem dvaceti. A jakkoli naneštěstí není mezi nimi žádný malířský objevitel nejvyššího řádu, ani jeden další Zrzavý, Šíma, František Tichý, Kamil Lhoták, nejméně čtyři z nich, každý po svém a v různém stupni, prokázali oprávnění setrvat při zvoleném povolání a obohatili viditelnou i odvrácenou stranu světa. Mezi žáky mistrů a zvláště novodobějších akademií bývají ztráty mnohem větší. Pan rada volil bystře. Svůj díl účastné inteligence ani peníze bratří a přátel nerozdával nadarmo. Ani svou část pochybně výnosné rodové tvrdošíjnosti.

Pokud jde o politické spektrum první republiky, nikdy jsem dost přesně neodhadl, čím volební lístek strýc Josef vyhazoval do urny. Hlavně proto, že jsem po tom nepátral. A nepátral jsem, protože strýcův způsob přítomnosti ve světě k tomu nezval. Ovlivněn předčasnou četbou Arthura Schnitzlera, jemně a účastně chápavého, přitom neúprosně otevřeného a ostnatě ironického analytika mentální a morální Vídně na zlomu století, začal jsem strýce pokusně charakterizovat i termínem pan estét, který se ovšem střídal s termínem panestét. Věci a děje světa jako by mu tady byly jen k tomu, aby mělo proč a nad čím vznikat umění. Politické myšlení i aktivita a jakákoli činnost nevýběrově sociální patřila pro pana radu k věcem a dějům, jež bez přímé účasti jen vnímal a nahlížel. I tento díl pohybu světa ať za něj žijí jiní.

O to víc mohlo překvapit, jak se přes odlišnost zájmů i řídkost setkání sblížili se sociálně demokraticky činným Pavlem Černým, strýcem z matčiny strany (navíc příženěným, tedy "nepokrevním", jak bylo též znát na mnoha jeho výhodných rozdílech od mé předvětky drahelické i vysokomýtské). Ten si své oblíbence nevolil. Byli mu do podkarpatoruských sirotčinců přinášeni či převáděni a v mezích usilovně rozmnožovaného počtu lůžek a nutné ob-

sluhy je přijímal bez rozdílu.

Ale jakkoli si strýc Josef přál, aby každý nový přírůstek byl Wahlverwandschaft, kdežto Pavel se vědomě vystavoval přílivům svěřenců, jak o nich rozhodovala nezvládaná sociální situace dlouhodobě zanedbávaného a zneužívaného koutu světa, citově a morálně se oblasti jejich pozornosti zčásti překrývaly. I bystří a milí sirotci zklamávali v převratných pubertálních a koncově školních či učednických letech asi stejně často jako adepti malířství v době, kdy se talent dožadoval, aby jej prokázali soustavou prací. Ti i oni mizívali do lhostejného průměru či do nešťastného podpalubí (viz Jesenin "to podpalubí ruská krčma byla" - česky Bohumil Mathesius). Zanechávali v pečovatelských jizvy. Ale tu a tam je některý zvolený či nezvolený svěřenec odměnil tím, že se bez porušení nepsaného humánně morálního kodexu v nepřejícném světě prosadil. Jizvy se hojily.

Pavel a Josef měli tedy důvod ke konzultacím. K těm však výslovně docházelo zřídka a letmo. Spíš jeden druhého podpírali pozorností. Sbližovala je zamřčená citová residua vzdáleně příbuzenských zkušeností a vzájemné zalíbení, na poslech až neuctivé. Zvláště někdy z Pavlovy strany. Trefoval se do proslulých i utajenějších slabostí pana rady s humornou ironií, jež překračovala měšťanské konverzační normy. Někteří přítomní trnuli a chtěli smířovat. Dvojice přátel, navenek tak nesourodá, si jich nevšímala. Pan rada přijímal a oplácel ve stejném duchu, jak byl napadán.

Napřed mukačevský, pak užhorodský opatrovatel byl za těch soubojů v nevýhodě. Nepobýval po první světové válce v Praze dost dlouho ani dost často, aby mohl znát faktické úkazy v pozadí nejsnáze napadnutelných slabostí malostranského mecenáše. Věděl o nich jen z druhé či třetí ruky, takže hrál fair a nenapadal je. Týkaly se hudby, hlavně opery. V té byla vyběravost pana rady až štítivá. Snad každý pozdější skladatel než němečtí novoromantici byl pro něj v opeře Vypuccini. Hlavního operního režiséra Národního divadla změnou jediného písmene (proti jeho zásluhám) přezval na Fujmana. Přitom masochisticky chodil vyslechnout Janáčka, Berga, hrstku jiných avanturistů. Dovolovalo mu to pak letmo utrousit, že si vypískání spískali sami, aby je skandál proslavil. Ale Pavlovi zbývalo k přátelským agrsím několik jiných bolavých míst strýce Josefa.

- Prý jate odtamtud zase hned ujel, pane rado, oslovil ho ně-

kdy v září kolem roku třicet, když si v křeslech pokoje mého otce začali několikanásobně zapalovat svá shodná viržinka. Zrovna vy! Z hlavního města všech malířů světa.

- Paříž! řekl strýc Josef mezi rty, jež svíraly slámku vzdorujícího kuřiva. Oba je kouřili snad právě pro tu nepoddajnost. Nikdy mi pravou Paříž nedovolili vidět. Zkazili ji, než mi bylo patnáct.

- I Louvre?

- I Louvre! Vyjdete od těch krásných věcí a je to před vámi. Eiffel! Prý zbuduje důkaz pokroku a oni mu ten inženýrsky domyšlivý vykřičník, samozřejmě obrácený hlavou dolů, opravdu dovolili postavit.

- Mně se ty ocelové krajky líbily, napodobil Pavel nehybnou tvář strýce Josefa v úzkých. A ještě krásnější je pohled z nejvyššího ochozu.

- Myslel jsem si o vás víc, pane Pavle, polohlasem řekl pan rada zpod skloněného čela. Ptačí perspektivě se tak neříká nadarmo. Nechte ji ptačím mozům, ať se v ní kochají.

Polekané závratě strýce Josefa byly proslulé. Asi pramenily z dispozic psychicky či jen nervově fyziologických, ale v tom výkladu se k nim neznal. Zdůvodňoval je morálně estetickou starostí o vývoj civilizace. A byl vlastně v nepravu?

- Ale Paříž je víc než Eiffelka, nedotčeně pokračoval Pavel.

- Vy asi midinetky nemyslíte. Ani Folies Bergère.

- Proč ne. Vědět se má o světě co nejvíc.

Bylo mi čtrnáct a naslouchal jsem napjatěji než o chvíli dřív. Otec byl zjevně na rozpacích, nemá-li zasáhnout.

- Ne, Babylon to není, jistě ne pro toho, kdo nechce, aby to pro něj byl Babylon. Ten se dá najít i na vsi. A jsou to jen řeči nestydů, kterým se ze zbabělosti nikdy nepovedlo nestoudně i jednat.

Pan rada hovořil jakoby s úlevou, že se odbočilo od výšek. Jenže ho očividně fascinovaly.

- Jen kdyby se tam dalo žít bez výtahů. Jsou všude. V hotelu, v metru, na Eiffelku. Stačí z dálky vidět, jak tam ta kabina stoupá. Ještě horší je, když se šine dolů. Lidi se zbláznili do výšek. Napřed balóny a mrakodrapy, teď čím dál víc letadel. A je svět o ty věci lepší?

- To je nápad! zvolal Pavel. Zavedli linku do Užhorodu. Pět let slibujete přijet. Jenže vám v tom brání Slováci. Teď je pros-

tě přeletíte.

- Pavle, nemuč ho, vmísil se můj otec. Slováci a letadla jsou pro Josefa Scylla a Charybda.

- Něčemu rozumíš, Václave, přes brýle se na něj podíval pan rada, ale ne všemu. To si nemysli. Slováci za mnoho nestojí, to je pravda, ale v tom jsou jako jiní. Vadí mi, že jich tolik podlehllo historii a přírodnímu místu. Velkouhersku a všem těm Taurám a Fatrám. Chovají se od ministrů po drotaře jako zneuznaní páni světa.

- Odnesli si z historie horší následky, pokojně řekl Pavel.

Otec se přátelsky nad svým starším bratrem usmál, že když ho něco posedne, je nenapravitelný, ale Josef jako by ho neslyšel.

- I chudáci tam na člověka shlížejí --- místo aby hleděli ty následky napravit.

- Nikdy jste tam přece nebyl, pane rado, připomněl mu Pavel.

Nastala zamyšlená odmlka. Strýc Josef jako by cosi rozmrzele rozvažoval. Pak polohlasem a spíš jen ke koberci řekl:

- Byl --- byl jsem tam, i když dávno.

- Smím hádat, pane rado?

- Prohádáte.

- Nejspíš to byl Prešpurk, kdysi čilé vídeňské předměstí bohaté i na bohémy. A tramvaj tam byla od Štěpána za hodinu a čtvrt. Ale časy se mění a Bratislava s nimi.

- Nevím, jestli k lepšímu. Ale říkal jsem vám, že prohrajete.

- Poslouchám, předklonil se Pavel a musel si levicí přidržet protězu pravice, která hrozila, že se svým černě rukavicovým koncem vysune z kapsy saka. Napodobala paži, ale nikoli ovladatelnými pohyby. V napjatém tichu její mechanismus sotva slyšitelně vrzl.

- Jste neodbytný, pane Pavle, odvrátil se od něho strýc Josef, ale hned se zase na něj zpřímá zadíval jakoby v obavě, že Pavel vztáhne jeho odvrát na jinou vadu, než mu vyčítá. Takže vám to musím prozradit. Byla hezčí, než obvykle bývají ---

- O čem to bude, rozpačitě otec naznačil bradou, že tam jsem i já.

- Jen ať ví, odbyl ho pan rada. Nedali si to vymluvit. Doktor Dobrowolny ani pan Hirsch. Musím prý koňskou ambulancí do Alsergrundu na kliniku. Strašně se natřásala a to v horečce bolí.

Odmlka.

- Rozumím, bez všeho zbarvení pronesl Pavel, v roce šestnáct odvezený zpod hlíny navršené šrapnelem.

Pan rada třikrát usilovně vtáhl a zakryl se kouřovou clonou. Vypadalo to, že ví, kam zabloudil. Bývala kdysi prohnílá Arkádie, šlo mi hlavou, a té oba sloužili. Jenže každý dohnán něčím jiným a jinam. Úplně jinde sloužil něčemu úplně jinému, budoucí krásné Arkádii, strýc Rudolf, matčin nejmladší sourozenec a jediný bratr. Jeho pohádková země je teď tady, ve srovnání s jinými utopiemi nedopadla nejhůř, ale Rudolf, jakkoli je vždy milý, nezdá se být nejšťastnější, i když ho, po těle celého a z Vladivostoku opatřeného jiskrnou Leopoldou, mou příští tetou Polkou, vezli s tisíci dalších jen loďmi via Vancouver a Quebec zpátky domů. Pan rada se zatím za clonou odhodlal ukrátit rozpačitou pauzu a pokračovat v pouti do zaslého zlatého věku.

- Kolik mi bylo? Něco přes třicet. Klinika očekávala, že se vyvine pneumonie. Nevědí, co špatná diagnóza může zavinit. Nebo vědí, ale dělají, že omyl přivodilo něco mimo ně. Pět dní a nic z toho nebylo. Nebo právě že bylo. Teď tomu trochu ožehavě říkají sestra. A já při svých starších sestřích --- ne, беру zpět, nic jsem neřekl. Tenkrát to naštěstí určovali blíž. Pflugeschwester. Mária, jak jinak. O dovolené jsem za ní jel až do Neusohlu.

- Do Baneké Bystrice, upozornil ho můj otec na nové časy trvající už přes dvanáct let.

- Proč by to občas nebyl Neusohl i teď, když tam každý třetí Slovák je Němec. Rozdíly řečí nevadí. Člověk se naučí. Ale ty horry. Nahoře hornické vsi pod horou Zvolenem, dole v dálce rovina. Kdyby mi bylo šlo o zavrať, ji jsem nepotřeboval. K tomu ten její vzorný --- ale to předbíhám. Na trhu ovšem měli jen tulipány ---

- Ty máš přece rád, opět zasáhl můj otec; nebylo zřejmé, zda s posměchem či vážně.

- Když si není z čeho vybrat, nemám rád nic, nezvykle důrazně strýc Josef otce odbyl a mou zvědavost obrátil jinam. A vůbec, být tebou, při řeči o květinách bych radši mlčel. Ani chrpu z meze své ženě nikdy nedoneseš.

Otec ukázal na tři červené růže ve váze uprostřed stolu za otevřenými dveřmi do jídelny.

- Už je tu vidím popáté, pořád ty jedny. Měla narozeniny a tys na chvíli zapomněl šetřit.

- Teď nám jde o váš vztah ke Slovenkám a ke Slovákům, napo-

dobil Pavel snad svou vlastní neosobnost v úloze předsedy náhle svolané schůze mukačevských sociálních demokratů, když nečekaně přijel Nečas, podle Pavla první opravdu pečující ministr sociální péče, kdysi člen narychlo ustaveného direktoria pokusně zvládajícího nezvládnutelnou podkarpatoruskou Babylónii.

- Kde jsem to byl, než mě ten Rosenkavalier přerušil?

- U tulipánů, pane rado, pomohl mu předseda.

- To se rozumí. V Beszterczbányi na tržišti nic jiného neměli. A nepřišla otevřít ona, ale on. Vzal mi to neduživé žluté koště z ruky a zpřelámal mi ty květiny o tvář ---

- Tak proto --- zvedl hlas můj otec.

Nebylo mu dovoleno domluvit. Frigovsky pokojně i pevně strýc Josef řekl, aniž se na otce podíval:

- Proto ten můj odpor k bratřím, k některým větší než k jiným. Parlamentarismus bez kázně dopadne stejně špatně jako uherský feudální nerozum. Necháš mě laskavě domluvit? Pak už se ten Slovák choval, jak se naučil --- asi právě od grófů. Stoj spatný, dokonale úklona, pěkně vytištěná a nevtíravě podaná vizitka a pryč ať zmizím z města nebo přijdu v šest ráno na souboj.

- Jakými zbraněmi? řekl otec. Tohle sis celý život nechával pro sebe.

- Jako bys ty neměl tajnosti. A co se týká zbraní, asi to mělo být holýma rukama v lese na mýtině. Co tam jiného mají. Vlastně nevím, čím on to chtěl vyřešit.

Opět odmlka. Tentokrát ze strýcovy strany zasněná. Před čtvrtstoletím zanechal v Bystrici nějakou alternativu, na dálku čarodějnou. Nebo i zblízka? Přejí si vážení proměnit tuto drážďanskou vázku v páva, ve Venuši, v oblak plynoucí nad tímto přístřeším? jak se dalo slýchat pod stany o poutích. Nezvládl jsem situaci a vyhrkl:

- A dál?

Podívali se na mě, otec zvědavě i napomínavě, strýc Josef skoro udiveně, Pavel povzbudivě.

- Co dál, konečně kamsi mimo přítomný prostor promluvil strýc Josef. Otočil jsem se a šel. Násilí odjakživa nesnáším.

- Tak lehko jste se jí vzdal? už skoro zcela vážně se ho zeptal Pavel, otužený svým invalidským bojem o milovanou příští ženu Martu.

- Říkejte tomu, jak chcete, živěji, ale jaksi víc v tónu spo-

lečenské konverzace, odpověděl pan rada. Odjel jsem zdoluhavou cestou přes ten váš Prešpurk zpátky do Vídně. Kde jinde jsem mohl toho roku dožít léto? Pozdě v září se ptal pan Hirsch, nemá-li ten můj letní oblek a další věci spolu se svými vzít do cídírny. V kapsičce u vesty jsem při vyklízení našel vizitku toho --- toho z Neusohlu. Nebyl to její milý ani manžel ---

- Do té doby jsi za ní nebyl? spontánněji než jindy promluvil otec.

- MUDr Šaňo Koryčan, pochmurně ocitoval pan rada vizitku a teprv pak se ohlédl po mém otci. Bratři! Čert nám je připsal k tíži. A sestry všeho druhu zrovna tak --- nemám pravdu, švagrová? dodal rozpačtěji k mé matce, jež zatím vešla a rozdávala kávu.

- Moje sestry tím jistě nemyslíte, odpověděla matka.

Neměla možnost vžít se do nálady předchozích minut, a tak přes všechnu proslulou skromnost a vlídnou pohostinnost dopustila, aby se její puritánství ozvalo až tvrdě a povýšeně.

Nebo snad tím důrazem na "moje" mstivě odkazovala na opačnou stranu. Na tety Hudcovou a Sixtovou, tyranizující starší sestry tří drahelických bratrů. To byla mýtická polobožstva opravdu zadržilá. Měl jsem poskládáno z doslechů, že první z těch trestajících "ochránkyň řádu ve společnosti", Erínye Hudcová, měla za muže vynikajícího, v její verzi však hračičkářsky vynalézavého elektroinženýra. Nepříhodně ho dohnala k uchazečství o vysokou správní moc v obrovitém podniku. Unikl nemocí a smrtí v pětapadesáti. Ano, jistě, měl se včas vzepřít. Nejspíš podobně jako zdatný manžel Megairy Sixtové. Kolovalo, že to ve své době (na sklonku prohnilé Arkádie) jako poměrně velmi mladý ředitel velkého cukrovaru byl hotový velmož, ale že ona žádala šlechtictví i nominální či aspoň úřad ministra ve vídeňské vládě. Posměchem za neschopnost krytou výmluvami, že, co poznal, každý půl druhý erbovník je nehumorný strašák a že bez vůně hlíny a melasy o kampaních nemůže a nechce být, zmučila ho do stavu, z něhož pod občasnou péčí tehdejších ani pozdějších dušeznalců nemohl vyváznout. Naopak se před svými padesátými narozeninami navždy ponořil do kalného a nevoňavého moře psychiatrických i vlastních bludů v příslušném ústavě. Tvrdošíjnost dávné českobratrské pramáti (zavřené v podstatě za to, že žádala toleranci dřív, než ji aspoň polovičatě uzákonili) se v těch dvou vlila do divné formy. Neúspěch si ty Macbethky vynahrazovaly pohrdavostí ke všem, kteří byli ochotní či měli za svou povinnost čas od času hodinku s nimi pobýt. Tak to pociťoval

můj otec a bral s sebou krom obou synů i svou ženu. Tu za původ z trojkolejného vysokomýtského nádraží okrášleného květinami, houfem zdařilých dětí, úsměvem jejich otce, výpravčího, pronásledovaly posměchem trapně nevtipným a repetitivním. Můj otec se tomu namáhavě smál, jako že jde o žert. To matka nedokázala. Naneštěstí nezdělala humornou hrdost výpravčího, takže nebyť její hlouběji vrozené laskavosti, snad by se mukám byla bránila nápodobou apriorně moralistických postojů, průpovědek a způsobů chování, z jejichž ponižujících důsledků muka pramenila. Někdy to vypadalo, že si skoro neví jiné rady.

Kdybych ty dvě vražedné snobky byl chtěl v pozdějších chlapeckých letech z vlastní vůle kdy vidět, tedy jen v přítomnosti pana rady. Jakou zbraní proti těm by se oháněl? Vlastně mi odpověď dávno dal: nikdy jsem je s ním v jedné místnosti nezažil. Jsou ticha přátelská a nepřátelská. Nyní však přece jen v té věci promluvil:

- Ohledně vašich sester odvolávám. Pokud jde o mne, dávno žádné nemám.

- Cukr, Pavle? byla matka v tom okamžiku příliš zaměstnanou hostitelkou. Předstíraně? Doopravdy? Nerozpoznal jsem.

I otec zjevně byl rád, že musí míchat kávu a tím je z odpovědi na bratrova slova omluven.

Strýc Pavel naopak poposedl, zbylou rukou jemně odsunul Růženku, mou matku, poněkud stranou, aby měl volný předsednický výhled, a bezpochyby se připravoval opět otevřít otázku Slovenska. Či kterou? Bučil mou zvědavost.

Ale pro mne šálek kávy nebyl. Jen matčina poznámka, že mi víc prospěje, půjdu-li spát.

P o l i c e j t - s t o r y

Po letech jsem se dozvěděl, že tu noc /18. září 1950/ otec překročil státní hranici, a bylo to jako když někdo potmě přestříhne dlouhou napjatou strunu. Jeden její konec šlehl maminku ve spánku po tváři, takže ráno vstala a přidržovala si tam kousíček vaty. A když jsem otočil hlavu od snídaň, uviděl jsem ji před zrcadlem. Zkusmo si sundala vatu a vytřeštěně se na sebe dívala do lesklé plochy.

Bydleli jsme na Běhounské ulici, nedaleko jedné z nejfrekventovanějších brněnských šilcáren. Ve vzpomínkách mi ten byt připadá obrovský jak cirkusová aréna, ale to nejspíš proto, že mně tehdy bylo pouhých deset roků a všechno mi přišlo oblundně veliké: brněnské ulice jak bulváry a domy jak paláce a hangáry. Však ve skutečnosti nebyl zás tak veliký, už vzhledem k tomu, že nás tam bydlelo šest /mí rodiče, mamčin otec, já a mí dva bratři/. A ten den po té noci, kdy otec překročil státní hranici, šlo všechno jak na drátkách. O otcově útěku se totiž okamžitě vědělo /jen my jsme nevěděli nic/ a už v poledne prý telefonoval kdosi ze státního statku v Břeclavi, a zatímco na místo se rozjel štáb odborníků promluvit si s lidmi, co otce naposledy viděli, u našich dveří zazvonili čtyři policajti. A přestože se chovali opravdu slušně, bylo na nich znát, že jsou připraveni na všechno. Vyzuli se v předsíni a šli dál v ponožkách, protože maminka jima zapomněla nabídnout přezávky. Dědeček, který byl synem pražského policejního komisaře z Loretského náměstí a prošil celé děpťví zarámované do policejní etikety, měl napřed dojem, že by mohl působit jako

parlamentář mezi naším bytem a policií. Ale pak to rozhodně vzdal a pustil rychle z hlavy. Použili vůči nám postup - vysvětloval později mamince - který je ve svéprávném státě vyhrazen pro zvlášť zatvrzelé recidivisty a nebezpečné anarchisty, a tak pokusím-li se s nimi vyjednávat, znamená to, Haničko, že jsme přijali statut recidivistů a anarchistů a bude s námi už tak trvale nakládáno. A nepřijali jsme proto žádný statut a nepřijali jsme nic. Ostatně se nás na to nikdo neptal: nikdo nám nevysvětlil, proč vlastně přišli, a až do mamincina prvního výslechu nás nepovažovali za nutné o něčem informovat.

Dům na Běhounské, v němž jsme tenkrát přebývali, byl čtyřposchodový činžák s historizující fasádou a bachratými balkóny, podobnými ušmudlaným krajkovým výstřihům. A za jedním z těch balkónů byla otcova pracovna a zároveň knihovna s regály zaříznutými až do stropu. Policajti prošli v ponožkách předsíní, obývacím pokojem a překročili práh pracovny a zastavili se až před knihovnou jak před vchodem do jeskyní zamčených kouzelným sezamem. A napřed jen tak chvíli stáli a dívali se nahoru a možná potěžkovévali v duchu regály a olízli pohledem nejodůlejší folianty a pak se jeden z nich vrátil do obývacího pokoje, krátce rozhlédl a vybral si servírovací stůlek, přistavil ho k regálům a na stůlek opatrně židli a vylezl si ke stropu a spokojeně se dotkl svazku v nejvyšší polici. Maminka, zamotaná do závojců náhlé ovčí trudnomyslnosti, se ve vlastním bytě jen velice špatně orientovala a ~~spíše~~ myslím i klopýtala a packala, ale přesto když pochopila, o co jim jde, doštráchala se až na balkón, kde měl otec mezi květináči dřevěné schůdky ke knihovně. Ale když je s jistými potížemi přivlekla do pracovny, policajti se na ně jen docela zběžně podívali a pak už jim nevěnovali žádnou pozornost. Bylo vidět, že jsou sehrený tým a že podobnou práci nedělají poprvé. A snad nemohu dost zdůraznit, že ji dělali v naprosté vážnosti a skoro bez hluku, jako by někdo z nich na každý zvuk číhal se štětečkem a ihned ho zaretušoval.

A tak ten na židli /první policajt/ bral knihy z nejvrchnější police a podával je dolů druhému policejtovi, který stál vedle servírovacího stolu a každou knihu obratně přidržel za hřbet a protřepal. A pokud z ní něco vypadlo - uvolněná stránka, záložka, vylisovaný čtyřlístek, pohlednice, vstupenka, účtenka, návratka anebo taky často útržek popsaneho papíru -, zvedl to, podrobil důkladné prohlídce a to, co ho zaujalo, ukládal do pytle z celtoviny, který si k tomu účelu přinesl s sebou. A třetí policajt vzal protřepanou

knihu, otevřel ji a po malé pauze - po drobném zvešování - buď nadiktoval anebo nenadiktoval čtvrtému policejtovi /který se s policejním psacím strojem utábořil u otceva pracovního stolu/ titul knihy a jméno autora. A pracovali takhle náruživě a neúnavně a čas jim odtýkal a nepozorným a obdivným divákům se proto mohlo zdát, že jim to všechno běží příkladně. Ale nebylo diváků, když nepočítám mě a mého dvouměsíčního, zahovněného bratříčka, jehož neupletitelný názor na pracovní postup policie bych tu nerad ventiloval. Fakt je, že postup chvílemi neuctivě zadržoval. Například, když první policajt vybral polici nad hlavou, musel slézt se židle a servírovacího stolku a s druhým policajtem, s tím, co protřepával knihy, zvednout stůl se židli a přenést zas kousek dál. A celé se to každou chvíli škubavě opekovalo, zatímco zbývající dva policajti vědycky jen netečně přihlíželi. Čili chyběl ten pátý: regulovčik nebo koordinátor. Někdo, kdo by to zároveň řídil a zároveň by se nebál sám přiskočit a popadnout. Protože když jeden chybí, vypadá to navenek, že dva přebývají. Byl to dobře sehraný tým, ale evidentně v jiném počtu a třeba i jiné policejní sestavě. A v té chvíli jsem zasáhl já.

A tedy je třeba vědět, že podle narychlo sesmoleného plánu jsem měl teď s dědečkem odjet za tetou do Žabovřesk, abych nebyl svědkem těch neblahých dějů v našem bytě /drancování rodinného kníždě/. Ale nakonec děda nesebral odvalu opustit maminku/s mými dvěma bratříčky, čtyřletým Jarečkem a dvouměsíčním Tomáškem/ a nechat je tak všechny ve spárech přepašového komanda. /Ale možná mu taky došlo, že by nás stejně nepustili a že měli v těch věcech přesné instrukce a každý takový nápad museli považovat za nanejvýš podezřelý./ A vyřešil to tedy tak, že se rozhodl někam mě pro něco poslat. Zatáhl mě do kuchyně a sáhl na kredenc pro velký skleněný džbán, s kterým jsem v neděli - ještě v těch bláznivých časech, kdy otec sedával s náma u slavnostně prostřeného stolu - chodíval pro pivo, a aniž ho vypláchl, strčil mi ho do ruky, vzal mě za rameno, vyvedl potichu na předsíň /a tedy už starý lišák tušil, že dělá něco ilegálního/ a vystrčil s džbánem za dveře. Ale sotva se za mnou zavřely, uvědomil jsem si, co se stalo. Děda mi zapomněl dát peníze. Chvíli jsem přešlapoval a pak jsem kraťoučce zazvonil. Napřed ticho a pak nadvzděl někdo víčko špehýrky a uviděl jsem mokré policejní oko, jak se převaluje ze sklem, až mě konečně načapalo při zemi a zastavilo se na džbánu a okamžik si ho prohlíželo a hned zas zmizelo. A dnes už tuším, co se vevnitř nejspíš ode-

nrálo. Policajti si uvědomili, že asi něco zanedbali. Vždyť právě to, co hledali, mohl jsem já vynést z bytu. Anebo někoho o něčem uvědomit, přepravit na křivých nožkách zprávu, s někým se spojit a někoho rychle varovat. A už jsem řekl, že to bylo dobře instruované komando a vůbec to nemíním teď odvolávat. Jenže v tomhle počtu nebylo asi nijak snadné provádět tak důkladnou inventarizaci a ještě mít na očích pět členů rodiny. Teď šlo o to rozhodnout, jestli se zanedbalo něco podstatného a nenapravitelného, anebo to nestojí za policejní štěk. A znova se objevilo mokré oko a pečlivě si mě prošacovalo. A jiné oko mě rychle rýplo prstem do břicha, a když jsem se předklonil, cvrnklo mě do ucha. Pak dědeček pootevřel a zasyčel Běžž, co tady ještě stojíš !

A tak jsem objal džbán a řítil se po schodech.

Šel jsem hned přes ulici k Cajploví, což byla tenkrát na Běhounské hospoda, kam jsem chodíval pro nedělní piva. Ponořil jsem se do důvěrně známého hluku a postavil do řady těch, co si tam dávali pivo na stojáka, se zazděným rumem anebo starorežnou. Z otevřeného rádia nad výčepem komentoval vzrušený hlas zahájení řepné kampaně a já cítil, jak se to vzrušení stále víc přenáší na mě, protože řada přede mnou se rychle zkracovala a blížil jsem se k výčepu. Posouval jsem si džbán nad hlavou po mokrém pultě, a když jsem ho přistrčil až před pana Cajpla, zeptal se, jestli plnej, a pak ještě jako vždycky dodal Uneseš ho? a já jsem se jako vždycky postavil na špičky, aby mě bylo vidět, a pan Cajpl jako vždycky mleskl No jó! Ale dneska mi ten pobóchaný ceremoniál činil nesmírné obtíže, jako bych ho předváděl před nějakou zkušební komisí a vyděšeně jsem se díval, jak pan Cajpl zručně obrací do džbánu půllitry a nakonec ho na chvílku odstaví a čeká, až pěna sedne, aby tam dolil ještě z posledního kríglu. A když se tak stalo, chytil jsem džbán a - jako v hypnotickém spánku zvířat - otočil jsem se a spěchal ke dveřím. A už jsem byl jednou nohou na ulici, když pan Cajpl překvapeně zaklel, doběhl mě a přidržel. A copak platit, mladej? Zadarmo čepujem zatím jen na svatýho Dyndy. Vyřiďte to doma, mladej! Ale já už byl v té chvíli ve vleku jakési zvláštní zarputilosti: vyškubl jsem se a vrhl s pivem přes ulici. Zakvílely brzdy, někdo něco vykřikl, někde se něco roztráštělo a já stál uprostřed ulice a pevně objímal džbán dobře vy^{ch}ázené starobrněnské dvanáctky.

A stál jsem tam ještě nějaký čas a pak přišel ke mně policajt.

Fajn, kde bydlíš? zeptal se a doprovodil mě s pivem až domů.

A tak jsem přivedl pátého policajta. Ale na rozdíl od těch čtyř, neuniformovaných, kteří se mamince vykazovali legitimacemi, tenhle

byl v krásné modré, jaké tenkrát nosili, podobní tak víc sjezboňákům než lampasákům. A čtyři neuniformovaní se ho hned ujali. Dělal toho pátého v teď už dokonalé týmové práci. Ale spíš helfra než regulovčíka. A teď se dalo opravdu říct /ten z ulice se rychle zapracoval/, že jim to šlo od ruky a že jim to odšvihávalo. I když nám stále ještě nebylo jasné, co to vlastně hledají a co nás to vlastně čeká na konci tak důkladné akce.

O půl paté odpoledne se jim maminka rozhodla donést svačinku. Ale když navršila na velký tác pět namazaných krajíců a pět koflíků kávy, postevil se jí dědeček - rozkurážený i rozesmutněný dobře vychlazeným starobrnem - do cesty. To přece nesmíš, Haničko. Ale maminka se dívala před sebe, daleko před sebe, držela pevně tác podepřený zesponu obrovskými kojícími hědry a šla. Děda před ní couval a něco nesrozumitelně blekotel, ale nakonec se klidil z cesty. Policajti se podívali na tác se svačinkou a zas to vypedale, že ho pominou nevšimavě jako ty dřevěné schůdky donesené z balkónu. Ale pak ten, co stál až pod stropem a byl nepochybně i ve služební hierarchii co nejvýš, slezl, povzbudivě se usmál na maminku a šel k té připravené svačince. A to byl signál pro ostetní. Rozesadili se kolem tácu, podávali si kleštičky na cukr a zatímco tiše žvýkali, prohlíželi si obrázky na stěnách. Visel mezi nimi i amatérský olej, který kdysi /velice dávno/ namaloval pod otcovým odborným dohledem talentovaný chlapec ze sirotčího domova "Dagmar" v Žabovřeskách. Nad kaňonem řeky Oslavy se tyčila vysoká skála a na ní seděl výr na pozadí obrovského měsíčního úplňku, který se na okrajích kotouče probarvoval do zelena. Policajti se jeden za druhým zvedali a přistupovali k obrázku, až se všichni vystřídali a odložili na tác prázdné šálky a loudavě se vraceli na svá místa. Maminka odnesla nádobí a zeptala se, nebudou-li ještě něco potřebovat.

A odpoledne se pak stala zvláštní věc. Najednou totiž jeden z policajtů položil, co držel právě v ruce, a šel si do kouta pro aktovku. Odemkl ji klíčkem vytaženým z peněženky a jednu po druhé lovil z aktovky nějaké součástky, rozkládal je po zemi a dřepěl nad nimi a montoval je dohromady systémem "pokus a omyl". Nebyl jsem při tom, jen si představuju, že to tak proběhlo a uviděl jsem policajta až v okamžiku, kdy vyšel z pokoje na předsíň, přístroj zavěšený přes rameno jak Švanda rozmilé duhy. Mířil jsem na záchod a tak jsme se uprostřed předsíňe potkali. Spěchal s tím krámem do kuchyně a napřed mě netečně minul, ale pak se rychle otočil a uličnický zachrochtal. Zastavil jsem se.

Víš, co to mám? Chceš vidět, jak to funguje?

Zavrtěl jsem prudce hlavou.

Seš sám proti sobě. Nikdo v tvém věku to ještě neviděl a není na světě moc věcí, který by takhle stály za vidění.

Nespouštěje ho z očí, pomalu jsem couval směrem k záchodu, vpadl jsem tam a zamkl se.

A pak už k nám nikdy nepřišli zaraz čtyři policajti. A začali chodit jenom dva. A pak už maminka sama chodívala za nimi. A chodívala k výslechům do velké šilcárny na Lenince a všichni policajti se k ní tam - jak po letech vzpomínala - chovali velice slušně a možno říci i zdvořile. A zvláště ti její dva: jeden ohleduplný a jeden velice ohleduplný. A ten velice ohleduplný nestavoval vždycky na začátku výslechu /přes protesty ohleduplného/ budíka, aby zavčas skončili a maminka se zavčas dostala domů, kde už čekal na kojení můj nejmladší bratříček. A rytmus výslechů byl tedy určován rytmem kojení, v podstatě tedy ~~rytmem~~ rytmem biologickým, což poskytovalo celé věci nadmíru přirozený rámeček. A ten ohleduplný se pravda vždycky rozčiloval, když se měl výslech kvůli - jak pravil - nějaký ceckárně přerušit zrovna v okamžiku, kdy začal konečně k něčemu směřovat. Ale ten velice ohleduplný ho vždycky napomenul a v jednom případě dokonce přísně okřikl. A ten velice ohleduplný taky vážně přemýšlel o tom, že by se maminciny výslechy mohly přeložit ze šilcárny na Lenince do šilcárny na Běhounské, takže maminka by to pak - jak podotkl - z výslechů domů měla co by doplívla. Ale přestože velice ohleduplný napsal v tom smyslu několik řádně doložených žádostí /maminka nikdy žádnou neviděla, ale věřila velice ohleduplnému každé slovo/, nepodařilo se - jak mamince s politováním sdělil - trhnout se od toho pitomého byrokratického ustanovení, jímž se přidělovaly výslechové místnosti nikoli podle místa bydliště, ale dle věcné příslušnosti deliktu. A tak jí aspoň jako projev dobré vůle /a na usmířenou s nezměnitelným stavem věcí/ nabídl cigaretu /a byla to, pro zajímavost, tvrdě nacpaná globuska, značka, která se dnes už dávno nevyrábí/, a když maminka cigaretu s mnoha omluvami odmítla /nemohla si ji s dobrým svědomím dopřát právě kvůli kojení/, kývl hlavou, zamyslel se a pak se šťastně usmál a najisto otevřel jednu ze zásuvek psacího stolu nepřítomného kolegy ohleduplného a vylovil odtud sáček s karamelami a jednu nabídl mamince. A víte co, řekl najednou, když už sáček bezmála vrátil do zásuvky, vemte si to všechno, správně, vemte si to pro děti, a položil karamely před maminku, která se však silně ostýchala, takže musel sáček sunout až na okraj stolu,

kde jí samospádem přepadl do klína.

Pak mamince skončila mateřská dovolená a ihned po návratu do úřadu, kde pracovala jako stenotypistka a cizojazyčná korespondentka /na ředitelství velké brněnské textilky/, s ní zaměstnavatel rozvázal pracovní poměr, což však bylo sjednáno výslovně na žádost zaměstnance /maminky/, jak o tom svědčí všechny zachované písemnosti.

Potom už nastoupila jako pomocná dělnice ve Zbrojovce a rozvážela pucvolu a zametala kovové špony. Bude z tebe dobrá písňalka, když tě život takhle otlouká, sliboval dědeček. A taky ono šlehnutí přes tvář /jizva, s kterou se probudila po otcově útěku přes hranici/ ji už provědy zůstalo, přestože se ho pokoušela všelijak vyradýrovat, a jedno nedělní ráno se kvůli tomu rozjela až kamsi na východní Slovensko, kde žila Muradura-Macura, v těch letech slavná cikánská kořenářka. A představuju si, že ohleduplný s velice ohleduplným maminku tajně sledovali, protože si byli jisti, že jede na nějaké smluvené místo, kde se má setkat se zahraničním agentem pendlujícím mezi ní a otcem. A zatímco maminka seděla v hlučném a našviháném kupé mezi Maďary a Východňáry, ohleduplný s velice ohleduplným měli rezervováno celé oddělení jídelního vozu, otvírali budvary a uzavírali stále větší sázky na to, jestli bude mít anebo nebude mít knír ten agent /nebude mít, řekl ohleduplný, protože kníry se už dneska nenosí, a tak by byl s knírem nápadný, bude mít, řekl velice ohleduplný, protože kdyby neměl knír, byl by nápadný právě tím, že by se snažil být nenápadný, nebude mít, řekl ohleduplný, protože kdyby knír měl, byl by nápadný právě tím, že by se snažil být nápadný, aby nebyl nápadný tím, že by byl nenápadný/. Po návratu ze Slovenska prořídly výslechy, protože ohleduplný s velice ohleduplným si našli zajímavější případ a starý oheň udržovali, jen aby zcela nevyhasl. Maminka užívala fialovou mast, kterou jí prodala cikánská kořenářka, ale mast hanebně selhala. A pak se nečekaně /teď když už byla z nejhoršího/ nervově zhroutila a pobyla šest týdnů v černovickém blázinci /což jsem se dozvěděl až po letech, tenkrát mně cosi nabulíkovali a já se jen děsil toho, že se zas narodí další bratříček/. Když nebyla maminka doma, rozdělili jsme si s dědečkem zodpovědnost i starosti: já vyřasoval čtyřletého Jarouška a dědeček se ujal malého Tomáška. Měl jsem s tím práce nad hlavu a navíc ještě podivné sny.

Například, jednou v noci se mi zdálo, že někdo chodí po bytě, od předsíně až po otcovu pracovnu. Vstal jsem a bosky přeběhl ke dveřím a co nejtíšeji stiskl kliku. Bloudil po místnostech s "dudami", mačkal "měch" a byl tak zaujat svou činností, že by mě neviděl, ani

kdybych se mu postavil přímo do cesty. Chvilí jsem ho pozoroval a pak jsem se vrátil do postele, otřel si rukou chodidla a zlehl. Dál jsem slyšel kroky i šalebné klouzání pístů přístroje, ale snažil jsem se na policajta nemyslet. Věděl jsem, že je to jen sen a že když se budu opravdu činit, podaří se mi ten odstup udržet.

Do školy jsem chodil na Jakubské náměstí, což bylo z Běhounské skutečně jen kousíček. Nosil jsem aktovku na zádech v době, kdy většina mých spolužáků si už dávno prosadila důstojnější nošení, pod paží anebo jen tak v ruce. A tak se stalo, že když jsem jednou odpoledne spěchal ze školy, uslyšel jsem, jak mě někdo mílovými kroky dohání, až mě rafl za ucho aktovky a podržel ve vzduchu tímhle nešťastným způsobem. Ahoj, stará páro! pozdravil a spustil mě zas na zem a čekal, až se vzpamatuju. Ale když mě někdo takhle oblaží, nemůže počítat s tím, že zahořím pro něj zádušnou láskou. Nemluvě už o tom, že chvíli trvalo, než jsem ho vůbec poznal. A tak jo, byl to jeden z těch čtyř /pěti!/ a pak už jen dvou policajtů: byl to ten poslední, co nám zůstal. A když o tom teď /z té velké a bezpečné dálky/ přemýšlím, napadá mě, že to třeba vůbec ani nebyl ohleduplný anebo velice ohleduplný, a už vůbec ne ten, co stál vysoko pod stropem a řídil inventarizaci otcovy knihovny, ten z nebeské hierarchie, z policejních cherubínů. A co já vím, možná to byl jen obyčejný helmr, ten nejubožejší policajtrlík, co jen celé hodiny šlapal chodníky. A samozřejmě, co čekáte, měl ze mě tahat rozumy: pověsil se na mě, protože měl ze mě dostat to, co nevytáhli z maminky. Stáli jsme mezi opěrnými /a už tenkrát od výfukových plynů využitými/ pilíři chrámu svatého Jakuba a tenhle nezaznamenaný rozhovor byl na počátku celé dlouhé šňůry setkání. A tak na mě od té doby často čekával a přidal se cestou ze školy. Doprovázel mě, srovnal svůj krok s mým a vyptával se na všechno možné. Na filmy, které mě zaujaly, a na mé oblíbené filmové herečky a na to, jestli sbírám známky nebo zápalkové nálepky a jestli jsem tedy filatelista anebo filumenista, on sám tek trochu - abych tak řekl - filuto-filantropista. A připravoval si snad těmito plonkovními otázkami cestu k mé důvěře a k otázkám první velikosti? Ale na ty pak už čertvíproč nikdy nedošlo. Takže odehrálo se snad něco v zákulisí policejního úřadu, co úplně změnilo původní dispozice? Anebo se snad stalo něco s mozkomíšními šťávami mého policajta /s jeho velkými mozkovými plenami/, takže z původně cíhavého ohaře se obrátil v roztomilého konverzačního společníka, s nimž ztratit pár slov /kdybych jen trochu chtěl!/ bylo by opravdovým požítkem? Anebo je všechno jinak

a v těch otázkách bylo něco záludného, nějaká ingredience, kterou jsem nestačil vylíminovat? Jednou mě pozval na zmrzlinový pohár do cukrárny "U Tomana" - nedokázal jsem odmítnout a teď mi ten pohár chutnal jako sádra vyztužená pilinami - a zatímco jsem se v něm rýpal s pyrotechnickou důvěřivostí, vyprávěl mi o provozu policejních laboratoří, kam náš svět vstupuje rozčtvrcen, obarven a oštitkován a hlavně provinilý a se sklopenou hlavou. Pravděpodobně byl dost vycvičen v trpělivosti, ale měl v té době také několik hloupých zlovyků, které mi uvízly v paměti: například si okusoval kůžičku nad nehty, a když nastřádal větší množství, vyplivoval ji pod stolec, takže jsem ji nacházel večer doma navršenou na svých polobotkách. A jindy se mě třeba zeptal na to, co se chystám koupit mamince k svátku. A když mě tak přivedl do rozpaků, znásobil je ještě tím, že vytáhl z peněženky stokorunu /bylo to ještě před měnovou reformou, ale i tak to byl pro mě nepředstavitelně velký obnos/ a položil ji přede mne jako příspěvek na ten můj dárek. Nic jsem však mamince nekoupil a stokorunu jsem dlouho nosil v kapse, až s kalhotama odcestovala do čistírny /do podniku "Osvobozená domácnost"/, kde bankovku rozpustili v několika barevných vodách. Dlouho jsem pak trnul, kdy se policajt na ten dárek zeptá, ale byl fér a nikdy se už o tom nezmínil.

O mnoho roků později jsem se dozvěděl, že tenkrát prý existovala taková akce, v níž pedagogicky založeným policajtům svěřovali patronát nad dětmi po emigrantech. Můj Bože, mnohé by to vysvětlovalo, chování, otázky i ten zvláštní slovník!

Tak dobře: chodil jsem do páté třídy s jedním Řekem. Jmenoval se Bulis a možná ho budete znát, protože o nějaký čas později se stal nekorunovaným králem brněnského štatlu, jestli si vzpomenete. A už v páté třídě se budoucí král choval jako budoucí král. Obklopil se svou suitou a domáhal se privilegií, o jakých se ostatním ani nesnilo. A jedním z těch privilegií bylo každý den někomu nabírat držku. Musel jsem počítat s tím, že jednou přijdu na řadu, ale snažil jsem se na to nemyslet. A pak jsem se ráno probudil a věděl jsem, že tohle je ten den.

Petríčku, řekl mi dědeček, když jsem dlouho seděl na záchodě, sepisuješ tam poslední vůli? Netušil, pacholek, jak blízek je pravdě. Vylezl jsem z apecu zelený jak sedma, jen jsem tak drbl do snídaně, a když jsem měl jít do školy /byl už na jedinou nejvyšší čas/, musel mě dědeček strčit se schodů. O hlavní přestávce přišel za mnou jeden z Bulisových tlustoprůdů a oznámil, že Kostas chce se mnou po

využívání mluvit. Takhle se vždycky postupovalo podle zavedeného ceremoniálu: každému to bylo předem oznámeno a každý se pak pokusil o útek a každého pak Bulisovi tlustoprďi a tenkoprdi dopadli a přidrželi, než přišlo Jeho Ceremoniální Veličenstvo a položilo ostrovtipnou otázku Chceš do držky, kámo? A pak si dotyčného odvedlo do parku pod Špilberkem a tady chvíli jako hledalo exekuční plac, až si vybralo vždycky ten samý osiřelý strom se zdupanou trávou kolem, a protože potřebovalo dát výraz svému přesvědčení, že půjde o regulérní zápas a docela prosté měření sil, vyrylo podpatkem nepřilíš veliký kruh, který nesmí zápasící přešlápnout /inspirováno v tom mayovkami, v nichž se protivníci při soubojích na nože pohybují kolem stromu, přivázání za zápěstí ke kmeni/, a pak už vzalo dotyčného pod paží a přivedlo do kruhu a tam ho chvíli jen tak požduchovalo, dokud neudělal nějaký bezděčný obranný pohyb, a přesně na to Bulis čekal a okamžitě vyplivl ležerní zápalku, kterou dosud přežvykoval a byla to pak jatka o jedné ovci a jednom řezníku. A někdo se je vždycky pokusil roztrhnout, ale tlustoprďi a tenkoprdi vytvořili okamžitě železný prstenec, dokud vše neskončilo. Tak to vždy začínalo, tak to probíhalo a tak to končilo.

A mohl jsem si být jistý tím, že tak tomu bude i se mnou. Když jsem scházel po širokém školním schodišti sledován tenkoprdy a tlustoprdy, věděl jsem předem, že dole se pokusím o ten zbytečný útek jako všichni ostatní a že o chvíli později už půjdu s Bulisem přes Českou a Veselou nahoru ke Špiláku. A proto sestupuje po schodišti vyslal jsem aspoň k vysokému stropu školní haly střelnou modlitbičku /zašeptal jsem/: Za hory, za doly, kde jsou mé Zlaté parohy, Smolíčka-pacholíčka už jeskyňky nesou. Ale sotva jsme vyšli před vrata školy, první, co upoutalo okamžitě pozornost Bulise a jeho suity, bylo veliké luxusní fáro, zaparkované u chodníku. A ucítil jsem to jako mimořádné štígro a napadlo mě, že když teď hned vyrazím, podaří se mi třeba zahrnout a zmizet v nějakém durčecu, dřív než si to všichni stačí uvědomit. Ale pak zahoukal klakson a pomalu se otevřela dvířka vozu a povědomý hlas zavolal Nasedej, Petře. Dělej.

A myslím, že začínalo zrovna lehce poprchávat a proto jsem přijal tu nabídku. Bulis zůstal stát na chodníku vyvalený jak dělo a tlustoprďi si vlezli do tenkoprdů.

Příští den o hlavní přestávce přisedl ke mně do lavice: To včera byl tvůj šotr? Pokrčil jsem rameny, jakože nechápu, proč se mě na to vůbec ptá. Kde vzal takový fáro, vole? Jaký fáro? podivil jsem se. To není žádný fáro, vole, ale v tom vozíme z lontu zazimovat bram-

bory. Bulis se zvedl a ještě než odešel, jen tak mimochodem prohodil Máme doma dvě živé egejské želvy. Jedné z nich bude příští týden přesně pět set roků. A jestli chceš, můžeš se jít podívat. Nikdy jsem se za Bulisem nebyl podívat a nezúčastnil jsem se oslav půle milénia egejské želvy. A nikdy jsem s ním už taky nemluvil, protože kdýž jsem nepřijal jeho želví nabídku, měl on pocit, že mám k tomu moc dobřej důvod a rozhodl se ho respektovat. Víím, že bydlel kdesi v Židenicích, v jednom z těch přízemních domků, z nichž už dneska nic nestojí. Byla tam tenkrát celá kolonie řeckých přistěhovalců, ale s výjimkou několika snaživých komunistických funkcionářů byli chudí jak kostelní myši. A zmiňuji se o tom jen proto, aby bylo jasné, že má nápadná chudoba /nápadná tím, že jsem pořád nosil všelijaké obnošené šatstvo z toho velikého rance, který nám jednou položili nějací příbuzní před dveře/ nebyla v Bulisových očích ničím degradujícím. Takové věci on prostě nevnímal. Takže nevysvětlitelný rozpor mezi mým oblečením a "fárem mýho fotra" nevzbudil u Bulise žádné podezření. Na druhé straně ovšem v jeho obdivu k takovým fárům se už zračil další příznačný rys budoucího nekorunovaného krále. Ale tato vlastnost, vlastně zatím spíš zárodek takové vlastnosti, jednou zgruntu přeorá i jeho hierarchii hodnot, takže začne opovrhovat chudobou a svou hrdost nejde v exkluzivních tuzexových omrvinkách a jiných okázalých symptomech přepychu. Ale proč to všechno povídám? Na Třídě kapitána Jeroše byl tenkrát nějaký prkny ~~na~~ zatlučený drogistický kráček. Drogistu zavřeli v období tzv. křečků, ale se zbožím v jeho kráčku si nevěděli rady. Povídalo se, že drogista byl spíš alchymistou /posledním brněnským alchymistou/ a že zkoušel prastaré Paracelsovy recepty. Bulis s tlustoprdy vyvalili prkna, vmáčkli se dovnitř a natahali si domů plné kapsy všelijakých láhviček, kelímků, barevných dóz a vražedně páchnoucích kapslí. Vzhledem k tomu, že zabavený drogistický kráček byl v té době už národním majetkem, nepomohlo Bulisovi ani to, že se za něho přimlouvali kamarádi jeho otce, zasloužilí řečtí partyzáni. Šoupli ho z páté třídy do jednoho z proslulých převýchovných domovů a odtud se po dlouhé době vrátil už jako nekorunovaný král, vždy v bělostné košili s vázankou anebo v létě v rozhalence a se zlatým křížkem na krku. Sotva jsem nasedl do přepychového fára, poskládal policajt noviny rozložený na volantě a odlepili jsme se od chodníku. Tak kam to bude? zeptal se, jako kdyby byl telefonicky objednaný taxikář. V tom čase ještě nebylo v Brně tolik jednosměrek, ani tak omezený pohyb po vnitřním okruhu. Jezdili jsme křížem krážem po městě a pak

jsme se odváželi a rozjeli až daleko na periférii, kde se ještě lidé šivlí králíkama z vlastního chovu a kde stály procovské vilky známých brněnských pasoňů, kteří teď ale místo holek pásli štěnice a vši v bohunickém kriminále. Policajt komentoval, co jsme viděli, a někdy zvedl ruku a ukazoval něco na střeše domu anebo na pokraji pustnoucí zahrady. A z toho zas mlčel jako zařezaný, jen obratně otáčel volantem a občas zapnul okenní stěračce, přestože už vůbec nepršelo. Uviděl jsem Brno z tolika neslýchaných pohledů a tak zvlčilými průzory, až se mi zatajil dech. Přesně opůl šesté jsme zastavili na Běhcunské a policajt vyskočil, oběhl vůz a srandovně přidržel dvířka. Maminka mě už čekala s večerí a dědeček seděl v houpacím křesle, kouřil fajku a její dlouhou troubelí se při houpání odpichoval od protější stěny.

O sedm let později začaly u mě těžké depresivní stavy. Bylo to zrovna před maturitou, neměl jsem na ně čas a tak jsem se pokusil nevěnovat jim pozornost. A až jsem odmaturoval, dopřál jsem jim znova prostoru a jedno červnové nedělní ráno jsem se vyhrabal z postele a převrtal všechny skříně, až jsem našel starý otcův spacák. A než se maminka objevila v kuchyni, vypadl jsem z domu tak, jak jsem byl, v pyžamu a se spacákem pod paží. Šel jsem rovnou k nejbližší zastávce šaliny. Byl horký letní den a většina Brňáků spěchala tímtež směrem jako já - do Bystrce a na přehradu. Nikdo si mě po celou cestu nevšiml a až teď mě napadá, že jsem možná nechtě byl na počátku té módní vlny nošení pyžama v dopravních prostředcích, rozšířené pak v Brně koncem padesátých let. Dlouho a už dost zoufale jsem hledal v lesích kolem přehrady nějaké příhodné místo, kam bych zalehl. V kapse pyžama jsem měl tubu uspávacích prášků a balíček speciálních anglických žiletok, které si otec schovával jako památku na Royal Air Force. Několikrát jsem už byl ve spacáku a natáhl se co nejpohodlněji, ale musel jsem zas vylézt, protože odněkud se přihrnuli vřískaví rekreanti a byli ochotní mě pošlapat a podupat. A tak jsem bloudil celý den a až teprve k večeru se mi podařilo najít slušné místo, v lese a zároveň ve vysoké trávě /napadlo mě, jestli tam nebudou klíšřata/, n^asoukal jsem se do spacáku a s jistými potížemi spolykal prášky /samozřejmě jsem zapomněl vođu na zapití/, prořízl si žiletkou zápěstí a uložil se ke spánku. Nakonec jsem měl dobrý pocit, že to celodenní chození v tom pařáku bylo přece jenom k něčemu, protože teď jsem byl alespoň - a mnohem dřív než zabraly prášky - příjemně ucasnovaný, otupělý a malátný a ještě jsem získal jistotu,

že v tuhle hodinu mě už tedy nikdo nenajde. Ležel jsem tak, že jsem mezi stromy viděl hladinu přehrady a na ní se jak velký hydroplán snesl večer.

Probudil jsem se až v nemocnici. Deset minut po návštěvní době přišel policajt. Respektovali zřejmě jeho policajtská privilegia, protože nikdo mu nic neřekl. Vylovil sklenici meruňkové zavařeniny, postavil mi ji na stolek /a to nebylo jen tak, tenhle policajt mně viděl až do žaludku a do záhybů duše, kočírované odedávna meruňkovými zavařeninami/, přitáhl si židli, posadil se a začal: Petře, když mně bylo sedmnáct roků jako dneska tobě, byl jsem už v uniformě a zúčastnil se poválečných očišťovacích akcí ve slovenských horách. Denně jsme ušli 50 až 60 km v tak divokém terénu, že i ti nejzdatnější z nás padali na hubu a zůstávali dlouho nehybně ležet. Jak vidíš žádná procházka kvetoucí zahradou a už vůbec ne cesta k pohodlné služební kariéře. Stávalo se zhusta, že jsem s tím chtěl praštit, protože jsem pořád nenacházel dostatečně silný důvod, proč bych se měl nechat buzerovat od nadřízených a přehlížet od svých vrstevníků.

A můj návštěvník mluvil /dlouho a slavnostně/ a bylo znát, že má řeč předem připravenou a slovo od slova promyšlen její účinek. Byl to školený policajt a petřil k těm, co si na začátku druhé poloviny padesátých let absolvovali kurs pavlovovské psychologie, rozšířený o seznámení s vybranými ukázkami ze současné západní psychologie. A tak konfrontací mého nejapného dospívání se svou cílevědomou adolescencí chtěl ve mně probudit pocit studu, který by uvolnil zážitek očištné katarze, aktivizující zdravé vnitřní síly. A v následujících ~~dvou~~ dnech mě začali navštěvovat lidé, které jsem nikdy předtím neviděl. A pro rychlejší orientaci jsem si je trochu pojmenoval. Například jednomu jsem říkal tygr šavlozubý, protože si nechal růst dlouhý nehet na palci a druhý byl zas divoký kanec, protože nepřetržitě hlasitě pomlaskával. Byl mezi nimi i volejník /už nevím, proč jsem mu takhle říkal/, ale taky následník trůnu. A stávalo se, že mně během své návštěvy vůbec nevěnovali pozornost a vlastně to moc nevypadalo, že přišli za mnou. Šmejdili po místnosti, dělali si poznámky do čtverečkovaných bloků a jednou mi volejník zůstal nehybně stát v rohu nemocničního pokoje, a když tak trčel dlouhých několik hodin, museř-ho nakonec zřízenci někam odnést. Až mnohem později jsem se dozvěděl, že jsem byl v těch týdnech těžce nemocen a absolvoval jsem si jakousi schizofrenní ataku, kterou pak ovšem lékaři rozptýlili jako kouř nad rodnou Ithakou.

Přemýšlím o tom, co jsem kdy četl o osudech dětí z rodin poúnorových emigrantů, s nic se mi nevybavuje. Dějiny nás zasklily a dnes, po tolika vlnách další emigrace, je to všechno už nenapravitelně pryč, odváto a zapomenuto. A jediní, kdo se o nás kdy opravdu zajímali, byli policajti.

V padesátých letech jsme se protloukali všelijak. Mamince vypomáhal dědeček se svým důchodem strojvůdce a erárním uhlím. Uhlí jsme dostávali kvalitní a zavčas a vzpomínám si, jak dědeček bálil každou briketu do novinového papíru, takže se pak v zimě mohly nabírat holýma rukama a nosit ze sklepa v koších. Vystěhovali jsme se z velkého bytu na Běhounské a vyměnili ho za mnohem skromnější na Pekařské, za těsnou prostoru, v které se člověk musel opatrně otáčet, aby něco anebo někoho neporazil. V Lbrojovce, kde maminka pracovala, se našlo několik soucitných ženských duší, takže nám v náhradu za příbuzné, co se nás po otcově útěku stranili, přibýly nové tetičky, které láskyplně olizovaly "tři opuštěná štěnátká". Na gymnáziu jsem pak jako jediný pobíral tzv. sociální stipendium, které mně, ochromenému studem, předával třídní každé druhé pondělí v měsíci. A přišla liberální šedesátá léta a já se s malým zpožděním dostal dokonce i na vysokou školu. Neměl jsem na vybranou a byl jsem proto rád, že můžu dělat zemědělskou fakultu /po přijímacím pohovoru si mě zavolal kádrovák, stiskl mi ruku a vyřídil, že mně dělnická třída dává šanci/ a po jejím absolvování jsem se uplatnil v živočišné výrobě. Našel jsem si slušně placené místo jako inženýr-vepřonom v prosperujícím JZD poblíž Brna. Zejišťoval jsem celý provoz vepřinů, od dovozu krmné melasy po výplaty krmiček, hádal jsem se s údržbáři a traktoristy, s fluktuanty a alkoholiky a vstával jsem před ránem a dohlížel na noční přepravu na jatka, zaskakoval jsem za veterináře, a když bylo třeba, dokázal jsem se i zasunout pod prasnici a nacucnout pro podsvinčata ucpané cecíky. Ale rychle jsem si na ten provoz zvykl, protože to, co mě na něm teskně zaujalo, byly peníze.

V polovině šedesátých let zemřel dědeček a na jeho pohřeb se ještě přijel podívat policajt. Měl nejspíš v popisu práce dál s námi udržovat kontakt, ale vsadil bych se, že už ho to k smrti otravovalo. Přesto se choval, jak už jsme ho znali, korektně a ohleduplně, v tmavém obleku a s černou vázenkou. Jen jedním detailem se nepochopitelně lišil od všech pozůstalých - měl s sebou aktovku. Ihned mu to došlo a nepochopitelně ji odložil pod keř zimostrázu, do ohrádky jakéhosi zpustlého hrobu. Ale staral se, aby jí měl pořád na očích.

A pak jsem policajta hodně dlouho neviděl. A obávám se, že mě to i trochu zneklidnilo. Na konci šedesátých let jsem se octl v rozpacích z toho, co se všude kolem dělo a co mi připadalo tak nepravděpodobné a vymykající se mým dosavadním zkušenostem, až jsem z toho cítil rozlad a silné podráždění. A nakonec jsem rozhodl, že mě se to vůbec netýká, protože to koneckonců dělají stále tíž lidé a těm jsem nedůvěřoval. Nežil jsem ničím z té rychle se šířící euforie.

Někdy v červenci osmašedesátého mě navštívil spolužák z fakulty a přivedl s sebou sebevědomého mladíka, kterého mi představil jako redaktora Erněnského večerníku. Myslím si, začal redaktor, že je nejvyšší čas o lidech jako jste vy něco napsat. A věimněte si - pokračoval - že dosud nikdo nevěnoval pozornost osudům dětí ponorových emigrantů. Dějiny vás zasklily a společnost odstrčila. A jako by váš současný úděl byl jen pokračováním společenského ostrakismu, který jste si absolvovali v nejcitlivějším věku. A když si člověk představí, kolik vám tenkrát bylo let a v jaké to bylo době, a že jste se vlastně stali rukojmím státu, který vašim prostřednictvím mohl vydírat -

Naslouchal jsem mu chvíli a díval se na ta sebevědomá gesta a napadlo mne, že mu asi příliš neukřivdím, když ho budu považovat za jednoho z těch mladičkových redaktorů, pro něž jsou lidské osudy jen příležitostí k senzačním novinářským šlágrům a prostředkem k žurnalistické kariéře. A přitom zase mezi námi nebyl takový věkový rozdíl. Odcháel jsem, že jsem jen tak o pět roků starší, ale zároveň mi bylo jasné, že je mezi námi propast, kterou já vůbec nemíním překlenout. A když jsem viděl, jak si připravuje magnetofon, došla mi trpělivost. Ale byl připravený na všechny eventuality. Zavřel magnetofon a vytáhl zápisníček a z něho list papíru a rozložil ho přede mnou. Sestavil jsem tady pro vás takovou otázkovou skládačku, a to prakticky znamená, že když si třeba vyberete jen pár otázek a odpovíte na ně... rozumíte, když odpovíte jen na to, co vás třeba zaujme anebo na přeskáčku, na každou druhou, třetí otázku... stavím se některý den v příštím týdnu. A zastrčil mi dotazník za sklo v příborníku. Ale nestavil se už nikdy, protože jsem po jeho odchodu důrazně požádal spolužáka, aby tomu pro příště zabránil, když už to spískal.

Co tě rafló? O tom všem je dnes třeba psát. A nedovedu si představit důvod, kterým bys obhájl to, že o tom odmítáš mluvit.

Tak, nedovedeš? usmál jsem se. A ani se nepokoušej. Protože my lidé, kteří jsme prošli padesátými lety jako děti emigrantů, jsme li-

dě dost zvláštního řešení. A je nám dost těžko porozumět. Tři týdny po tomto rozhovoru přijely ruské tanky a redaktor večerníku už pak o děti podnorových emigrantů nejevil zájem. A když jsme se za pár roků náhodně potkali a já mu nabídl, že teď mu už rád poskytnu ten rozhovor, o který mě požádal v červenci osmašedesátého, vysvětlil mi, že se mýlím, protože mě vidí poprvé v životě. Ale pak se najednou zastavil, otočil a vrátil se ke mně. Nezlobte se, řekl, už si na to vzpomínám. Ale blbost, upozornil jsem ho, jste moc hodnej, ale nemůžete si na nic vzpomínat, protože jsem si to vymyslel.

Pochopil jsem, že si taky budu muset odvyprávět nějaký příběh erotický, něco ze svého nejintimnějšího privatissima, ale čeká vás jenom zklamání, protože můj život kance je chudý, chudoučký a skorem žádný, lépe řečeno vůbec žádný. Poté, co se bratři oženili a odstěhovali, žiju už v bytě na Pekařské pouze s maminkou, které bylo loni sedmdesát a mně už bude za chvíli sedmačtyřicet. Dopracovali jsme se jistého modu vivendi, který nám oběma vyhovuje, protože oba jsme nakonec stejně puritánští. Pobavíte se, ale mé poslední milostné dobrodružství je už skoro dvacet roků staré, pokud nepočítám ty náhodné příhody, bezvýznamné, jako když se poškrábeš v podpaží anebo v rozkroku. Skorem před dvaceti lety jsem měl vážnou známost, které přála i maminka, když uvážila, že už jsem zralý vstoupit do další životní etapy, jež je ovšem bez erotické partnerky nemyslitelná. Libuše byla o tři roky mladší než já a nechala si růst dlouhé vlasy, jak to mám rád. Dohodli jsme se, že až je bude mít rovný metr, ten den se vezmeme. Zatím jsme se tedy snažili vyhnout úrazům a kupoval jsem za tím účelem všelijaké navlékací prostředky a v době, kdy naše láska kulminovala, měl jsem je všude po kapsách a kapsičkách, takže každou chvíli urážely maminčin jemný cit /sotva vzala do ruky mé kalhoty, padaly z nich prgumy jak sněhové vločky, sypaly se jak lupy z dlouho nemyté hlavy/. A tak rozhodl jsem se v té věci něco udělat a přesvědčil jsem Libuši, aby si pořídila antikoncepční tělísko, které se právě u nás zavádělo jako hlučně propagovaná novinka. Ale přestože zdravotnická osvěta měla tělíška plnou hubu, bylo tenkrát velice obtížné si je opatřit. Vázalo se to totiž na různé podmínky, jež Libuše neměla šanci splnit. Ale věděla už od svých kamarádek, že tedy je nakonec rozhodující vytrvalost, protože na podmínkách nikdo zas tak striktně netrvá. Obrnila se jí tedy a jednoho dne mě mile překvapila. Milovali jsme se s lahodným pocitem bezpečí s neobtěžováním mými navlékacími prostředky. A když jsme pak odpočívali /v mansardě vilky Libušiných rodičů, s výhledem na žele-

zničení trať a příkrou stráně nad odrbeným lesíkem/, nabídl mi Libuše s postkoitální cigaretou i zábavnou historku. O tom, jak ji před dvěma dny navštívil v práci nějaký chlapík, který napřed předstíral, že si chce jen vybrat pěknou tapetu do obývacího pokoje, a pak navrhl Libě schůzku, a když ho odmítla, položil ruličku zpátky do regálu a řekl Nejde o vás, slečno, ale o vašeho přítele Petra.

A ty ses s ním sešla?

Napadlo mě, že by to mohlo být zajímavé. Ale nesešli jsme se, protože ne domluvenou schůzku nepřišel.

Nevěřil jsem jí. Od té chvíle jsem jí už nevěřil, anebo přesněji řečeno, uvědomil jsem si, že jsem jí vlastně nikdy nevěřil ani slovo. A sotva za sebou zavřela dveře /šla dolů do koupelny/, zvedl jsem se, otevřel její kabelku a prohlédl si letáček, který dostala po instalování nitroděložního tělíška. Otáčel jsem kresbou "mašličky" a aniž jsem se musel příliš snažit, celkem rychle jsem pochopil, co by to mohlo být /minuciózní zmenšenina, dojemná práce/, a rázem jsem tak našel spojení mezi podivným Libušiným zákezníkem a tím, že jí náhle a nečekaně vyhověli a dva dny po jeho návštěvě přidělili "mašličku".

Co se stalo s Libuší? podivila se maminka, když ji pak dlouho neviděla. Zabil jsem ji, rozřezal a spálil v kuchyňských kamnech, vysvětlil jsem a maminka, která nikdy neměla nejmenší smysl pro humor, se teď v dlouhých tremolech rozesmála.

Čas plynul a dál jsem bydlel s maminkou v tom kutlochu na Pe-kařské a vypadalo to, že můj život už takhle nabyl své definitivní podoby a přiznám se, že jsem to přijal docela statečně a bez protestu. Chodil jsem do práce a z práce a nic překvapivého mě už nečekalo a všechno to důležité a rozhodující jsem už měl za sebou. Chci říct, že jsem si myslel, že už jsem vnitřně vyrovnán a smířen a že jsem se dobral kosmické harmonie o něco dříve, než to u lidí bývá zvykem, ale že to je přece šek, kterým se mi platí za to, co jsem si v dětství musel prožít. Ale navzdory téhle bankovní transakci jsme si žili skrovně, možná i chudobně, a když maminka někdy za-rebelovala a podívala se po mně potutelně Poslouchej, Petříku, ale ty si přece přijdeš na pěkný peníze, ovládl jsem se a docela pomalu a klidně odpověděl Poslouchej, mamí, a co tím chceš říct? a když maminka mlčela a kábonila se, vysvětlil jsem, že vydělávám sice možná dost, ale že musí taky vzít v úvahu, že pravidelně ukládám velké částky na knížku, aby v ní jednou našla oporu, až se mně něco stane.

Vždyť přece víš, jak je to s tvým důchodem. Na umření je to moc a na život málo, říkejí lidé, ale já bych tvrdil, že to není ani na chcípnutí, jestli chceš zemřít trochu důstojně. A tohle maminku vědecky odzbrojilo.

Každý čtvrtý rok jsme byt sami vymalovali a jednou jsem se dokonce celý mučivý večer zabíral myšlenkou, že bych ho mohl pro změnu vytapetovat, ale pak rozhodlo zneklidňující zjištění, že by to přišlo mnohem dráž. Ale to tady připomínám všeho všudy jen proto, abych na rytmu malování předvedl úprk času, a hle, už jsme až někde na jaře roku pětadesátého, kdy jsem se jako obvykle vrátil domů a maminka zvedla hlavu od mycí linky, usmála se na mne a ukázala loktem na rozsvícené světlo za zrnitým sklem dveří obývacího pokoje.

Kdo je tam? lekl jsem se.

Běž za ním. Nenechávej ho čekat.

A tak stiskl jsem kliku s moc divným pocitem a v první chvíli jsem ho snad ani nepoznal. Totiž opravdu bych ho nepoznal – tak výstražně zestárl! –, kdybych ho zrovna nezastihl v příznačné situaci: stál u tří polic se zbytkem otcovy knihovny, a když jsem vstoupil, otočil se s knihou v ruce. Když mě uviděl, sehnul se a tam, kde stál, položil knihu na zem.

Petře, zdravím vás.

Zas v pilné práci?

Tak ~~to je~~ omyl, protestoval, nejsem tady služebně. Už dávno u vás nemám služebně co pohledávat.

Já vím, šel jste náhodou kolem.

Jak to vypadá, nebudete mi věřit, Petře, ale je to přesně tak. Bydlím tady kousek za rohem.

Maminka přinesla kávu, a udělal ji vídeňskou, s čepičkou šlehačky.

Teď jsem zapomněla, jestli sladíte, řekla s omluvným úsměvem.

A kdyby nás v té chvíli někdo viděl u stolku, vsadil by se, že jsme spokojená a nudná rodinka, která se každý večer schází pod jedním lustříkem.

Právě jsem říkal Petrovi, že bydlím tady kousek od vás. Totiž abych vám to vysvětlil, léta jsem bydlel na Jaselské, ale před nějakým časem se rozhodli část Jaselské renovovat a nabídli nám náhradní byty. Dostal jsem komfortní v novém sídlišti, pod lesem v Lišni, ale představte si, že jsem se rozhod, že ho zas vyměním za byt ve středu města. A tak teď bydlím tady za rohem, na Úvoze.

Na jedné z nejhluchnějších ulic a v nepohodlných šalandách, který nikdy nevytopím, a to si ještě musím tahat uklí do čtvrtého patra

16 bez výtahu, protože vafky mi tam samozřejmě nepovolili. Je to totiž

secesní dům, i když už má stejně dávno omlácenou štukaturu. Prostě lnu - uzavřel - k těm starým činžákům jako tchoř ke kurníkům.

A tomu přirovnání se maminka způsobně usmála, ale pak ho hned upozornila, že opravdu nemá čeho želet, když nevezal ten byt v líšeňském sídlišti. Výška nájemného tam prý leze pánubchu do oken a místnosti jsou mrňavý jako s prominutím slepičí mosečky.

A teď se zas pan Krahujík usmál tomu přirovnání, ale hned netrpělivě mávl rukou. To, co mě skutečně žere, milá paní, je, že nejsem v pořádku. Nejvyšší čas, že jsem šel do penze, protože by se mohlo stát, že bych se jednoho krásného dne sesypal.

Ale to přece nemyslíte vážně, lekla se maminka. Vy mě jen tak strašíte.

Nemám důvod někoho strašit. Už od podzimu mě bolí žaludek. A celej pajšl, milá paní, celej pajšl se mi nějak sere.

Zvedl jsem se od nedopité kávy a maširoval ke dveřím.

Kde jdeš? vyděsila se maminka. Co teď tak spěcháš?

Ještě něco mám, odsekl jsem.

Počkejte na mě, Petře, já už jdu taky. A rychle se zvedal.

Seběhli jsme po schodech do tmavého dvora, kde puch, plíseň a špína hrály na popelnicích mariáš.

Policejt ukázal kolem sebe, na ten dvorek a na okna na pavlačích a řekl prostě: Právě tohle mám rád.

A pak se zalkl dojetím.

Aspoň napřed jsem měl pocit, že se jim zalyká. Až potom jsem si všiml, že z něho - dojetím nahrbeného - jde káva, šlehačka a maminčiny věnečky. Zvracel nám na dvoře jak doga a jáksi jsem nenačázal důvod, proč bych tomu měl asistovat.

Vyběhl jsem na ulici.

Byl jarní podvečer toho nádherného roku 1985 a nad městem visel mreč podobný pracujícímu buldozeru.

Vždycky jsem si myslel, že policajti mají nějakou svoji nemocnici. A snad taky jo, anebo přísluší do vojenských nemocnic, copak já o tom vím, jenom to, že našeho policajta umístili do fakultní nemocnice na Pekařské /ke "svaté Anně"/, a teprve když jsem o tom všem zpětně přemýšlel, napadlo mě, jestli to nebylo na jeho přání. Doufám, že už je jasné, že vyprávím poslední dějství příběhu. Pokud je to vůbec příběh a pokud mám schopnost odstupu: stát stranou s roztomile nakloněnou hlavou a počku pozorovat, co se to vlastně s náma děje.

20

Když jsem ráno přistoupil k oknu, první, co jsem viděl, byla ta nemocnice /bydleli jsme naproti a v příznivých dnech se nám vůně z nemocniční kuchyně podhrabávala pod prahem, zatímco v nepříznivých nám pach nemocniční dezinfekce visel ze stropů jak krapínky v kra-sových jeskyních/. V úterý večer mě maminka postavila před hotovou věc: podařilo se jí sehnat kilo pomerančů a teď ještě čeká ode mě, že k tomu zítra přikoupím kytku karafiátů a zajdu s tím odpoledne za panem Krahujíkem. Chtěl jsem něco namítnout; ale maminka vykřikla vysokým ječákem, jak ona to občas umí, Mlč, proboha, mlč! a když už jsem čekal hysterický výbuch, překvapivě se ovládla a ztišila a pokračovala už normálním hlasem: Víš, co všechno pro tebe udělal, bez jeho zásahu bys nesměl studovat a bez jeho přímluvy by s náma zatočili, že si to neumíme představit /a už v rychlém sledu přede mnou defilovaly ty dny po otcově útěku, kdy všechn jeho majetek propadl státu, a ze otcův majetek byl v rozporu s právní praxí považován i všechn náš nábytek a vůbec celé vybavení bytu, ale pak jeden z vyšetřovatelů mamince poradil, aby si napsala žádost o zvláštní výjimku, odůvodněnou sociální situací rodiny po otcově odchodu, a tak nábytek, oštemplovaný kovovými konfiskačními štítky, a část knihovny zůstaly v našem držení/. A nezapomínej, řekla ještě maminka, že když tys byl na tom blbě, to on přišel za tebou do nemocnice.

Probojovával jsem se s nacpanou aktovkou /maminka mi tam vnutila ještě sklenice meruňkové zavařeniny/ zehoustlými chodbami, až jsem konečně narazil na policejtův nemocniční pokoj. Celou dobu jsem počítal s tím, že tam bude spousta jeho příbuzných a kolegů a že jen vyklopím obsah aktovky a hned zas poběžím. Ale tak snadné to nebylo. Pan Krahujík tam neměl žádnou návštěvu. Ležel na posteli jak velký mouchný červ a nebezpečně blízko stál stojan s infuzí. Cvakl jsem zámkem ~~na~~ vyboulené aktovky a vysypal všechny zavařeniny a policejt otevřel oči a napřed to vypadalo, že mě nepozná, ale pak se namahavě posadil, namahavě se usmál, a zatímco jsem šel natočit vodu pocuchaným karafiátům, vylovil z nočního stolku ulepené skleničky a lahvičku se slivovicí. Vidíš, řekl a strkal mi plnou sklenku, ale roztřásla se mu ruka a vyžbryndal něco do postele a v nemocničním pokoji to zavonělo jako v palírně. A dostavila se okamžitá reakce. Na druhém konci místnosti se zvedla jakási ženština a obrátila se na nás s upozorněním, že tady umírají lidi a my jim z toho děláme hospodu. Policejt znova dolil vyžbryndanou skleničku, nadechl se a řekl k mému ohromení jasně a srozumitelně: Vážená dámo, ta vůně, kterou cítíte, je vůně rozkladu, tlení a umírání. Po smrti se z

nejlepších z nás stane dobrá kořalka a z takových jako vy psi hovno. Navštěvnice zrudla, opustila svého nemocného a vydala se směrem k nám, ale sotva udělala první tři kroky, začala na nás strašlivě ječet. Ale policajt už nic neslyšel. Seděl tam strnule s s vypoulenýma očima a hlasitě dýchal. Dáma došla až k nám, uviděla to, sklapla a rychle vycouvala. Přišla sestřička, vzala policajtovi z ruky skleničku a řekla mně znechuceně: že se nestydíte.

Po nějakém čase ho pustili domů, do domácího ošetřování, a když jsem ho tam navštívil, bylo mi jasné, že opravdu umírá. Předně bylo neuvěřitelné, co s člověkem udělá několik málo týdnů. Seděl jsem chvíli v křesle, které mi přistrčili k jeho posteli, a čekal, až se probere z jakéhosi stavu, který by snad někdo omylem mohl považovat za veliké buddhistické satori. Kluďte na něho, požádala mě policajtova žena, když se nad námi ne okamžik zastavila. A tu jsem si uvědomil, že vlastně nevím, jak se jmenuje křesťanským jménem. Na dveřích to nebylo, ani v nemocnici nad jeho postelí, a pokud ho někdo přede mnou oslovil, zapomněl jsem to, protože jsem to dosud nikdy nepotřeboval. Teď byla ovšem situace jiná, chápal jsem, že mu nemohu na smrtelné posteli říkat pane Krahajíku. A taky zeptat se někoho nepřipadalo ze těchto okolností v úvahu. A tak jsem mu začal říkat Edo. Edo, oslovil jsem ho, a on neprotestoval.

Pak mu píchli morfium /byla to rakovina žaludku v závěrečném stadiu/ a já zatím stál s Edovou ženou na balkóně /pod námi hlučel úvoz a každou chvíli zakvičely brzdy nákladáků/ a Edova žena mi právě svěřila, že manžel vždycky chtěl mít syna, bohužel se nám to nepodařilo, až nakonec zjistil, že už ho přece má a že jste jím vy, Petře. A přišlo mi to tak ošklivě, surově dojemné, že jsem to musel co nejrychleji smazat, a tak povídám Nezlobte se, ale to jsou jenom takový kecy a nevím, proč bych to měl poslouchat. Petře, řekla, hluboce se mýlíte, pojďte se mnou, něco vám ukážu. A vrátili jsme se dovnitř, kde na smrt jdoucí Edo /zalitý potem a močí a v prostěradle promaštěném jak papír od zbojnického salámu/ zvedl ruku a pozdravil nás. V další místnosti mě nechala stát u okna, z něhož byl pohled do protější zdi, a pak odkudsi přišla s balíčkem, který pro mě Edo vlastnoručně připravil a zabalil /už čtrnáct dní na vás čeká zabalenej, požádal mě, abych vám ho předala/. A dál mě vedla přes jinou místnost zpátky do předsíně, kde jsem si teprve teď všiml té spousty kabátů na věšácích. S balíčkem v ruce jsem rychle šel po schodech. Když jsem šel dolů po úvoze, ~~zabalené~~

měl jsem pocit, že lidi zvedají hlavy a prohlížejí si mě. A to mi bránilo balíček co nejrychleji otevřít a byl jsem nepokoj v pokušení schovávat ho za zády. A když jsem ho konečně rozbilil - a házel v chůzi za sebe provázek, papír a ještě další papír - zjistil jsem, že je to magnetofonová kazeta. Zastavil jsem se a okamžik nerozhodně stál. Věděl jsem, že inženýr Havlík má kazeťák, který sloužil při různých jézěďáckých pijatikách, ale ten mně byl nedostupnej, protože jsem měl na dnešek dovolenku a kdybych se tam objevil, vzбудilo by to nehorázný zájem. A jinek jsem už nevěděl o nikom, kdo by mi mohl magnetofon půjčit, a tak mi zbývalo jediné. Zašel jsem si na Jánské do elektrodomu a měl jsem štěstí, zrovna dostali zboží. Zjistil jsem si cenu a pospíšil domů, kde jsem vyhrabal svou netknutou vkladní knížku a zanesl ji do nejbližší spořitelny. Byl jsem trochu neklidný a netrpělivý, to nepopírám. Celou tu dobu, co jsem pobíhal mezi Úvozem, Jánskou a Pekařskou, jsem se pokoušel představit si, co mě čeká, jaká nahrávka, jaký záznam. A napadla mě spousta možností. Taková spousta, že nebudu mít nikdy příležitost všechny je vyjmenovat. A taky mě samozřejmě trápila otázka, proč považoval Eda za nutné - ať už je to cokoliv - předávat mi to právě tímhle způsobem a zatížit takhle chmurnou symbolikou. A první, co mě napadlo, byla pochopitelně nějaká nahrávka přetočená z dávného služebního záznamu, starého dnes už dobrých pětatřicet roků. Z mamínčina výslechu anebo z porady vyšetřovatelů po mamínčině výslechu? V každém případě něco, co bych měl podle Edova mínění slyšet a znát. Anebo úplně jinak: co když je to docela čerstvá věc: materiál kompromitující nějakého vyžraného brněnského bafuňáře, takže teď stačí vrazit do něho pípu a poteče z něho devizové sádlo? A což tak něco z tajného odposlechu důležitého partajního aparátčika s jeho nepříznivými výroky o Gorbačevovi, kterými dal v důvěrném kroužku zkorumpovaných průchod obavám z nového generálního tajemníka? Ale jakmile jsem koupil magnetofon a nasadil kazetu a zjistil, že teď už stačí zmáčknout klávesu a vyposlechnout si všechno, jak sluší a náleží, polekal jsem se. Totiž, neměl jsem samozřejmě důvod něčeho se bát. Ostatně nic jsem od toho nečekal. A byla to spíš jen obyčejná zvědavost nájemníka, který zjistí, že z vedlejšího bytu něco prosekuje. A tak abych nějak utloukl čas, šel jsem na tramvaj a rozjel se do Bystřce. A tam jsem se už jako pes po značkované cestě rozběhl k přehradě. Napřed jsem si říkal, posadím se ke Lvovi, což je nábržeční hospůdka, kde mají sice vlažné pivo, ale zato non-stop reprodukováné lví mručení, ale v poslední chvíli jsem tam zahlídl jednoho z našich údržbářů a rychle jsem se obrátil opač-

ným směrem a pak už jsem šel bezcílně a nevšímavě, dlouho se potloukal po břehu a několikrát vylezl do stráně a rozhlížel se nevidoucíma očima. Bloudil jsem tak po celý den a začalo se zrnitě stmívat a nejednou se mi srdce sevřelo chladem a vrátil jsem se do města nejrychlejší tramvají. Byl jsem po tom celodenním chození utahaný a malátný a sedle na mě úzkost a máčkla mě k zemi rozložitou prdelí.

Když jsem spustil kafeťák /počkal jsem s tím až na pozdní noční hodinu, kdy jsem už bezpečně věděl, že maminka spí, posadil jsem se do křesla a naslouchaje díval se malým kulatým okénkem na noční ulici, kde se svou cestou - od čerta k ďáblu - ubíral noční opilec, kličkující jak zajíc, který chce zmást pronásledovatele/, napřed pár vteřin jen něco tichounce šumělo, ale pak to naběhlo tak hlasitě, že jsem sebou škubl a vyskočil a honem to stáhl.

A dál jsem to nechal běžet už jen docela potichu, a přestože jsem velice rychle pochopil, o co jde, přehrál jsem si to ještě podruhé a po třetí.

Jednou jsem přišel domů a maminka mě už nedočkavě očekávala. Petříčku, začala už v předsíni. Dopoledne jsem si na chvílku zdřímala a neumíš si představit, co se mi zdálo. Že se vrátil tvůj otec. Byl starý jak želva a ošklivý jak opice. A teď když jsem se probudila, šla jsem si do příborníku pro vaječnej koňak a vypila ho tři skleničky. A přemýšlela jsem o tom, že třeba tvůj otec ještě někde žije. Třeba v Austrálii nebo na Sumatře. Když odešel, bylo mu čtyřiatřicet. A to znamená, že mu letos bude už devětašedesát. Většinu života prožil tam, a pohromadě s náma vlastně jen docela malej kousíček.

Fajn, mami, a co dál?

Maminka se rozpačité usmála. Nevím, Petříčku, dál už asi nic. Co by dál?

Tak už se tím netrap, řekl jsem a přistoupil blíž a lehounce ji pohladil. Pak jsem se vrátil ke stolu a cvakl zámkem vyboulené aktovky. Byla plná nevidaných Božích darů /šermantních potravin z apartní prodejny Eso, z krámků zrovna naproti domu, kde jsme kdysi bydleli/ a maminku to hluboce zaskočilo, protože já jsem známý chrt. Dívala se z hromady lahůdek a pamlsků na láhev francouzského vína a z lahve zas na mě. A pak spráskla ruce a povídá: Můj Bože, až tohle sežerem, tak se z toho poserem. A znova a s potěšením opakovala, že se z toho poserem. Moje maminka, která je v poslední době čím dál vulgárnější. Jako kdyby chtěla ještě před

smrtí dohnat, co dosud zanedbala.

/ Přemýšlel jsem o tom, co maminka řekla o otci. Za celou dobu, co je pryč, se nikdy neozval. Existuje samozřejmě spousta vysvětlení a každý by mi jistě potvrdil, že není důvod se znepokojovat. Třeba se k nám nehlásí, protože nás nechce přivést do maléru, když je tam politicky činný a možná i působí jako ministr v exilové vládě. A třeba tam má už jinou rodinu a nás prostě vyškrtl ze svého života. Ale taky se mu klidně mohlo něco stát. Představuju si, že bloudí světem bez paměti a neví, odkud přišel, a jen občas natočí hlavu po zvuku povědomého slova. A možná už dávno nežije anebo žije pod přisvojeným jménem v nějakém výcvikovém táboře v peruánských Andách. Ale to jsou všechno s prominutím blbosti a čím dál víc se přikláním k té jediné možné verzi - nikdy neodešel a žije někde tady strašně blízko, ale tak, že ho už v tomhle životě nikdy nepotkám. A proč zrovna on? ptám se, ale vím, že je to zbytečná otázka. Právě tak bych se mohl ptát, proč zrovna já? A to je najednou otázek, když to vezmete za špatnej konec! Choďím a mávám rukama, abych ty otázky trochu rozptýlil a rozehnal, ale nakonec se překvapeně dívám na své ruce, stydlivě je svěsím a jdu se posadit zpátky na tu výchozí, hloubavou židli a sedím tam jak korunovanej blbec. A jestli jsem nezemřel, sedím tam dodnes. Nazdar./

/ Je konec války a je mi pět roků. Jedem po rozmlácené silnici k Veverské Bítýšce. Otec sedí za volantem amerického džípu v uniformě důstojníka britského královského letectva. Sedím vedle něho, každou chvíli to s námi smýkne, ale já se šťastně usmívám. Babička už nás vyhlíží ze zahrady a tatínek přijíždí na doraz k bráně, kterou babička rychle otvírá, a vjíždíme jak v kočáru a zastavujem mezi jabloněmi, jejichž větve jsou tak nízko, že dál už musíme pěšky. Zahrada během války zpustla, ale tatínek to nevidí, spěchá na terasu, kde ho čeká starý pán. Běžím za ním, ale nestačím mu, a když tam dorazím, už se objímají, dlouho se drží v malebném objetí a já vedle netrpělivě podupávám. Starý pán je můj dědeček z otcovy strany. Je to odborník na středověkou kulturu a na začátku války předčasně pensionovaný univerzitní profesor. Před třemi roky byl postižen mozkovou mrtvicí, ale už to na něm skoro není vidět. Pak se setmí, uvnitř zazvoní příbory a maminka nás volá k večeři. Na prostřeném stole hoří dva vysoké svícny a každý má u talíře malou vázičku s rozkvetlou větvičkou. Než se posadíme, pomodlíme se a popřejem si dobré chuti, a babička už nabírá z porcelánové mísy polívku s knedlíčky, ale na-

jednou tatínek vyskočí, plácne se do čela a řekne mamince Počkej, Heničko, ještě jsem něco zapomněl, a bere z krbu baterku a běží do zahrady. Vidíme oknem, jak se baterka motá mezi jabloněmi a stříhne to přes záhon k zaparkovanému dřípku: tatínek vlezl dovnitř, něco tam přehrabuje, a to už běží nazpátek, zadýchaný otvírá dveře a v ruce drží kožené pouzdro, z kterého vylopne láhev s anglickou nálepkou. Rozlívá do skleniček a jednu přistrčí i ke mně. Když to maminka uvidí, lekne se a chce mi skleničku sebrat, ale tatínek na ni položí ruku.

Na krásná a šťastná léta, říká tatínek, a na báječný nový svět. A na to, že všechno dobře dopadlo, řekne starý pán.

Položím vyprázdněnou skleničku na kraj stolu a dívám se na starého pána a na tatínka a na maminku a na babičku a všichni se usmívají. A v nastalém tichu se v dřevěném obložení stěn ozve červotoč, jako když dokolečka práskne papaf pět výstřelů.)

Položím vyprázdněnou skleničku na kraj stolu a dívám se na Mirka a Mirek se usmívá. Nevštívil jsem bratrance, který je technickým náměstkem jednoho znamenitého brněnského podniku, jehož výrobky stále ještě přitahují pozornost zahraničních nákupčích na jinak už mrzuté fádnicích brněnských veletrzích. Mirkovi rodiče patřili k těm příbuzným, co se nám po otcově útěku pečlivě vyhýbali, a tak jsme se s Mirkem neposledy viděli před takovými šestatřiceti lety, v každém případě v čase, kdy jsme si ještě šlapali po tkaničkách. O to podivuhodnější, že jsem se za ním vypravil. Svědčilo to o tom, jak mě ten magnetofonový záznam zaujal. Ostatně, přepsal jsem si ho pozorně slovo od slova a teď jsem ty tři listy položil před Mirka a posadil se a čekal, až si je přečte. Napřed je jen prolítl očima, ale pak se vrátil k prvnímu řádku a začal číst znovu a zvolna a vypádal to, že i s jakýmsi pctěšením.

Půjde to vyrobit?

Popis je důkladný a věrohodný, ale ~~u~~ vidím tady jednu ošklivou závaďu: většina součástek je z vzácných kovů a některý jsou tak náročný na výrobu, že si nedovedeš představit, jak se to prodraží. To je v pořádku. Dvacet roků pilně strádám a teď přišel čas, abych se přesvědčil, co peníze umí.

Mirek sáhl po čtvrtce papíru a začal po ní hbitě čmárat a rychle se orientoval ve spleti čar. Vypadá to tak trochu jako nový typ vysavače, ale když to teď obrátím takhle, nemá dojem, že se to podobá nějakému hudebnímu nástroji?

Mám, řeknu, podobá se to dudám.

Správně, šklebí se Mirek, ale obávám se, že jde ~~se~~ o podobu čistě náhodnou a nehodnou. Svou funkcí to má do hudebního nástroje hezky daleko. Ale než se vyjádřím, potřebuju si napřed udělat maličký model.

Nechcu to zadarmo, Mirku, Napadlo mě, že kdyby sis třeba vzal neplacenou dovolenou, proplácel bych ti dobrou hodinovou mzdu. Platil bych ti jako zedníkovi na fuškách.

Co blbneš, zasmál se. Ale pak zvažněl. Vidím, že ti na tom strašně záleží, a nevím proč a na nic se neptám. Neumíš si představit, jak mě potěšilo, že jsi za mnou vůbec přišel. Moc rád ti pomůžu, ale znova opakuju, přijde to na pěkný prachy. Bude to chtít spoustu času a spoustu peněz.

Počítám s tím, Mirku, s tím vším přece počítám.

Ale Mirek zavrtěl hlavou. Nemyslím si, že na to bude stačit, co máš na knížce, a nemyslím, že na to bude stačit jen tak nějaký čas. Seženu jakýkoliv peníze a ať to trvá celej život. Není pro mě nic důležitějšího.

Líbíš se mi, říká Mirek. Líbí se mi tvá umanutost, vole, a co bych za to dal, kdybych jí moh rozumět.

A tak jsme zahájili spolupráci, o jejichž výsledcích zatím nic nevím. Ale jednou třeba budu znát a ozvu se. Slibuji, že dám vědět.

Říjen 1986

1048

A: Byl jsem na klasikovi.

B: To nemáte dělat.

A: Proč?

B: Vede to k myšlenkám.

A: S tím nebezpečím se tam počítá. Mají prevenci. Než začnete myslet, jste dávno v klimatizačním pytli, v příjemně barovém pološeru, uveden po něčem měkkém do ještě měkčího superkřesla. V uších máte mírný pocit zalehlosti, v křesle pocit diskrétní oddělenosti od sousedů. Chybí jen knoflík na náladovou hudbu zabudovaný na dosah palce a ukazováčku. Seděl jsem na krajním sedadle a odolával jsem kvůli klasikovi. Pětačtyřicátník inteligentního vzezření na sedadle za mnou neodolal, začal chrápat v polovině prvního jednání. Klasik hřměl a muž chrápal. Občas jsem mu zapumpoval nohou vysunutou do uličky. Spal dál, jenom chrápání na chvíli přestalo. Pojal jsem pumpování jako službu bližnímu i jako službu klasikovi. Jak vidíte, systém zneškodňování myšlenek funguje. Víc než na klasika jsme myslel celé představení na architekta Nové scény, jak to všechno pěkně sesumíroval, jak těch několik set v křeslech zapouzdrěných lidí a těch deset herců plus technický a ostatní personál hermeticky zavřel do rozlehlé luxusní kobky pojednané s náborovým vkusem čs. výstavních pavilonů v zahraničí, a vydal na pospas technice dodávající vzduch a obsluhující chod představení. Dostal jsem mírný záchvat klaustrofobie při představě, že bych byl skutečně klaustrofob. Jednu chvíli, kdy mezi hrdiny na jevišti nastala napjatá pauza a pumpa umlčela chrápání, jsem měl pocit jakéhosi lehkého šumění a sebenepřítomnosti či beztíže, jakou snad zažívají kosmonauti ve vesmírných korábech. Byl jsem civilizačnětechnicky tak dokonale oddělen od představení, které se odehrávalo na jevišti

a tak odcizen sobě samému, že jsem náhle a neodolatelně zatloužil po obyčejném hrubém, režném divadle ze svého pradávna. Vracel jsem se proti času do hospody někde v Šubířově, hrálo se Kdo je pánem v domě. Nebo před pódium arény na Dobytčím trhu v malém městě kam vyvedli zápasníky, břichatého obra, Poláka Kuszczynského s vodově modrýma očima, jakéhosi černého nalejovaného Mađara, dva hrozná Němce, jeden byl nazrzlý a měl rozdrčené uši podobné houbě chřapáči, - a nakonec hrdinu představení, samotného Gustava Frištenského. Zápasil už po boudách, doby slávy měl za sebou, ale byl nádherně svalnatý, zářivě krásný, a makléř té boudy dryáčnický připravoval předem smluvené drama, drama, které se odehraje za plachtou, vstupné 1 Kč, děti polovic. Měli jsme oči navrch hlavy.

Tady jsem zaplatil Kčs 45,-. Napadlo mě, jestli ten architekt byl někdy na takové pouťové produkci, jestli byl někdy v divadle jako kluk trnout a žasnout a později planout a přemýšlet. Jestli byl vůbec někdy v divadle. Co si vůbec architekti myslí o divadle, když mají navrhovat divadlo. A ke všemu divadlo tak celonárodního významu, novou, dnešní, a navíc experimentální scénu. Národního divadla. Měl jsem vztek na architektky, na toho, co vyseděl tohle i na všechny ostatní, že to strpěli. Ostatně, vy patříte taky k jejich branži.

B: Jenom okrajově, jak víte. Ale musím se architektů zastat. Divil byste se, ale dopouštějí se taky myšlenek. A kolem projektu Nové scény jich byl prokazatelně vagón.

A: Co s ním, když skončily jak skončily.

B: Já mám na myšlenky nevhodné názory. Myslím si například, že nikdy nekončí, ale trvají dál v prostoru, jako trvá dál každá podoba a každé hnutí ducha. A tyhle ty jsou přímo drama, když máte tak rád dramata. A to trvá přece dál, bez ohledu na zmrzačený konec dobrého začátku přes všechny dobré, slibné

a přímo obdivuhodné peripetie. To by ovšem byla dlouhá historie. Divil byste se, že začalo anno dazumal a táhne se, řekněme globálně, od hraběte Thuna nahoru.

A: Proč od hraběte Thuna?

B: Za něho se postavily ochranné hráze proti náplavám v prostoru kolem dnešní kavárny Slavie a Národního divadla. Zpevněné břehy umožnily prodloužení hlavní městské tepny, Ferdinandovy, dnešní Národní třídy mostem na smíchovský břeh, ke Kinského zahradám a Petřínu v té době neobyčejně živému kusu Prahy. Kolotal tam společenský život, jak by se řeklo tehdejším slovníkem. To kolotání sehrálo svou roli pravděpodobně už tehdy, v roce 1852, kdy bylo "za 45.000.- konv. měny místo ke stavbě divadla na Františkově nábřeží u Železného mostu zakoupeno."

A: Proč zrovna tam? To mě napadlo už mnohokrát. Proč koupil Sbor pro zřízení českého Národního divadla za těch, jak říkáte, 45.000.- konv. měny, zrovna tu úzkou nudli vykrojenou podél nábřeží, když tam přece z architektonického hlediska nebylo evidentně dost k hnutí. A měl se tam postavit ten důstojný stánek, aby splnil touhu národa po samostatném českém národním divadle?

Ľ: Všechno mluví pro to, že důvody byly ryze ekonomické plus konstelace, situace, atd. Třeba se za těch pětáčtyřicet tisíc z první etapy národní sbírky nedalo koupit nic víc než ta nudle. Na nějaké reprezentativnější, honosnější a hlavně větší místo to prostě nestačilo. Taky v tom mohl mít prsty třeba Rieger, ten měl, jak známo, mlynářský frňák, a třeba tu nudli dostal se slevou.

A: Taky v tom ovšem mohla sehrát roli vláda, nenakloněná stavům království českého, zvláště po bouřlivém roce osmačtyřicátém, a zemský výbor, což byli, když šlo o Čechy, vezměs

škrtí a zatrhli z finančních důvodů už vystavění českého divadla v Kotcích, přestože sami návrh schválili. Ale to už je dnes všechno historická nuda a není to k naší věci. Nedořekl jste, co jste nakouzl o volbě místa.

3: Mohly to být všechny logické a realistické důvody, ale mohla v tom sehrát roli náhoda. Myslím náhoda důmyslná, geniální, jako bývají všelijaké rozhodující a vlastně zákonité náhody. Něco, co najednou řekne jakoby náhodou všechno, - třeba v daném případě o situaci, údělu nebo dokonce o osudu národa. Tenhle neměl nikdy moc místa, pořád ho odněkud vystrkovali - ale kde se uchytil, tam se držel a nepustil. Žil a žije pořád ve vědomí malého prostoru, ale vždycky s ním uměl nakládat, něco na něm vymyslet. A zároveň ho to táhlo k těm hvězdám ve výši, k nějaké mohutnosti a majestátu. A pak mně řekněte, že v té volbě nebyla kromě všech realit nějaká metafyzická náhoda: malé stísněné místo, ale nad volnou krajinou otevřené řeky a proti hradu českých králů! A ještě víc: staví se tam divadlo národa, které si vydupe ze země doslova ten národ, na rozdíl od Velkých divadel v jiných evropských a světových metropolích.

A dál, jaký osud, jaká náhoda spojená se všemi realitami způsobila, že návrh dělal právě Zítek, architekt, který s geniálním jennocitem spojil oba ty principy národní danosti: neokázalou demokratičnost a touhou po velkých věcech. Konkrétně: za první - spojil proti běžnému úzu doby prostor pro provaziště s prostorem nad hledištěm pod jednu kopuli dokonale ušlechtilého tvaru, a vytvořil tím rázem jednoduchou a majestátní dominantu, která zaujala důležité místo v obraze města. A za druhé - předsadil divadlo vysunutým portikem přímo do živého prostoru, do toho kolotání, lidového ruchu Ferdinandovy třídy. Zviditelnil je každému chodci, živému proudu lidí, kteří je viděli z dálky jako vznosnou budovu, a zároveň je každodenně důvěrně míjeli cestou dál, přes most za řeku. Ale

Jak jsme se k tomuhle dostali, a proč to říkám?

A: Abyste se dostal od hraběte Thuna k Nové scéně.

B: A abych se silně zastal architektů. Ti se ostatně zastali sami sebe přímo znamenitě, jen se o tom ví málo nebo vůbec nic. Jestli to vydržíte, aspoň stručně: už velmi brzy za první republiky se ukázalo, že divadlo je malé a nevyhovuje velkému provozu. A bylo zřejmé, že se problém nevyřešil ani postavením doplňovací budovy v Divadelní ulici. Potřebný prostor mohl vzniknout jen zbořením Chourových nájemných domů, novým navázáním na čelní frontu Voršilského kláštera na Národní třídě a využitím klášterní zahrady. Domy se zbořily a začalo dlouhé hledání nejlepšího možného řešení. Usilovalo o ně vlastně už od 30. let několik soutěží, kterých se zúčastnilo několik generací architektů, mezi nimi i řada lidí vynikajících.

Čas ukázal, že jádro problému nebylo jen v technické zdatnosti architektonického důmyslu, a dokonce že spíš bylo někde jinde. Zase zhruba: bylo v domyšlení těch už nalezených spontánně vycítěných dvou zásad Zítkova pojetí. Bylo třeba je dál vědomě domyslet v souvislosti s prudkým dějinným vývojem za padesát let, od dvacátých do osmdesátých let tohoto století. Posunula se doba. Historická budova se nutně stávala tak trochu historickým exponátem, stavebním klenotem minulých dob uprostřed nových dějinných etap. Tatínkové sem vodili od malička děti, prohlédnout si legendu. A architekti si lámali hlavy, jak tento historický smysl Zítkovy a Schulzovy budovy zachovat, a zároveň mu vzít muzeálnost. Jak navrhnout novou zástavbu, aby do komplexu starého a nového vtrhl nový život.

Nedokonalosti řešení v různých návrzích postupně eliminovaly neúnosné koncepce, a plodnou konfrontací nejrozumnějších názorů se

vylučovací metodou došlo k formulování optimálních zásad, které musí konečné řešení respektovat.

Zhruba se daly shrnout do tří bodů:

1. Nová zástavba nesmí být v žádném případě vyšší než je Voršilský klášter.

2. Je třeba maximálně posílit funkci kopule jako dominanty viditelné z Národní třídy, a zároveň tím posílit Zítkovu myšlenku spojení vznosné historické dominanty s vazbou portiku na život velkoměstské tepny.

3. Třetí zásada vyplynula z nové dějinné fáze civilizačního vývoje. Vyvolala úvahy o hledání nového druhu vazby mezi historickou budovou a životním slohem socialistické metropole - s moderním životem, který dávno překonal měšťanské konvence buditel-
ských generací.

Kde před sedmdesáti lety jezdily fiakry, převalovaly se poklidné promenády, kde se čekalo dlouho a vděčně na herce u zadního vchodu do divadla - najednou prudký ruch, jiný sloh života, jiné nekonvenční oblékání, jiné tempo a rytmus, jiné představy o moderním divadle končícího dvacátého století.

To všechno se zahrnuje do třetího bodu závazného pro zdar konečného řešení nové zástavby. U myslivých architektů to zejména v poslední soutěži vyvolalo myšlenku pěšího propojení Nové scény a historické budovy do prostoru směrem k Mánesu přes nově vzniklý areál. Do prostoru se tak zapojoval i klášter, a život spojoval nově řešené budovy Nové scény se starou budovou.

I tato šťastná myšlenka měla svůj vývoj. Jednotlivé návrhy ji rozvíjely, rýsovalo se řešení odpovídající představám nové doby. Vítězný Fuchsův návrh řádně schválený všemi povolovacími instancemi domysleli a začali realizovat po Fuchsově smrti architekti Kupka a Loos. Poučeně a citlivě respektovali všechno,

co objevily soutěže, a korekturami ve Fuchsově návrhu otevřeli volnému proudění chodců celý areál. Zdvěrněoval se tak vztah člověka k architektuře i k funkci a smyslu nové experimentální scény, a zároveň se otvíraly dosud neznámé pohledy zblízka na historickou budovu.

A: Dobře. Snažím se ten výklad sledovat a chápat ho. Ale pořád říkáte moc obecně to hlavní, kvůli čemu se všechny ty soutěže dělaly. Jaké byly v konečném návrhu ty ,jiné představy o moderním divadle končícího dvacátého století, kde a jak se v architektonickém řešení měla realizovat ta ,funkce nové experimentální scény?'

B: Právě jsem k tomu mířil. Co přinesl Zítěk, to rozvinula a dokončila o století dál vlastně celá plejáda nadaných architektů. Se Zítkem je spojovala právě stejně zjitřená citlivost pro všechno, co bylo ve vzduchu nové doby. Byli stejně děti svého věku jako on svého. Navíc měli výhodu mladých sofistikovaných generací, týmového studia celého komplexu problémů urbanistických, sociologických, filosofických, estetických, bez něhož se moderní architektura neobejde.

Kardinálním předpokladem takového komplexního architektonického řešení byla budova centrálního sálu experimentálního divadla. Její řešení muselo nezbytně vycházet, podobně jako tomu bylo například při řešení pařížského Centre Pompidou, z ducha moderní doby, z živé potřeby demokratičnosti a samozřejmě nekonvenčnosti, realizované v životním slohu lidí proudících tepnou moderního velkoměsta.

Končící šedesátá léta, v nichž dozrávaly myšlenky nového řešení, byla léta krystalizace tohoto nového životního slohu. Experimentální divadlo mělo být jeho výrazem. Centrální budova jako prostý velký sál s volně rozestavěnými židlemi. Scéna - zvýšený volný prostor s prostou jednoduchou technikou, s neza-

střeny tady, s nejjednodušším osvětlením, s viditelnými a volně přenosnými reflektory. Skleněná fasáda měla umožňovat průhledy z ulice dovnitř. Při představení zatemňovaly prostor otočné desky. Po skončeném představení se měly desky otočit zpátky a znovu spojit sál s životem venku. Obyčejná podlaha jako ve venkovské hospodě, aréna, haluzna, jakých je pro různé účely mnoho v podobných světových experimentálních scénách - vzpomínám si například na brilantní řešení takové živé avantgardní scény v kanadském Québecu nejjednoduššími prostředky: volný prostor, vysouvateľné harmoniky dřevěných sedadel z různých stran, bleskové variace úpravy sálu pro různé účely.

Náš centrální sál byl míněn jako "výběh" pro herce ze sousedního kamenného divadla, jako prostor pro režijní, herecké výtvarné, myšlenkové experimenty nejrůznějšího druhu. A měl být použitelný stejně dobře příležitostně jako výstavní sál, prostor pro moderní koncert, pro symbiózu různých umění atd. Pro skutečné a ne jen státně proklamované sblížení lidí mezi sebou, lidí s divadlem a divadla, jeho členů, se sebou samými. Společnost by tak nekonvenčně vtrhla do tohoto divadla za laciné vstupné. Lidé by seděli na obyčejných tvrdých dřevěných židlích a neměli by starosti s vhodností či nevhodností úboru atd. Všechno dohromady to měl být jeden fungující systém, umožňující uplatnění nejrůznějšího druhu autorské i divadelní invence v sále i v každém laloku arsenálu pod širým nebem. Ovlivňovalo by to zpětně způsob režie, herectví i 'diváctví' v historické budově Národního divadla, a vracelo by to divákům ty elementární divadelní zážitky jaké kdysi přinášely klauniády, pouťové atrakce, kočovné divadelní společnosti, arény, - prostě živá divadla všech dob, spojená pohybem myšlenek a životem národa. Navíc

tam měly jakkoli odvážné experimenty, vyvřelé z fantazie osobitě nadaných divadelníků z domácí scény i hostujících talentů, nahmatávat tušené možnosti člověka přepadeného civilizací a manipulovaného společenskými systémy po celé planetě. Mohlo v tom být něco záchranného a zcelujícího člověka, mohlo ho to navracet k sobě ve frustracích konzumní civilizace.

A: Vidím, že jste pomalu přešel k podmiňovacímu způsobu. Kdyby se to bylo podařilo, bylo by se to byvalo mohlo uskutečnit. Ale říkal jste přece, že byl návrh schválen, a že se začalo s realizací. Kde to uvázlo?

B: Návrh byl se vším všudy schválen, tuším někdy v roce 1975-76, a kde to uvázlo, je věc mystiky a černé magie nomenklatur, nepodléhajících demokratické kontrole a kritice. Nikdo se nikdy nedoví, jak to vlastně bylo a kdo má osobní a jmenovitou zodpovědnost za tu katastrofu, postavenou do Národní třídy od Voršilek k historické budově s citlivostí slona trpícího elefantiádou.

Mělo to klasický průběh řízení à huis clos. Skutečné a nemalé potíže v začátcích stavby, váhavost, nerozhodnost i spory uvnitř realizačního týmu při dotahování nedořešených jednotlivostí atd. plus neodložitelný termín slavnostního otevření vyvolaly ráznou reakci: chce to silnou ruku, neváhavého architekta na výši našich požadavků, a splnění termínu vem kde vem.

A: Vidím, že vzali kde vzali.

B: Ze všeho nejdřív jednoduše zahodili práci několika generací architektů a jednoduše zničili vynikající návrh.

Energický muž, architekt Prager by byl podle normální logiky býval měl použít energii, aby bez průtahů realizoval schválený Fuchsův-Kupkův-Loosův návrh. Ukázalo se však že vůbec nepřistoupil k realizaci přijatého návrhu. Asi na nějaké štíčí příkázání z pohádky. Zachoval část hotového řešení uvnitř areálu, zato však při-

nesl. promptně zbrusu nový návrh budovy divadla od Voršilek k historické budově.

A zvláštní věc. Jako by v tom štičím přikázání bylo, že všeho moc škodí, té demokracie například, té živé, myslivé, experimentující, a nedej Pánbůh i veselé, kultury, toho kolotání, proudění ducha bez vázanek a večerních rób; pronikavých her se skutečnými konflikty a problémy a her bez servítků; režii s rozpoutanou a osvobozenou fantazií atd. atd. Jakápak centrální budova jako haluzna a aréna a jakápak propojování starého s novým! Žádné pouti a taškařice. A jakápak "vyhánění" herců ze zlaté kapličky do nějakých pokusů a k nějakému okysličování ducha i herectví? Na to mají televizi a seriály. Náš člověk si zaslouží divadlo skvostné, a my mu je dáme! Ohromíme ho nádherou a nebudeme mu zbytečně plést hlavu neohlídanými dovolenostmi!

A architekt Prager splnil naděje v něj vkládané. Postavil vedle velebné historické budovy, ve dne spící a večer se rozžíhající další celodenně mrtvý dům, zavalující mrtvou hmotou pohled na Národní divadlo, čímž porušil zásadu zvýraznění podkryté kopule jako dominanty; zvýšil část budovy navazující na klášter o jedno patro, čímž obnovil Chourový domy, tentokrát ve stylu venkovských spořitelén, a omezil z Národní třídy další pohled na historickou budovu; hlediště a jeviště pak zavřel hermeticky do jakéhosi naddimenzovaného "špuntu" pojednaného výstavnicky krunýřem ze slepých a horentně drahých obrazovek. Ve dne je to jakýsi tajný dům, člověk má dojem, že se tam chodí na propustky. Navíc postavil proudu lidí z Národní třídy k Mánesu zátaras do Voršilské zahrady ve formě kvádrů pokladní haly, čímž je Voršilská zahrada tomuto proudu chodců prakticky nepřístupná. Detektivně se dá vypátrat vchod, projde-li se zadem kolem restaurace.

Budiž ovšem v zájmu spravedlnosti řečeno, že Prágerovi lze sotva co vyčítat. Jeho racionalita, jeho civilizačně-technický vkus, a možná i jeho představa o divadle i o experimentech v divadle se počestně kryla s představou zadavatelů. Strefili se do typu architekta, který realizoval prostě svou představu. V normálních poměrech by musel být návrh vystaven veřejné odborné kritice, která by nepochybně zabránila jeho realizaci v předložené podobě. Ale odborní kritikové nebyli připuštěni a neoborníkům u moci návrh vyhovoval. A to do té míry, že je dnes zakázána i sebemenší kritická zmínka o hotovém arcidíle. A jak to vypadá uvnitř jste vylíčil sám.

- A: Z hlediska diváka. Je to princip ohromování diváka jakousi náhražkovou pompou, těžkými mramory, efektními svítilny, komorně přitlumeným světlem, hýčkající měkkostí. Je to zařízení na výrobu pasivního diváka, konzumenta divadelního umění. Jako první strhující experiment mu v zahajovacím představení naservírovali Strakonického dudáka!
- B: Po technické stránce je ten interiér navíc past na herce. Zvenčí nabubřelý kolos, ale uvnitř ten v podstatě suterénní tmavý kinosál zastrčený jako šuple do neprodyšně zabeďněného prostoru až příliš pohodlný pro diváka, je víc než nepohodlný pro herce. Jeviště má kolem sebe minimální prostor po stranách i vzadu, šatny maličké a bez oken, klimatizovaný vzduch k nedýchání. Přístup na jeviště i do šaten výtahem, příchod na jeviště dlouhými chodbami. Akustika špatná - hrát zde operu je z akustických důvodů vyloučeno. Zvuk činoherních představení je plochý, prázdný. A baletáci by se zalkli nedostatkem vzduchu. Pro volné fungování kúátkového typu divadla je zde příliš málo místa, a možnost tří variant přestavování na různé typy scén se použilo neclavně jednou při zmíněném zahajovacím hitu. S přemontováváním těžkých a důkladně

přišroubovaných křesel by bylo tolik štrapáci, že se věc vyřešila několika řádkami lavic pro pohled z protilehlé strany hlediště. A tím experimentování v experimentální scéně skončilo. Další smutná kapitola je, u nás supermoderní, jinde běžné ovládnání světelného parku, opon atd. počítačovým systémem. Herec má nutně pocit, že je zahrnut do ovládacího systému, že je vydán na pospas klimatizaci, v některých zkušebnách přímo katastrofické, a příkazům určujícím pohyb reflektorů apod. Což není teoretická úvaha nýbrž obecně známá zkušenost herců na jevišti Nové scény. Pokud ta moderna selže, dochází přímo k ohrožení života lidí na jevišti - při představení Věci Makropulos někdy v únoru letošního roku se mašiny nedomluvily a část dekorace ze zamontovanými reflektory se zřítila z výšky dolů. Představení bylo zrušeno, diváci šli domů a zbledlí herci si oddechli, že zůstali naživu. Inženýři pro klimatizaci a fungování moderní techniky dělají co mohou, časem to snad bude fungovat.

Chudák herec v tom všem, například v cirkulaci a fukejřích klimatizovaného vzduchu, který vytváří někde mezi hledištěm a jevištěm jakousi tiše zvučící, hercům slyšitelnou zvukovou bariéru, nemůže náležitě cítit hlediště, a to základní, co dělá divadlo divadlem, primární vztah mezi hercem a divákem zde prostě chybí. Nemluvě o zázemí herce v zákulisí. Klub je zařízení podniku RAJ, vyvedený s nafouklým křeslovým luxusem jako nabobská letištní hala v západních metropolích, bar s dodanou obsluhou, vzadu také ofotelovaná odpočívárna bez koutka soukromí.

Myslím, že naše experimentální Nová scéna dělá denně experiment - zkoumá pokusně, co všechno vydrží herec a jak dlouho bude divákovi trvat, než prokoukne experiment, který se dělá i na něm.

AB

Čekají mě narozeniny, ale slavím je stále s menší radostí. Postupující čas člověku pochopitelně přináší spíše svízele než potěchu, připadá mi však, že potěšitelného ubývá i ze světa kolem mě, a to se zdá méně pochopitelné. Občas mám chuť zavřít oči a vrátit se o mnoho desetiletí zpátky, i když si vůbec nemyslím, že tehdy bylo obzvláště dobře.

Pan Václavů už nejspíš dávno nežije, neviděl jsem ho málem půlstoletí. Tehdy bydlel v činžáku, kde jsme bydleli i my. Přebýval v nejvyšším patře. Ženu neměl, jen psa, tenkou hůlku, pod nosem ještě tenčí knírek. Nosíval bělounkou košili, černého motýlka, boty stejné barvy se vždy leskly. Kdykoliv přešel kolem našich dveří, na chodbě zůstala směsice pachů z psiny, kolínské vody a doutníků. Pan Václavů napracoval, což se v dobách mého dětství ještě smělo, čas denní trávil doma, večer odcházel - pryč do společnosti. Jen v neděli těsně před polednem seběhl ze schodů na prsou velké pouzdro s triedrem, nasedl do svého černého kabrioletu značky Mercedes a odjel do Chuchle. Neboť pan Václavů, jak všichni věděli, se živil tím, že sázel na koníčky.

Volá mě telefon. Známy se právě vrátil z Bulharska. Blahopřeje mi k narozeninám a dotazuje se, zda je pravda, že utekl zasloužilý umělec Waldemar.

Řeknu, že jsem dokonce v mimopražském rozhlase vyslechl už tři nenáročné rozhovory s uprchlíkem.

"Tak vidíš," raduje se známý, "z Gottwalda nám už zůstal jenom Gott. Co ten tomu asi říká?"

To nevím, ani mi na tom nezáleží. V zemi, kde v celých krajích hynou lesy a rodí se zmrzačené děti, kde všechny noviny píší totéž a rušičky přehlušují i recitaci básní a přenos bohoslužeb, kde většina z těch, co si něco myslí, musí mlčet, aby náhodou nezmínili jedovatý mrak, který nad námi všemi visí, spor o to, kdo lépe zdobí duchaprázdno, zda zasloužilý či národní pěvec, je nesmyslný.

Jednou v neděli před polednem mě pan Václavů zastal před domem. Pozdravil jsem - on mi pokynul. V pohybu jeho ruky se snoubily ledabylost s vznešeností anebo aspoň s povzneseností. Otevřel dvířka svého kabrioletu, vyhrnul střechu, upravil si bílý kapesník v kapsičce, otočil klíčkem startéru, vtom ho cosi napadlo. Vyklonil se okénkem, znovu mi pokynul a zeptal se: "Nechtěl by se taky podívat na koníčky?"

Něco takového mě nenapadlo ani ve snu. Musel jsem se zeptat doma. Matka nejprv namítala, že bych obtěžoval, pak mi s sebou namazala krajíc chleba, dala desetikorunu na vstupné a nakázala mi, abych se choval slušně, držel se pana Václavů, ale nerušil ho zbytečnými řečmi.

"Sedne si!" ukázal mi řidič na místo vedle sebe. "Jestlipak si vzal s sebou svoje úspory, aby si mohl vsadit?"

Neměl jsem žádné úspory. Ukázal jsem svoji desetikorunu, pan Václavů se chraptivě zasmál - a vyjeli jsme.

Zase telefon. Zavřeli vedení Jazzové sekce. Nejstarším z čerstvých vězňů minula už sedmdesátka. Domovní prohlídky, zabavená knihovna a dokumenty, zapečetěné místnosti a tak dále. Člověk má pocit, že ta hanba nikdy nepomine. Všude kolem - myslím zeměpisně - se děje cosi smysluplně nadějného. Mluví se o novém myšlení, u sousedů právě propustili všechny politické vězně, jinde vyhodili zkorumpované funkcionáře, jen u nás právě naopak. Ještě se vyskytlo pár bláhových nadšenců, kteří věřili, že má smysl zaplňovat duchaprázdno aspoň hudbou, aspoň znalostí, aspoň nekonzformním uměním? Za mříže s nimi!

Ptám se, z čeho je obvinili.

Samozřejmě z toho, co zní nejnebezpečněji a nejparadoxněji: z nedovoleného podnikání. Bláhové podnikavce sebrali a jejich rodiny teď nemají z čeho žít. Tihle lidé samozřejmě nepatřili do rodu těch, co mají jediný cíl: nakrást si. Aspoň tohle vytěžit z duchaprázdna, do něhož jsme uvrhováni.

Vytáhnu z knihovny jediný svazek, který vlastním z těch mnoha, co nadšenci vydali. Napadá mi, že kdyby zveřejnili jen tuhle Hrabalovu novelu, kterou si nikdo jiný vydat neodvážil, zasluhují, aby nebyli zapomenuti. Ale oni vydali ještě desítky dalších skvělých knih. Nebyť jich ze slavnostní řeči našeho jediného laureáta Nobelovy ceny za literaturu nepřetiskla by se v Čechách ani větička. Pro literaturu bez nároků na odměnu či ocenění učinili víc než všechny ty vydržované umělecké svazy, jejichž tajemníci či předsedové si každoročně ke svým skvělým platům nestoudně rozdělují statisíce jako ceny, odměny či honoráře.

Závodíště! Nikdy předtím jsem nespatriil tu krásu. Davy, které proudí k pokladnám, hřmí hudba a znedaleka zní koňské ržání. Pánové v pumpkách, dámy v kostýmech, barevné slunečníky a triédry, jejichž skla vrhají blesky. Držel jsem se co nejtěsněji pana Václavů, zkrušen úzkostí, že se ztratím, dav mě pohltí a vyvrhne pak kdesi v daleké a nepřátelské Chuchli. Zato můj průvodce jako by na moji přítomnost zapomněl, hnal se k pokladnám bookmakerů. Teď teprve jsem viděl, jakou vážnost tu požívá, jaké proslulosti se těší. Klobouky se nadzvedaly, muži, ženy se v průvodu táhli za ním, aby vyzvěděli jeho typ. "V prvním dostihu Sicilii!" utrousilo.

"Ale Sicilie je přece outsider," kdosi použil slova, jehož smysl jsem neznal. Ještě vykládal cosi o tom, že si stojí sto ku jedné.

"Právě proto!" odpověděl pan Václavů, chraptivě se zasmál a spěchal

k pokladně. Tam z tašky vytáhl svazek bankovek a znovu zvolal to jméno: Sicilie, takže všichni, kteří stáli za ním i kolem něho, to mohli slyšet a znovu zvážit svoji volbu.

Cítím se spřízněn s těmi, kteří se snaží udělat něco proti ducha-prázdnu, proti jedovatému mraku, co neničí jenom zdraví dětí, jenom pohraniční lesy, jenom knížky či hudbu, ale co ubíjí naše životy. Myslí na ty, kteří teď sedí v cele, zatímco si pokojně přijímám blahopřání a vzpomínám na zašlé časy. Přál bych si udělat něco, co by otevřelo zámky na jejich kobkách. Sepsat výzvu anebo aspoň stížnost.

Vážím své možnosti. Chvilí se oddávám rabským snům. Představuju si mocného cara, kterému napíšu moudrý dopis, a on, obeznámen, pak vydá moudrý ukaz. Představuju si, že se odvolám k pánům mocným, ti konečně nakloní svůj sluch k stížnostem, které nepretržitě zaznívají. Pak si zavážím, že ti, kteří se cítí zodpovědni za jedovatý mrak z plynů i ze slov, stížnostem rádi nenaslouchají, dokonce k nim ani nedolehnu, tak moudří caři jsou k nedohlednu. Ke komu se obrátit?

A tu mi vytane ušlechtilá hlava, vznešená tvář pana prezidenta - jak to, že jsem na něj ani nevzpomněl? Sáhnu opět do knihovny, tam mám jeho spisy. Vytáhnu namátkou jednu z knih, listuju si v ní, jako bych se chtěl ujistit, že mě opravdu vyslechne.

Odebrali jsme se na tribunu, koně se už řadili ke startu. Odvážil jsem se zeptat, který z nich je Sicilie, pan Václavů mi léto ukázal na jednoho z koní. Jeho jockey, upozornil mě, má červenou čepičku. Koně jsem nerozeznal a polovina jezdců měla čapku v nějakém odstínu červené. Pak koně vyrazili, pan Václavů vyňal triedr z pouzdra a se zájmem sledoval běh koní. Lidé kolem nás vstávali, křičeli jména koní, zvedali ruce, propukali v jásot a zase umlkali. Nic jsem nechal, ale zmocňovalo se mě vzrušení, které tu panovalo, cítil jsem, jak mi vysychá v krku. Koně se blížili cílové rovince. V čele opravdu cválala ryzka s žokejem v červené čapce. Pohlédl jsem na pana Václavů, abych zjistil, zda se raduje, ale jeho tvář se zdála ve stínu černého přístroje, který si držel před očima, zcela lhostejná.

Koně doběhli, vzrušení opadlo, lidé se zvedali ze svých míst, mířili opět k pokladnám bookmakerů. Špitl jsem ke svému průvodci, kolikrát že doběhla Sicilie, a pan Václavů se překvapil, že jsem to sám nepostřehl. Přece poslední. Podle očekávání.

Toho odpoledne sedmkrát pan Václavů sázel, vždy na outsidera. Sedmkrát okázale položil na překážku svazek bankovek, z nichž se mu nevrátila ani jediná. Outsideri dobíhali, jak se čekalo, poslední či

předposlední. Byl jsem zdrcen tím neúspěchem, tím množstvím ztracených peněz. Kdo je mému průvodci nahradí? Po posledním dostihu jsme se prodrali davem diváků, kteří byli ještě příliš vzrušeni, než aby nás vnímali, a nasedli jsme do černého kabrioletu.

Přehlédl jsem si několik podtržených míst: "Ale všechno politické úsilí konec konců vychází z mravního úsudku," psal pan prezident v době, kdy ještě nebylo národních ani zasloužilých umělců. "Je-li moc pravdou a právem, pak ovšem politika se stane částí zoologie." A ještě jinde: "Poznat pravdu, to znamená pravdu vyznat. Máme povinnost poznanou pravdu vyznat a v ní stát. To je potřebné... v každém jednotlivém i nejnepatrnějším případě, který se nám jako jednotlivcům v životě vyskytne... Mít zmužilost hájit svého poznání, hájit svého přesvědčení. Jestli se to stane, netřeba žádného strachu..." A ještě: "My v malém národě se často domníváme, že musíme dělat to, co dělají druzí - dopouštět se i násilí. To není pravda, my půjdeme svou cestou, cestou práce."

Vážený pane prezidente, dovoluji si Vám zaslat své upozornění. Všechno se nějak zvrhlo. Politické úsilí nevychází z mravního úsudku, moc se stala pravdou i právem. Kdo poctivě pracuje, upadá v podezření, uznání docházejí pouze ti, kteří se hlásí k pánům, i když jejich práce slouží ke zmaru: krajiny či lidí. Když čtu, pane prezidente, Vaše napomenutí, cítím hanbu. Co se to stalo v naší zemi? Ti, kteří se zřekli zmužilosti, honosí se tituly, pak před očima zmatených prchají. Ti, kteří chtějí hájit svého poznání a přesvědčení, jsou bráni v zástavu jako rukojmí. A nače vším se vznáší jedovatý mrak. Vážený pane prezidente, kdybyste jen tušil...

Pan Václavů dále jezdil každou neděli ve své černé Mercedesce do Chuchle sázet na outsidersy. Po čase se odstěhoval, koupil si prý vlastní vilu. Za co? divili se všichni. Že by bylo tak výnosné sázet na koníčky? Pak se v domě rozkřiklo, že jeho sázení bylo jen dobře sehraené divadlo. Dostával peníze od bookmakerů, aby sváděl ostatní ke špatným typům. I tu slávu kolem něho prý vytvářela zjednaná klaka. Jaké mravy, zděsil jsem se, to panují na závodističích! Víckrát jsem se na dostihy nerozjel.

Moudrý pan prezident umřel právě v den, kdy mi bylo šest let.

14.9 1986

Mé cesty bratislavskými trolejbusy jsou krátké a nevyplatí se mi při nich otevírat knihu. Oddávám se tedy volným myšlenkám. Veden trochu přidušeným pocitem, že náš východní svět má šanci změnit se skrze nové myšlení k lepšímu, přemýšlím o tom, co jsem v posledních dnech slyšel. Jinde ve světě je to samá hrůza: v boeingu na karáčském letišti zhaslo světlo a teroristé začali v panice střílet do lidí. Jaké myšlení je přivedlo až k této úděsnosti? V synagoze v Istambulu se chystala ranní pobožnost. Dva teroristé převlečení za turisty vyhodili mezi modlící se Židy granát. Sami při tom masakru také zahynuli. Jaké myšlení je přivedlo ke zkažení cizích i vlastních životů? Ve skalnaté úžlabině na cestě do Santiaga spustilo dvacet mužů palbu na Pinocheta. Lehce zraněný diktátor prohlásil, že Chile je uprostřed války mezi demokracií a marxizmem. Jaké myšlení ho přivedlo k této formulaci? V Praze bylo po domovních prohlídkách zatčeno sedm členů výboru jazzové sekce. Ešli obviněni z nedovoleného podnikání. Zde se neptám na to, jaké myšlení stálo na začátku příkazu, znám toto myšlení jako své boty. Moskevský hlasatel četl v televizi Gorbačovovy odpovědi na otázky Rudého práva. Gorbačov má svoje téma dokonale promyšlené, v logice jeho vývodů se těžko nacházejí mezery. Přeje si skutečně ten báječný svět bez zbraní, anebo jen touží ohradit prostor, kam kdysi dorazila sovětská vojska? Proč se jeho logika setkává s nedůvěrou a podezřívavostí? Je nepochybné, že svět by v této věci potřeboval nové myšlení jak sůl.

Přemýšlel jsem, přemýšlel, až jsem přešel zastávku. Vracel jsem se pozalu k bytu kamaráda. Ešl příjemný zářijový večer, ulice byla ztichlá. Za okny domů se rozžihaly obrazovky a lidé usedali k večeři. Chlapi otevírají láhve piva za tři koruny /jedennáctistupňový Danubius/. Neumím si představit, že by mohl v této zemi hodit někdo do kostela granát. Nemí tohle bezpečí důležitější než svoboda a pravda? Nesu si v tašce půl láhve vína, je škoda, aby zkyslo. Už jsem se rozhodl, pokusím se zase jednou s přáteli o španělskou hru.

Jen co jsem prošel průjezdem, postavili se mi do cesty dva muži. V jiné zemi by se člověk i vylekal, ale já vím hned, co jsou zač. Nejistě se usmívají, říkají, že se přece už známe a že bude pro všechny nejlepší, když si bez odporu sednu s nimi do auta a pojedu podat jejich šéfům jisté vysvětlení. Napadá mě, zda bych neměl v této situaci použít nového myšlení. Jednat úplně jinak než jin-

vedl starý a průhledný trik. Jeho víra platí zřejmě jen pro ten marxismus, který je právě u moci a potřebuje služby tajné policie. Všichni tihle lidé by mohli být zaměstnáni také u jiné ideologie. U MI 5 by měli vyšší služné a mohli by se oblékat ještě elegantněji.

Druhý mladík se k marxizmu nevyjadřuje, ale vzpomene si, že jsem ještě nebyl prošacován. Zafungují staré reflexy: zvednu se bez povelu, rozkročím se a upažím, jak jsem se tomu naučil v Ruzyňi. Slušně vychovaný mladý muž mi přejíždí rukama po těle. Myslím na sedm zatčených mužů z jazzové sekce. V Ruzyňi strčí napřed každého do díry v podzemí, odkud je vidět přes hustou síť v okně jen do betonové zdi. To proto, aby byl přechod z domácí útulnosti ostřejší. Tito muži a celá jejich sekce byli kazem ve vzoru, jak praví O'Brien v Orwellovi. Snažili se jako společenství existovat nezávisle na státní totalitě, bez dozoru a bez donašečů. Že takto existovali na tenkém ledě legality patnáct let, je bezřek zážitek, který vejde do dějin jazzu. Nyní jim pomáhej Bůh!

Protože mám v živé paměti rituál osobní prohlídky, ptám se bankovního úředníka, jestli se mi bude dívat taky do řitě. A opět jsem napomínán, abych nebyl vulgární. Skutečně bych se měl zamyslet taky trochu nad sebou. Je mi padesát šest let, jsem morosnější a všechno, co mě potkává, mi už nepřipadá tak zábavné. V občanském průkazu mám pořád akademické tituly. Napsal jsem pár knih, něco bylo přeloženo i do cizích jazyků. Možná že právě teď nějaký člověk někde na světě nebo i doma čte, co jsem napsal. Je mi hrozně trapně při představě, že by mě viděl, jak tu stojím s upaženými rukama. Kdybych byl jiný, než jsem, zdravili by mě studenti, snad jen o něco mladší než ten hoch, který mi protřepává nohavice v naději, že z nich ještě vypadne nějaký papír, nejlépe, papírek se vzkazem: příjdu zítra večer a pomohu ti stáčet víno. To by bylo sousto, co všechno to jen může znamenat!

Nejsem v tom ovšem sám, v jiné místnosti v téže budově sedí na podobné židli můj přítel, univerzitní profesor Miroslav Kusý, ten, kterého jsem doufal porazit ve španělské hře. Nová generace bez historické paměti ho ponižuje stejně jako mě. Právě mu rozebírají šachové hodiny, které jsem mu před léty koupil k narozeninám. Mohl by v nich být lístek se vzkazem: kup hořčici, přinesu párky.

Relativně jsem na tom však pořád ještě dobře. V Paříži vyjete s dítětem na procházku a zabije vám ho před očima bomba ukrytá mezi květinami. Všechny jiné myslitelné existence by byly lep-

šil jen zdanlivě. Mnozí Češi a Slováci, kteří odešli do exilů, se stali profesory na různých západních univerzitách. Musí však létat na konference nebo na dovolenou. Jednou se někomu z nich nutně stane, že bude bezmocně stát před hlavní pistolí nějakého teroristy, který bude věřit, že stisknutím spouště napravuje křivdy spáchané na palestinském lidu. Já nemusím nikam létat, nesešel jsem v letadle už osmnáct let. Je to nesmírně úlevné pomyšlení. Co tak hrozného se vlastně děje? Byl jsem prostě jen okraden. Svět se přece jen trochu mění a tihle chlapci se třeba jednou budou stydět sami před sebou. Možná bude stačit, aby trochu zestárli. Dnes si ještě myslí, že jsou nesmrtelní, zdá se jim, že všechno je ještě před nimi. Nové myšlení, které zavádí Gorbačov, však otevírá i v marxizmu smrtelnou dimenzi. Dějiny už nemusí vést zákonitě k vítězství komunizmu na celém světě. V jediném okamžiku se může rozpadnout smysl všech lidských hodnot. Báječné dějinné vize mohou být ukončeny apokalyptickou tečkou. Marxistická dějinná spirála se stočí do klubíčka a propadne se do sebe jako neutronová hvězda. Tohle je ovšem nové jen v marxizmu, v náboženském myšlení je smrtelnost úhelným principem již po tisíciletí.

Mladíci mi právě kraudou můj diář za dvanáct korun, to je pakatel, za všechna léta mi knih ukradli za tisíce. V diáři mám poznámky, adresy, telefonní čísla. Neměl jsem jim říci, že z hlediska nového myšlení jsme si zvláštním způsobem rovni? Neměl jsem jim říci, že není tak úplně jisté, že se v krátké budoucnosti stanou majory a podplukovníky?

Nemám nic proti novému myšlení, politice, zvláště na Východě, se bez takových sloganů neobejde. Chvilí to bude působit, snad se najdou v reálně socialistických strukturách i lidé, kteří se budou skutečně snažit podívat se na chod svých rezortů z jiného úhlu. Jiní se budou třást strachy, zda projdou při nějakých budoucích prověrkách z nového myšlení. Já už asi zůstanu při myšlení, ke kterému jsem se protrápil za posledních čtyřicet let. Vždyť ani nevěřím, že jsme schopni jako lidské bytosti myslet nějak zvlášť nově. Někteří lidé myslili báječně pronikavě před tisíci lety a pro každé další století bylo jejich myšlení nové a překvapující. Bohužel podléhá celá suma lidského myšlení jakési entropii. Pravda též je, že jiní lidé myslili zvráceně, hloupě, šíleně a sobecky. Vedli takovým myšlením zdůvodněné války, brali rukojmí, zabíjeli bezbranné, nenáviděli bohy jiných národů a kvůli pýše a moci bez zábran zotročovali jiné lidské bytosti. Nejde vlastně o to, abychom myslili no-

vě, jde spíše o to, abychom myslili v souladu s lepší tradicí lidského myšlení. Snad nejlepší by bylo, kdyby bylo mezi masy rozšířeno heslo, které by vyzývalo ne k novému myšlení, ale prostě jen k myšlení. Třeba ke krátkému zamyšlení před nějakým činem. Před stisknutím spouště v uneseném letadle, před vyhlášením vyjimečného stavu a před vydáním onoho posledního rozkazu, kterým budou ukončeny dějiny nepovedeného lidského rodu. Kdyby měli ti mladíci přede mnou čas na rozmyšlení, třeba by přišli na to, že by jejich matky nesouhlasily s tím, aby se násilně hrabali ve věcech jiného člověka.

Okradli mě a pak mě propustili. Venku bylo ještě tišeji, tramvaje jezdily poloprázdné a dvě děvčata mi proměnila dvoukorunu na dvě koruny. Ani moje žena ani žena přítele nevěděly, že nehrajeme šachy. Kdybychom byli takto zadrženi v Chile, nikdy by se už nemusely dovědět, kam vedly naše poslední kroky. Přítel se ještě nevrátil a tak jedu k němu, abych na něho počkal. Děti spí a jeho žena mi říká, že si na takové čekání nikdy nezvykne. Je jí líto, že tak málo žen u nás si dovede představit, nač takové čekání přijde nervové soustavě. Myslím si, ale nahlas to neříkám, že je možná lepší čekat takto, než čekat na muže, až se vrátí z hospody, což je v našich končinách rozšířená ženská zkušenost. Ještě není půlnoc a přítel otevírá dveře. Je rozkacený a láteří do odposlouchávacích přístrojů. Znáám to už nazpaměť a tak se rozloučím a jdu. V posledním trolejbusu jsem sám, město je tiché a zdá se, že i bezpečné.

Září 1986

P. S.

Tento text bude zasvěceným čtenářům možná něco připomínat. Poznávám proto hned, že byl vědomě napsán jako volné pokračování Vaculíkova fejetonu Teror velký a malý.

Když se před lety Bohumil Hrabal vyslovil v nemastném neslaném rozhovoru příznivě o poměrech a otevřel si tak opět cestu k publikování svých děl, spálilo prý několik mladých lidí veřejně jeho knihy. Mezi dospělými se o Hrabalově postoji hojně diskutovalo, většinou shovívavě. Já sám jsem mezi spisovateli neslyšel názor, který by Hrabalův pokus o normalizaci vlastního postavení bezvýhradně odsuzoval. Méně porozumění jsem zaznamenal, když vyšly Hrabalovy rukopisně šířené knihy tiskem, zřetelně pokřivené cenzurou, ke které musel dát Hrabal aspoň souhlas, když už ji neprovedl sám. Domnívám se však, že všichni byli Hrabalovi jaksi vděční za to, že šel se svou kůží na trh a provedl na vlastním těle experiment, o jehož nejasné výsledky se lze tak pěkně přít.

Příští literární historikové budou mít před sebou atraktivní problém, na jehož řešení spotřebují hodně papíru a který jim vynese řadu doktorátů. Umím si představit, jak pěkná a zajímavá práce to bude. Současně však cítím, že budoucí pohled na celou věc bude nutně odkrven, že v něm budou příliš převládat pojmy svědomí a pravda, že bude závislý na generální arbitráži dějů, o kterých dnes ještě nic nevíme. Příští literárně vzdělaní mladíci, nezatížení žádnými hříchy, budou asi těžko Hrabalovi úplně rozumět, bez vlastního prožitku z této doby, bez prožitku z úmorných let spisovatele v likvidaci. Napadá mě, že Hrabal napsal "Proluky" trochu i pro ně.

V nich si literární historici přečtou, jak to bylo, když vyšla "Perlička na dně" a paní Hrabalová ji šla ukázat do sběrný starého papíru, aby všichni viděli, že její muž je "skutečný" spisovatel. To bylo v době, kdy většina dnes zakázaných spisovatelů už dávno byla "skutečnými" spisovateli. Hrabalovi tehdy táhlo na padesát. Tehdy bylo horší být spisovatelem a současně jím nebýt. Dnes se ujme "neskutečných" spisovatelů aspoň některé exilové nakladatelství, tehdy nic takového nebylo. Chci říci, že scéna s "Perličkou na dně", zabalenou v cukrářství jako dort, mě dojala a že v mém vědomí přiblížila k zemi a k vymezenému času lidského života onu povznesenou kategorii spisovatelského svědomí, se kterou se u nás tak často operuje. Odkud vlastně bereme odvahu nakládat právě na spisovatele, kteří jsou různí v obrněnosti vůči strachu, tíhu národního svědomí, když v ostatních branžích lidé tak vynalézavě nacházejí argumenty pro to, aby se chovali tak, jak se chovají.

Musím se přiznat vlastně k tomu, že mě Hrabalovy "Proluky" mravně odzbrojily. Čtu si o tom, jak Hrabal chodí s Heinrichem Böllem po Praze mezi tanky a nemohu se toho textu nasytit. Čtu si, jak "můj klenot" obléká podvlékačky, když před chatou v Kersku zastaví auto a nemohu tomu nevěřit, té nelíčené bezbrannosti a úzkosti před násilím velkých dějin. Čtu a čtu, na jeden zátah.

Slyšel jsem, že si Hrabala zavólali, že se polekal a že chce svou knihu zpátky, protože si prý neuvědomil, že její obsah může být zneužit proti našemu zřízení. Nevím, jak to přesně bylo, ale trošičku to chápu. Je snad spisovatelovou povinností vysvětlovat těm lidem cosi o tajemné svůdnosti pravdivé literatury, o jiskřivých barvách dějů, které odnesl čas, o neohrabanosti prstů, které se zoufale snaží posunout do věčnosti podivnou krásu a smutek pomíjivého lidského života? Vždyť všichni víme, že to nemá žádnou cenu. Ať si s nimi hraje tu svou hru. I když pochybuji o tom, že po "Prolukách" bude moc schopna tolerovat Hrabalovi roli prostáčka, který snad nikdy nepochopí, co se v této zemi smí a co se nesmí. Udělá pak to, co se jí bude hodit.

Hrabalův experiment zanechá za sebou celou řadu nezodpovězených otázek, ale po "Prolukách" na něm aspoň nezůstane lpět neštěstí a tragičnost spisovatelského pádu, uměleckého debaklu, toho nejhoršího, co se v takových případech pravidelně dostavuje. Hrabal podal čertu prst, ale ruku si utrhnout nedal. Nedal si vzít právo na literární poctivost. A tak podle mého vytvořil svébytný mravní model jednání pro spisovatele za zlých časů, jenže model tak těsně ušitý na jeho výlučné postavení v české literatuře, že si netroufám posoudit, nakolik je použitelný i pro jiné. Není to přitom model jednoduchý a příhodný k ošvindlování. Vykládám si ho takto: mějte si má slova, mé vynucené bláboly a vyhýbavá prohlášení, když si však sednu ke psaní, mohu být jen sám sebou, psát mohu jen o své zkušenosti, o nepochybné skutečnosti, která do mne vstoupila očima, ušima, povrchem těla a skrze mou duši. S tím se nedá nic dělat, mohu ve svých knihách zamlčet to či ono, jak to dělá každý, ale nemohu do nich vložit umělou skutečnost, vydestilovanou pro potřeby politické moci.

Soudím, že takový program není nijak minimální a že by naše literatura vypadala jinak, kdyby k němu našli odvanu i jiní publikující autoři. Hrabal tento program svými "Prolukami" vyplnil vrchovatě a jakékoliv tahanice okolo knihy samé už na tomto činu nic nezmění.

Zamyšlení nad jednou knihou

Podivuhodné osudy Ivana Jelínka jako by zastíraly podivuhodnost jeho díla. Mělo by tomu být právě naopak. Jenomže jméno Ivana Jelínka, dnes jednoho z několika nejstarších - a použijí-li dovolené licence - z největších českých básníků je řadě generací zcela neznámé a myslím, že u nás existuje jen nepatrná hrstka zasvěcenců, kterým aspoň vzdáleně něco připomíná. A to nemluvím o zasvěcencích. Truchlivé osudy díla psaného přece pro české čtenáře od roku 1933 dodnes, živého z mateřštiny a pro ni, by měly být důvodem k zamyšlení nad situací české poezie a nad jejím ohlasem u nás.

Ale hned narazíme na známé překážky, odmítající mluvit o těch všeobecně známých. Především samo vložení současné poezie do kulturního dění dneška předpokládá znalost jejích vývojových fází předcházejících. Generační schémata hloubající naivně nad daty narození, prozrazují jediné směšnost pohledu, nahlédneme-li do různosti životních pocitů, jak se projevují v díle básníků vzdálených od sebe o čtyři, pět let, ba i o jeden rok. Česká poezie nezačala těsně před rokem 1968, měla svou avanturu frézistickou, v níž se sama popřela a dekapitovala /o tom se podezřele rádo mlčí/, prožila období různorodého znovuožívání v letech 1945-1948, dědic mnohé z generace Jarního almanachu básnického /1940/, jsouc také touto generací z větší části spolutvořena /to se zapomnělo/, ale hlavně navazovala na tvůrčí rozmach období První republiky a na její dnes jistě nesnadno zachytitelný kulturní plenér /ten se už nezná/. Její básníci procházejí těmito obdobími v mnoha případech dodnes. Tedy nutnost zachytit tento vývoj, přesněji řečeno pohyb v dobovém rámci osvětleném různou úrovní toho, co nazýváme kulturní plenér, čeká na své badatele. Kulturní českou diskontinuitu prokazuje v tomto bodu i fakt, že podobná studie - a nemusela by být nijak zbytečně rozvláčná - doposud napsaná nebyla.

Český badatel ovšem, a to je druhá nesnáze, by musel být schopen pohledu syntetického a přemocť podivně vrozený vztah k detailní analytičnosti jednotlivostí na úkor celku. Nemohu přece hovořit o básnické generaci Tváře nebo Sešitů pro literaturu a pominout její vřazení do předcházejícího básnického dění a toto dění odpreparovat od toho, co bylo před tím, popřípadě opominout ve své reflexi ty Einzelstehende mimo skupiny a klany - je jich habaděj, jen namátkou :

Bohuslav Reynek, Josef Palivec nebo nejstarší žijící Josef Kostohryz, Vladimír Vokolek a náš Ivan Jelínek.

A zase občas narážíme na to, co jsem si pojmenoval jako nedostatek smyslu pro proporce a pro třídění hodnot. Nelze v jedné větě klást k sobě jakoby na roveň básníky objeveného významu, řekl bych významu evropského, kdyby psali jinou řečí, s autory lokálními.

Česká poezie se ve svém dnešním celku skládá z části ineditní, nezávislé, jak říkáme, exilové a oficiálně publikované, z níž ta poslední nemusí být vždy rázu propagandistického. A zase otázky, které by si, zum Teufel, už měl někdo klást. Obohatil exilového básníka fakt opuštění vlasti nebo zeslebil? Jak se to v jeho verši projevuje? Jaké rozdíly a nové nuance lze zjistit v poezii, řekněme, Ivana Diviše vydané ve vlasti a v exilu? Sám jsem se o to pokusil v Pohledu na život a dílo Ivana Elatného /Nezapomenutý básník in Barokní fenomén v současnosti a jiné úvahy/, ale zdaleka jsem neobsáhl a ani nechtěl obsáhnout problematiku exilové poezie v úhrnu; psal jsem pohled na jednoho básníka. A co básníci, kteří se již v exilu narodili nebo v něm dospívali a píšou česky? Nestáli by za zamyšlení vedené zajištěnou metodou srovnávací? A co básníci ineditní? Jak se v jejich verši / a zda-li vůbec / projevuje životní empirie společenské izolovanosti, absence kontaktu se čtenáři, vyřazenost a odtrženost od evropského kulturního dění? Čím je tato poezie zvláštní, její předpoklad v souhlasu či nesusouhlasu se sebou samým, tedy v životě v pravdě /řekl jsem předpoklad, neřekl jsem estetické kritérium, tento předpoklad byl vlastní i Janu Zahradníčkovi i Josefu Palivcovi, kteří nemohli jinak, a má jej básník každý, ineditní jako exilový, ale rád slovo předpoklad podtrhuji. /Je jejich poezie vůbec zvláštní a odlišná? A konečně jak a v čem souvisí tento ineditní typ s poezií dřívější a dávno, co v ní bortí, co nalézá spřízněného, kde kličkuje, kde zapírá předky? O poezii oficiální se příliš zmiňovat nemohu, ale jako se čeká na postižení vývoje jednotlivých básníků vůbec /podobné studie se už zapomnělo psát, kdysi byly běžné, v nejlepším případě čteme v ineditních textech stejně jako v oficiální literatuře doma i v textech zahraničních pouhé recenze, tak se čeká také na studii o tom, jak oficialita a ustavičné uhýbání vnějším tlakům vyslovený talent před našimi očima hubí. Víím, o čem mluvím. Mohl bych jmenovat. /Záležitosti poezie jsou v základu jiného rodu než věci sportu, ale pro ujasnění ad usum delphini si položíme otázku, jaké místo by zaujímala Martina Navrátilová, kdyby neučinila, co učinila a jaké zaujímá dnes kdysi nejtalentovanější mladý český hokejista Dudáček./

A nakonec: vložení české poezie do kontextu evropského, lépe, chápání jí jako součásti poezie evropské, postižení v čem spočívá její jedineč-

nost, odlišnost a proč, to už po Čechu žádat snad ani nesmím. /Znám dobře důsledky odstranění littérature comparée ze škol před šestatřiceti lety a sisyfovskou práci poctivých osobností překlenout do-
datečně českou kulturní diskontinuitu vnitřní i šestatřicetiletou od-
louženost od kulturního dění ve světě alespoň ve svém oboru. "Už to
nikdy nedoženu", zněl jeden takový hlas staršího věku./ Toto umění
se také zapomnělo, také bývalo u nás kdysi běžné.

Tohle všechno mne napadlo nad poslední knihu básní Slovozpěv Iva-
na Jelínka, autora šestnácti básnických sbírek a několika románů, ve
své době známého překladatele a českoanglického bilingvisty. Narodil
se 6. června 1909 v Kyjově, na Moravě vychází obecnou školu /v Židlo-
chovicích/, maturuje v Brně na klasickém gymnasiu a doktorát práv
skládá na brněnské Masarykově univerzitě /r. 1932/. Na počátku oku-
pace probíhá do Jugoslávie a odtud do Marseille, kde se přihlašuje ja-
ko dobrovolník do československých vojenských jednotek. Má před se-
bou jeho Básně 1938-1944, třetí svazek knihovny Našich novin, vydaný
v Anglii v červnu 1944. "Zamlčeno tu Vysloveno / je o strunu delší /"
/Báseň Jméno Morava./ Přes Francii a Anglii je na vlastní žádost od-
velen na východní frontu do Sovětského svazu k I. československému
armádnímu sboru. Po válce organizuje na přání Františka Halase v rá-
mci ministerstva informací oddělení pro kulturní styky s Velkou Britá-
nií a USA. Někdy roku 1949 přesídluje do Kanady a později
se vrací do Londýna, kde s krátkými římskými intervaly žije dosud.
/Více viz slovníkové heslo v mých biografiích Skrytá tvář české li-
teratury nejenom krásné./

Jelínkova poezie nezapře příbuznost s Františkem Halasem /první
sbírky básní/, ale hlavně s Josefem Palivcem, který napsal úvod k
výboru z jeho básní /1969/. Vydání se však neuskutečňuje stejně jako
český přepis románu Skin Divers - Potápěči. Není to snadná poezie,
ale kterápak je snadná? Ten, kdo hledá "ideovost" bude zklamán. Ivan
Jelínek je básník metafyzických vztahů a metafyzického prostoru mezi
věcmi a lidmi. Je to pátrač a ohledáveč záchytných životních bodů,
které relativizuje a znovu se ve formě rozhovoru se jsooucy utvrzuje
v tom, zda se ještě může tázat, zda platí otázka tato a ne jiná. Lu-
cidité jeho poezie, jak by ji nazval Francouz, právě tvorbou otázek
blízce příbuzná Valéryho Mladé Parce a celé linie góngorovsko mallkar-
máovské ovšem neznemá nic pro čtenáře, který si zvykl na salámové
jistoty všestranně ideové obsluhy včetně ubrousku na utření úst. Je-
línek si svůj básnický prostor obydil řeckem mytologickým i součas-
ným, Římem světů a světelná pračn jeho veršů klasifikují mnohdy, snad
se mi to jenom zdá, v podivné brahmánské vrstvy ovšem s prapůvodním

křesťanským zdrojem. Jelínek, "bludný kořen své odmocniny" /Ódy 1969-1971/ zkouší všechna ta "scestí", buďsi i "blessená" /oddíl básní v Poslu z r. 1972-1974./

Kdysi dávno, tuším v Leopoldově, se mně zdál sen o dvou andělech. Patří to do zamyšlení? Možná ano. Podstatu snu zamlčím, promluví jen o křídlech, která jakoby se chvěla, leč nechvěla se postřehnutelně; pohyb nebyl pohybem. Andělé klečeli tváří k sobě pohroužení do svých dějů v povinnosti služby. Svůj úkol vyjadřovali svým bytím takto. Nuže, a to do zamyšlení snad patří, mnohdy při četbě Jelínkových posledních básnických sbírek mám stejný pocit chvění jemně azurových stříbřitých křídel, jejichž skrytý úkol se může jen pociťovat, nikoliv vyjádřit slovy. Snad v tomto je celá podstata poezie, která se mně v leopoldovské samotce zjevila v barvách a světlech úplně iracionálních. Ostatně přečtěme si báseň Anděl z Poslu až do konce, tu začínající veršem: "Anděl na cestu se ptal. / Jak dál, mne ptal se, jsa bez nejmenšího hnutí. / Jakou dát odpověď? Cestu jsem nevěděl. / - "

Básník se pozná podle toho, jak z životní empirie umí začínat stále znovu, jak umí zapomínat a znovu jinak se rozpomínat, jinak hledat a nalézané znovu odjinud, v jiném čase přezkušovat, jinak milovat, jsa stále na začátku i na konci tolikrát opakovaných zkušeností, jež však jsou vždycky jiné, stále svobodnější a vykoupnější.

A protože jde o zamyšlení nad dílem básníka a užil jsem posledního slova, mohu vypravovat jeden příběh. Těsně po válce jsem za směšný peníz koupil barokní stoleček, který se mně líbil přestože byl značně poškozený. Někdejší majitel jej zřejmě odložil mezi nadbytečný nábytek, jak se na různých místech, barokních i renesančních, tenkrát dělávalo. Anebo se v něm skryla nějaká tíživá událost a stoleček byl nevinně odsouzen. Pak jsem se na různých místech ocitl i já a stoleček a překrásně vinutými spojnici čtyř kamzičích nožek na mne čekal a dočkal se. Nedočkali se lidé všichni ani všechny mé věci. Stál na svém neváb-
ném místě na půdě, odkud ho nikdo nemohl ukrást a stál tam do nedávna tiše odpočívající v prachu, plísni a v záhubě s jednou vneseným ortelem. Dvě desetiletí jsem pátral po někom, kdo by narovnal pokřivenou desku, slepil uražená kopýtka, připevnil odtrženou desku se šachovnicí a kdo by do správného postavení vložil vychýlenou nohu s našťípnutou spojnici. Dopátral jsem se. Dnes stojí na svém místě pod anglickým hra-
dem na gobelínu - vykoupný. Záležitosti lidské zkušenosti, nové i polozapomenuté, úseky zvoleného údělu, lidské ortely i různá scestí a zbytečné potloukání se po nevhodných cestách, předem ze zkušenosti, nové i polozapomenuté, úseky zvoleného údělu, lidské ortely i různá scestí a zbytečné potloukání se po nevhodných cestách, předem ze zku-

šenosti odsouzených k zetracení, navrácení se k bodu, kde jsme se, možná už v jinošství, zmýlili, mně připomínají můj barokní stoleček se šachovnicí, vykoupený z nicoty, plísně a rozpadu mou vůlí, mou prací obětí a obětí mé práce a dokonalého, náhodou nalezeného truhláře, který si - ovšem - nechal dobře zaplatit. Každá neživá věc má svého vlastníka, který je jí něčím povinen a vlastník sebe samého je sobě také něčím povinen, třebaže to neděkáže hned a třebaže dokonalý truhlář bydlí kousek za rohem a je ochotný poškozenou věc s láskou opravit, přebásnit, vykoupit.

Tohle Ivan Jelínek dobře zná, proto jsem utrousil odstavec o vykoupení. Bylo by jistě zajímavým tématem zjišťování přílivu iracionality v jeho verších, jeho scestí i chvilková záliba v něm, ale milerád to přenechám literárnímu kritiku. Nechtěť je Ivan Jelínek ujištěný, že jeho jméno a dílo u nás zapomenuto není.

Erno, červenec 1986

Zdeněk Rotrekl

175

Na závěr novely Jana Trefulky O bláznecích jen dobré čteme protagonistův rozhovor se soudcem:

»"Nono, pane Duša, gratuluju. Rozum zvítězil."

"A," řekl Duša. "Vítězství rozumu, pane doktore, stojí spravidla za hovno."

"Co to vykládáte, pane Duša. Rozum - to je světlo v lidských dějinách," chechtal se doktor.

"Rozumu pobere každý vůl, když nad ním zapráskají bičem," pravil Duša, "kdekterý tupec má rozumu, že mu to stačí i na ministra, ale moudrost a charakter, pane doktore, dává Pámbu jenom bláznům."◀

Jak rozumět Dušově chvále bláznovství, totiž chvále těch, kdo žijí svůj život v souladu se sebou samými nezávisle na tom, zda to odpovídá ustáleným zvyklostem a normám? Pronáší ji člověk, který se považuje za nositele té bláznovské moudrosti a bláznovského charakteru, či je to hořké poznání muže vzdávajícího čest něčemu, co poznal pouze epizodicky?

Příběh začíná motivem existenciálního vykojení. Dušovi, který právě končí psyt v nemocnici, připadá ve třiašedesáti letech náhle cizí jeho jméno i osud. Jen to, co prožil do pětadvaceti, si pamatuje a přijímá jako autentické. Co se s ním dělo později, zdá se mu jaksi nevlastní a odložitelná, jako by jeho život, domněle ohrožený rakovinou, byl zase jako za mládí otevřen nejružnějším pokračováním a náhodám, protože teď už na ničem nezáleží a je možno se vzdát veškerých zavádějících ohledů.

Jak Duša zabředl do nevlastního osudu? "Chtěl být oblíbený a obdivovaný, chtěl vést bezstarostný a veselý život a zejména si přál, aby se o něj děvčata sama ucházela. Jako každý muž i on tou-

žil po tomtéž, o čem snil jako mladík. Aby ho zastavovaly na ulicích a vrhaly se na něj v temných koutech. Aby jim nemusel nadbíhat, lichotit a lhát. Všechna ženská srdce nechť planou jasným plamenem, káykoli se k nim přiblíží. Jenomže ani v mládí, ani kdykoliv později se nestalo nic podobného tomu, co si představoval, každý úspěch si musel těžce vybojovat, a proto, když jej dosáhl, měl pro něj poloviční cenu a cítil vždy pachut' pokoření. Čím byl starší, tím přesněji chápal, že není ten typ, byl trochu malý a přespříliš se dovedl vzít a vžíval se do myšlení žen, které potkával, takže pro ně přestával být mužem, ještě než mohl svou mužnost fakticky osvědčit. Musel se tedy oženit a žil s tím cizím stvořením přes třicet let, znal jeho zvyky a záliby, ale nebylo mu proto bližší, spíš se od sebe vzdalovali, a kdyby přestal být Cyrilem Dušou, vzdálil by se bez rozmýšlení a lítosti."

Ačkoli má ten muž rád posezení a povyprávění s lidmi, je svým založením samotář. Dokonce to o sobě tuší. Neumí se sdílet. Přesto však sám nezůstává. Podrobuje se obyčeji. Odtud charakteristický dušovský formulační posun: "Musel se tedy oženit." To je modelové vysvětlení řady dalších Dušových životních rozhodnutí. Například jeho politického konformismu. Zapisuje si: "Pánbůh jistě nemá rád organizace ani tu svoji neb je vševědoucí a musí vědět jak to v takových organizacích vypadá v každé se nakonec dostanou nahoru největší lumpi a poctivým lidem zůstanou jenom oči pro pláč." A přece sám v organizaci byl, i když ne v náboženské. Získali ho připomínkou, že všechno, co má, dostal od státu. Přiznává si, že kdyby byl Němec, byl by za nacistů "také[.]chodil po schůzích a věřil bych tomu také a očekával veliké změny a veliké vítězství a cítil bych se velký a jiný než jsem byl předtím". Ne že by ~~by~~ konformitou

vědomě sledoval především osobní prospěch. Je konformní, protože je hodný, ohleduplný k lidem, to jest snaží se jim vyhovět a neponižovat je tím, že by odmítal jejich nárok na něho a lišil se od nich. Ale rozeberme Dušovu vzpomínku, jak musel se svou nastávající ženou hrát dlouhou komedií námluv a předstírané touhy. Udělal jí tím radost, jenže popravdě posloužil i sobě, ba zejména sobě: **zbořil se** nebezpečí, že se nezačlení. Takhle podstupoval i jiné komedie a většina jich měla vážný dosah. Jen odtud si vysvětlíme, jak se tento samotář, ve styku s lidmi a zejména s úřady vysloveně plachý, mohl stát předsedou družstva a potom ředitelem strojní stanice a jak se mohl v padesátých letech účastnit drastické akce vykupování strojů.

Zdeněk Rotrekl vyslovil ve své trefulkovské stati lítost nad tím, že se v novele ocitla epizoda hrdinova vnitřního konfliktu s Ukřižovaným. Duša i autor v ní evokují starý hanácký vtíp: "Hovnos trpěl. Nebels ženaté."

Nejsem zcela jistě spolehlivý rozhodčí ve sporu, zda tím Duša urazil Ježíše a ty, kteří ho vyznávají. Tvrdím přesto, že neurazil. Nemohl. Vyjádřil tím jen svou zoufalou nezralost a opožděnost, zoufalou pochybnost nad zázrakem vztahu, zoufalou nevíru v takový vztah, zoufalé nepochopení a zoufalý omyl záležející v tom, že se vztahem a utrpením rozumí pouze trápení erotické lásky a manželské trampoty. S Ukřižovaným a jeho ztělesněním na kříži, jak ho ctí věřící a respektují ostatní kulturní lidé, to nemá nic společného. Zdeněk Rotrekl by tu epizodu ~~řekl~~ oželel zřejmě proto, že si Dušu příliš oblíbil - a nebyl v tom sám. I jiní interpreti v něm viděli především chodce po nevyšlapané cestě. Ale Dušova cesta je vyšlapaná a až na svou závěrečnou fázi lidsky neplodná a bludná. Fiktivní dialog s Ukřižovaným je

toho důkazem sice extrémním, ale zdaleka ne jediným.

Jen si připomeňme, jak se sběhlo, že se Duša svému domněle nevlastnímu, a přece tolik vlastnímu osudu zkusil vymknout.

Na půdu se stěhuje spíš z trucu než z bláznovství. Zavíní to žena. Zažene ho tam po návratu z nemocnice svým nesnesitelným plačtivým chováním, nedokáže najít taktickou odpověď na jeho napůl bolestínské, napůl furiantské sdělení, že "může všechno, jíst, pít, kouřit, ať to, co ty už nemůžeš se svým srdcem", a korunuje to nešťastným pokusem stéci Dušu po žensku - nastrojí se do nových šatů, vezme si nové papuče, učeše se - a "Dušu to vyděsilo". Celý návod na domácí rezistenci mu pak sama nechtě napoví: "Tak pojď dolů. Přece tady nemůžeš bývat." Ze vzpoury, která mohla rychle skončit, vyroste skutečný vzdor. »"Ostanu tady. Napořád." [...]

"Jsi starý blázen." «

Ani v tom nemá Dušová pravdu. Ze soudku moudrého a charakterního bláznovství ochutnal teď její muž sotva první kapku.

Potom si Duša své nové postavení obhlíží a pěstuje. Začne psát vzpomínky, aby našel bod, v němž se jeho osud odchýlil nevlastním směrem. Snaží se vyznat sám v sobě a nově nahlíží i ~~na jiné~~ jiné. Složitěji než dřív procítuje traumatizující zážitek rozchodu rodičů. Dušův otec se po návratu z první světové války nedokázal vřadit do všedního běhu života a zničeně odešel od rodiny neznámo kam. Kdysi Duša posuzoval otcův čin jako pomatenost, nyní jej chápe. Ale ruku v ruce s touhou být konečně sám sebou a sám se sebou jde i puzení provést ženě něco navzdory. Odtud pomyšlení na rozvod, odtud i abstraktnější rozjímání na téma svobody, kterou spatřuje v bezohledném chování, a to i k nejbližším lidem. Svobodu spjatou s vázavostí, tedy skutečnou lásku dosud nepoznal, jen její zvěcnělou a degradovanou podobu. ~~antypická vzpoura~~ "Je v tom nějaká mladí-

ce, že jo," říká soudce. Ani on nemá zatím pravdu. Je v tom jen Dušova ~~reakce~~ toho, jak a ~~slova~~ kým doposud žil. V něčem je však soudcův odhad přece jen správný: Duša je pro příchod mladice zralý, zejména když jeho žena udělá další taktickou chybu - pohrozí mu převozem do blázince.

S tou mladicí to Dušu potká náhodou, ale on té náhodě vykročí vstříc. Prohlédne past, kterou mu nastaví dva mladí muži se svou společnicí Evou, ale přesto vědomě dělá hlupáka a nechá se lapit. Udeří ho, omdlí a okradou. "Pomyslel na to, že tento úder patřil novému Dušovi, a připadalo mu to směšné." Nový Duša? Tomu lze věřit jen potud, pokud nové skutečně začíná popřením starého. Ta usilovná sebeanalýza, stále opakovaný rozbor dílčích, třeba i slovních vítězství nad ženou a snachou, bedlivé pozorování, zda se na jeho životě už něco změnilo, a hněv, že se nezměnilo nic - to všechno jsou příznaky, že moudré a charakterní bláznovství nebylo Dušovi dáno darem jako schopnost jistých instinktivních reakcí, nýbrž že to je promyšlený a vypracovávaný program.

Jak se Duša sblíží s Evou? Nezlobí se na ni, že hrála roli návnady, vzpomíná na ni se soucitem a něhou, sám ji opuštěnou vyhledá a vyzná se jí, jak se mu líbí a že to s ní myslí vážně, ale zároveň ho napadají takové myšlenky: "Stál teď znovu na rozcestí, jenomže nyní si plně uvědomoval definitivnost volby a toto pomyšlení ho znehybňovalo, opustit dušovské jistoty, poprvé v životě se vzepřít a vydat se do končin, kde nikdy nebyl, ztratit sám sebe, nalézt sám sebe, co z toho bude pravda, jaký bude nový Cyril Duša, který se pustí za svými sny, utrhne se od svého vozu, na němž konec konců vezl mnoho věcí, které měl opravdu rád? - Nebude to nadlouho, pomyslel si, umřu, ale myšlenka na smrt mu v této chvíli připadala nevhodná, jako by jí předem uhýbal před plnou odpovědností, jako by smrt měla být

jakýmsi kompromisem mezi únikem a setrváním." Duša vstupuje do bláznovského osudu seriózně a důkladně. Zlom však prakticky opět skuteční manželka: vymění domovní zámek a odmítá dát muži klíč, dokud nepřejde k rozumu. Teď je na Dušovi, aby vynesl připravenou kartu: přestěhuje se k Evě.

Také spoluzití s ní je poznamenáno protiklady. Na jedné straně Duša vždycky chtěl potkat takovou ženu, "aby byla hezká a neměla nic společného s mými povinnostmi"; na druhé straně o ní nemá iluzí, nepáče uvěřit "tomuto mládí", je mu líto vinice, ví, že s Evou získává jen životní nejistotu, ale to se mu zase i zamlouvá, teď už nejen jako výsměch minulému Dušovi, nýbrž pro dotud nepoznanou krásu milování. Prožívá snad poprvé v životě dojetí nad druhým člověkem, ve kterém jako v každém "přežívá věčné neuspokojení, věčná ctižádost být někým jiným, větším, lehčím, dravějším, přeměnit se, vymknout se, být více než člověkem". Po jejím boku objeví, že "zázrak je porozumění". Rozdírání se sice nadále otázkami, čím mu Eva je, dospívá k nejružnějším odpovědím, přičemž platí všechny, ale není pochyby, že se mu dostalo milosti: ozval se v něm moudrý a charakterní, velký a milující blázen. Nepřestal být ovšem Cyrilem Dušou. I teď mu lichotí chlapecká chvála za ten odchod, i teď si uvědomuje, jak vratký je osud bláznů v normálním světě, když se na to podívá nebláznovskými očima. Ten pohled ho totiž stále ovládá: Kde bude například bydlet, když někdo odveze nebo zboří nouzový dřevěný barák, v němž našel s Evou útulek? Dokáže dlouho snášet nepohodlné bydlení? A když Dušová podá žádost o rozvod, co se stane s vinicí? Vinař a člověk půdy je si vědom, že "svízele jejich společného života [s Evou] mohou postupem času zničit

všechna tajemství a změnit milostné víření ve strnulé pohyby loutek". A taky "chlap musí dělat něco, co ho baví, jinak se mu i sebelepší milování po čase zprotiví".

Ten dvojitý hrdinův zrak je pro mne velikým zjevením Dušova příběhu: blázen i neblázen v Dušovi pozorují a hodnotí sebe i toho druhého a oba se podílejí i na Dušových skutečích. Který z nich například vymyslel a provedl tu provokaci vůči osamělé Dušové? Jakže to bylo? Duša se v hospodě opije a vybavuje si různé divoké historky, jejichž protagonisty byli lidé sví jaksi od přírody, kterým tudíž vůbec nevstoupilo na mysl, že jednají bláznivě. Proto své srážky s obecnou normou přežili, aniž podlehli pocitu méněcennosti. Duša jim dříve nerozuměl, teď se však cítí s nimi spřízněn. "Jeho mysl pracovala na báječném, neobvyklém nápadu, jenž by vyvolal ohromení nebo alespoň překvapení v městečku." A pak na to přijde: koupí opici a pověsí ji na dušovský dům, aby ji žena sama nedokázala sundat. Cítíte, jak mechanismus toho nápadu pohánějí zároveň bláznovství i přízemní výpočet?

Dvojitý nazírání zabarvuje Dušova slova i jeho mlčení, Eva se svými zkušenostmi soudně trestané příživnice je pro to zvláště vnímavá a Duša zas není k jejím reakcím slepý ani hluchý. Její něžné oslovení mu zní najednou nevážně, stejně jako na ni působí nevěrohodně Dušovy plány, že si po rozvodu koupí s Evou domek, vysadí kus vinnice a budou chovat slepice a holuby. » "Mám o sebe strach, abych v tom nezůstala jako obvykle. Vždyť ty seš můj jenom v posteli. Sotva z ní vylezeš, myslíš na všechno možné, jenom ne na mě. A jednou mě prodáš za kus vinnice nebo za ty slípky." - "Snáď bys mohla mluvit za sebe. Kdy a zač mě prodáš ty." <<

Takto jsou rozloženy síly před uzlovým bodem novely: K Dušovi přichází jeho syn Pavel oznámit, že matka nechce vinnici ani dům. Duša (by tedy po rozvodu s Evou) měli kde bydlet. Jenže tomu

chce právě Pavel zabránit, protože se bojí, aby se o dědictví po otci nemusel jednou dělit s jeho družkou, případně aby o ně nepřišel nadobro. Duša se s tím svěří Evě: »"Také mi oznámil, že jestli to přijmu, že sa už ke mně nebude znát." - Hladila ho po vlasech a na šíji. "A co tedy uděláš?" - "Nevím." - "Nevíš." «

To je poslední autorsky zaznamenaný dialog třiašedesátiletého muže a jeho osmadvacetileté milenky. Pak Duša propadne těžkým mlčenlivým úvahám: "Co to vlastně od osudu chtěl, proč by se teď měl cítit více svůj, co to bylo, co ho vypudilo z předurčené cesty? Nenávist, strach, nebo touha? Kdyby to byla nenávist, koho to vlastně nenáviděl? Ženu - nebo sebe sama?" Ohled na syna stojí nikoli proti Evě, nýbrž proti Dušovi samému, proti pocitu, že konečně žije svůj osud. Má se mu oddat? - Tu ho Eva podnítí k milování. Zdá se mu, že to "není fér, ani od ní, ani od něho, ještě se přece nerozhodl, nemá právo od ní přijímat pohlazení a ona by ho neměla k nim nutit". Jenže Eva si nepřála působit na jeho rozhodování. Rozhodla se od něho odejít a miluje se s ním na rozloučenou.

Proč se tak rozhodla? Autor neposkytuje jednoznačné vysvětlení, neboť se řídí poznáním, jímž nechává projít i Dušu při psaní vzpomínek: že totiž nelze věci jednoznačně definovat bez újmy na konkrétní pravdě a že jednotlivé pravdy lidského osudu si mohou vzájemně odporovat, i když tvoří vnitřně souvislou řadu. Můžeme si jen domýšlet: Snad odešla z ohleduplnosti, aby Dušovi ulehčila řešení? Snad Dušovi nevěřila a bála se zklamání. Snad už toho měla prostě dost. Fakt je, že s sebou vzala vkladní knížku s padesáti tisíci, ale ani ten nevyovídá jednoznačně. Ty peníze jí přece Duša nabídl a dal, měla tedy na ně právo. A že to právo uplatnila? Duša se nediví a ani tentokrát se nehněvá. Třeba jí

peníze pomohou začít líp. Má jen strach, aby se některému z příštích náhodných známých nepochlubila a nevystavila se nebezpečí, že ji okradou a zabijí.

Její odchod je ovšem pro Dušu nečekaný. Hledá ji, chce jí říci, že se zatím u soudu spontánně rozhodl pro ni a v její prospěch. Vyčítá si, že na její poslední vyslovenou otázku odpověděl nerozhodně. Ale nakonec se ukáže, že se asi stalo to, co jednou muselo nastát. Duša si představuje, že kvůli Evě vystupují muži ze svého osudu, ona že však hledá někoho, kdo by kvůli ní vytvořil osud nový. Byl by on toho schopen?

To, co se s ním děje po Evině odchodu, nabízí jakousi odpověď, i když zase charakteristicky neúplnou a otevřenou. Starý muž už předtím přemýšlel o nemoci a hrobě jako o úniku z nesnadného rozhodování. Nyní začne toužit po tiché a bezbolestné smrti, protože nemá proč žít. Cítí se nemocný, jenže doktor na něm žádnou nemoc nenajde. Je to jen znechucení a bezradnost. V tu chvíli přijde jako na zavolanou návrh říčinského tajemníka, aby se Duša ujal funkce správce místní jeskyně. To náš muž potřeboval. Blízkého člověka nahradí začlenění, přínáležitost k systému ho okamžitě zbaví chuti stonat a umírat. V domku po střelmistrovi, který mu přidělili, spí zase poprvé klidně. Pozbude starostí, jak přestát zimu, je konečně smířen sám se sebou a je to dobrý pocit. Teď může existovat postaru: dělat správce jeskyně, o níž ví, že je to nesmyslná tajemnická vymyšlenost, turisté jezdí do Řičína za chlastem a lepší by bylo přebudovat ji na vinný sklep. Staré mechanismy však zafungují: Později začne být Duša na jeskyni dokonce pyšný. Evinu podobu brzy zapomene. Byla vůbec? Nebo si ji vysnil? Anebo je tak plytký, že ten zážitek v sobě neudrží? Tak se ptá sám sebe.

Co ho ještě čeká? Setkání s opilou a okradenou a nahou dívkou,

které poskytne útočiště. Nejdřív ze solidarity pijáků, pak i proto, aby s ní prožil krátkou odezvu toho, co prožíval s Evou. Dívka si natočí vlasy na listy Dušova deníku a on to přijme shovívavě. Tím se jen zvýrazní dojem, že domek po střelmistrovi je přestupní stanice na cestě domů. Duša se v něm teď bojí, začne dokonce pít o samotě. Syn ho snadno přemluví. Všecko dozrálo. Ale jaký je plod? Duša se vrací bez iluzí. Ví, že se manželka a snacha nezmění a že i "jeho otec, třebaže dokázal odejít definitivně, stejně uvízl v něčem podobném, co by měl doma". Žádné romantické pohádky. Vlastním nohám nelze utéci. "Teprve když vstoupil do světnice a stará žena se posadila na loži, pochopil, že se přece jenom vrátil jako vítěz. Neměl před ní strach." To je ovšem nebláznovské vítězství, stejně jako je nebláznovské to tajné oblažování s učitelkou Pokornou, maskované společnou osvětářskou činností kolem jeskyně. Kromě těchto zisků však Dušu obohatilo ještě něco: zážitek říše těch, "kteří se mohou každému podívat zpřímá do očí". Pobył v ní rád, třebaže jen jednou nohou; nevysloužil si v ní domovské právo ani si je nemohl vysloužit. Může však o ní svědčit.

Nyní lze správně pochopit hrdinův závěrečný rozhovor se soudcem. Odsudek rozumu a poctu bláznovské moudrosti a bláznovskému charakteru nenechá Dušův protějšek bez odezvy: "Tak tak," řekl právník, který už okoštoval, co sklep dal, "člověk by nevěřil, co všechno může starý chlap kromě tripla pochytit od takové mladice." Tu se ozvalo veliké křupnutí a cinkot a Dušův malovaný koštýř se rozbil o hlavu pana soudce. Ale do půlnoci se usmířili. Koneckonců proč ne. Hlavně že navrátillec Duša nedovolil říši bláznů urážet. Nepropadla se ani v něm do naprostého zapomenutí a nenávratna. Teď jako čtenáři Dušova příběhu víme, že její ponorné prameny protékají pode vším a mohou vytrysknout i skrze půdu zprahlou

a smagněnou. Díky autorovi, že o tom podal tak věrnou zprávu.

Milan U h d e

291

Úvaha nad novou prací Jana Křena "Konfliktní společenství"
Češi a Němci 1780-1919.

Konečně je tady solidní vědecká práce historika novodobých dějin věnovaná historii vzájemných česko-německých vztahů oá kon-
ce 18. přes celé 19. století až po počátek 20. století (ve strojo-
pisu má 384 stránek včetně odkazového aparátu!). A zvláště potě-
šitelné je, že před dokončením je i její pokračování z pera Kře-
nova dávného spolupracovníka Václava Kurala, které má historii
dovést až do roku 1945. Konečně je aspoň v rukopisné podobě vě-
decky pojatá historie česko-německých vztahů v uplynulých dvou
stoletích z pera dvou českých historiků a zvláště úctyhodné je,
že vznikla v letech 1974-1986. Navíc ve ztížených podmínkách, kdy
autoři vzdálení své profesi mohli se bádání věnovat jen ve svém
vzácném volném čase. A urychlit její dokončení mohli především
díky studijnímu stipendiu na univerzitě v Brémách.

Seznamme zájemce v této chvíli aspoň s koncepcí Křenovy čás-
ti, která až na běžné redakční úpravy je již dokončena. Křen pojal
tento vztah nejen jako vztah mezi Čechy a Němci v Čechách či na
Moravě (později zvanými sudetští Němci), ale současně jako problém
celorakouský ve vztahu k tomu, co výstižně nazývá Austroněmci,
a navíc jej zasazuje do kontextu celé střední Evropy, kdy je mu
to i historie vzájemných vztahů s celým Němectvím, tedy tím, čemu
se v německé odborné literatuře říká Gesamtvolk. Po právu soudí,
že teprve historie vztahů viděná ve všech těchto třech rovinách
umožňuje její celkové uchopení, historickou analýzu všech jejích
podstatných aspektů a dává možnost jejího zobektivizování jako
základního předpokladu její vědecké interpretace. Tento základní
přístup k látce a jejímu zpracování lze jen uvítat, neboť teprve
on umožňuje dostat se do nadhledu nad často zdánlivě jen dílčí
regionální provinční aspekty a dát celému problému dimenzi jedno-
ho z velkých dramát celoevropských dějin posledních dvou věků.
Než bude aspoň určitému omezenému okruhu zájemců k dispozici celá
práce Křenova - a doufejme brzy i v pokračování Kuralově - projdou
ještě obvyklými úpravami redakčními, stylistickými i věcnými, chtěl
bych aspoň seznámit s obsahovým dělením dohotovené práce Křenovy.

Po úvodu, kdy autor zasazuje problém do širšího historicko-
geografického kontextu středoevropské problematiky a uvádí čtená-
ře do svého pojetí zkoumaného jevu, následuje vstupní první kapi-
tola "Předhistorie". Zde autor zkoumá německou národní emancipaci

ve vztahu k Rakousku, vyrovnává se i s Bolzanovým pojetím - pochopitelně i při citlivém přístupu značně kriticky. Probírá tento problém i v době národního obrození, kdy ještě vzájemný vztah charakterizuje jako národní mír.

II. "Zrod politického nacionalismu" (1833-1849) si všímá jednotlivých stránek vyvíjejícího se vztahu od literárního sporu přes politický konflikt, český postoj k německé národní jednotě a českému historickému právu, vyhocení národnostního konfliktu až po dobový kompromis.

III. "Češi, Německá říše a dualismus" (1849-1871). Tato kapitola zahrnuje národnostní otázku v bachovském absolutismu, éru ústavních experimentů, kdy se českým Němcům podařilo udržet navzdory českým snahám své privilegované postavení. Křen věnuje velkou pozornost bismarckovskému sjednocení Německa a jeho důsledkům pro celorakouskou i českou politiku.

IV. "Zlatý věk monarchie" (1871-1900). Pochopitelně na tomto malém prostoru nelze ani dosti naznačit, jak minuciózní je Křenův přístup k tak složitým politickým fázím dějinného vývoje jako byla éra liberální (Auerspergova) i po ní následující éra Taaffeova. Sleduje všechny fáze vývoje vzájemných česko-německých vztahů s oboustranně rostoucím nacionalismem, vystoupení realistů, kdy vyznačuje jak pozici politického pragmatika Kaizla, tak i programovějšího Masaryka až po Badeniiovskou krizi a nacionální radikalizaci.

V. "Sklonek rakouské éry" (1900-1908), kdy si Křen všímá Kobererova pokusu o národnostní vyrovnání, důsledků zavedení všeobecného volebního práva pro Předlitavsko a jeho novou šancí národnostního smíru. Ne náhodou připomíná práci mladého Edvarda Beneše "Rakouský problém a česká otázka" jako práci koncipující zachování Rakouska prostřednictvím federalizace (přesto, že starý Palacký ke sklonku života již ztratil víru v jeho reformovatelnost, či schopnost vládců Rakouska takovou demokratizací monarchie provést).

VI. "Doba marazmu" (1908-1918) je snad nejzávažnější kapitolou celé Křenovy práce, když ukazuje, jak v této době - přes všechny doznívající snahy o smír a česko-německé narovnání se vývoj postupně šine k dramatickému rozchodu. Snad nejzávažnější jsou pasáže věnované rozboru austroněmeckých a českoněmeckých snah pod vlivem přechodných válečných úspěchů, okleštit i ta práva, kterých v monarchii Češi do té doby nabyli. Tato zaslepená politika s konečným nezdarem centrálních mocností na frontách způsobila nejdří-

ve názorově-politický rozchod veřejnosti a pak i domácích politiků s myšlenkou zachování reformovaného Rakouska (statně podobně proběhl vývoj za války i u ostatních národů monarchie počínaje haličskými Poláky, Italy, Slovinci, Charvaty, sedmihradskými Rumuny až po Maďary a vlastní Rakušany).

VII. "Namísto závěru: Německá otázka a Češi - rok 1918". Tento závěr tvoří jakousi bilanci historie vzájemných vztahů v pojednávaném období. Cenná je jak Křen připomíná, kolik snah bylo vyvinuto za zachování společného soustátí a jak jedna příležitost za druhou byla promarněna a jak i tím se zmenšoval prostor pro dohodu v další fázi až nastala chvíle již nevyhnutelného rozpadu.

Nemíním v této chvíli podrobněji formulovat své připomínky k různým otázkám Křenova výkladu - ponechám si je až po redakční úpravě bude k dispozici konečný text. Přesto bych dvě aspoň naznačil. Ruský aspekt celé otázky je nastíněn příliš zběžně, ač hrál svou roli kolem roku 1848-49, kdy intervence carské armády proti revoluci v Uhrách způsobila u Villágose porážku revolučních vojsk a maďarské revoluce. Rozději naopak Rusko v boji s Tureckem pozitivně přispělo k osvobození balkánských Slovanů z osmanského jha. Další zanedbaný aspekt je postoj německé a rakouské sociální demokracie. Jak zamítavý postoj "osmačtyřicátníka" a jednoho z čelných vůdců německé sociální demokracie Wilhelma Liebknechta, který neuznával oprávněnost boje Srbů, Bulharů a jiných balkánských národů za osvobození z područí osmanské říše a viděl v nich jen nástroj pronikání carského Ruska na Balkán (Soll Europa kossakisch werden?)! Ede Bernstein v tomto sporu naopak se zasazoval za změnu postoje II. internacionály k osvobozeneckému hnutí balkánských národů (Soll Sozialdemokratie türkisch werden?).

Také výklad postoje II. internacionály pod vlivem německé a rakouské sociální demokracie k české otázce by zasloužil kritičtější posouzení. Je pravda, že teoretici austromaxismu v národnostní otázce Karl Renner a Otto Bauer dospěli k poznání nutnosti řešit v monarchii národnostní otázku, ale jejich návrhy měly daleko do praktické proveditelnosti i prosazení. Navíc v praktické politice zaujalo vedení sociální demokracie odmítavý postoj k požadavku rovnoprávného postavení českých odborů a jejich mezinárodnímu zastoupení ve formující se odborové internacionále. Naopak kongres v Kodani r.1910 odsoudil tyto snahy jako separatismus, ač šlo maximálně o autonomismus či federalismus. Navíc upíral českým odborům, jedněm z nejsilnějších v Evropě právo na něco, co bez váhání přiznal slabším odborům z Finska, Polska a dokonce i nepočítaným odborům z Bosny a Hercegoviny. Pod vlivem těchto trpkých zkušeností

i převážná část českých sociálních demokratů, ač do té doby měli pověst nejprorekouštější strany, zaujímala stále vyhraněněji protirakouský postoj - navzdory Šmeralově politice ještě za války. A kolem 28. října 1918 nebyl v názoru na účelnost zachování soustátí již téměř nikdo pro. Nastoupila spontánní lidová akce.

Křenova práce je přes tuto dílčí výhradu prací nanejvýše pozoruhodnou a zasloužila by širokou publicitu. Nepochybuji o tom, že při vydání by měla velký ohlas a získala by si široký okruh čtenářů. Vždyť i kompilační práce Spěváčkovy (Karel IV., Václav IV.) a Galandauerova Osud trůnu habsburského vyvolaly značný čtenářský zájem. Tím spíše by si jej získala práce Křenova - a jistě i Kuralova. Jen kdyby vyšla! Akribie vědce je vlastnost málo docenovaná, ač právě hluboká znalost tematiky, pramenů, literatury a jejich co nejpečlivější interpretace je to, co dělá historické dílo dílem vědeckým a odlišuje ho od šmoků v oficiální a žel i neoficiální publicistice.

Srpen 1986

140

Nedávno připomněl J. Škvorecký v jedné úvaze, jak M. Šolochov kdysi za návštěvy Prahy odpověděl na otázku, co je to vlastně socialistický realismus, s otevřeností tehdy u sovětského spisovatele málo vídanou: "Čort znájet." Teoretické pětky o tento pojem už by vydaly na celou knihovnu, a přece i dnes by musel Šolochov odpovědět stejně. Vysvětlit, v čem spočívá jeho podstata, určit, které dílo je psáno touto metodou, které nikoli, a proč, je pořád víc úkol pro politizujícího šamana než pro odpovědného vědce. Díla, jež bývala do nebes vynášena jako vzory socialistickorealisticke literatury, se propadla nenávratně do zapomnění /romány P. Pavlenka, G. Nikolajevové aj./, zatímco nejvyššími autoritami zatracovaní spisovatelé jsou pojednou vyzvedáváni jako umělecky výsostné zjevy /A. Achmatovová, M. Zoščenko ad./.

Zdálo by se, že problém tak marně teoreticky po desetiletí promrskávaný, leč pořád mlhavý, a proto prakticky neúčinný, nemůže lákat tvořivého člověka, že je to úkol leda pro školometry. Nicméně se ho podjal český básník a navíc v době, která přinesla nové pádné důkazy o tom, že přísahy věrnosti socialistickému realismu naprosto nezaručují, že autor dosáhne toho, co je údajně smyslem této metody, totiž že s její pomocí objeví a umělecky vyjádří pravdu o životě a o člověku, že objeví svým zrakem ve skutečnosti to, co se skrývá před pohledem ostatních. Vždyť na nedávném sjezdu se sovětské spisovatelé bili v prsa právě za to, že nepsali /a nemohli/ psát plnou pravdu. Neodhalili tím žádné velké tajemství. Z dějin literatury je každému kriticky myslícímu člověku známo, že na socialistický realismus se odvolávali především autoři bez umělecké odpovědnosti a svědomí, kteří ve svých dílech ochotně přizpůsobovali skutečnost optimistickým představám a voluntarismu držitelů moci a vyhýbali se zdálky všemu, co bylo ve společnosti rozporné, problematičké, zkrátka "nevhodné" pro propagandistické pojetí.

Samozřejmě že Josef Peterka svou studií Teoretické otázky rozvoje socialistického realismu /OS, 87 str./ neposunul ani o pát naše představy o tom, co je socialistický realismus, podle jakých znamení ho rozpoznat, čím se odlišuje od jiných metod a jaké má podstatné znaky. Spokojuje se s floskulami a omšelými obecnostmi starého data, přitom ovšem neváhá pateticky prohlašovat, že je to "vůdčí systém světové /! / literatury, jehož třídní obsah má všelid-

ské dimenze" /s.14/ a nerozpakuje se užít ani takových banalit, jako je ujištění, že "posláním socialistického realismu je mluvit prostě a oprostěně o složitých jevech, ne květnatě o trivialitách" /s. 29/, což snad charakterizuje skutečné umění od pradávna. Tvrdit, že "jádem" socialistického realismu je "komunistická perspektiva lidského bytí", že je to umění "straníci komunistické budoucnosti", umění přesvědčené, že "projekt komunismu je největším duchovním majetkem všeho lidstva", že "komunistické ideály jsou univerzální a reálné", znamená opakovat jen starobylá ideologická klišé, jež o podstatě teoretického problému neříkají vůbec nic. Podporují jenom primitivní názor, že tzv. politicky angažované umění je eo ipso pro společnost důležitější než tzv. neangažované, takže např. v díle I. Clbrachta se na nejvyšší příčce postaví prostoduchá Anna proletářka a Nikola Šuhaj, loupežník /a Golet v údolí/ se pro svůj exotický námět ocitne hodně dole /viz B. Václavek/ nebo že za cennější se považují třeba básně J. Rybáka než J. Seiferta apod.

A dále: jako příklad dekorativního básnického stylu uvádí autor studie verše J. Bouška, které ovšem mají "komunistické perspektivy" víc než dost. A přece tedy nejsou psány metodou socialistického realismu! Znamená to, že co je umělecky chatrné, ač s "komunistickou perspektivou", není socialistickorealisticke? Z toho vyplývá, že socialistickorealisticke dílo rovná se dílo umělecky kvalitní. Pak je to ovšem náramně jednoduché: záleží především na síle talentu a nikoli na nějaké pochybné "metodě". Byla to ostatně právě tato prostá logika, která způsobila "pád" někdejších socialistickorealistickech veleďel a "vzkříšení" zavrňovaných autorů.

V základě dogmatický, ač slovně rádo by dialektický postoj Peterkův se projevil i v tom, jak je se svými školometskými předchůdci zajedno v mínění, že hlavní pozornost pro socialistický realismus představuje "obyčejný, řadový pracující člověk, příslušník dělnické třídy nebo rolnických vrstev" /s.57/. Po tomhle "A" ovšem musel říci i "B" a odsoudit "odmítání kategorie kladného hrdiny jako přežitku schematismu", neboť je to prý v rozporu s životem. Vrací se prostě ke všem těm odumřelým, vyvětralým dogmatům, v nichž už nelze nalézt gram podnětnosti pro tvůrce, která jsou jediné vymrskané pole. Peterka se v té souvislosti pohrdavě vyslovuje také o "filozofii malého člověka, více či méně bizarní figurky z periferie života" /s.58/. Zavře raději obě oči, aby nemusel přiznat,

že právě z této "filozofie" vyrůstá celé dílo B.Hrabala, jenž i v tzv. bizarních figurkách objevil a rozzářil "perličku na dně", pronikl jimi k hlubinám a kořenům lidství víc než autoři, které vynášejí /J.Kozák, B.Říha, J.Kolářová aj./ svými papírem šustícími, ideologicky přistřiženými postavami. Nad tímto rozporem se ovšem J. Peterka nezamýšlí.

Smyslem studie je patrně ušetřit aktuální lekci polským a maďarským spisovatelům, kteří prý socialistický realismus neberou dost vážně, a doma skoncovat s "bezkonfliktním středoceťím", tedy podnítit nové diskuse o staré otázce. Jako pravý marxista chce J. Peterka bojovně potírat ideové odpůrce ostrým mečem argumentů. Ale v tradicích svých předchůdců si je musí napřed přizpůsobit do podoby, do které je snadné se strefovat. Proto celé tzv. západní umění hodí do jednoho pytle, ba on dokonce vytváří dosud neznámý pojem jednotné západní literatury, protikladné literaturě socialistické: "Zatímco západní literaturu zaměstnává člověk jako tvor hrající si a bavící se, člověk nezávazný, anebo zas pudově tělesný, vývoj socialistické literatury se sovětskou v první linii se soustřeďuje obráceným směrem - k obraně morálně odpovědného člověka, k prověře mravních kvalit lidství a důsledků jeho životní volby" /s.68/. Tohle naivní rozštěpení literatury na lidsky odpovědnou socialistickou a neodpovědnou západní je bezpochyby pevně vkořeněno do 50.let, do dogmatického primitivismu "uhlířské víry". Všechno "západní" je bez skutečné hodnoty, protože je ovládáno abstraktním humanismem, nikoli třídním pohledem. Západní umění totiž má "povýšenou koncepci", je to jen "intelektuální luxus elity, tragikomická hra vzdělanců na diagnózu lidské situace", kterou již nepociťují, v "absurdním světě", který již neruší - nanejvýš vzrušuje pikantériemi" /s. 23/. Pro Peterku je zkrátka svět rozdělen na bílé a černé, na hodné a zlé, na spravedlivé a proradné, na ty, kteří vyznávají "mravní kodex komunismu" a na ty, kteří jsou ve vleku abstraktního humanismu. Člověku připadá až trapné vyvracet tyto prostoduché podvody na čtenáři poukazem na bezpočetnou řadu žijících velkých tvůrců západních literatur, kteří se s plným uměleckým nasazením a se zjitřeným svědomím zabývají "obranou morálně odpovědného člověka".

J.Peterka projevuje svou bojovnost tím, že nerozlišuje, že si nekomplikuje svůj úkol zjevy, které se vymykají jeho předpojatým představám, proto dokonce ani nerozděluje buržoazní literaturu na pokrokovou a reakční, což bývalo kdysi pro marxisty závazné: "Bur-

žoazní literatura... stále zřetelněji rezignuje na paměť i na budoucnost, dokonce v té nejchmurnější podobě", a to zase na rozdíl od socialistických literatur, které přenášejí své těžiště do "zápasu komunistické civilizace paměti s civilizací zapomnění, destrukce a snižování paměti člověka na jakousi hříčku absurdních sil či manipulace" /s.76-77/. Ale tady ho hanebně podtrhla právě ta literatura, která podle něho je "v první linii" - literatura sovětská. Mluvit v domě oběšenčově o provaze se prostě nevyplácí. Na sjezdu sovětských spisovatelů byla, jak známo, jedním z nejnáléhavějších témat kritika "zapomínání", praxe předělávání dějin i dějin literatury, zavrhování autorů, zakazování ožehavých náměrů atd. Český básník a teoretik, který je tak nestoudný, že si při tom nasazování psí hlavy západnímu umění napřed nezamete před vlastními prahem, prozrazuje cosi o závažné závadě ve svém charakteru. Sám se sobě podobnými ochotně přitakává tomu, když desítky významných spisovatelů, umělců, historiků, filozofů atd. jsou vyštvány z české kultury a když je vyškrtávána celá jedna vývojová etapa naší kultury, ale západnímu umění si troufá vytýkat "zapomínání"! Jak to nazvat? Bezostyšnost je slabé slovo.

Peterkův názorový obzor je příznačně minulostní. Tak např. se nevzdal ani někdejší talmudistické praxe citovat momentální nejvyšší politickou autoritu na podporu estetické argumentace, opírá se několikrát o projevy J. Černěnka a jeho bohulibá, leč vývojem vyvrácená ujištění, např.: "Tvorba je proto tvorbou, že je svobodná; jestliže se mává bičem, nemůže vzniknout nic opravdu nového a krásného..." /s.12/. Tím bičem se přece jen asi mávat muselo, když si tolik vynikajících spisovatelů a básníků stýskalo právě na to, že se nemohla psát plná pravda. J. Peterka se prostě opřel o stranu a strana uhnula, což se ideologickým harcovníkům stává, ale nemělo by se to přiházet básníkovi ani teoretikovi. X/

X/ Tento básník a teoretik dobře ví, koho pozdravit u vrbiček a koho si naopak nevšimnout. Opře se ještě o domácí ideologický sloup J. Fojtíka a pro jistotu taky pochválí moudrost bajek M. Kapka. A bohatství současné poezie dokumentuje touto charakteristikou: "Asociativní Nezval a ponorný Závada, architektonický Tauer a pastelový Rybák, národní Rufus a internacionální Válek, klasický jasný Skála a protiklasický, nespoutaně expresivní Šimon, přemítavý Černík a prostoreký Sýs..." /s.38/. Jak by se sem mohli vejít takoví zbyteční, nevalní básníci, jako Seifert, Mikulášek, Skácel nebo dokonce Šiktanc?

Podrasy, které závěrem této studie provedli sovětsí spisovatelé, tím nejsou u konce. J.Peterka chce např. prokázat záměrou zaujatost západních kritiků na tom, jak nedocenili Márquezův román *Sto let samoty*, na rozdíl od kritiků sovětských, kteří dobře pochopili jeho "revoluční adresnost". A hle, v nedávno uveřejněném rozhovoru polské *Kultury* sovětský básník R.Rožďestvenskij, žádný vzor "progresisty", sice uznává, že Márquez je ohromně zajímavý, ale sotva je lepší než jeho předchůdci. A Konst.Vanšenkin to tamtéž formuluje takto: "Márquez? Vůbec si nemyslím, že by udělal pro literaturu víc než Hemingway nebo Faulkner." Takže i sovětsí spisovatelé k němu mají své výhrady a váží si dvou proslulých buržoazních abstraktních humanistů! Kde to jsme, soudruzi? Kde je jistota marxistických kritérií? Peterka je jiný kabrňák, jakmile narazí na novelu *Stálec a moře*, hned mání proti jejímu "tragickému životnímu pocitu samoty" vytáhnout socialistickorealistický trumf: Osud člověka. Ten je totiž ideově správnější: "akcentuje společenský étos".

Přes nadnesený titul "*Teoretické otázky...*" je celá studie pouhou ideologickou obranou starých dogmatických představ o literatuře jako o službě státu a politiky, je publicistikou utvrzující čtenáře ve víře, že třídní zájem socialistického realismu má tak obrovský všeličský přesah, že jím psaná díla dokonale plní funkci celonárodní literatury. Co tedy není socialistickorealistické, jinak řečeno politicky angažované, je automaticky hodnotově nižšího řádu, je to pouze trpěný podnájemník v mocipánově domě. J.Peterka sice tvrdí, že socialistický realismus se neuzavírá ostatní světové kultuře, v rozporu s tím ale vzápětí konstatuje, že "někdejší snahy o tzv. dialog a tzv. integraci nemarxistických podnětů, o tzv. obrodu socialistického realismu zvenčí...končily eklekticismem a politickým fiaskem" /s.41/, což by snad měl nějak doložit, ale on se spokojuje s touto pythickou proklamací. Zato je přesný v jiných souvislostech, totiž když vysvětluje, že "vnitřní stabilitu socialistického realismu podmiňují pevné ideově politické břehy" a že "politika a poetika díla jsou spojité nádoby, prostupné póly" /s.37/. Uspokojuje ho také, že jakmile stát uznal autoritu socialistického realismu, má možnost "provázet kritický soud administrativní sankcí", což snad je jinými slovy ten bič, kterým se práská nad tvorbou. Či je to naopak dialekticky pojatá vyšší svoboda tvorby?

Tady všude už se teoretik ani nenamáhá příliš zakrývat své ideologické a politické cíle. Bez skrupulí formuluje např. toto "estetické" stanovisko kulturtrágrů: "Uvědomujeme si, že dílo, které nejde s námi, nejde vždy proti nám. Dobře však víme i to, že dílo, které nestojí proti nám, nejde proto ještě vždy s námi. Což se netýká ovšem jen literatury překladové, ale i původní české literatury" /s.41/. Kračnopozorný vztah k literatuře snad ani nejde jinak vyjádřit než tímto odporným slovníkem politických manipulátorů. Z tohoto bdělého postoje vznikají pak ony netolerantní protibásnické pamflety, jako byl v 50. letech smutně proslulý "Cizí hlas". J.Peterka je v nové generaci vskutku důstojným nástupcem I.Skély; uvedený citát názorně ukazuje "teoretickou" úroveň studie, ale i vlastní její smysl: podepřít pozice těch, kdo hodnotí literaturu jako služebnou sílu politiky, a co nadto je, nemůže v jejich očích dojít milosti, základním měřítkem je jim ideologická "správnost" a úzkoprse chápaná politická angažovanost. V.Mezval byl komunista hodně disciplinovaný, ale podobná slova by nikdy nebyl vypustil z úst, protože talent a poezie mu byly největším kritériem a hodnotou, které hájil proti všem, kteří kdysi zaujímali tytéž utilitární politické postoje, které dnes zaujímá i J.Peterka a jemu podobní lidé, nehodní velké tradice, k níž se hlásí. Byla-li řeč o neblahé praxi mávání bičem nad kulturou, pak je třeba říci, že při četbě Peterkovy studie by jen člověk hluchý jak poleno neslyšel z její duchovní atmosféry pohůnčí práskání.

Postavíme-li vedle protřelé sofistiky tohoto svazku prostá slova sovětského básníka R.Rožďestvenského ze zmíněného rozhovoru v polské kultuře - "Literatura, poezie je především vyslovením bolesti" - , pak musíme nabyt dojmu, že čeští angažovaní spisovatelé budou muset snad svým sovětským kolegům poskytnout brzy bratrskou ideovou pomoc, aby je opět zavedli na cesty socialistickorealisticke pravověrnosti.

V celé knize je jediná pozoruhodná věta: "Naše činy tak či onak se k nám vracejí zpět, odměňují naše právo vážit si sebe sama." Napsáním studie Teoretické otázky rozvoje socialistického realismu vykonal J.Peterka skutečně čin, který se k němu jednou vrátí zpět, pochybuju ale, že mu odměří sebemenší právo vážit si sebe sama.

Milan Jungmann

Jan Merell: Cesty k dnešní katolické biblistice. /Edice Živá teologie, ÚCN Praha 1971, studijní texty Cyrilometodějské bohoslovecké fakulty./

Bible je tajemná kniha. Zahalená odshora dolů do pře-vlečnicku slov: ve smyslu převléci se, t.j. přestrojit se, aniž by byla změněna základní podoba. Boha! Čtenář, ten po přečtení bible už mnohdy svou základní podobu změnil: a jestliže zaměňuje jedny stroje jinými, výkonnějšími, když přestruje civilizační podobu světa, tak by i rád slova nahrazoval výkonnějším informativním systémem. Viz matematickou řeč počítačích strojů x-té generace. Jistě tyto stroje budou během let přivlečeny i do pracoven teologů: k biblickému studiu.

V tenké knížečce z edice Živé teologie /která byla v počátku sedmdesátých let zakázána/, se hned zpočátku ocitá výrok, vysvětlující zdroje reformace /s. 4/: "Ještě než dojde v západní církvi k rozdělení vyznání a společenství, dochází k trhlině v myšlení a životě křesťanů, široce vytvořené kolem bible. Vedle rozjímání bible se stále více rozvíjí spekulace, která se více stará o rozřešení problémů než o prohloubení tajemství".

Zde je v hutné zkratce vyjádřen bratrský rozdíl mezi myšlením protestantským a katolickým, jak se projevilo nad Slovem z Písma: ti první se starají více o "rozšíření problémů", zatímco druzí "o prohloubení tajemství" - slov.

A Merell se v druhé polovině XX. století ptá: "Rozuměli jsme bibli dosud mylně? Anebo, ještě závažněji: Není otřesena pravdivost biblických knih, např. přijetím názorů, že starozákonní biblické knihy mají pasáže, které nepodávají věcný obraz líčení četných událostí a že knihy, které byly dosud považovány za historické /Tobiáš, Judit, Ester/, jsou jen volným vyprávěním, jakýmsi druhem historického románu? Nikoliv.

/.../ Příklad: Historie Ježíšova utrpení. Cílem evangelistů není tak protokolární zápis událostí, jako zodpovědět otázku, kdo byl ten, kdo šel na smrt, a co znamená pro lidstvo jeho smrt na kříži. Bibli jsme tedy dosud ^{ne}cháпали mylně, ale v biblické vědě dochází k pokroku, který nám umožňuje stále silněji prožívat slovo kistu k Židům /4, 12/: "Slovo Boží je živé a účinné".

~~Prohlubovat~~ Prohlubovat tajemství slov - slovy - lze neúčinněji modlitbou. Opakují starou křesťanskou zásadu: prohlubovat tajemství "kdo byl ten, kdo šel na smrt, a co znamená pro lidstvo jeho smrt na kříži" - lze jen modlitbou, t.j. vnitřním utrpením i radostí.

Ve své práci uvádí Jan Merell heslovitě následující údaje /s.6/:
"Veliký humanista Erasmus Rotterdamský /kanovník, + 1536/ z dosažitelných řeckých rukopisů vydává řecký Nový zákon. I vznik jednotlivých knih Nového zákona je kriticky zkoumán /pochybnosti o listu k Židům, 2 Petr., Jud., Apokal./ . I humanisté římské kurie dovedou říci své kritické NE k tradice /kardinál Kajetán + 1534/ . /.../ V 16. a 17. století je kritické bádání bible spíše na straně biblistů katolických".

/S.8/: "Ale církev se nespokojila jenom s omezujícími opatřeními. Začala věnovat péči výchově a studiu odborníků. V roce 1886 vzniká Dominikánská biblická škola v Jeruzalémě. R. 1892 vzniká časopis Revue Biblique /P. Lagrange/. V r. 1893 vychází encyklika Providentissimus Deus Lva XIII., vybízející k biblickým studiím. V r. 1909 vzniká v Římě Papežský biblický institut, v jehož čele stojí význačný biblista P. Leopold Fonsk a po první světové válce ... kardinál Augustin Bea./.../ Výrazným mezníkem počínající spolupráce mezi katolickými a protestantskými biblisty je rok 1935, kdy na Papežský biblický institut došlo k pozvání k Biblickému kongresu svolanému německými protestanty. /.../ Papež nejenom dal souhlas, ale doporučil i účast co největšího počtu katolických biblistů. /.../ Zvláště referát rektora A. Bey o moderním katolickém názírání na inspiraci vzbudil mimořádný ohles a P. Bea byl dokonce požádán, aby řídil závěrečné zasedání kongresu".

A poslední údaj se s. 9: "Na protestantské straně je to nemalá zásluha + Karla Bartha, že náboženský racionalismus jako hnutí patří minulosti".

V době nástupu strojů, zastupujících neuchýlně přesné myšlení, skončilo jedno světové racionální hnutí v oblasti etiky slov? Biblických!

Poznámka 1

ThDr Jan Merell, blízký spolupracovník kardinála Františka Tomáška, zemřel 22. září 1986 ve věku 82 let a pohřben byl při mši sv. v brevnovském kostele sv. Markéty na tamním hřbitově /30. 9. 1986/.

Stanislav Špoula: Česká menšina v rumunském Banátě./Umění a kultura 1/86, Panorama, Praha 1986, s. 29-69, čtvrtletník, náklad neuveden, cena 9,-Kčs/

Jedním z význačných kulturních zážitků z oblasti kinematografie pro mě bylo zhlédnutí filmu "Piemule" na soukromém promítání v bytě - v roce 1984. O filmu se tehdy hodně diskutovalo mezi signatáři Charty 77 - jedné takové rozpravy, v níž diskutoval Václav Havel, Lenka Procházková aj., jsem byla přítomna. Mladá režisérka Jana Ševčíková se dotkla tématu, jež je v myslích obyvatel Čech a Moravy zvláště citlivé, po r. 1948 a 1968 i 1986: její film ohmatává slovem i obrazem českou nacionalitu - v tom nejprostším lidu. Balkánském? Ano, držme se toho, že balkánském: neboť v druhé polovině XX. století se v českém prostředí oficiálním s pro- větráváním problémů českého nacionalismu příliš nespíchá. Což je v tra- dících Balkánu: a proč tomu tak je? K tomu jako vysvětlení mohu podat slova dávného muže, který měl na Balkán blíž než do Čech. "Ibi potest valere populus, ubi leges populi valent". /Zdravý národ může být tam, kde jsou zdravé zákony lidu. Publius Syrus./

V redakční poznámce z roku 1986 se na s. 29 dovídáme, že "film ... zaujal syrovou autentickou a přesvědčivou vypovídací schopností také od- bornou veřejnost a všechny příznivce lidové kultury". A lze jenom kvítat, že redakce zaměřená na "otázky lidové umělecké výroby" získala odvahu snímky z filmu uveřejnit jako doprovod článku, který se úzkostně drží pravdy. V Špoulově textu můžeme totiž číst i tato autentická slova /s.35/:

"Kamkoliv čeští osadníci pohlédli, viděli se oklamáni. Takže lomili rukama nad svými dětmi, naříkali, plakali a volali jak otce svého, tak matku svou. Zkrátka příchod Čechů, sem do země vzdálené jejich vlasti, byl tak skličující, že se zdráhám dále jej líčit". A přitom Špoula za- číná takto /s.29/: "Píše-li temešvářský profesor Jindřich Schlögl ve dvacátých letech 20. stol. o kraji svého dětství jako o " ... kousku bož- ské české přírody tam vysoko v Karpatech - u mohutné a krásné řeky Duna- je, není to geografický lapsus ani záměrná mystifikace".

Podtrhují: oklamání Čechové usilovnou a až nelidskou prací dokázali další generaci i na Balkáně zanechat "kousek božské české přírody". A to v podmínkách nejen nezdravé práce, ale i nezdravých zákonů vůči nim! Špoula, s. 35: "Jak z archívních záznamů vyplývá, nastává čas epidemií, tajných útěků, návratů zpět postrkem a tělesných trestů". Ano, takhle byli formováni čeští lidé - tělesnými tresty, omezením pohybu a tajnými útky k tomu - aby se vzdali osobní svobody a z důvodů "vojenských" zů- stali přikováni, v době středoevropsky mírného biedermyera, v nehostin- né krajině. Odpověď zůstala česká: byly vybudovány chalupy, krajina změ- něna k českému obrazu, zachovány zůstaly zvyky z Čech, národopisné i ná- boženské - ale pode věm zůstala ponorná řeka těžké nespokojenosti! Ne-

boť zákony nebyly zdravé vůči lidu: a je tomu tak - i tam! - dodnes! Cituji ze Špoulova textu /s.68/: "držíme si svůj jazyk, ale sme takový voddálený i z Čech, a Rumuni nás taky nepočítají za sebe, už nás počítají jináč...,/.../nemáme my naši matičku Prahu, protože my už sme v Rumunsku, takže sme ťady jako jeden strom třešňovej v lese bukovým...".

S. Špoula už neuvádí, že i když jsou "takový voddálený i z Čech", zachovali si naši krajané v Banátě podstatný český rys: víru v Boha, díky církvi katolické. Největší česká obec z 10 českých vesnic v pravoslavném Rumunsku Garnice /okres Caras/ má farní kostel, vybudovaný na základě v Čechách netušených obětí: a zasvěcený světcí umučenému v Praze, sv. Janu Nepomuckému. A jeden z rodáků z českých vesnic /ta česká jména: Rovensko, Šumice, Zlatice, Světá Helena, Ljubková/, pater Václav Mašek, byl vysvěcen na kněze r. 1968 v Albě Julii. Zůstávat Čechy a katolíky v zemi socialistické, odlišného náboženského vývoje a zachovat si přitom vysokou populaci /rovněž pozůstatek českých národních zvyků z minulého století?/, to svědčí o značné české chuti do života. /Pravdou zůstává, že část rumunských Čechů repatriovala v r. 1946 do vlasti: na Moravě se usadili kolem Znojma, v Čechách na Chebsku, kde dodnes v městečku Skalná vytvářejí zvláštní etnografickou skupinu; jména Glazer, Cízler, Šveiner, Marianus se teď nyní opakují v Rumunsku i u nás. S výsledkem neočekávaným: po II. světové válce se předpokládalo, že odstěhováním od ČSR se vysídlí české obce v Rumunsku. Nikoli: přirozeným populačním přírůstkem je počet Čechů např. v Garnice /která má 500 čísel/ dnes větší než před válkou. Státní populační komise v Praze by se měla asi postarat, aby potratové zákony, uplatňované v ČSSR, nabyly platnosti i pro Čechy v socialistickém zahraničí./ Co dodávat? Možná, že jednou z těch českých vesnic, které by v Rumunsku na prstech spočítal, budou katoličtí misionáři praménkem drobným stékat do Čech: a tam je pozavírají. Proč ne?

Žeň Strážnice Marušky Kudeříkové. /Blok, Brno 1986, uspořádali I. Odehnal a Oto Řídký, vydání I., stran 216, náklad 2 400, cena 18,- Kčs./

Výběh z vítězných prací ročníků 1984 a 1985 provedli dva význační socialističtí básníci ze statutárního města Brna, členové poroty pro pracující a studující mládež. Ta pracující je v knize uváděna na místě prvním: jakýmsi nemarxistickým řízením osudu však v scutěži vítězí převážně studující mládež gymnázií. A má už ta soutěž tradici! Cituji ze s.5: "Žeň 1984, 85 přijímá knižní podobu v roce 1986, tj. v roce, ve kterém je sklízena žeň 25. ročníku". - Ano, za tu dobu by vyrostl už kořen žeň-šeň!

Literární soutěž československé mládeže tedy vznikla ještě v období předfederálním a bude zajímavé sledovat, kdy a v kterém ročníku přestanou slovenské školy III. stupně soutěž obesílat: ano, socialismus, díky soutěživosti sobě vlastní, bude v ČSSR i v roce 2225 žeň Strážnice Marušky

Kudeříkové českým čtenářům zveřejňovat. Neboť: i v onom roce 2225 bude v ČSSR dostatek papíru, tvrdé knižní vazby a ilustračních štočků pro literární díla dětí: dospělí spisovatelé, ti si budou moci už v onom roce 2225 socialistické budoucnosti zakoupit dětské tiskárničky a tak svá díla rozmnožovat. Ale stále pod trestem vězení! Neboť ani pak neskončí žně StB...

Alois Hálka: S Janem Nerudou na jihu Čech. /Jihočeské nakladatelství, Č. Budějovice 1986, vydání II., s. 83, náklad 1 680, cena brož. 11,- Kčs./

Jihočeské nakladatelství po smrti A. Hálky /+ 1982 - bratra dávno zesnulého prozaike Jaroslava Hálky/ sloučilo do jedné knihy už dříve vydané texty /Státní vědeckou knihovnou v Č. Budějovicích v letech 1978 a 1980, poprvé s ilustracemi C. Boudy/. Proč se nad tímto opětným vydáním knihy v ČSSR pozastavují? Ani ne tak proto, že A. Hálka grafomansky /ve stylu učitelů z konce 19. století/ na svých stranách fabuluje o "tlukotu srdcí" atd. - "záchrany dechu i splněnou touhu polibků" mezi J. Nerudou a A. Tichou na "Svatomářském vrchu". /S.23-24, atd./ Ale: v doslovu /nutném i při tak drobné publikaci/ je hned v prvním odstavci citováno z neméně významného /jako A. Hálka/ nerudovského badatele. Cituji /s.80/:

"Literárnímu historikovi, který se narodí, odkazují lásku Janu Nerudovi. Je to náš největší básník, vidoucí ještě i daleko přes nás do budoucnosti. A nemá ještě díla, které by to pochopilo a ocenilo. Je třeba ukázat Nerudu proletáře..." Tak píše Julius Fučík ve své nesmrtelné Reportáži psané na oprátce, ve své závěti. Alois Hálka se nestal autorem nerudovské monografie... a přece dostal slovům Fučíkovým" /!/.

Vědci ze Státní vědecké knihovny, ani redaktoři z nakladatelství už nemohou s větším výsměchem vůči Nerudovu odkazu přistupovat: ale je nutné je brát v ČSSR vážně, protože jim patří tisk i veřejné působení ve větší legalitě. Proto jen ocituji z otištěného deníku Terezie Tiché, jak žil Neruda proletář na svých mužných letech v Praze /s. 11-18/: "Dne 30. prosince 1877 odpoledne ve dvě hodiny jsme pozdravily matičku Prahu. Strýc Neruda nás srdečně vítal, čekal na nás s obědem v hostinci u Knoblochů. Dával nám velkou hostinu, měly jsme různé zákusky a jižní ovoce. Pily jsme též šampaňské. V hostinci svítili plynem, a poněvadž se mi to tak moc líbilo, nechal strýček rozžít všechna světla./.../ Večer jsme byly v opeře, dávali "Afríkánka", hra velmi krásná. Strýček je k nám velmi laskavý, dnes o Silvestra máme s ním jít ještě do Umělecké besedy. Nový rok zažily jsme velmi příjemně - ráno jsme byly v kostele, odpoledne v kavárně U sokola, hrála tam krásně hudba. Večer jsme byly v Prozatímním divadle, název hry byl "Cokolí chcete". Strýc... měl kuchyň, dva pokoje, pracovnu a ložnici. Hospodyní slečnu Annu Haralíkovou. /.../ Ukázal nám své sbírky z cest, sbírku granátů, které nejvíce miloval, své knihy a u knihovny vždy říkával: "Aničko, to bude jednou Tvoje". Moc se nám líbil

jeho papoušek a měl i kanára. A úryvek z deníčku poslední /s.17-18/:

"Strýček Neruda k nám přijel v srpnu 1878 a sestra Anna mu jela naproti na nádraží. Obýval velký pokoj v zámku ve druhém poschodí. Mnohé krásné chvíle jsme s ním prožily a Anička byla přešťastná."

A komu tato krátká ukázka ze života Nerudy jako pražského proletáře nestačí, ještě citát z oné s. 17 /13.7.1878/: "Strýc Neruda nás zavedl k zlatníkovi Šeborovi a my jsme si směly vybrat brože, jaké se nám líbily. Já jsem si vybrala brož s modrými kamínky a perličkami. Dostaly jsme od strýčka ještě hezké peněženky; bílé kostěné s naším monogramem, a do každé vložil strýček nový šesták pro štěstí". /Na s. 62 je pak pro dychtivého čtenáře celostránková fotografie jiného šperku a pod ním nápis "Náhrdelník věnovaný Terezii Tiché Janem Nerudou"./

Podotýkám: Jan Neruda jako proletář /proletář onoho typu, který musel být Juliu Fučíkovi blízký!/, nejen že třem dcerám svého bratrance z Vlachova Březí daroval po šestáku, ale už deset let předtím dokázal veřejně obdarovat jiného pražského proletáře /považoval se také za básníka, ale byl obklopen spoustou dětí a spával v jedné přeplněné místnosti na hadrech/ Františka Haise. Mám na mysli onu zprávu v Národních listech, kde je zveřejněno, že Jan Neruda daroval při "národní sbírce" na F. Haise - celý 1 zlatý! Doufám, že tak nečekaný obnos nezakrvácel proletářskou duši Jana Nerudy a útěchou mu bylo ono slavnostní zveřejnění štědrosti v tisku. /Je totiž známým faktem, že Haisovu literární činnost po léta sledoval - v pozadí - a s pérem velmi ostrým!/ To vše se ovšem odehrálo v r. 1867, v r. 1877 byl F. Hais už řádným zametačem pražských ulic a J. Neruda měl s klidným svědomím šestáky neteřím rozdávat - kdyby. Ano, kdyby nám A. Hůlka veřejně nenaznačoval, že J. Neruda jaksi, vícekrát /i ve Vlachově Březí!/ se svou neteří /mladičkou/ vstupoval - "do výšin těch chvílí" - s veškerou proletářskou tělesností.

Ale to potom celý ten příběh může čtenář vidět i moderně: zkušený muž v letech dostane zálsusk na skutečně pěknou mladou "čenkovskou slečinku, kterou zahlédne v rozpuku /panenství/ v rodině. A protože je to slečinka z lepší rodiny, je nutné vytrpět i společnost jejích dvou mladších a nevlastních sestřiček: především je však nutné těmto husičkám zalepit oči! Všim, co muži v letech mají navíc k své sexuální přitažlivosti: peníze, společenským postavením, luxusním kvartýrem, hodnotnými sbírkami a alkoholem. Prostě i tou novodobou proletářskou činností, jak jí v Praze provádějí po r. 1967, 1977, atd. - následovníci a ctitelé J. Fučíka. Proletáři ve státě, v němž proletariát vládne. A z deníčku jaksi vysvítá, že společnost, obklopující proletáře Nerudu, viděla celý příběh i takto moderně! Jediný citát z 20.1.1878: "Byly jsme opět dvakrát v divadle: "Dcery pana Zajíčka" a velice se nám líbily "Veselé paní windsorské". Znalý jsme představeny významným osobnostem - Smetanovi, Dvořákovi, Sládkovi, Zeyerovi, Vávrovi,

Slukovovi, manželům Heydukovým, Sittové, Laušmenové, Ehrenbergové, paní Otýlii Sklenářové-Malé, Švagrovskému a mnoha jiným. Byly jsme v muzeu, i v muzeu Náprstkově, kde nás provázela Náprstka s chotí". A citát poslední, z téže s. 12: "3.2. Viděly jsme v divadle "Prodaná nevěsta", "Lumpacinus Vagabundus" a "Don Juan". Byly jsme se strýčkem na svačině u paní Otýlie Sklenářové-Malé. Byly jsme na Žofíně na koncertě, kde hrál umělec Pablo de Sarasate - byl to požitek. Anička byla se strýčkem na plesu v Besedě, sama si ušila plesové šaty a strýček ji obdivoval, jak je dovedná. Byly jsem se se strýčkem podívat na maškarní merendě na Žofíně. Seděly jsme v lóži a obdivovaly krásné masky".

Krásné masky! Citát ze s. 57: "Jakým byl Jan Neruda štědrým dárcem, dovidáme se z rodinné kroniky Hildy Třetinové: " - Maminka dostala od Nerudy více darů, též stříbro pro šest osob... Já mám zlatý medajlónek s řetízkem. Řetízek je článkovitý, medajlónek podlouhlý, otvírací, na něm černá kresba, uprostřed bleděmodrý email, na něm černo-bílá maceška a v té malý rubín ... mám zlatý přeten s modrým kamenem, dárek to od Jana Nerudy, a též jeho fotografii s vlastnoručním podpisem. Jiné drobné dárky, knížky, cestopisy a větší fotografie Jana Nerudy...". Z téže strany v podání A. Hůlky vyplývá, že tyto dary do rodiny Tiché přivezl J. Neruda r. 1878 při návštěvě Vlchova Březí, citují: "Jistě zde byl především ten důvod, že v rodině žila Anička...".

Uzavírám; "Alois Hůlka" za pomoci reálně socialistické společnosti "dostal slovům Fučíkovým: Je třeba ukázat Nerudu proletáře...".

A Jan Neruda co český vlastenec? Za mnohé mluví dopis autorky deníčku, Terezie Tiché, otištěný na s. 68, vyjímám: "- My děvčata mimo Annu jsme neuměly ještě dobře německy /.../ Pak ta návštěva strýce Nerudy, jeho elegantní chování se, vybraná němčina, když se bavil s naší maminkou". Tak uměl Jan Neruda v Čechách oslňovat: české proletáře i po smrti. A. Hůlka na s. 69 cituje Nerudovu úvodní větu z poslední vůle /z 8.10.1890/: " - Spisují pro případ úmrtí vůli svou: dědičkou je Anne Haralíková, služka moje. Náleží jí všechno, co po mně zbývá...".

To zdůraznění: služka moje. A Alois Hůlka jí na téže straně popisuje takto - když se stala služkou Nerudy: "Byla to mladá, statná, snědá, tmavoblasá a temnooká venkovská žena". A na s. 70 dodává, svým neodolatelným stylem: "Patřil jí i výtěžek z vydávaného díla, jenž nebyl nebyl malý a pojistil jí dobré živobytí". Dobré živobytí: zemřela v Kevnicích u své neteře až r. 1930. A poslední údaj z textu Hůlkova, o pomníku proletáře: "Také se postarala o důstojnou hrobku za 465 zlatých 50 krejcarů. Sama dala polovinu a druhou dali synové básníka J.V. Friče". /s.70/ Taková byla ta doba Engelsova: služby měly v Praze stovky zlatých na "důstojnou hrobku" proletáře. Ach, kdyby tak aspoň v Čechách jižních nevyvalovali sudy pro opojnou zvědavost proletářskou, při zemi! Mimo majestát smrti!

Helena Haškovcová: Spoutaný život. /Edice Pyramida, Panorama, Praha 1985, preface prof. V. Focovský, vydání I., s. 380, náklad 12 000, cena 18,-/

Že mi byla /v že-mi mír-ové/-na podzim r. 1984 zabavena v bytě i strojopisná kniha z r. 1977 od Raymonda A. Moodyho "Život po sarti" a dle protokolu mi doposud nebyla navrácena, nevěřila jsem svým očím, když v edici Pyramida jsem se dočetla, jak zbytečná je kdesi ve sklepeních ona ukryvaná pyramida zabavených, strojopisných knih: výsledek to činnosti pracovníků českého ministerstva vnitra. H. Haškovcová ve svém "Spoutaném životě" na s. 309 tuto knihu Moodyho hodnotí totiž takto: "okamžitě vzbudila pozornost široké laické i odborné veřejnosti".

Jestliže vzbudila ve světě tak "širokou" pozornost, proč nesmím v ČSSR vlastnit její pracně získaný opis a je mi zabavován? A jestliže H. Haškovcová v Praze, v městě, kde sídlí ministr vnitra, svobodně a ve značném nákladu propaguje v poznámce 139 i originální název díla, od Rowohlta z Hamburku - je takto v jejím "Spoutaném životě" naznačeno, že není dobře Čechu - který neumí německy? A touží po strojopisném překladu do češtiny a když zaň z zapletí - je mu policejně z knihovny vytažen - a jako četba protizákonná navždy z bytu odnesen?

S úzkostí ženy státní bezpečností poučené čtu odvážná slova české autorky /Spoutaný život, s. 310/: "Práce Moodyho k je nepochybně zajímavá". Já jsem si myslela totéž - a jak jsem pochybila! A H. Haškovcová dokonce uvádí příklady z ČSSR, ve vztahu k Moodymu. Cituji /s. 311-12/:

"Ostatně nemusíme chodit daleko. I u nás žijí lidé, kteří prožili klinickou smrt a i od našich nemocných se lze dovědět, co v takových chvílích prožívali. Například psychiatr Skačáni z Trenčína zaznamenal rovněž jeden zajímavý případ Lazarova syndromu u dvaadvacetiletého sportovce, který byl po vážném úrazu padesát hodin v bezvědomí. Popis se shoduje s tím, co uvádí Moody."

U nás totiž žijí i lidé, kteří mají zážitek z prožití určitého kulturního "bezvědomí": státní moc vyškolila odborníky na knihy, kteří jednak zabráňují v tom, aby se dostaly do dlaní českého čtenáře a dále odborníky v terénu, kteří obezřetně rozpoznají v soukromých knihovnách občanů opisy "závadových" knih a odvezou je: k úřední pyramidě a do nenávratna. Zanechají občanovi jen protokol, popsany papír úřední, o pracovním zabavení a odvozu. A ve stejném státě pak tisíce /v tomto případě nejméně přes deset tisíc, dle počtu výtisků/ jiných občanů je seznamováno se stejnou knihou veřejně a v čase stejném. Ovšem tak, že jí zástupně čte za ně vědec, vědkyně - prostě odborník. Socialismu oddaný! A aby takto zprostředkovaným dojmem čtenář uvěřil a nebyl v pokušení shánět v češtině onu propagovanou knihu, nem kde vem, nastoupí ČSAV a její člen-kores-

ponent napíše k oné vědecké knize, ze státní edice Pyramida, předmluvu. Citát u z oné preface /s.12/: "Kniha dr. H. Hořkovcové nabízí neodborníkům - současným i potenciálním pacientům - pohled do oblasti medicíny, které jsou považovány za tabu". Tabul V ČSSR

Dušan Hamšík: Druhý muž Třetí říše. /Edice Archiv, Mladá fronta, Praha 1986, vydání I., s 424 + 16 příloh, náklad 50 000, cena brož. 50,-kčs./

Je skutečnou radostí spatřit ze pulty knihkupců původní knihu z Edice Petlice, vydanou v tiskárně, v ČSSR a v masovém nákladu. V tomto případě je zkalena předčasnou smrtí autora, který se nakladatelské redice, své, původně strojopisně rozmnožované knihy, nedožil.

Je také zajímavé srovnávat, jakých změn kniha doznala průchodem přes pracovní stoly redaktorů státního nakladatelství. Konkrétně edici Archiv řídí dr. Jan Halada, odpovědným redaktorem Hamšíkovy knihy byl Tomáš Kybal. V edici Petlice, v první polovině 70. let, byl skutečně rozmnožen text Dušana Hamšíka - v jiné úpravě - a v pozměněném znění. Ačkoliv D. Hamšík tehdy v edici Petlice samizdat podpisem autorizoval, nynější nakladatelský text nese na s. 410 vnošení "1984". A v doslovu nám "Redakce" sděluje /s. 418/: "Je patrné, že rešeršní práci věnoval několik let a že se tematikou obíral vlastně po celý život". /.../ Podstatné na Hamšíkově práci je, že fakta známá, méně známá i neznámá uspořádal, promyslel a myšlenkově sklenul tak, že je jeho práce objektivní, podnětná a originální nejenom v naší, nýbrž i v zahraniční literatuře".

Škoda, že tuto kulturní pravdu nerozpoznali redaktoři z edice Archiv aspoň před 10 lety: když je něco objektivní - a netýká se to jen vědeckých publikací z edice Archiv - má to být lidem v masovém nákladu zveřejněno co nejdříve. Takto se v kulturních zemích Evropy od odb Erasma Rotterdamského v tiskárnách pracovalo: ještě za života autorů! A když se tak neděje, ztrácí společnost, i socialistická, na své kulturnosti.

Na nyní vydané knize Hamšíkově lze snadno rozpoznat pracně maskované trhliny a švy v textu. A právě proto, že pracně! Tak když Hamšík široce popisuje transporty Židů z fašistického Maďarska, náhle přerušuje na s. 347 časovou posloupnost děje a zařazuje právě v tomto místě životopis maséra Kerstena, a to až od r. 1939, jeho přesídlení do Švédska v r.1943, atd. - vše na ploše delší celé tiskové strany, Po této "vložitce" pokračuje Hamšík na s. 349 opět v popisu března roku 1944, konkrétně o jednání mezi Eichmannem a zachránci maďarských Židů, včetně popisování výše úplatků. V čtenáři tak zůstává nedobrá dojem, že autor potřeboval nějak zamluvit celou činnost zachránce maďarských Židů, švédského diplomata Ralfa Valenberga, o němž - oproti duchu historické spravedlnosti - nepadne jedině slovo. I když Hamšík popisuje iniciativy pouze ze Švédska!

Zde autor Hamšíkova typu nejedná se čtenářem fér a narušuje objektivitu celé knihy. Stejně tak, jako když se na s. 358 ptá, stylem osvědčeného socialistického žurnalisty, který se nikdy nesetkal s fakty o tajných jednáních mezi všemi válečnými mocnostmi v II. svět. válce, včetně SSSR a Třetí říši. Citují /nahoře dobře zapsanou/ otázku: "Nebylo snad již jednání mezi Himmlerovým a Rooseveltovým plnomocníkem flagrantním zásahem do spojenecké dohody, sjednané v Teheráně, kde si šéfové vlád Stalin, Roosevelt a Churchill slavnostně slíbili, že nebudou jednat s představiteli třetí říše jinak než společně a jen o bezpodmínečné kapitulaci?"

V závěru se raději pozdržím u termínu "flagrantní zásah", a to pouze v oblasti literatury. Nad Hamšíkovou knihou si totiž věrný čtenář Edice Petlice může uvědomit, že se už stalo pravidlem provádět flagrantní zásahy do samizdatově rozmnožených textů: když mají projít objektem tiskárny. Edice Petlice tak přejímá na sebe hodně povinností i z edice Archiv: její na kolenou vyrobené knihy budou jednou prvotřídní sběratelskou kuriozitou, jež zastíní bibliofilie. Bude z ní edice archivní, nad níž budou - pokud do té doby neumřou - sami autoři žasnout, jak vypadal kdysi jejich text a jakých rozdílů - včetně změny názvů - se dočkal při vydání knižním. Kdekoliv: a je to tak správné, protože literatura je organismus živý a její konečnou podobu málokdy spoutá i ta nejnáročnější edice.

Jakub Deml: Zapomenuté světlo. /Edice Victoria Aeterna, Vídeň 1935, re-edice původního vydání z roku 1934, obálka Otty Stritzka, s. 136./

Protože se jedná o skutečnou reedici knihy, vytištěné kdysi v ČSR u V. Dvořáka v Moravských Budějovicích, zmiňují se o ní. A proto, že jsem po letošním pohřbu akademického malíře Otty Stritzka ve Staré Říši / + 24. 6. 1986/ vzala už po několikáté tuto knížku z úkrytu a četla si v ní. I ta Demlova slova ze zadní strany obálky, citují: "Kniha tato byla hned po vyjití celá zabavena. Autor se odvolal k Vyššímu soudu /od krajského soudu znojenského/, ale zabaveno zůstalo 9 míst. Vyjde-li tato kniha ve vydání novém, to nezávisí ani od autora, ani od státu, ani od Církve, nýbrž spravedlnost". Zde končím: jak mohl autor tušit, že skutečně po 50 letech se spojí tiskaři z národa německého a literáti z národa českého /konkrétně dr. Jiří Němec/ ve Vídni, aby knihu českému čtenáři přiblížili ve vydání novém? Jakub Deml byl vzácně pravdivý autor: i kdyby psal seberychleji, vždy se držel pravidla řádu sv. Dominika, k němuž měl blízko - hesla: "Rozdávat jiným z plnosti vlastní kontemplace!" A plnost - co je to plnost? Zapomenuté světlo! Opakuji: plnost v literatuře - to je zapomenuté světlo - z jiných dob.

Jiří Medek: Ústa plná oblázků. /Edice Příliv, Praha 1985, I. vydání, odp. red. J. Pecharová, s. 152, náklad 5 000, cena 15,- Kčs./

Ústa plná oblázků měl i sv. Jan Nepomucký, když jeho zohavené tělo vytáhli v Proze z Vltavy: a čtenáři připadá při některých prózách knihy, že Jiří Medek se pokouší o prózu křesťanskou s katolickým akcentem. Např. povídka "Kdo po nich kamenem", zařazená do knihy jako "oblázek" "jedenáctý", popisuje likvidaci katolického kříže v polích JZD. A dle schémat próz z dávných katolických kalendářů visí nad znesvětitelům, traktoristou Kalábem, trest: neskončí svůj život při autonehodě? K takovému domyšlení vede závěr povídky. Cituji z jejích posledních odstavců /s. 104/:

"Ohledně kamenného křížku došlo k vyšetřování, které však samozřejmě nepřineslo pražádný výsledek". - "Kámen se zřejmě opravdu propadl do země, jako se to stává v pohádkách". /.../ V létě Kaláb dostavěl garáž, koupil si fáro, přestal pít a znovu se oženil. Vzal si, jak jinak v takovém příběhu, učitelku". A poslední věty: "Jsou šťastni. A štěstí ... inu, znáte to... zlatá muška. Po večerech se dívají na televizi, do jejíhož programu nekuňkají žáby, a každou volnou chvíli tráví na výletech po památných místech české země, učitelka Kalábová vypráví a vypráví a traktorista Kaláb vždy při návratu dává dobrý pozor, aby při couvání auták neodřel o podivný kámen, velmi nešikovně trčící z podezdívky garáže".
Teška.

Před každou povídkou - také dle zvyklostí kalendářních a z minulého století - povypráví spisovatel v krátkém úvodu, jaká zkušenost ho k napsání prózy inspirovala. Je to knížka čtení poklidného, kde čtenáře vzrušují dialogy /i tím, jak lze dle Medkova návodu, používaného ve všech jeho knihách, stránky natahovaným textem zaplňovat/. Cituji:

"Myslím, že už to taky cítím.

Tak vidíš, bylo to v zájmu nás obou.

A dítě?

Polekaně k němu vzhledla: O čem to mluvíš?

Víš přece mnohem líp než já, o čem mluvím.

Kdo ti to řekl?

Tak je to přece pravda ...

Prudce si zastřela tvář.

Ukázka je ze s. 113 a schválně jsem vybrala ještě děj svými umnými náznaky čtenáře /zdravého srdce/ strhující. Na jiných stránkách je to natahování méně umělecké: běží o, stručně řečeno - napodobování i stylu Hemingweye z jeho knihy nejslabší - Za řeku a do lesů. Kde ústa plná oblázků ztišeně mumlají - "v dnešní tvrdé době"/s.49/ - věty jako /s.29/:

"Žlutý jako stín orla v poledne, stejně horký a vzdálený. - Při návštěvě v T. jsem zjistil, že nenávratně zmizely říční lázně, které

jsem kdysi v "Píšťaličkách" nechal lehnout popelem a později znovu vzkřísil, abych jejich prkenné stěny znovu oživil dějem povídky o chvíli, kdy člověk slyší zvony. Z řeči jsem se dozvěděl, že zchátraly a přes určité protesty místních občanů jejich bídné trosky srovnal se zemí buldozer".

I trpělivému čtenáři těchto a podobných vět dochází, že nejmladší oficiální prozaici čeští /jde o 5 knížku J. Medka, nar. 1950/ jaksi v tom chvatu - sobě vlastním - zestárlí a uvažují jako lidé staří a moudře pamětní. Umí si však představit někdo jejich hrůzu, kdyby je osud známil v jejich skutečném stáří s faktem, že i jejich nesmazatelné "píšťaličky" mohou shořet? Ve vsí skutečnosti: a čtenář český dojde dál v klidu za svým chlebem a nebude-li své "Píšťaličky" vydávat zapomenutý J. Medek, bude je tisknout třeba nějaký Hrbek; ano, mladí čeští spisovatelé, kteří souhlasně odkývli a na spisovatelských schůzkách odhlasovali pevné zakotvení diskontinuity a přerývu literatury z konce let šedesátých, tuší nyní cosi o nutné kontinuitě a snaží se tuto kulturní kontinuitu pseudo-nahrazovat pamětí svých literárních děl vlastních. A to je úpadek do podpalubí egoismu: zdánlivě skvělé literární parolodi. Tak dýchavičné: už nepohled. A pokud se pokusí o křesťanské pseudopísemnictví týče? Sv. Bazil učí: Chlapce pěst činí zdravým, jinocha ukázněným, stárce váženým.

Jaroslav Holoubek: Čelní náraz. /Edice Alfa, Mladá fronta, Praha 1985, odp. red. V. Kantor, vydání I., stran 128, náklad 3 000, cena 14,-Kčs./

Doslov napsal Karel Sýs, cituji /s.119/: "úlohou básníka není uhýbat". A dál /s.120/: "Maminky a ženy vůbec nerady vidí, když se synové a muži vydávají příliš vysoko. A mají pravdu - ani nabraná výška ani propastná dálka ani poezie nepřehluší sténání mužského světa. Jenže básník nehledá nirvánu. Soukromé i obecné váží u něho stejně. Jsme v Praze a hned zas v Turíně, abychom procitli v Gobi". Takže: žádný egoismus! Soukromé i obecné váží u současných básníků - jediných to moderních svět-ců v ČSSR - stejně! Maminky a ženy české: u básníků Holoubka, Sýse, Žáčka, Šimona, Peterky, co míří vysoko - pozor! - dojde k modernímu nanebevzetí! A ještě ze slov Sýse o Holoubkovi /s.120/: "vidí Jaroslav Holoubek ostře a plně, dialekticky. Fráze se v jeho poezii neuplatní ani v převleku". A proto cituji ze závěru jeho poslední básně sbírky dvouverší /s.115/ "Copak už / lidské přestalo být lidským?" Nebo ze s. 114 tři verše bez frází: "Má být odměna za zlo jiná než zlo? / Za dobro dobro? / Svět se dál dělí na bohaté a chudé". A ze s. 112 objev moderní české poezie. /jež frází nesnáší ani v převleku/; cituji tento pozoruhodný verš: "Láska je touha po kráse". Ó, čtenářsky nad krásou tohoto verše vzlétám: asi z těchto hodů přistanu na poušti. Pochopitelně x naší, v táboře míru a socialismu, v bratrském Mongolsku: v Gobi. A procitnu: jde o čelní náraz!

Rhythm co. Blues. Uspořádal Antonín Matsner. /Edice Impuls, Panton, Praha 1985, I. vydání, s. 271, náklad 15 000, obraz. příloha, cena 30,-Kčs./

Kniha je doplněna i verši Boba Dylana /3 písňové texty/ a Antonín Matsner kromě svého příspěvku zařadil jeden přeložený a upravený text od Petra Dorůžky, dále jeho dva texty původní. Petr Dorůžka tak ve sborníku tiskne na 65 stranách a Lubomír Dorůžka /autor známý i ze Slovníku českých spisovatelů z Toronta/ svým příspěvkem "Pianistický pochod Frkventice - Praha" zaplňuje málem 20 stran: Dorůžkové vytvářejí třetinu náplně knihy. /Dalšími autory jsou: Zbyněk Mácha, Vladimír Hanzel, Jan Křtitel Sýkora, Jaromír Tůma a Vojtěch Hueber./

Čtení je to zajímavé: už jenom tím, že je vedeno v jakémisi anglosaském otevřeném duchu /ovzduší/. Tak si čtenář může v textu i ověřit, co lze v ČSSR tužit dávno? že zpěvák Karel Gott je mužikem s dlouhými prsty a reálně socialistický titul "zasloužilý umělec" je v jeho případě nejen ozdobou příjmení. Cituji ze s. 235: "Jaký zájem projevoval Karel Gott o objevy ostravské scény, o tom svědčí jiná epizoda: v roce 1970 se opět po několika letech rozhodl nazpívat duet se zpěvačkou - Marií Rotrovou. Šlo o píseň Good Morning Freedom ... s českým textem Pavla Vrby. Po úspěšném natáčení nabídl zpěvačce a Kovalčikovi stálé angažmá ve svém souboru. Oba zdvořile odmítli - a duet na desce nikdy nevyšel!"

Na s. 35-36 je otištěna kapitolka s přílehlavým názvem: "Co se /ne/ dočteme v moudrých knihách". V souhrnu světových encyklopedií - včetně Ottova slovníku - vyznívá logicky nejhář ona "moudrá kniha" z ČSSR. Cituji ze s. 36: "Některé z "moudrých knih" však nemají na tomto poli jasno dodnes. Zalistujeme-li ve Slovníku cizích slov /SPN/ z roku 1981, zjistíme, že : BLUES /blús/ s. neskl. n. /2.j. -u, 6.j. -u/ moderní zádušný tanec volného pohybu n. skladba k němu". -Ano, typická polopravda z produkce Státního pedagogického nakladatelství v ČSSR!

Kniha je zakončena rozhovorem se 3 členy BLUES BANDu - Andrštem, Lipou a Konrádem. Dle otištěných snímků jsou to muži mladí a všichni jistě vychovaní socialistickou školou. Nepochybují, že jsou odborníky ve svém oboru - možná na evropské úrovni - jak to už u čs. hudebníků bývá. Proto si dovolím ocitovat otištěný názor, svědčící o tom, že "kdosi" v ČSSR má i v mimopolitické, hudební sféře zájem na tom, aby občané ČSSR byli co nejméně informováni o všem, co se děje za nejbližšími hranicemi. Cituji ze s. 255 /otázka/: - "Jenže: víme, co se děje na ~~nejbližších hranicích~~ naší straně Atlantiku pokud jde o blues? Lipa: "Specialisté situaci znají. Potíží je ale v tom, že většina ostatních zájemců se díky nedostatečné komunikaci dozví o tvorbě v Beneluxu, Skandinávii, Itálii, NSR a leckdy dokonce i v NDR nebo v Polsku relativně málo". A: nemluví snad ústava ČSSR o stejném právu všech občanů? Proč jsou tedy v ČSSR zvýhodno-

vání "specialisté" při přísunu informací z ciziny i co se "světové písni utlačovaných černochů" týče? Snad ne proto, že "blues má v sobě základní podtón melancholie a sebelitování"? Je to v ceně: v které oblasti kulturní lze v ČSSR nezaslechnout onen všudepřítomný cenzury státní rytmus?

Milan Syruček: Kissinger ve službách Bílého domu. /Edice Archiv, Mladá fronta, Praha 1985, vydání I., s. 264, náklad 28 000, cena brož. 21,-Kčs/

Specialista Syruček popisuje Kissingera jako specialistu nejvyššího formátu. Jemuž slouží /k potěše/ i vyhranění specialisté socialistických zemí, z-různorodých oblastí. /S. 137-138/: "Sovětské činitele se snažili, aby Kissingerův pobyt v Moskvě byl v mezích daných možností co nejpříjemnější. Ty meze možností spočívaly v tom, že pobyt měl být až do poslední minuty utajen. Nebyl informován ani americký velvyslanec Beam. /.../ Také ze sovětské strany byl informován jen úzký okruh lidí. Kromě těch, kteří s americkým poradcem přišli bezprostředně do styku, o tom věděli členové politického byra ÚV KSSS, s nimiž se L. Brežněv konzultoval. /.../ Několik hodin odpočinku mohli Američané věnovat v Domě sportu. Negro Ponte si zde zaplavat, Sonnenfeldt a Lord zahráli tenis s jedním sovětským mistrem sportu a Kissinger, věren symbolikám, zvolil ping-pong s náčelníkem bezpečnosti sovětské metropole". Vyplývá z toho, že v SSSR je mistr sportu - díky své specializaci lépe informován - než generální štáb či člen ÚV KSSS? A vyplývá z toho, že Dům sportu byl neprodyšně uzavřen v ony hodiny občanům Mosky, jimž byl darován? A...

Ale držme se oblasti kultury. Zatím jsem se nedoslechla o čs. specialistovi /M. Syručka nevyjímaje/, jemuž by L. Brežněv daroval obraz - "zcela realistická kytice od P. Kongolovského". ta visela v pracovně Kissingera. "Byl to dar Leonida Brežněva". /Informace ze s. 61./ Znamená to, že národní umělci RSFSR pracují na svých dílech proto, aby ozdobili "žlutoceranžové stěny" amerických boháčů /politických specialistů/? Takto slouží jejich "zcela realistické" dílo sovětskému lidu?

M. Syruček ovšem není specialista na požadované úrovni /aby vyprovokoval L. Brežněva k malířským darům/. Vždyť on v této své knize jen prokazujeme, jak málo zná historii; tak na s. 39 píše: o "rakouském prince Metternichovi"! Ale císař František I. po vítězné bitvě u Lipska Metternicha povýšil do dědičného knížecího stavu a "princem" - ještě ke všemu "rakouským" - Metternich nebyl! A pro tuto informaci Syruček nepotřebuje nic víc, než navštívit Metternichův zámek Kynžvart a vyslechnout tamního průvodce!

Navíc je Milan Syruček překvapivým specialistou na "odhalování" činnosti sovětských představitelů: na s. 218 líčí A. Kosygina jako válečného kurýra! Pro přesnost citují: "Sadat se dověděl o průlomu egyptské

fronty Šaronovými izraelskými tanky až ve chvíli, kdy do Káhiry přiletěl A. Kosygin a přivezl mu snímky z družice! Bylo to ve chvíli, kdy egyptské Národní shromáždění oslavovalo prezidenta jako vítěze..." /koniec kapitoly./

Možná, že by občan ČSSR mohl lépe kontrolovat výroky M. Syručka /nezdá se pravděpodobné, že by výše uvedenou informaci čerpal Syruček z "Dějin zahraniční politiky SSSR 1945-1976, Svoboda, Praha 1981"/ - kdyby v ČSSR vyšly také tiskem paměti H. Kissingera, z nichž Syruček na mnoha místech knihy cituje. /Konkrétně: H. Kissinger - Rok v Bílém domě a Bouřlivé roky, Little, Brown and Co. 1979./ Či aspoň kdyby bylo možné vypůjčit si na zákonnou čtenářskou průkazku tyto dvě knihy paměti /originálu/ z občanské knihovny v ČSSR! Ale - o čem by pak psal "specialista" - M. Syruček? Originální texty musíme mít v Čechách vždy přežvýkané od volů! A jak moudrý byl kníže Václav, když třista volů odevzdával z Čech v rámci poplatků nadřazené mocnosti: pohybem tohoto stáda čistil politickou atmosféru ve svém státě. Moci tak pokračovat v této činnosti i dnes! A ještě něco: potřebovali bychom v Československu tvůrce originálních textů, skutečného spisovatele mezinárodního věhlasu, který by byl schopen oslovit dopisem amerického prezidenta. Tak, jak to čteme /týká se to šťastnějších západoevropanů německé oblasti/ ze s. 195-96:

"Právě ve třiasedmdesátém roce, na přelomu dubna a května, vykonal Brandt oficiální návštěvu prezidentax ~~fraxxrxjxkxixxřřřřřř~~ Nixona. Ten dostal krátce předtím dopis od spisovatele maďarského původu Hanse Habeho, jenž obviňoval Brandta, že vědomě podkopává západní alianci a dává se vést protiamerickými předsudky. "15. března jsem postoupil Habeho dopis spolu s údajem o jeho obsahu Nixonovi. Poslal ho zpět s poznámkou: K - velmi bystrá a znepokojivá analýza. Bojím se, že se to až příliš přibližuje pravdě!"

A proč jsou oni západoevropané z německé oblasti šťastnější? Než my? Už jenom proto, že nikdy důstojníci one složky státní správy, jež ochraňuje zájmy NSR a jejího kancléře za hranicemi, nevyslýchali spisovatele Hanse Habeho v souvislosti s jeho dopisem Nixonovi: zde nepřekročil svou spisovatelskou roli a nepoškodil vztahy politických "specialistů"!

Jiří Šotola: Osmnáct Jeruzalémů. /Edice Malá žatva, Československý spisovatel, Praha 1986, vydání I., s. 288, náklad 18 000, cena 17,- Kčs./

Bývalý nejvyšší činitel Svazu československých činitelů /spisovatelů! - omlouvám se, došlo k záměně pojmů/ J. Šotola /pozbavený moudrou politikou KSČ činitelství/, se stal od odb svého "pozbavení" skutečným a věrojným "specialistou": v ČSSR nepostradatelným odborníkem v oboru

umělecké prózy, zaměřené na boj s kulturním odkazem církve katolické.

Je si své speciální nepodřaditelnosti v socialistické společnosti vědom: a obdobně jako Josef Jelen využívá svých /kdysi studentských/ znalostí z oblasti katechismu /v rámci dávné školní výuky/ v Čechách.

Přidrží se školství, protože Jiří Šotola popisuje skupinu "na duši ohořelých dětí" které se vydaly za cílem - nad jejich síly. Byl to však bezbožný cíl? Český zakladatel pedagogiky Komenský /ve své Praxis pietatis/ udílí radu: "Často uvažuj, že bezbožní jdou ke zlému cíli. Oškliv si je". A pokračuje: "Kdo nevyslechne celou při a soudí, je nespravedlivý soudce, i kdyby náhodou rozhodl správně".

J. Šotola na každé straně knihy neznačuje, že se ve svém etickém odsudku nedosažitelného cíle dětí rozhodl správně: a že čtenář může vyslechnout celou při. I ty nejutajenější složky z mysli dětí odhaluje! Cituji za např. ze s. 146:

" - Zapálit! - zaryčel náhle Slepíčka Utopenec, který byl nejstarší a uvědomil si zas konečně svůj úkol a svou povinnost. A taky nebyl vstavu zaplašit škodolibou, ohni-patřící vidinu kurvy, jež se shýbá pro zouvák a vystrkuje přitom svoje tajemství, chlupaté, nestydaté a lezoucí teď chlípně všude, kam oko popatří, po hradbách, po mraveništi, pod klenutím městské brány, po nebi, pšeničným polem i po stěně pod nohavicí".

Ale Šotola si přece vybral k uměleckému příběhu děti, které musely být schopné i jiných vizí - "po nebi"! A zde jsme u problému Šotolovy historické prózy: nezvládá umění popsat vizi náboženskou stejně dobře, jako vizi vaginální. Neumí vyslechnout cebou při: v kulturní sféře je příkladem "nespravedlivého soudce". Středověké dítě, jehož cílem byl opuštěný Boží hrob, není v podání Šotolově schopno jakékoliv rozmluvy s Kristem - ale s "peřezem"! A ten mu odpovídá /s.91/: "Je to k posrání, příteli Pankráci. Řekl by pařez".

Navíc si Šotola jako prozaik nechal šít styl svého příběhu u Vančury. Nenamáhal se s vlastní úpravou slovního vyjádření: je to až příliš viditelné, jak se inspiroval u Vančurovy Zbraslavské povídky o opatu Martinovi. Včetně nově přepraného námětu: a až po ono Vančurovské pojmenovávání postav. Přebírat /a přepírat ve vlastních slinách/ zpěv jiného barda - to není nikdy - literární čin. Je to jen výraz nekoncepčnosti socialistického realismu: a těch, kteří služebnost tvorby chápou tak, že posluhují.

Jiří Šotola však vykrádá i Durycha /a netýká se to jen "Osmnácti Jeruzalémů"/. Jestliže píše - vykrádá - pak má na mysli to, že vedle drobtů stylu sbírá i Durychova podobenství. A upravuje je ve svém myšlenkovém mlýnku: původní šťáva je pak zahlcena sekanou /ne už z masa pravdy, ale ze směsí polopravd/. Tak v "Osmnácti Jeruzalémech" od s. 216 po 220 líčí vstup Slepíčky Utópence do moře: proti fyzikálním zákonům světa mu mělo umožnit projítí k cíli - k hmatatelné blízkosti Krista. Tutéž událost - přejítí moře suchou nohou - vylíčil již Jaroslav Durych v historické

próze /z období, kdy soupeřil s Vančurou/.

J. Šotola příběh začíná /s.216/ slovy: " - Moře! - vyděchl Štepička Utopenec a nebylo síly, jež by ho mohla zadržet". J. Durych ve svých "Služebnících neužitečných" používá věty: "Hoří-li srdce, pak nečeká na vyzvání". A dále Durych píše: "Co tedy jste cítil, když jste tonul? To nevím. Měl jsem přece svůj cíl a neměl jsem kdy, abych si pamatoval i to, co jsem cítil. - A ani jste nepozoroval, že vás předbíhá smrt? -To netvrdím. - Nedivil jste se? - Ne. Proč bych se divil? - Nu, tomu, že nedosáhnete svého cíle. - Ne, nedivil. Řekl jsem si, že to není věc moje. - Čí tedy? - Nu, bezpochyby toho, komu jsem věřil. - A jak si to vysvětlujete? - To už není ~~má~~ věc moje. Já si nemám co vyčítatí. Měl jsem víru tak pevnou, že vůbec jsem nezakolísal ani v posledním okamžiku, když jsem polykal vodu. Měl jsem naději, lásku a dělal jsem vše, čeho třeba. - To je víc než podivuhodné. Ale kde je ten zázrak? Mních se zježil. - Ten se ukáže dodatečně".

Šotola oproti Durychovi /který i v tomto případě mnicha eticky v próze odsuzuje, když vyslechl "celou při"/, prakticky na stejné ploše není schopen čtenáři naznačit, proč jeho Utopenec utonul. Pohybuje se v tématu biblickém jako kdyby bylo zapotřebí před použitím naklepat porcelán slov paličkou na maso. Jeho Utopenec osloví moře před vstupem do hlubiny "jako psa"! /S. 217/ U Šotoly se pochopitelně ani nepokřičuje a oslovuje moře ne v rámci biblického poselství, ale jako hrdina z ruských bylin /s. 216-217/: "- Rozestup se, ó přívětivé moře. - Rozestup se, moře, - řekl o chloupek důrazněji. - Je to tak určeno. A moře se nerozestoupilo."

Jiří Šotola už neumí rozeznat, že to, co jako zdánlivě silný obraz /zmaru celé dětské výpravy/ líčí, je falešným bušením do plechů ateismu; navíc uměním nezakalených. Je to neúspěch zjevný: Bůh není jako bible /a knihy jiné s biblí korespondující/ sevřený v obalu z papundeklu! A i to biblické poselství je v papundeklu moderní doby sevřeno jen na první dotek!

Nové Opavsko: Pro mladé literáty. /Týdeník OV KSČ a ONV v Opavě, nositel Pamětní medaile ÚV KSČ, roč. 28, číslo 32 z 1. srpna 1986, s 3., c. 60 hal,

Vzpomínám si, jak marně jsem se studentským nadšením organizovala ke konci r. 1965 pezíci, adresovanou J. Šotolovi do Prahy, aby jako činitel ÚV spisovatelů zabránil zrušení časopisu Tvář. Mně, jiným studentům, ba ani učňům z n. p. Pozemní stavby Brno nikdy nedošla od J. Šotoly, z jeho mocenských sfér, odpověď: literární časopis Tvář přestal jen v r. 1966 vycházet. Literátí, obdaření mocí, nikdy neodpovídají maličkým: to jsem si na Jiřím Šotolovi kdysi ověřila. A jak se dnes politická moc chová k

těm na prahu dospělosti? Protože jim ani v Praze neumožňuje existenci jediného literárního časopisu pro mladé /v národě více jak desetimilionovém, který je na tom v tomto směru hůř než barevné menšiny v Jihoafrické republice/, dává do tisku drobné zprávy pod nadneseným titulem:

Pro mladé literáty.

Z důvodů korektnosti přepisují zprávu od značky "/ql/" celou:

"Mladí a začínající autoři nepochybně uvítají zprávu, že v Ostravě bude ustaven klub začínajících prozaiků. Členem tohoto klubu se může stát každý, kdo má trvalé nebo přechodné bydliště na území Ss kraje a jediným doporučením jsou základní zkušenosti v publicistice nebo ocenění v literárních soutěžích. Ustavující schůze klubu se uskuteční 18. září 1986 v 18. hodin v klubu mládeže SSM "Delta" v Ostravě-Forubě na Žilinské ulici, kam je možno předběžně posílat přihlášky. Zřízení klubu začínajících prozaiků je příkladem, jak mládežnická organizace aktivně nepomáhá při realizaci cílů kulturní politiky v péči o mladé talenty. Výsledkem by měla být nová jména na ostravské literární scéně v příštím desetiletí".

A z důvodů korektnosti /vůči mladým a v klubech se klubujícím literátům/ připojují poznámku o známé skutečnosti. A to: z členských řad mládežnické organizace je také doplňována záloha důstojníků StB. A tito důstojníci v 80. letech už vyslychali a do vazby uvrhli a před soudem prokázali nutnost uvěznění mladé začínající literátky, která právě na území takového literárního klubu v Písku /Jč kraj/ přednesla své literární práce. Uvěznění Lenky Mareškové se tak stalo významným úspěchem StB v ČSSR: a protože úspěchy je nutné v socialistické společnosti opakovat, rozšiřuje se síť literárních klubů po ČSSR dál a dál. Nápravné ústavy v ČSSR totiž potřebují mladé pracovní síly. A nezapomínejme: s určitou kulturou života! Neboť v ČSSR organizuje SSM i recitace dozorců strážného sboru /jako ne-tak dávno v Kuřimí u Brna/. Socialistická literatura v ČSSR má před sebou ty nejlepší vyhlídky - někdy pro už zavedené - a někdy i pro pouhé začínající autory! Její dopad lze pocítit za zdi nápravně-výchovných ústavů ministerstva spravedlnosti: a to je reálná pravda - realizace cílů kulturní politiky!

Týdeník "Nové Opavsko" má v záhlaví hrdé heslo: Za vítězství komunismu!

/KO/

V hromadném tichu pokaždé dobíhá v pražských kinech tříhodinový anglicko-indický film o Gándhím, který by se mohl stát návodem k povstání proti našim zdejšími britům, takže se divím, že se smí promítat. Vždycky kroutím hlavou nad tím, jak oni rádi předvádějí cizí surovosti, tváříce se přitom sami jak muzikanti. Lidé, zvláště mladí, hledí na film s pozorným nadšením a jistě přicházejí na nebezpečné dobré myšlenky, které v nich budou zrát. Doufám v to.

Dávno si myslím, že pro nás, kteří na veliké násilí nemáme ve srovnání s úkolem dost lidí a vhodný terén, může Gándhího myšlenka "sátjágrahy" - nenásilné neposlušnosti - být cestou ke "svarádži" - samosprávě. Když tedy vybraný dav našeho lidu může už znát myšlení a politiku Gándhího líp a víc, než když jsme si o ní mohli jenom číst, přiznávám se, že na Gándhího jsem myslel i v roce 1967 a s ním jsem o rok později psal Dva tisíce slov, když jsem na výzvu několika spoluobčanů stanul bez přípravy před otázkou CO DĚLAT. Nikdo tehdy mou inspiraci nepoznal, jenom jeden právě Angličan, jenž ten neozbrojeně útočný text vydal; někde to ještě mám. Bylo to moje milé tajemství a držel jsem je se snadnou skromností, protože bych se byl neopovážil přiznat inspiraci tak exotickou; leckdo by ji smetl usměškem, že Gándhí - to není nic pro nás. Jsem ale přesvědčen, že indický Gándhí pro nás jaksi je, určitě aspoň v té evropsky pochopené podobě z filmu.

Rozdíl mezi starším indickým myšlením a evropským křesťanstvím byl vždycky přirozeně dost veliký a pro publikum se většinou ještě zdůrazňoval, přestože křesťanský příkaz, jak se chovat ke zlu, se hinduismu blíží. Když se však Evropa teď ještě vzdaluje i svému křesťanství, čím k nám ještě může mluvit Gándhí? Indie sama se mu tak vzdálila! Podle toho, jak publikum bere film o něm, mluví k nám obecně lidskou morální autoritou, jež pracuje - moderně politicky. Nepřehlédněme ovšem, že hmotnou podmínkou účinku byla hmotná bída. Zkusme si

představit, jak by vypadal protibritský odpor Indů oblečených a sytých!

Už z toho plyne, že naše námitka vůči britům je vyšší a duchovnějšší, a nemusí taky být žádná. Dávají nám skoro všecko, co sami mají, můžeme se zúčastnit. Čím by se tedy mělo nést zdejší hnutí, na čem se ustavit a jakou vzít formu? Stačí k tomu poznání, u každého jinak hluboké a jinak argumentované, že vzácná bytost člověk nesmí se podvolovat organizovanému zlu? Toto kdo z nás dost silně pocítí, je na té cestě dál, než koho stačí nasytit chlebem a hrou. A nerozhoduje, zda naší hlavní pohnutkou je potřeba Pravdy, závazek Cti, hledání Řádu nebo poslušnost Eoha. Kdo je blíž ke spasení: ubohý chudák myslící stále na jedno, či základně uspokojený člověk myslící už na něco dalšího? Já vím, co se říká v bibli, ale promyslete si tu věc nezávisle na ní. Včetně otázky, proč ubožáci uvedení do náboženského pohybu kolem sebe hlavně pálí a vraždí, aby se místo v ráji probudili v nějakém komunismu.

A proto, pro všecko, si paradoxně myslím, že Gándhí je u nás dnes aktuálnějšší než ve své Indii. V naší hluboko promyšlené hlíně a všemi hnutími zdupané vznikl i nepojmenovaný gándhism spontánně: nevznášel se srpnovou ulicí roku osmašedesátého? Není v podsevu Charty 77? Neznámý veliký počet bytostí slušně sytých denně se dotýká poznání, co má být a co být nemá, a jsou ochotny i k oběti, řekne-li jim někdo, kam ji položit a kdy přesně! A tak nám chybí snad jenom On, jenže to nikdo nechceme vzít. Proč asi, nepovím. Snad není dost odvahy k tak hroznému skromnosti a k té odvaze skromnosti. A co komunikace? Krom toho víme, sklcnění, že kdyby se ta myšlenka měla odít tělem, měla by maso Palachovo.

Zůstaňme ale zatím před prahem svého osudu, v kině. Nechtěl jsem víc než říct, co mi nad tím filmem napadlo. Na tak těžké úvahy, jaké jsem naznačil, nemám přehled ani sílu. Jo, a ještě se vám musím přiznat, že se mi, sketovi, moc ulevilo, když jsem viděl, že asketa Ma-

námá měl smysl pro srandu! "Nebudeme stávkovat, strávíme jenom den na modlitbách," prý. Tak si já pravím, že nemusíme nepohodlně protestovat, můžeme jenom vyboulit elektrárnu náhlým vypnutím všeho doma. Máme v moci zhroutit celé průmysly nepotřebou jejich výrobků. Také o prázdných chodbách úřadů si dál přemýšlím - tak jako před lety dvaceti, jen těžší hlavou.

Očividná byla v kině slabost anglické vlády. Takový Gándhí mohl vzniknout jen zásluhou britského útlaku. Jak on tam zmlácen pálí dál třaslavcu rukou ty průkazky, to ho nemohli na pět let sklidit z očí veřejnosti? Nebo proč nepřepadli ten jeho ášrám, nepobrali mu knihy? A jak se potom on i s přívrženci vrhne před oddílem jízdy na zem, to by dovedl každý náš disident: do těch lidí mělo se vjet, ti potřebovali mít naši jistotu, že se do nich vjede nějakými nelidskými koňmi! Dojemná, nám směšná scéna u soudu: špatně prokádovaný soudce sympatizuje s obžalovaným, veřejnost v síni ho povzbuzuje: jak to že tam místo veřejnosti neseseděli tehdejší britští estébáci? Nakonec generál Smuts odvolá svůj zákon - zásadní chyba! Nic nikdy neodvolám, i kdyby mě ještě povýšit měli! Nebo ta příhoda, jak on přijede kamsi vlakem, lid ho vítá a tu se k němu prodere jeden voják z pouhých dvou, aby mu řekl: "Jste zatčen!" - "Za co," odpoví ovšem Gándhí a Angličan popleten logickou otázkou zmateně couvá. Měl jsem chuť vstát a zakřičet: "Za nic, jen tak! A budeš se divit!" Když ho, veleducha, konečně posadí do vězení... oni k němu pustí novináře, ti o tom píší! Proč si ta vláda neudělá pořádek v nápravných zařízeních a v tisku? Nakonec, místo aby ho přejeli nebo utopili ve Visle, pozve ho MacDonald do Londýna! Teprve když ho zabijí vlastní lidé, máme v kině pocit, že jsme trochu doma. Ta vláda byla cizí, ten vrah je náš.

Máme už tedy vraha. Najdeme pro něj ještě svého Gándhího? Myslím si jaksi, že i to je možné. Doufám v to.

/Říjen 1986/

